

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE VESAYET DEMOKRASİSİNE BİR
ÖRNEK:27 MAYIS 1960 DARBESİ

Mehmet Ulaş BAYKIZ

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Selçuk URAL

KARS-2016

T.C.

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE VESAYET DEMOKRASİSİNE BİR
ÖRNEK:27 MAYIS 1960 DARBESİ**

Mehmet Ulaş BAYKİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN ve JÜRİ ÜYELERİ

Prof.Dr. Selçuk URAL

Doç. Dr. İsmail EYYÜPOĞLU

Yrd. Doç. Dr. İlyas TOPÇU

KARS-2016

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI ÖRNEĞİ

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet Ulaş BAYKİZ tarafından hazırlanan **Türkiye’de Vesayet Demokrasisine Bir Örnek: 27 Mayıs 1960 Darbesi** başlıklı bu çalışma, 03.06.2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Selçuk URAL

İmza:

Üye : Doç. Dr. İsmail EYYÜBOĞLU

İmza:

Üye : Yrd. Doç. Dr. İlyas TOPÇU

İmza:

ONAY

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Türkiye’de Vesayet Demokrasisine Bir Örnek:27 Mayıs 1960 Darbesi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled “Tutelary In Turkey An Example Of Democracy: The Coup Of 27 May 1960” as a Master Thesis I prepared, that I obtained all information in term Project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and works which I used have been shown in the bibliography.

03 / 06 / 2016.

Mehmet Ulaş BAYKIZ

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI ÖRNEĞİ.....	ii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ.....	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
SİYASET - DEMOKRASİ KAVRAMLARI VE İLGİLİ KAVRAMLAR....	1
1. Siyaset Kavramı	1
2. Devlet - Hükümet ve İktidar Kavramları	2
3. Temsil ve Siyasi Parti Kavramı.....	4
4. Demokrasi Kavramı	6
5. Türkiye'de Demokrasi Kavramı	10
6. Darbe Kavramı	13

BİRİNCİ BÖLÜM

VESAYET DEMOKRASİSİ KAVRAMI VE TANIMLANMASI

1.1. Vesayet ve Vesayet Demokrasisi Kavramı	14
1.2. Vesayet Demokrasisinin Kaynakları	20
1.3. Vesayet Demokrasisinin Unsurları.....	23
1.4. Merkez - Çevre	27

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE VESAYET DEMOKRASİSİ

2.1. Vesayet Demokrasisi Kaynakları	29
---	----

2.1.1. Halk Tek Başına Bırakılamaz Anlayışı	29
2.1.2. Özel Bilgi İlkesi	31
2.1.4. Korumacılık – Muhafızlık Anlayışı	37
2.1.5. Genel Sorumluluk Bilinci Yaklaşımı	38
2.2. Vesayet Demokrasisi Unsurları	39
2.2.1. Elitçi Yapının Varlığı	39
2.2.2. İktidar-Muhalefet İlişkisi	41
2.2.3. Etkisi Zayıflatılmış Parlamento	45
2.2.4. Medyanın Yapısı ve Rolü	48
2.2.5. Hukukun Üstünlüğü İlkesi	50
2.2.6. Sivil Toplum Meselesi	52
2.2.7.Devlet Otoritesini Sağlayacak Kurumlar	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS 1960 DARBESİ

3.1. 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti	57
3.2. 1954 Seçimleri ve Demokrat Parti	73
3.3. Darbeye Giden Süreç ve Demokrat Parti	81
3.4. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Vesayetçi Yapı	97
3.5. Darbe Sonrası Vesayet Demokrasisinin Yeniden Tesisi	133
3.5.1. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT).....	133
3.5.2. Çift Meclis ve Tabi Senatörlük.....	134
3.5.3. Anayasa Mahkemesi	136
3.5.4. Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu	137
3.5.5. Danıştay	140
3.5.6. Askeri Yargı Kurumları	141
3.5.7. Milli Güvenlik Kurulu (MGK)	142

3.5.8. Radyo ve Televizyonun İdaresi ve Haber Ajansları ve Üniversiteler	143
3.5.9. 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı.....	144
SONUÇ.....	146
KAYNAKLAR	150
EKLER.....	161
ÖZGEÇMİŞ.....	171

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI
TÜRKİYE'DE VESAYET DEMOKRASİSİNE BİR ÖRNEK: 27 MAYIS 1960
DARBESİ
YÜKSEK LİSANS
Mehmet Ulaş BAYKİZ
DANIŞMAN: Prof. Dr. Selçuk URAL
2016/ XIV+171

ÖZET

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesinden itibaren farklı yönetim şekilleri kullanılmıştır. Bu sayede bir arada yaşamanın zorluklarının üstesinden gelmek hedeflenmiştir. Günümüzde dünya genelinde en çok tercih edilen yönetim şekli olarak demokrasi karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin çok tercih edilmesinde insanlara kendilerinin belirledikleri ve oluşturdukları kurallara göre kendilerini yönetme imkanı sunması etkili olmuştur. Dolayısıyla demokrasi bir kişiye ya da zümreye bağlı olarak oluşturulmamıştır. İnsanoğlunun ihtiyaçlarına göre gelişim göstererek varlığını sürdürmüştür.

Ancak günümüzde bazı demokrasi uygulamalarında çeşitli yasal, anayasal düzenlemelerle ve oluşturulan bürokratik kadrolarla demokrasinin kontrol altına alındığı görülmektedir. Bu durumun kaynağı olarak elitçi ve vesayetçi demokrasi yaklaşımının temelini oluşturan; halkın bilgiyi doğru yorumlamada ve karar vermede yetersiz kabul edilmesi anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi kültürü ve kurumları yetersiz olan bu toplumlarda, demokrasi faaliyetlerinin halk tarafından değil tepeden inme yönetim eliyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yönetimleri ise, ülkenin kuruluşunda ya da kurtarılışında önemli görevler alan askeri elitlerin ya da sivil elitlerin oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla elitçi yapı ülkenin kuruluşunda veya kurtarılışında görevler aldığı için ülke yönetimini kendilerine doğal hak olarak kabul etmektedir. Bundan dolayı seçimlerle siyasi, ekonomik yada sosyal krizlerin çözülmesini beklemek yerine demokrasiye darbeye sorunun üstesinden gelmeyi tercih etmektedirler. Bu darbelerin amacı ise, genelde elden giden demokrasiyi yeniden tesis etmek olarak ilan edilmektedir. Darbe sonrası yönetimin sivillere tesliminden önce oluşturulan kurumlar yada yasal düzenlemelerle vesayetçi yapının güvence altına alındığı görülmektedir.

Dolayısıyla ortaya çıkan yönetim anlayışı demokrasiden farklı, yapılan düzenlemelerle halkın kontrol altında tutulması esasına dayanan "*Vesayetçi Demokrasi*" yi meydana getirmektedir. Bu yeni yönetim şeklinin, demokrasi üzerinde kendi vesayet hakları olduğu ön kabulüyle hareket eden elitçi yapının çıkarlarının korunmasına hizmet ettiği görülmektedir. Bu çıkarların korunması işlemi ise askeri darbeler ve muhtıralar ile gerçekleşmektedir. Türkiye'deki vesayetçi yapının varlığının 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından kurumsallaştığı görülmektedir. Ülkedeki darbelerde, vesayetçi yapı içerisinde askeri elitlerin öne çıkmasının sebebi ülkenin kurucu veya kurtarıcı unsurları arasında bulunmalarından dolayı ülke yönetimini doğal hakları olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Darbe sonrası yapılan anayasa, yasal düzenlemeler ve oluşturulan kurumlarla gerçekleştirilen darbelere ve muhtıralara meşruiyet kazandırılmıştır. Ayrıca bu düzenlemelerle, orduya yüklenen görev ve sorumluluklarla askeri elitlerin demokrasi üzerindeki kurumsallaşan vesayetinin güçlendirildiği görülmektedir. Halk seçimler yoluyla iktidarı kendilerinin belirlediklerini düşünmektedir. Ancak oluşturulan vesayetçi kurumlar ve yasal düzenlemelerle mevcut iktidarın kontrol altına alındığı, sağlıklı demokrasinin var olmadığı görülmektedir.

KAFKAS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIALSCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY
THE HISTORY OF SCIENCE OF THE REPUBLIC OF TURKEY
TUTELARY IN TURKEY AN EXAMPLE OF
DEMOCRACY: THE COUP OF 27 MAY 1960
MASTER'STHESIS
Mehmet Ulaş BAYKIZ
SUPERVISOR : Prof. Dr. Selçuk URAL
2016/ XIV+171

ABSTRACT

Different management methods were used as from adopting a sedentary life by humankind. By this means, it was aimed at overcoming challenges of living together. Nowadays, we encounter democracy as the most preferred management type around the world. Democracy was considerably preferred because it offered opportunity for people to manage themselves according to rules that they determined and formed themselves. Thus, democracy was not formed depending on any person or group. It continued its existence by making progress according to needs of the humankind.

However, it is observed currently that democracy was brought under control with different legal, constitutional regulations and formed bureaucratic staff in some democracy implementations. We encounter understanding of considering public insufficient on commenting information correctly and making decision which underlies elite and tutelary democracy approach as source of this situation. It is observed in these communities having insufficiency democracy culture and institutions that democracy activities are carried out by sudden and unexpected management not by public. It is observed that military elites or civil elites taking charge in important duties in establishment or rescue of country form these managements. Thus, since elite structure takes charge in establishment or rescue of the country, they consider country management as natural right for them. Hence, they prefer overcoming the problem via impact against democracy instead of waiting for political, economic or social crises are solved in elections. Purposes of these impacts are generally announced as re-establishing lost democracy. It is observed that

tutelary structure is guaranteed with institutions which were formed before delivery of management to civilians with legal regulations.

Thus, occurring management understanding creates "*Tutelary Democracy*" that is different from democracy and that bases on principle of keeping public under control with regulations which were made. It is observed that this new management type serves protection of interests of elite structure acting with pre-acceptance that they have their own tutorship rights on democracy. These interests are protected with military coups and memorandums. It is observed that existence of the tutelary structure in Turkey institutionalized after the military coup dated May 27th, 1960. Their presence in the country due to the founder or the savior of the prominence of the military elite elements in the structure of the tutelage of the coup in the country because of the country's leadership stems from seeing it as natural rights. Post-tutelary constitution made legal arrangements and given legitimacy to the coup to coup with the establishment of institutions. In addition to these arrangements with the military elite military duties and responsibilities it is seen as strengthening the institutionalization of democracy on the guardianship . The public thinks that they determine power themselves via elections. However, it is observed that current power was brought under control with established tutelary institutions and laws and that there is no healthy democracy.

ÖNSÖZ

Demokrasi gelişiminin Batı toplumunda daha köklü bir şekilde yaşandığı kaynaklarda kabul edilmektedir. Ancak Türk devlet geleneğine bakıldığında Göktürlere kadar uzanan demokrasi temeli kültürümüzde bulunmaktadır. Bu temeller "toy" yada diğer bir ifadeyle "kurultay" olarak adlandırılmaktadırlar. Toy lar devlet yönetiminde son karar organı olmasalar da toy üyeleri, boy temsilcilerinden oluşmaktadır. Boy temsilcilerinin, boyların iradelerini yansıtmayısıyla Türk kültür geçmişinin temelinde demokrasinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ise Türkiye' de siyasal ve entelektüel çevrelerde yaygın bir bilgi eksikliği ve karmaşası vardır ki bu sebeple "Vesayet Demokrasi" si olarak kabul edilen kavram Türkiye'de demokrasi olarak kabul edilmiştir. Vesayet Demokrasisi kavramı temelinde elitçi yaklaşıma dayanmaktadır. Elitçi yaklaşıma göre, elit bireyler buldukları konum, alan, meslek grubu yada toplum içerisinde eğitim, donanım, yetenek vb. her konuda en üst düzey seviyeye sahip kişileri ifade etmektedir. Türkiye'de elit yapıyı; askeri, siyasal, tüccar ve medya elitlerinin oluşturduğu görülmektedir. Askeri elitler, ülkenin kuruluşunda ve kurtuluşunda görev almasından dolayı ülke yönetimini kendisinin doğal hakkı olarak kabul eden bazı ordu mensuplarından oluşmaktadır. Siyasal elitler ise, yine ülkenin kuruluşu ve kurtuluşu sürecinde görev alan, ülke yönetiminin sıradan insanlara bırakılmayacak kadar değerli olduğunu kabul eden sivil bireylerden oluşmaktadır. Tüccar elitleri sahip oldukları ekonomik güç ile kendini toplum ve kamu üzerinde konumlandırarak çıkarlarının korunması adına genelin tercihlerinin bir yana bırakılmasını kabul eden bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Medya elitleri ise, diğer elit grupları ile aynı görüşleri paylaşmakla beraber yazılı basının gazeteler kolu üzerinden toplumda vesayetçi yapının etkisinin attırılmasına ve toplum mühendisliğine hizmet ettiği görülmektedir. Böylece elitlerin kendini her konuda ait olduğu toplumdaki üst konumda gördüğü ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre; halk ülkenin doğru yönetimi için gerekli olan doğru bilgiyi bilme, yorumlama ve doğru karar verme noktasında yetersiz kabul edilmektedir. Dolayısıyla vesayet organlarının, yeterli donanıma sahip olmayan seçmenlerin belirleyeceği, seçmenlerinde ülke yönetimi için yeterli donanıma sahip olmayacaklarını kabul ettikleri görülmektedir. Bu ön kabul ile hareket eden vesayetçi - elitçi merkezin, seçilmişlerin seçimle verilmiş olan yönetme yetkilendirmelerini

sınırladıkları görülmektedir. Bu yetki sınırlandırması yada yetki paylaşımı ülkede meydana gelen darbelerle, darbeler sonrası oluşturulan anayasalar, yasalar ve kurumlarla gerçekleştiği görülmektedir. Bu nedenle ülke yönetimi noktasında ülkede kabul edilen anlayışın demokrasiden ziyade vesayet demokrasisi olduğunu ortaya koymak adına 27 Mayıs 1960 darbesi ve vesayet yapısı bu tez çalışmasında ele alınmış bulunmaktadır. Çalışmanın, Vesayet Demokrasisi Kavramı ve Tanımlanması adlı birinci bölümünde, ilişkili kavramlarla vesayet demokrasisinin tanımı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, "*Vesayetçi Demokrasinin Kaynakları, Unsurları ve Merkez - Çevre Kavramları*" devlet yönetimini açıklama noktasında ele alınmıştır. Türkiye' de Vesayet Demokrasisi adlı ikinci bölümde, vesayet demokrasisi kavramları eşliğinde Türkiye'deki vesayetçi yapının varlığı örneklerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi adlı üçüncü bölümde ise, darbe sonrası vesayet yapısının yeniden tesisi ortaya koyularak Türkiye' deki vesayetçi yapının varlığına örneklerle açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu yolla elde edilen verilerle demokrasinin ülkemizde sağlıklı işlemesi için gerekli çalışmaların yapılmasına yardımcı olmak hedeflenmiştir.

Tez çalışmamın uzun soluklu ve yoğun hazırlık süresi boyunca bana karşı daima kolaylaştırıcı ve yardımseverlik içerisinde, bilgi ve hoşgörüsünü her ihtiyaç duyduğum anda benden esirgemeyen ve bana yardımcı olan değerli hocam Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Selçuk URAL' a ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana destek olan ve yol gösteren tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimim boyunca, sahip olduğum bu zorlu ve stresli meslek içerisindeyken daima çalışmalarımı yüksek bir özveri ve fedakarlıkla destekleyen, bu desteği her zaman bana hissettirerek çalışmalarımı sonuca ulaştırmamı sağlayan sevgili eşim, hayat arkadaşım ve benim için hayatın zorluklarını güzelliğe çeviren oğullarıma en derin duygular içinde teşekkür ederim.

Mehmet Ulaş BAYKİZ

Erzurum - Kars 2016

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AP:	Adalet Partisi
B.M.:	Birleşmiş Milletler
Bakınız:	bkz.
Basım tarihi yok:	t.y.
BM:	Birleşmiş Milletler
CHF:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.:	Çeviren
Der.:	Derleyen
DP:	Demokrat Parti
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı Danıştay
Ed.:	Editör
HP:	Hürriyet Partisi
IMF:	Uluslararası Para Fonu
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
Kur.:	Kurmay
MBK:	Milli Birlik Komitesi

MC.:	Milletler Cemiyeti
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MSP:	Memleketçi Serbest Parti
OEEC:	Avrupa Ekonomik İşbirliği
s.:	Sayfa
s.s.:	Sayfa Sayısı
SCF:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİP:	Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi
TL:	Türk Lirası
tuğg.:	Tuğgeneral
tümg.:	Tümgeneral
v.b.:	Ve Benzeri
YTP:	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

SIYASET - DEMOKRASİ KAVRAMLARI VE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Siyaset Kavramı

Siyaset, insanların onun vasıtasıyla altında yaşayacakları genel kuralları koydukları, korudukları ve düzenledikleri bir faaliyettir¹. Siyaset, Arapça kökenli bir isim olup, sözlük anlamı; "*bir memleketi, insanları idare etme sanatı, politika, diplomathk, ceza, idam cezası*"² ve "*Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış*"³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlama siyasetin güç kullanımını olduğunu ve bu gücün insan ilişkilerini düzenlemede ve çatışmaları önlemede kullanıldığını göstermektedir.

Aristo'dan başlayarak günümüze kadar siyaset kavramını tanımlama çabaları hiç bitmemiş olsa da, kavram hakkında henüz objektif bir tanım ortaya konulamamıştır. Siyaset biliminde ve siyaset felsefesinde siyaset kavramının farklı tanımlamaları bulunmaktadır⁴. Siyaset güç ve otorite kullanımı, toplu karar verme süreci, kıt kaynakların dağıtılması, manipülasyon⁵ ve aldatma gibi bir çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Güç kullanarak karar alma süreci olan siyaset, her çatışmayı çözen bir araç değil, bir çatışma çözümü arayışı olarak kabul edilmektedir. Çünkü bazı sorunların çözümü mümkün değildir⁶.

Siyaset kavramının İngiliz dilindeki karşılığı olarak "*politics*" kelimesi karşımıza çıkmaktadır⁷. Kelime köken olarak incelendiğinde Antik-Yunan şehir devletlerini tanımlamada kullanılan "*polis*"ten türetildiği görülmektedir. Bu sayede politika insan ve ülke idaresini ilgilendiren işler olarak kabul edilmektedir⁸. Ayrıca siyaseti

¹ Andrew HEYWOOD, **Siyasetin Temel Kavramları**, 1. baskı, Çev. Hayrettin ÖZLER, Liberte Yayın Grubu, Ankara 2012, s. 62.

² Mevlüt KARACA, **Osmanlıca Türkçe Lügat**, Hisar Yayınevi, İstanbul, s.776.

³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.574c6fa5ef0c37.12872499.(30.05.2016).

⁴ Orhan GÖKÇE, **Siyaset Sosyolojisine Giriş**, Çizgi Kitabevi, Konya 2013, s. 53.

⁵ **Manipülasyon**: Yönlendirme, Seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme, varlıkları yapıcı, açıklayıcı ve yararlı bir biçimde kullanma işi. Şükrü Haluk AKALIN, Recep TOPARLI, Mustafa ARGUNŞAH ve diğerleri, **Türkçe Sözlük**, 11. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.1621.

⁶ Andrew HEYWOOD, **Siyaset Teorisine Giriş**, Çev. Hızır Murat KÖSE, İstanbul 2011, s.64.

⁷ Atilla YAYLA, **Siyaset Teorisine Giriş**, 5. baskı, İstanbul 2012, s. 13.

⁸ Ahmet Taner KİŞLALI, **Siyaset Bilimi**, 4. baskı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2010, s. 3.

tanımlama çalışmalarında biri siyaseti sadece devlet faaliyetleri olarak sınırlandıran diğeri ise, insanın bulunduğu her ortam ve ilişkide varlığının ortaya çıktığını kabul eden iki ana yaklaşım olduğu görülmektedir⁹.

2. Devlet - Hükümet ve İktidar Kavramları

Devleti meydana getiren yapı incelendiğinde, devletin; insan topluluğu, toprak parçası ve egemenlik unsurlarından oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla devlet, belirli bir insan topluluğunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmasıyla vücut bulmaktadır¹⁰. Ayrıca devlet kavramının kaynaklarda kurumlar topluluğu, toprak bütünlüğü, tarihi varlık, felsefi düşünce vb. gibi farklı anlamlarda ve içeriklerde tanımlandığı görülmektedir¹¹.

Devleti meydana getiren unsurlardan millet kavramının miktar olarak, dünya üzerinde çok küçük nüfuslu ülkeler bulunmasından dolayı bir öneminin olmadığı görülmektedir. İnsan topluluğunun millet özelliği gösterebilmesi adına miktar yaklaşımı yerine objektif millet yaklaşımı olan; dil, ırk vb. bağlara sahip olmasının ve sübjektif millet anlayışı olan; tarihi geçmiş, ülkü, amaç vb. insanları bir arada tutmaya yarayan soyut bağlara sahip olmasının önemli olduğu kaynaklarda geçmektedir. Çağdaş toplumlar incelediğinde sübjektif millet yaklaşımının birleştirici tarihi kültürel miras, ortak acılar ve zaferler, amaç, hedef gibi soyut birleştirici özelliklerinden dolayı daha çok tercih edildiği görülmektedir¹².

Devletin var olması için gerekli diğeri unsur toprak parçası yani ülkedir. Ülke sadece bir toprak parçası olmak yerine, kara sahası, hava sahası ve su sahası olmak üzere üç boyutlu bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet kara sahası ve hava sahasında tam egemenliğe sahip iken su sahası noktasında kendi kara sularında tam hakimiyete sahip olduğu ancak uluslararası deniz ticaretini ilgilendiren ekonomik öneme sahip noktalarda devlet egemenliğinin sınırlandırıldığı görülmektedir¹³.

⁹ Carl SCHIMTT, **Siyasal Kavramı**, Çev. Ece GÖZTEPE, Metris Yayınevi, İstanbul 2006, s. 40.

¹⁰ Kemal GÖZLER, **Kısa Anayasa Hukuku**, 11. baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 2014, s. 33.

¹¹ GÖZLER, **Kısa Anayasa Hukuku**, s. 34.

¹² GÖZLER, **Kısa Anayasa Hukuku**, s. 35.

¹³ GÖZLER, **Kısa Anayasa Hukuku**, s. 37.

Devletin oluşması için milletin bir ülke üzerinde egemen olması gerekmektedir. Bu noktada "*egemenlik unsuru*" bazı kaynaklarda "*iktidar unsuru*" olarak da kabul edilmektedir. Günümüzde egemenliğin; dış egemenlik ve iç egemenlik olmak üzere iki kullanımının olduğu görülmektedir. Dış egemenlik, bir devletin egemenlik hakları bakımından diğer devletlerle aynı konumda kabul edilmesidir. Dolayısıyla bu durum ülke bağımsızlığını ifade etmektedir. İç egemenlik kavramı ise, devletin kendi ülkesinde var olan egemenliği şeklinde karşımıza çıkmaktadır¹⁴. Bu nokta da bu egemenliğin toplumun genelini kapsadığı görülmektedir. Devletin siyaset yoluyla toplum üzerindeki sınırlanmamış ve kesin bir egemenliğe sahip olması nedeniyle Thomas HOBBS, devleti "*Leviathan*" adlı eserinde dev bir deniz canavarı olarak resmetmiştir¹⁵.

Çağdaş devletin oluşum sürecinde; yerel veya bölgesel sınıf farklılığına dayalı iktidarların ortadan kaldırıldığı yönetsel anlamda birliğin sağlandığı, güç kullanımının devlet kontrolüne bırakılması, dini kurumların yönetimden uzaklaştırılması, devletin varlığının ekonomik desteklenmesi adına dışa karşı ekonomik sınırların oluşturulması aşamaları karşımıza çıkmaktadır¹⁶. Ayrıca ulus devlet yapısının günümüzde en yaygın devlet yapısı olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde hala devletsiz toplumlarında bulunduğu görülmektedir. İsrail ve Suriye tarafından işgal edilen 1980'lerdeki Lübnan ve 1990'ların başındaki Yugoslavya devlet yapısının bulunmadığı uluslara örnek olarak kabul edilebilir¹⁷.

Devlet daha öncede değindiğimiz üzere egemenlik ve güç kullanımı açısından tüm toplumu kapsarken, hükümet sadece devletin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla devlet kalıcı ve sınırlanmamış bir güce sahipken hükümetin geçici bir yapıya sahip olduğu ve devlet tarafından belirlenen konularda faaliyet göstermesi için yetkilendirildiği görülmektedir. Bu yetkilendirme ile hükümet devletin idarecisi ve karar alma organı olarak kabul edilebilir¹⁸.

---

¹⁴ GÖZLER, *Kısa Anayasa Hukuku*, s. 38.

¹⁵ Thomas HOBBS, *Leviathan*, 6. baskı, Çev. Semih LİM, YKY, İstanbul 2007, s. 127-257.

¹⁶ Ahmed Baran DURAL, *Siyaset Bilimi' nde Kuram - Yöntem - Güncel Yaklaşımlar*, Paradigma Kitabevi Yayınları, Edirne 2013, s. 50.

¹⁷ HEYWOOD, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 93.

¹⁸ HEYWOOD, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 94.

İktidar kavramı, günlük kullanımda bir bireyin diğeri üzerindeki etkisini yansıtırken aynı zamanda bir yönetme şeklini ve gücünü de yansıtmaktadır¹⁹. İktidarı tanımlamada farklı yaklaşımlar bulunsa da genel olarak sınırları belli bir grup yada toplumu yönetme de alınacak kararları belirleyen güce sahip grup olarak kabul edilmektedir. Ayrıca sadece iktidar almış olduğu kararların uygulanması ve düzenin sağlanması için güç kullanma ile yetkilendirilmiştir²⁰. Dolayısıyla iktidar bir kişinin ya da grubun diğerlerini yönetme gücü olarak kabul edilebilir²¹.

3. Temsil ve Siyasi Parti Kavramı

Günümüzde doğrudan demokrasinin kalabalık ülke nüfusu vb. nedenlerle uygulanmasının mümkün olmamasından dolayı, yönetim seçimler yoluyla halkı temsil eden siyasetçiler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu sayede büyük kitlelerin görüşlerini, çıkarlarını ve taleplerini küçük grupların temsil etmesi mümkün olmaktadır. Böylece seçimle oluşturulan iktidarın yönetme gücünü kullanması ile "*temsil*" kavramı ortaya çıkmaktadır²². Temsilin aktarılması için seçimlerden yararlandırıldığı görülmektedir. Adayların eşit koşullar altında yarıştığı, birden fazla adayın bulunduğu ve seçmenlerin eşit ve gizli tek oy hakkına sahip olduğu seçimler yoluyla temsilin adaylara aktarıldığı görülmektedir²³. Ancak temsilin sadece seçimlerde adayların vaatlerinin yerine getirilmesi için verilmesi ülke yönetimi noktasında ortaya çıkabilecek beklenmeyen krizlerin aşılmasını zorlaştıracaktır. Bundan dolayı seçilmişlerin, emredici vekalet yetkilendirmesi yerine yönetme yetkilendirmesi ile donatılması yürütmenin faaliyetlerini kolaylaştıracaktır²⁴.

Bugün seçim ve yetkilendirme noktasında, siyasi partiler sahip olduğu parti programları ile kendi görüşlerini ve hedeflerini yansıttıkları gibi aynı düşüncelere ve taleplere sahip seçmenlere hitap etmeleri ile seçimlerde temsili kolaylaştırmaktadır. Doğrudan demokrasilerde herkesin ayrı bir düşünceyi temsil etmesi gibi bağımsız

¹⁹ Cemal Bali AKAL, *İktidarın Üç Yüzü*, Dost Kitabevi, Ankara 1998, s. 343.

²⁰ Münici KAPANİ, *Politika Bilimine Giriş*, 14. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002, s. 48-49.

²¹ Davut DURSUN, *Siyaset Bilimi*, Beta Basım A. Ş. , İstanbul 2002, s. 91.

²² HEYWOOD, *Siyasetin Temel Kavramları*, s. 209.

²³ HEYWOOD, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 291.

²⁴ GÖZLER, *Kısa Anayasa Hukuku*, s. 93.

adayların da farklı görüşleri ve bu görüşlere destek çıkan seçmen kitleleri olabilir. Bu durum her bir görüş için bir temsilci seçilmesini gerektirmektedir ki günümüz nüfus rakamlarına bakıldığında böyle bir temsil ve yetkilendirmenin pek de mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla siyasi partiler, seçmenlerin ortak değerler üzerinden temsilinin sağlanması adına sağlıklı demokrasilerde var olması gereken siyasi örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵.

Siyasi partileri demokrasinin varlığı açısından önemli kılan ana unsur sahip oldukları parti programlarıdır. Çünkü parti programları hem siyasi parti mensuplarının hem de siyasi partinin taraftarlarının ortak görüş ve değerlerini yansıtmaktadır²⁶. Bu sayede seçmenler arasında birleştirici özellik sunmaktadır. Böylece ülke yönetiminde seçmenlerin görüşlerinin tamamı olmasa da önemli bir kısmının yansıtılması sağlanarak demokrasinin hayat bulmasına destek olunmaktadır. Ayrıca Tunaya siyasal partiyi; *"Belli bir siyasi program üzerinde birleşmiş kişilerin, bu programı özellikle olağan seçim yollarıyla gerçekleştirmek amacıyla kurdukları bir örgüttür"* şeklinde tanımlamaktadır²⁷. Siyasal partilerin varlığı XVIII. yüzyıl sonlarında ABD' de, devletin federal yapısı konusunda mevcut görüş ayrılıkları sonucu ortaya çıkmıştır²⁸. Siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla demokrasilerde seçimlerde alternatifsizliğin etkisiyle meydana gelen diktatörlük hareketlerinin önüne geçilmiştir²⁹. Siyasal parti kavramının kaynaklarda birden çok tanımı bulunmaktadır. Genel olarak siyasal parti; demokratik rejimlerde belirli fikirler ve menfaatler çevresinde teşkilatlanmış ve devlet iktidarını ele geçirecek parti programlarını hayata geçirmeyi hedefleyen insan grubudur. Ya da belirli bir siyasi programda birleşip teşkilatlanarak bu programı siyasi iktidara hâkim olarak uygulamak için var olan tüzel kişilik olarak tanımlandığı görülmektedir. Ülkemizde siyasal partilere yönelik yasal düzenleme olan 22.04.1983 tarih ve 2820 numaralı Siyasal Partiler Kanununun 3. maddesine göre³⁰; *"Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla tüzük ve programlarında belirlenen*

²⁵ Ergun ÖZBUDUN, **Siyasal Partiler**, 3. baskı, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s. 272.

²⁶ Münci KAPANİ, **Kamu Hürriyetleri**, 7. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1993, s. 272.

²⁷ Tanık Zafer TUNAYA, **Türkiye' de Siyasal Partiler (1859-1952)**, 2. baskı, Arba Yayınları, İstanbul 1995, s. 3.

²⁸ Saim SEZEN, **Seçim ve Demokrasi**, 2. baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2000, s. 55.

²⁹ Erdoğan TEZİÇ, **Anayasa Hukuku: Genel Esaslar**, 2. baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul 1991, s. 313.

³⁰ 22.04.1983 tarih ve 2820 kanun numaralı Siyasal Partiler Yasası'nın 3. maddesi.

görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandalarıyla milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır." şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaya göre siyasi partiler, seçim vasıtasıyla ülke çapında milli iradenin oluşmasını sağlamaktadırlar. Bu sayede ülkede demokrasinin gelişmesine ve köklenmesine katkıda bulunmaktadırlar.

Adaylar seçimlere bir partiden katılmak yerine bağımsız olarak da katılabilirler. Bireysel katılımın artması halinde seçmenler seçim kararında zorlanabilir. Bu sebeple mantıklı kararlar vermek yerine ikili ilişkilere, kan bağına ve çıkar hesaplarına göre karar verebilirler³¹. Böyle bir durumun meydana gelmesi ise ülke yönetiminde sıkıntılı süreçlere neden olabilir. Uzmanlar iktidar yarışının siyasi partiler olmadan da örgütlenebileceğini belirtmektedir. Ancak bu durumun zorlukları bulunmasıyla beraber günümüz demokrasilerinde böyle bir yapıya sahip ülkenin olmadığı görülmektedir³². Burada siyasi partilerin farklı görüşlerin keskin noktalarına hitap etmek yerine, ortak özelliklerine ve ana hatlarına hitap ederek birleştirici özellik gösterdikleri, bunun ise devlet, hükümet ve demokrasinin varlığı adına gerekli bir durum olduğu görülmektedir³³. Belirli parti programlarına dayalı siyasi partilerin seçim sonucu ülke yönetimine gelmesiyle seçmenlerin taleplerinin yönetimlerin kararlarına yansımaları ortaya çıkacaktır³⁴. Bu sayede ülke yönetiminde demokrasinin varlığı hayat bulacaktır.

4. Demokrasi Kavramı

Demokrasi hakkındaki bilgiler ilk olarak Herodot Tarihi adlı eserde karşımıza çıkmaktadır³⁵. Buna göre demokrasi; halka dayalı bir yapı olarak kabul edilmekle beraber sorunların açık ve aleni şekilde tartışılarak çözüm arandığı ve idarecilerin

³¹ ÖZBUDUN, **Siyasal Partiler**, s. 162.

³² Juan J. LİNZ, **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, Çev. Ergun ÖZBUDUN, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara 1984, s. 14.

³³ TEZİÇ, **Anayasa Hukuku: Genel Esaslar**, s. 326.

³⁴ Kudret BOSUTER, **Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi**, Ulusal Basımevi, Ankara 1969, s. 17.

³⁵ Herodotos, **Herodot Tarihi**, Çev. Müntekim ÖKMEN, 1. Baskı, Remzi Kitabevi Yayınları İstanbul 1973.

konumlarından dolayı yaptıkları iş ve eylemlerden sorumlu tutuldukları bir yapı olarak değerlendirilmektedir³⁶. Demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde kimin daha iyi yöneteceği sorusunun cevabı zamanla halk olarak ortaya çıkmıştır. Ancak halkın kendini doğrudan yönetmesi günümüz demokrasilerinde yerini temsil ve yönetme yetkilendirmesine sahip seçilmiş siyasilere bırakmasıyla değişmiştir³⁷.

Günümüzde demokrasinin varlığı halkın tamamının doğrudan yönetimde bulunması yerine temsili demokrasi ile gerçekleşmektedir. Temsili demokrasi ise, seçimler yoluyla temsil ve yönetme yetkilendirmesine sahip siyasi partilerin yada siyasi parti mensuplarının yönetimi gerçekleştirilmesiyle hayat bulmaktadır³⁸. Buna göre milletvekili sadece destekçilerinin değil tüm seçmenlerin yani milletin temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Milletvekillerinin millet tarafından yetkilendirilmesi emredici vekâlet yetkilendirmesi yerine yönetme yetkilendirmesi şeklinde yapılmaktadır. Bu sayede ülke yönetiminde çıkacak olası sorunları çözmek için daha kolay hareket etmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Ayrıca milletvekillerinin seçim öncesi vaatlerini yerine getirememeleri durumunda görevden alınmalarının önüne geçilmiş bulunmaktadır. Böylece günümüzde devletlerin büyük nüfuslarına rağmen seçmenlerin, seçimlerde yapmış oldukları tercihler yoluyla yönetime katılmaları sağlanmaktadır. Bu durum demokrasinin varlığının korunmasını sağlamış bulunmaktadır³⁹.

Demokrasinin artıları ve eksileri aşağıdaki gibi değerlendirilebilir:

1. Yönetimin gücünün milletin talebi ile sınırlandırılması ile kişisel hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır.
2. Yönetim sürecine ve faaliyetlerine milletin bilgi alma vb. yollarla katılımları sağlanarak seçmenlerin sorumluluk ve duyarlılık düzeyinin artması sağlanmaktadır.
3. Yönetimin karar aşamalarına toplumun katılımı sağlanarak toplum içindeki dayanışma ve sorumluluk anlayışı arttırılmaktadır.
4. Yönetim faaliyetleri ve seçmenlerin talepleri arasındaki ilişki arttırılarak toplumun genelinin isteklerine önemli ölçüde cevap verilmektedir.

³⁶ KİŞLALİ, *Siyaset Bilimi*, s. 285.

³⁷ HEYWOOD, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 93.

³⁸ HEYWOOD, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 273.

³⁹ GÖZLER, *Kısa Anayasa Hukuku*, s. 93.

5. Yönetimin eylemlerinin sonuçları ile halkın taleplerinin bağlantılı olması halkın siyasal iktidardan memnuniyetini doğurması ile yönetimde kararlılık ve istikrar sağlanmaktadır.
6. Milletın tamamının aynı düşünce yapısında, eğitim ve ahlak seviyesinde olmamasından dolayı iktidar seçiminin mantıksal değerlendirmeler yerine kişisel isteklere ve arzulara göre şekillendirilmesi ile demokrasinin vermiş olduğu gücün yanlış kişilerin eline geçme ihtimali bulunmaktadır.
7. Seçimlerde genel oyların yarısının bir fazlasını alan yönetim karşısında azınlık olarak bulunan muhalefetin haklarını kendi sınırlamalarına tabi tutabilir.
8. Sadece çoğunluğun isteklerinin dikkate alınması ile azınlık hakları hiçe sayılabilir.
9. Hitabet yeteneği yüksek olan siyasal figürlerin seçim konuşmalarını mantıklı ve akılcı çıkarımlar yerine insanların duygularına ve çıkarlarına yönelik şekillendirmesi ile demokrasinin gelişim sürecinde örneklerinin bulunduğu gibi (Hitler) diktatörlerin doğmasına neden olabilir⁴⁰.

Bu artılar ve eksiler mevcut hiçbir sistemin ya da yaklaşımın kusursuz olamayacağını göstermektedir. Türkiye'deki demokrasi anlayışını ele almak adına gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde demokrasi anlayışına değinmek gerekmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımını yaparken dikkate alınan ana özellik olarak, ülkelerin sahip olduğu yıllık milli gelirle bağlantılı olan ekonomik gücü karşımıza çıkmaktadır⁴¹. Buna göre, bir ülke eğer yıllık milli geliri yüksekse gelişmiş, düşükse gelişmemiş bir ülke olarak kabul edilmektedir. Gelişmişlik düzeyini belirlemede diğer göstergeler ise; ülkenin vatandaşlarına sunduğu kişisel hak ve imkânlar, bu hakların sürdürülmesi, demokrasinin sağlıklı işlemesi için gereken koşulların sağlanması ve sürdürülmesi olarak sıralanabilir. Ancak modern devletler incelendiğinde ekonomik büyüme beraberinde fakirliğin azalması, kişi hak ve hürriyetlerinin sağlanması, demokrasinin gelişmesi ve sürdürülmesini beraberinde getiriyorsa burada demokrasinin gelişiminden ve varlığından söz etmek mümkün

⁴⁰ HEYWOOD, *Siyasetin Temel Kavramları*, s.173.

⁴¹ HEYWOOD, *Siyasetin Temel Kavramları*, s.174.

olmayacaktır⁴². İnsanların ekonomik seviyelerinin yükselmesi beraberinde yaşam kalitesini yükseltmesiyle düşünce hayatlarında da gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Ekonomik gelişmeleri, kültürel gelişmelerle tamamlamayan ülkeler demokrasi faaliyetlerini ve kurumlarını, genellikle Batılı ülkelere hazır olarak almaktadırlar. Ancak bu durumda demokrasi gelişiminin tarihsel bağlara dayanmaması ve demokrasinin varlığı için gerekli düzenlemelerin tam olarak yapılmaması sonucunda demokrasiyi hazır olarak alan devletlerde uygulamada genelde başarısız olunduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak; bu ülkelerin ulusallaşmayı tam manada sağlayamamasından dolayı merkezleşmenin önemini kavranamaması, eğitim seviyesinin ve ekonomik düzeyin düşük olmasından dolayı, insanların kişisel çıkarlarına daha çok önem verilmeleri, buna bağlı olarak sosyal sorumluluk düzeyinin düşük olması kabul edilebilir. Dolayısıyla bu özelliklere sahip ülkelerde insanların toplumun genelini ilgilendiren konularla ilgilenmeyi sadece elit gruplara ait bir sorumluluk olarak kabul ettikleri görülmektedir⁴³.

Demokrasi kültürünün tam anlamıyla gelişme göstermediği bu toplumlarda kişisel hak ve özgürlüklerin önemini tam manasıyla kavranmadığı görülmektedir. Bundan dolayı ülkenin yönetimi ile ilgili konuların sosyo-ekonomik gücü elinde bulduran elit gruplar tarafından kontrol edildiği görülmektedir. Bunun etkisiyle yönetim, seçim yerine bu elit grupların kontrolü altında değişmektedir. Yönetim değişikliklerinde elit grupların, toplumun genelini ilgilendiren konulara önem vermek yerine kendi çıkarlarına önem verdikleri, yönetime aday olan ancak elitlere gereken önemi vermeyen muhalefet gruplarını sindirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla burada elitlerin demokrasinin varlığı için gereken koşullara uymak yerine bunları ya göz ardı ettiği ya da kendisi için uygun bir hale dönüştürdüğü görülmektedir. Bu durum demokrasi kültürü zayıf olan bu toplumlarda demokrasinin güçlenmesini zorlaştırmaktadır⁴⁴.

---

⁴² Robert Alan DAHL, **Demokrasi Üstüne**, Çev. Betül KADIOĞLU, Phoenix Yayınevi, Ankara 2001, s. 170.

⁴³Münci KAPANİ, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, 3. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 104-106.

⁴⁴ Ahmet Taner KİŞLALI, **Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, 7. baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 306.

5. Türkiye'de Demokrasi Kavramı

Türkiye'de demokratikleşme çabalarının 19. yüzyılla beraber başladığı görülmektedir. Zaman zaman çok partili siyasal hayat denemeleri ile bu çabalar hızlansa da gerek uluslararası savaş ortamlarının ve ekonomik buhranlarının etkisi gerekse darbelerden dolayı demokrasinin kurumsallaşma girişiminin gelişimini halen tamamlayamadığı görülmektedir. Günümüzde demokrasi hayatta olmakla beraber demokratikleşme çabaları halen sürmektedir⁴⁵. Demokratikleşme çabalarının tam sonuç verememesinde dönem dönem varlığı darbelerle ortaya çıkan ve demokrasiyi kendi kontrolünde tutmayı amaçlayan baskıcı ve otoriter yapıların etkisi olduğu görülmektedir⁴⁶. “Kurultay – Toy Meclisi” yapıları, Türk kültür tarihinde demokrasi temellerinin tarihsel bağlarını oluşturmaktadır. Ancak zamanla seçmenlerin bireysel çıkarlarını ön plana alarak, genel sorumluluğu elitlere bırakması demokrasinin Türkiye'deki varlığına zarar verdiği görülmektedir.

Türkiye'deki demokratikleşme hareketleri Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ülkenin içinde bulunduğu olumsuz koşullardan kurtulma çabalarına dayanmaktadır. Bu dönemde yönetimde etkisi olan aydınlar ülkenin içinde bulunduğu olumsuz durumdan çıkış yolu olarak Batı toplumlarında meydana gelen bilim ve düşünce hayatındaki gelişmelerin ülkeye aktarılmasını görmüşlerdir. Ancak gerekli alt yapı düzenlemeleri tam olarak yapılmadığı için demokrasinin gelişiminde duraksamalar ve dalgalanmalar görülmektedir⁴⁷. Bu dönemde meydana gelen demokratikleşme hareketlerinin padişahın gücünün sınırlanması ile başladığı kabul edilmektedir. Devamında ise, Meşrutiyetin ilan edilmesi, Mebusan Meclisi'nin açılması ve yazılı anayasanın hazırlanması ile demokratikleşme hareketlerinin sürdüğü görülmektedir⁴⁸.

Demokratikleşme hareketi Batı toplumlarında halka dayanırken Türkiye'de tepeden aşağıya doğru yenilik hareketleriyle ortaya çıktığı için elit kesim kabul edilen askerlere ve aydınlara dayanmaktadır. Bundan dolayı demokrasinin gelişiminde

---

⁴⁵ Server TANİLLİ, **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş**, 8. baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s. 85.

⁴⁶Samuel P. HUNTINGTON, **Üçüncü Dalga, 20. Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma**, Çev. Ergun ÖZBUDUN, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 40.

⁴⁷ Orhan TÜRKOĞAN, **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Mayaş Yayınları, Ankara 1985, s. 49.

⁴⁸ TANİLLİ, **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş**, s. 90.

duraksamalar ve dalgalanmalar görülmektedir. Demokratikleşme hareketlerinin halka dayanmamasının sebebi olarak ülkedeki burjuva yapısını oluşturacak olan işçi sınıfı ve modern sermaye sahiplerinin henüz ortaya çıkmamış olması karşımıza çıkmaktadır. Elitçi gruplarla mücadele edecek halka dayalı bir yapı henüz oluşmadığı için demokrasinin tesisinde devlet desteği görülmektedir. Bu durumun zaman içerisinde doğal kabul edilmesi, ülkede siyasi, sosyal ve ekonomik krizler halinde bu yapıların devreye girmesinin etkisiyle demokrasiye darbeleri meydana getirmiştir⁴⁹. Ancak zaman içerisinde gelişen burjuvazinin demokrasi hareketinin dışında tutulması, demokrasinin gelişimini engelleyen bir başka sebep olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁰.

Burjuva sınıfının fonksiyonlarının devlet tarafından yerine getirilmesi demokrasiyi şeklen yaşatılmaya çalışılan bir yapı haline sokmuştur. Bu durum demokrasinin bağlarının zayıflatıldığını göstermektedir. Bunun sonucu olarak darbelerle ve muhtıralarla demokrasi defalarca kesintiye uğramıştır⁵¹. Demokrasi yapısının zayıf olduğunun bir diğer göstergesi de atanmışlar arasında bulunan askeri elitlerin ve yüksek bürokratların darbeleri demokrasinin tesisi için yaptıklarını söyleyerek seçilmişler üzerinde baskı oluşturmalarıdır. Dolayısıyla demokrasi tehlikeye girmektedir. Bu durum demokrasiyi Edward SHILS' in tanımlamasını yaptığı vesayetli demokrasiler arasına sokmaktadır⁵².

Cumhuriyet döneminde demokrasinin yeniden tesisi noktasında II. Dünya Savaşı ile değişen dünya koşulları etkili olmuştur. Başta ABD olmak üzere, savaşın galip devletleri demokrasinin tüm dünyada yaygınlaşmamasını savaşın ana sebebi olduğunu açıklamışlardır. Bu ülkelere göre, demokrasinin yaygınlaşmaması diktatörleri, diktatörlerde savaşı ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple demokrasinin tüm dünyada yaygınlaşması için faaliyet göstereceklerini açıklamışlardır. Bu durum Batılı ülkeler arasında kendine yer bulmak isteyen ülkelerde demokrasi hareketlerini başlatmıştır. Aksi bir durum Batılı bu ülkelerin karşısında ve hedefinde bulunmak

---

⁴⁹ Emre KONGAR, **Tarihimize Yüzleşmek**, 14. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s. 168.

⁵⁰ Levent KÖKER, **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, 10. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 18.

⁵¹ Emre KONGAR, **Demokrasi ve Kültür**, 2. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 14.

⁵² Taner TİMUR, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, 6. baskı, Der. Irvin C. SCHICK, Ertuğrul Ahmet TONAK, Belge Yayınları, İstanbul 2013, s. 37.

anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Batılı devletlerin karşısında bir kutuplaşma içerisinde bulunmamak adına Türkiye'de de demokrasi hareketleri başlamıştır⁵³.

Ancak demokrasi gelişiminin Batılı ülkelerin beklentilerinin de hızlandırmasıyla gerçekleşmesi belki de erkene alınan demokrasiye karşı sık sık darbeler ve muhtıraların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Askeri elitlerin darbelerle iktidar yarışı içerisinde yer almalarıyla, atanmışlar olarak asli görevlerini bir kenara bıraktıkları görülmektedir. Gerçekleşen darbeler sonrası askeri elitlerin konumlarını hazırladıkları anayasa ve yasalarla yeniden düzenleyerek, güçlendirdikleri görülmektedir. Olası siyasal krizler durumunda kendilerini görev alma noktasında sorumlu olarak yetkilendirdikleri görülmektedir. Bu yetkilendirmenin ise demokrasiye darbeleri ve muhtıraları doğurduğu görülmektedir⁵⁴. Dolayısıyla demokrasi gibi millete dayanması gereken hareketlerin daha öncede değindiğimiz gibi yukarıdan aşağıya dayatma ile geldiği durumlarda tam anlamıyla sağlıklı bir demokrasinden söz etmek olanaksız olacaktır⁵⁵. Böyle bir durumda vesayet altına alınmış demokrasi ancak belirli elitler çevrelerine hizmet eden bir yapıya bürünecektir. Karakteristik olarak bu yapıya sahip bir demokrasiyi ise demokrasi olarak kabul etmek mümkün değildir. Ancak şeklen bir demokrasi varlığından söz edilebilir⁵⁶. Türkiye'de demokrasinin sık sık darbelerle kesintiye uğraması askeri elitler, yüksek bürokrasi elitleri, medya elitleri ve ekonomi elitleri gibi darbe yanlısı kesimin seçilmişler ve demokrasi tahakkümlerini arttırmıştır. Çünkü atanmışlardan ve sivil aydınlardan oluşan bu kesim kendilerini seçilmişlerin üzerinde gördüğünü, demokrasinin koruyucusu ve kaynağı olarak kendilerini kabul ettiklerini, yaptıkları darbeler ve darbe sonrası anayasal düzenlemelerle göstermektedirler.

---

⁵³ Cemil KOÇAK, Hikmet ÖZDEMİR, Korkut BORATAV ve diğerleri, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 12. baskı, İstanbul 2013, 134.

⁵⁴ Maurice DUVERGER, **Politikaya Giriş**, Çev. Samih TIRYAKIOĞLU, Varlık Yayınları, İstanbul 1971, s. 125.

⁵⁵ Alain TOURAINE, **Demokrasi Nedir ?**, Çev. Oktay KUNAL, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 53.

⁵⁶ TANİLLİ, **Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş**, s. 113.

6. Darbe Kavramı

Darbe kavramı demokrasiye zıt olmasına rağmen demokrasi tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Darbe kavramı kaynaklarda genel anlamda ordunun yönetimi güç kullanarak ele geçirmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum demokrasinin varlığına bir engel olarak kabul edilmektedir⁵⁷. Darbeler genellikle ordunun desteklediği küçük bir grup tarafından yönetimin değiştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Darbeyle başa gelen iktidarlarla genellikle kendi varlığına yönelik yasal güvenceler almadan yönetimi terk etmedikleri görülmektedir. Aynı zamanda darbe ile bir reform hareketi gibi köklü değişiklikler yerine sadece yönetici sınıf değişikliği olmaktadır⁵⁸. Ayrıca darbelerin ekonomik anlamda az gelişmiş ülkelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Gerçekleştirilen her darbenin kendine göre; siyasal kriz, terör, şiddet, ekonomik sıkıntılar gibi kendilerince haklı gerekçeleri vardır. Darbe sürecinde yönetim ele geçirilirken bu haklı gerekçeler sunulur hareket edildiği görülmektedir. Bu yolla demokrasiye karşı darbe olarak gerçekleştirilen eylem, darbe yanlıları tarafından haklı gerekçelere dayandırılarak darbenin meşrulaştırılması hedeflenmektedir⁵⁹.

---

⁵⁷ İrfan NEZİROĞLU, **Çok Partili Türk Siyasi Hayatında Askeri Müdahaleler 1946-1997**, Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923-1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme, Yeni Türkiye Eylül-Aralık 1998, Sayı 23-24, s. 1237-1252.

⁵⁸ KIŞLALI, **Siyasal Sistemler**, s. 333.

⁵⁹ KIŞLALI, **Siyasal Sistemler**, s. 333.

BİRİNCİ BÖLÜM

VESAYET DEMOKRASİSİ KAVRAMI VE TANIMLANMASI

1.1. Vesayet ve Vesayet Demokrasisi Kavramı

"Vesayet" kelimesinin sözlük anlamı; vasilik olarak kabul edilmektedir. Vesayet ile ilgili verilen örnek cümle ise ; " *Vesayet ve himaye altına giren bir devlet istiklalini yitirir.*⁶⁰" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu örnek cümle aslında vesayet kavramı ile ilgili kabul edilmesi gereken gerçekleri gözler önüne sermektedir. Ayrıca vesayet özel hukukta düzenlenmiş bir hukuk kavramıdır. Buna göre vesayet, küçüklerin ve hacir⁶¹ altına alınmış olan gerçek kişilerin medeni haklarını kullanma yetkisinin mahkeme kararı ile kaldırılmasıdır. Bu şekilde medeni haklarını tasarruf yetkisi elinden alınmış olan küçüklerin ve hacr edilmiş⁶² çocukların medeni haklarını tasarruf yetkisi ana ve babaya tanınmaktadır⁶³. Dolayısıyla vasi, vesayeti altında bulunan kişinin hakları üzerinde tasarrufla yetkilendirilen kişidir⁶⁴. Medeni kanuna göre vesayet bir yasal temsilciliktir ve vesayet altında bulunan kişilerin haklarının korunması, mağdur olmalarının engellenmesi amaçlanmaktadır⁶⁵.

Vesayet demokrasisini tanımlamak adına, idare hukukunda bulunan vesayet kavramına değinmek gerekmektedir. İdare hukukunda vesayet, "*idari vesayet*" olarak adlandırılmaktadır. Buna göre idari vesayet altındaki kurum ve kuruluşların kararları bazı durumlarda hukuki sonuç doğurmamaktadır⁶⁶. Ancak idari vesayetin kendi içinde çeliştiği nokta ise medeni hukukta vesayet altındaki kişiler hukuki sonuç doğuracak kararlar alamazken, idari hukukta vesayet altında bulunan kurum ve kuruluşlar hukuki sonuç doğurabilecek kararlar alabilmektedirler. İdari vesayet 1982 Anayasası' nın 127. maddesinin 5. Fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre merkez

⁶⁰AKALIN, ve diğerleri, **Türkçe Sözlük**, s. 2482.

⁶¹**Hacr:** Birini malını kullanmaktan alı koyma birine bir şeyi yasak etmek. KARACA, **Osmanlıca Türkçe Lügat**, s. 283.

⁶²Veli ve hâkimin vasi atayarak yetim ve eksik ehliyetlilerin işlerinin yürütülmesi işlemine vesayet denir. Eksik ehliyetlinin daha çok mali işlerini takip etmek için velinin vasi tayin etme, şayet veli yoksâ hâkimin vasi ya da kısıtlı şahısların işlerini takip etmek üzere kayyım tayin etme hakkı vardır. Erdoğan SARITEPE, "**İslam Hukuku ve Türk Medenî Hukuku Açısından Hukuki Temsil**", İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2 (2009), s.s.77-92.

⁶³Şakir ALTAY, **Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Bilgi Yayınevi, Ankara t.y., s. 482.

⁶⁴KARACA, **Osmanlıca Türkçe Lügat**, s.927.

⁶⁵Mehmet GÜNEŞ, **Vesayetçi Demokrasi**, Ankara 2013, s. 55.

⁶⁶GÜNEŞ, **Vesayetçi Demokrasi**, s. 57.

idare, kanun esasına göre mahalli idareler üzerinde, kamu görevlerinde birliğin sağlanması ve toplum yararını gözeten ve ihtiyaçların yeterli şekilde karşılanmasını sağlayan yapının sürekliliğini sağlamak adına bu yetkiyi kullanmaktadır⁶⁷. İdari vesayet merkez idarenin denetim yoluyla mahalli idarelerin yetki aşımı yaparak vatandaşların haklarının önüne geçmelerini engellenmek amacıyla düzenlenmiştir⁶⁸.

Uluslararası vesayetin 1945 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü antlaşmasının imzalanması ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın düzenlenmesiyle resmi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. BM Teşkilatı içerisinde bulunan Vesayet Konseyi'nin vesayet rejimini bir yönetim şekli olarak kabul ettiği görülmektedir. Buna göre Vesayet Konseyi' nin temel hedefi, vesayeti altındaki ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal alanlarda gelişmesini sağlamak, kendini yönetme ve kendi geleceğini tayin aşamasına gelmelerine yardımcı olmaktır. Bunu ise, kendi vesayetleri altında gerçekleştirmektedirler⁶⁹.

Burada "*Manda*" kavramını ele almakta yarar bulunmaktadır. Milletler Cemiyeti tarafından geliştirilen bu kavram, I. Dünya Savaşı' nın ardından mağlup devletlerin hakimiyetindeki topraklarda yönetim yetkilerini kısıtlamayı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kısıtlamaya göre yönetim koşulları Milletler Cemiyeti tarafından belirlenmekle beraber yönetici olarak üye devletlerden biri yetkilendirilmektedir. Yönetici tayin edilen bu ülkeler kendilerini yönetecek düzeye ulaşmamış yada ulaşamamış olarak kabul edilmektedir. Bu durum vesayet demokrasilerinde seçmenlerin kendi kendilerini yönetme noktasında yetersiz kabul edilmesi anlayışının ülkeler düzeyinde yansımaları olarak kabul edilebilir. Manda kavramı temelde "*Wilson İlkeleri*"nin beşinci maddesine dayandırılmaktadır. Buna göre; sömürge talepleri ile sömürgeleştirilen halkın talepleri aynı oranda dikkate alınacaktır. Sömürge yöneticilerinin yetkilerinin ve sömürgeleştirilen halkın çıkarlarının belirlenmesi sonraya bırakılmıştır. Yenik devletlerin topraklarının yönetiminin Milletler Cemiyeti'ne ait olduğu kabul edilmektedir. Buna göre, oluşturulan manda yapısına dahil edilen ülkelerin topraklarının yönetimi M.C.' ne karşı sorumlu yöneticinin kontrolünde manda idaresi tarafından gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Manda yapısının Paris Konferansı'nda resmileştiği görülmektedir.

⁶⁷ GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 58.

⁶⁸ GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 64.

⁶⁹ GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 64

Savaşın ardından manda sisteminin oluşturulduğu ve egemenliği yok sayıldığı bu devletler yada topraklardaki insanlar kendilerini idare edemeyecek durumda kabul edilmektedir. Bundan dolayı sömürgelerin toplum seviyelerinin gelişmesi sağlanması adı altında manda sistemi ve manda yöneticisi yoluyla sömürgeleştirildikleri görülmektedir⁷⁰.

Özel hukukta ve idare hukukunda var olan vesayet kavramları ile vesayet demokrasisinde bulunan vesayet kavramı arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak vesayet demokrasisine göre özel hukukta kişilerin yetersiz görülmesi gibi vesayet demokrasisinde de seçmenler ve seçmenlerin yetkilendirdiği seçilmişler ülke yönetiminde yalnız bırakılacak yeterliliğe sahip değillerdir. Dolayısıyla seçilmişlerin vesayetçi yapılar tarafından oluşturulan anayasa ve ilgili kurumlarla kontrol altında tutulmasıyla aslında demokrasi varlığını yitirmektedir⁷¹. Vesayet demokrasisinde seçilmişlerin kendilerine verilen yetkilendirmeye uygun olup olmadıklarının değerlendirmesini vesayetçi elitçi yapıyı oluşturan kişilerin devlet içerisinde oluşturmuş oldukları kurumlarla ve anayasal düzenlemelerle gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu durumda demokrasi, engelli demokrasiye diğer bir deyişle vesayet demokrasisine dönüşmektedir⁷².

Ayrıca vesayet kavramının demokrasi kavramı ile birleşimiyle oluşan vesayet demokrasisi anlam olarak kendi içinde zıtlık içermektedir. Bundan dolayı bir demokrasi türü olarak kabul edilmesi noktasında uzmanlar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanıyla beraber kanunlara göre hareket edilmesinin önemi artmıştır. Yönetim milletin tercihlerine göre şekillenmektedir. Yöneticilerin makamlarından dolayı karar ve eylemlerinde halka karşı sorumlu oldukları anlayış benimsenmiştir. Ancak milletin demokrasiyi benimsemesine rağmen "*Vesayet Demokrasi*" si gelişimini gerçekleştirmiş olduğu darbelerle sürdürmüştür⁷³.

---

⁷⁰ Mehmet Seyfettin EROL, Oktay BİNGÖL, "**Birinci Dünya Savaşı' nın Afrika' ya ve Sömürgecilğe Etkileri**", Akademik Bakış Dergisi, Cilt 7, Sayı 14 (Yaz 2014), s.s. 177-196.

⁷¹ Serap YAZICI, **Vesayet ve Demokrasi Konulu 22. Abant Platformu Tebliğ Sunum Konuşması**, 2010, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen platformun tebliğ sunum konuşmasının basılı bir metni bulunmadığı için sayfa numarası verilememektedir.

⁷² Ergun ÖZBUDUN, **Vesayet ve Demokrasi Konulu 22. Abant Platformu Tebliğ Sunum Konuşması**, 2010, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen platformun tebliğ sunum konuşmasının basılı bir metni bulunmadığı için sayfa numarası verilememektedir.

⁷³ Kemal KARPAT, **Türk Demokrasi Tarihi**, 4. baskı, İstanbul 2013, s.49.

Demokrasilerin vesayet yapılarına dönüşmelerini engellemek ve demokrasinin varlığını sürdürmesi adına gereken koşullar şunlardır⁷⁴:

1. Dernek, siyasal parti kurma ve üye olma gibi sivil toplum hareketlerinin varlığı.
2. Çoğunlukçuluk yerine siyasal çoğulculuk ve eşit yarışma hakkı.
3. Basın yayın ve haber alma özgürlüğü.
4. Serbest, eşit ve adil koşullarda, sabit aralıklarla yapılan seçimler.
5. Çoğunluğa rağmen yönetimde azınlık haklarının korunması.
6. Kişisel hak ve özgürlüklerin korunması.
7. Ekonomide tekelleşme yerine özgür katılımın sağlanması ve piyasa ekonomisinin tesisi.
8. Halkın temsilini ve yetkilendirmesini anlamlandırmak adına yönetimin kararlarının milletin talepleri ile ilişkilendirilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması.

Ancak bu şartların demokrasinin varlığını sağlamak adına asgari şartlar olduğu kabul edilmektedir. Demokrasi bağlamında "*cumhuriyet*" kavramını ele alacak olursak, kavramın tanımlanması noktasında birçok farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden dar anlamda cumhuriyetin tanımlanmasına göre monarşinin karşıtı olarak kabul edilmektedir. Ancak diğer yandan geniş anlamda yapılan tanımlamaya göre cumhuriyet ve demokrasi kavramları aynı kabul edilmektedir⁷⁵. Cumhuriyet kavramının tanımlanmasını biraz daha açacak olursak, yönetimin seçim yoluyla seçim süresi şartı ile yetkilendirilmesine dayanan yönetim şeklidir. Bu sayede geniş halk kitleleri seçim aracılığıyla yönetimde söz hakkına sahip olmaktadır. Dolayısıyla millet egemenliğinin gerçekleşmesini sağlayan en uygun yönetim şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Millet egemenliğinin gerçekleşmesi ve seçmenlerin taleplerinin dikkate alınmasını sağlamak için seçimlerde gizli eşit oy, açık sayım usullerinin benimsenmesi genel kabuldür. Ancak seçimlerde eşit koşullara sahip parti programları etrafında örgütlenmiş farklı siyasal partilerin varlığının bulunmaması

⁷⁴ Mehmet Orhan KAYA, "**Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği**", Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XV, Sayı II (2013), s.s. 491-538.

⁷⁵ GÖZLER, **Kısa Anayasa Hukuku**,s.50-51.

seçimleri demokrasinin varlığı açısından tehlikeye atmaktadır. Böyle bir durum ABD işgali öncesi Irak yada Suriye gibi ülkelerde olduğu seçimlerle gelen bir iktidarı ve cumhuriyetin varlığını ortaya koyabilir. Ancak demokrasi ortadan kalkmaktadır ve sağlıklı demokrasilerde bulunması gereken muhalefet yapılarının bulunmamasından dolayı alternatif gerçekleşen seçimler sonucunda demokrasi diktatörlüğe doğru değişim gösterebilir. Dolayısıyla azınlıkların haklarının ve taleplerinin de dikkate alındığı, çoğunluk eliyle karar alınmasına rağmen çoğulcu yapının benimsendiği seçim ortamları millet egemenliğini, cumhuriyeti ve demokrasi sağlıklı varlığını koruyacaktır. Ele aldığımız şartların da oluşturulması yada korunması ile temsili demokrasi ve cumhuriyet yönetim şekli ilişkisi, milli egemenliğin günümüzde en iyi şekilde ortaya koyulduğu yapıyı sunmaktadır⁷⁶.

Ancak Türkiye'de modern demokrasinin varlığı için gereken kurumlar ve düzenlemelerin tam anlamıyla bulunmamaktadır. Buna rağmen ülkenin kültürel geçmişinde demokrasinin derin izlerinin bulunması demokrasi faaliyetlerinin millet tarafından yüksek oranda benimsenmesinde etkili olmuştur. Eski Türkler, İslam' dan önce devlet idaresinde Kurultay denilen aristokratik bir istişare meclisine sahip olup, büyük meseleler burada görüşülmektedir. Yine örneğin Orhun Kitabelerine bakacak olursak Türk Hakanları aç ve çıplak halkı beslemek ve gözetmekle yükümlü olduğu, halk ve devlet için çalışmanın Hakanın gurur kaynağı ve görevi olduğu, kendi kişisel çıkarlarını bir kenara bıraktığı görülmektedir. Dolayısıyla toplumun ortak çıkarlarının gözetildiği görülmektedir. Benzer şekilde Halifelerin, Sultanların ve Meliklerin meşruiyetlerinin İslam Hukukunun tayin ettiği esaslara dayanması, demokrasinin kısa sürede benimsenmesinde etkili olan kültürel geçmişin varlığına örnek oluşturmaktadır.⁷⁷. Osmanlı'da devlet adamları devletlerinin varlığını, din ve devlet, vatan ve millet gibi değerlere dayandırmakta ve bu değerlere göre hareket etmektedirler⁷⁸.Yaptığımız örneklemeler tam anlamıyla demokratik özellikler göstermeseler de, ülkede demokrasinin benimsenmesini kolaylaştırıcı rol oynamaktadırlar. Ancak bu kültürel mirasa rağmen daha önce de belirttiğimiz üzere "*Vesayet Demokrasisi*" kurumsallaşmasını ve gelişmesini Türkiye' de gerçekleştirmeyi başarmıştır.

⁷⁶ GÖZLER, *Kısa Anayasa Hukuku*, s.51-52.

⁷⁷ Cengiz ALYILMAZ, *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, Ankara 2005.

⁷⁸ Osman TURAN, *Türkiye' de Siyasi Buhranın Kaynakları*, 3. baskı, İstanbul Temmuz 2012, s.115-117.

Amerikalı Sosyolog Edward SHİLS' in "*Political Development in the New States*" (*Yeni Devletler de Politik Gelişmeler*) adlı eserinde, demokrasi ve siyasal gelişme üzerine yaptığı çalışmasında beş aşamalı bir siyasal gelişme öngörmektedir. Burada yaptığı tanımlamalar arasında "*Vesayet Demokrasisi*" de bulunmaktadır. Shils' e göre; vesayet demokrasisi özellikle yeni kurulan devletlerde, devletin kuruluşunda etkin rol oynayan elitlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu durumda elitçi yapının henüz kurulma aşamasında olan bu devletlerde demokrasinin sağlıklı işlemesini sağlayacak yapının henüz yeterli olmadığı yönündeki inanışları etkili olmaktadır. Shils' e göre bir diğer önemli nokta ise, elitlerin, milleti ülkede var olan demokratik kurumları etkin şekilde kullanmaya yetecek kapasitede görmemeleridir⁷⁹. Shils'in tanımlamasında da görüldüğü üzere vesayet demokrasisini benimseyerek hareket edenler halkın gücünü ve gerçek demokrasiyi, yine halkın çıkarları için hareket ettikleri iddiası ile bir kenara bıraktıkları görülmektedir.

Türkiye' de kendini gösteren vesayet demokrasisinin temelinde devletçilik bulunmaktadır. Burada devletçilik sadece ekonomik alanda devlet kontrolünden ziyade toplum mühendisliğini ifade etmektedir. Buna göre oluşturulan kurumlar ve yasal düzenlemelerle toplum istenilen yöne sevk edilerek, toplum mühendisliğinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta toplum mühendisliği sonucu oluşturulan yapının doğruluğu yada yanlışlığı değildir. Bu süreçte toplumun taleplerinin ve kararlarının bir yana bırakıldığı gerçeğidir. Bu doğrultuda toplum devletin bir eseridir ve varlığını devlete borçludur. Ancak sağlıklı demokrasilerin bulunduğu toplumlarda, devlet toplumun talepleri ile herkesi gözetecek yapıda şekillenmektedir. Dolayısıyla bu durum toplumun devletin ve milletin ihtiyacı olan düzenlemeleri yapmak noktasında yetersiz görüldüğünü yansıtmaktadır. Kararların halka bırakılmak yerine devlet eliyle alındığı ortaya çıkmaktadır. Vesayet yapısını güçlendiren bir diğer nokta ise, temsil ve yönetme yetkilendirmesine sahip seçilmişlerin Anayasa ile kısıtlamasıdır. Buna göre meclis yasama yetkisini ancak Anayasaya uygunluk ölçüsünde kullanabilir⁸⁰. Dolayısıyla vesayetçi demokrasilerde de halkın temsil edildiği görülmektedir. Ancak, bu temsil

---

⁷⁹ Edward SHİLS, **Political Development in the New States**, 'sGravenhage: Mouton&Co, 1962, s. 61-62.

⁸⁰ Mustafa ERDOĞAN, **Vesayet ve Demokrasi Konulu 22. Abant Platformu Tebliğ Sunum Konuşması**, 2010, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen platformun tebliğ sunum konuşmasının basılı bir metni bulunmadığı için sayfa numarası verilememektedir.

sadece müsaade edilen düzeyde var olmaktadır. Gerçek anlamda tam bir temsil örneği bulunmamaktadır. Çünkü temsil ve yetkilendirmeye sahip seçilmişlerin çalışmaları Anayasa vb. düzenlemelerle kısıtlanmıştır⁸¹. Böylece kurumsallaşamayan siyasal demokrasi, bu düzenlemelerle güç kaybı yaşamaktadır. Bu durum millet egemenliğinin tam anlamıyla yansıtılmaması anlamına gelmektedir. Sonuç olarak milleti yetersiz gören vesayetçi elitçi yapı olası siyasal kriz durumlarında sosyal sorumluluğu kendine görev bilerek yönetimleri ele geçirmektedirler.

1.2. Vesayet Demokrasinin Kaynakları

Vesayetçi demokrasinin temelinde elitçi yaklaşımı savunanların ileri sürdüğü kapasite yeterlilik problemi bulunmaktadır. Bu anlayışa göre millet kendi kendini yönetme noktasında sağlıklı kararlar vermek için yeterli değerlendirme yetisine sahip değildir, bundan dolayı aktif olarak karar alıp uygulayamayacağı için bir vasiye ihtiyacı bulunmaktadır. Günümüzde bu vasilik görevini askeri elitler yada yüksek bürokratlar, yüksek yargı mensupları ve aydın olarak kabul edilen kesim yerine getirmektedir. Vasiliğe ihtiyacı bulunan halka düşen görev vasilerinin isteklerini yerine getirmesi ve kendine tanınan hak yada görevleri kabul etmesidir. Millet karar verme ve tercihte bulunma noktasında yetersiz görüldüğü için vasilerine göre yanlış olan kararlar aldığı takdirde bunlara müdahale edilmelidir. Bu müdahaleler anayasalar, yüksek yargı yada doğrudan güç kullanımıyla darbeler yoluyla olabilmektedir⁸².

Bu süreçte yanlış kararları sonrası millete müdahale etmeden önce genelde vesayetçi yapı içerisinde bulunan medya elitlerinin de yardımıyla müdahale için artık zamanın geldiği yönünde çağrılar yapıldığı görülmektedir. Bu çağrıyı yapanların, merkez içerisinde bulunan çıkarlarının zarar görmesini istemeyen, kendilerini halk adına doğru karar vermede yeterli bulan elit kesim olduğu görülmektedir. Vesayet demokrasinin kaynakları arasında; Halk Tek Başına Bırakılamaz Anlayışı, Gizli

⁸¹ Esat ÇAM, *Siyaset Bilimine Giriş*, 9. baskı, Der Yayınları, İstanbul t.y. , s. 190.

⁸² GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 54-55.

Bilgi Anlayışı, Platon' un Irk Öğretisi Yaklaşımı, Korumacılık – Muhafızlık Anlayışı, Genel Sorumluluk Bilinci Yaklaşımları bulunmaktadır⁸³.

Demokrasi karşıtlarının tepki gösterdiği ortak noktalardan biri bütün insanların demokrasi kavramıyla beraber kamu önünde eşit kabul edilmeleridir. Eşitlik kavramına karşı çıkmalarının nedeni ele alındığında siyasi alanda karar verme yetkilerini ve çeşitli imtiyazlarını korumak olduğu ortaya çıkmaktadır⁸⁴. Ancak bu durumun bir nokta da modern ırkçılık olduğu görülmektedir. Bu yaklaşıma göre her şey vatan ve halk içindir, ancak halkın kendi adına yanlış karar verip zarar görmemesi için halk adına karar vermesi gereken bir üst yönetici tabaka ihtiyacı doğmuştur. Bunun sonucunda "*Halk Tek Başına Bırakılamaz Anlayışı*" doğmuştur ve daima bir üst yönetici kitlenin varlığına ihtiyaç olduğu kabul edilmiştir.

Vesayet demokrasisinin kaynakları arasında bulunan diğer bir öge "*Özel Bilgi Anlayışı*"na göre; toplum için neyin iyi olduğu hususu ancak bir takım özel bilgilerin varlığıyla mümkündür. Özellikle bu özel bilgiyi, herkes yorumlayamaz ve bilemez. Burada özel bilgi milletin geleceğini ilgilendiren konuları içermektedir. Bu yüzden normal vatandaşların bu bilgiyi bilmesi ve doğru yorumlaması beklenemez. Vesayetçi demokrasinin temelini oluşturan elitçi yaklaşıma göre bu özel bilgi ya uzun bir eğitim sürecinden geçmiş kişiler ya da erdemli yaşlılar tarafından bilinip yorumlanabilir. Günümüzde ise; yüksek bürokrasi tarafından hazırlanmış olan ve yine yüksek bürokrasi tarafından bilinen "*kırmızı kitap*" veya "*milli güvenlik siyaset belgesi*" özel bilgi yaklaşımına örnek olarak ele alınabilir⁸⁵.

Vesayetçi anlayışa ilham veren ve aynı zamanda elitçi yaklaşımın savunucularından olan Platon'un kendi adıyla adlandırılan "*Platon' un Irk Öğretisi Yaklaşımı*"na göre; insanlar arasında bir çeşit yarı kast sistemi bulunmaktadır. Platon' un,"*metaller mitos*" diye de bilinen bu yaklaşımı aslında bir "*ırk öğretisi*"dir⁸⁶. Buna göre toplumda çiftçi, bekçi, işçi, yönetici gibi farklı seviyede insanlar bulunmaktadır ve buldukları seviyeye göre içlerinde altın, gümüş bakır, tunç gibi cevherler taşımaktadırlar. Toplum içerisinden yönetme erkine sahip insanlar bulunmaktadır ve

⁸³ GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 55.

⁸⁴ GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 55.

⁸⁵ GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 55.

⁸⁶ Platon, *Devlet*, 4. Baskı, Çev. M. Ali CİMCOZ, Sabahattin EYÜPOĞLU, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980, s.415.

bu erk kan yoluyla aktarılabilir. Altından tunç, tunçtan altın doğmayacaktır. Bu çok nadir olur ama o zaman da cevherine göre değerlendirilmeli ziyan edilememelidir. Buna göre bir gümüş sonradan altın olamayacağı gibi altın da sonradan gümüş olmayacaktır. Dolayısıyla bir bakırın altını yönetmesi mümkün değildir⁸⁷. Bu durum vesayeti benimseyenler için sorun teşkil etmese de günümüzde ırkçı ve anti-demokratik bir yaklaşım olarak kabul edilmesi zorunlu gözükmektedir. Buna göre, halk kendini yönetme noktasında yetersiz görülmekte ve sağlıklı yönetimin sağlanması için elit insanlara ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır.

Vesayet demokrasisinin kaynakları arasında bulunan diğer bir öge "*Korumacılık – Muhafızlık Anlayışı*"na göre; bu defa "*korumacılık*" adı altında vesayetçi düşünce ortaya çıkmıştır. Örneğin faydacı teorisyenlerden olan Jeremy Bentham⁸⁸ ile temsili yönetimin savunucularından John Stuart Mill⁸⁹, demokrasi üzerinde vesayetçi yapıyı destekleyecek düşünceleri savunmuşlardır. Bu düşünörlere göre millet yönetiminin erdemli ve iyi eğitimli bireylere bırakılmak yerine sıradan insanlara da bu yetkinin verilmesi zaman içerisinde yönetimde kaos ortaya çıkaracaktır. Bu durum sonraki aşamada diğer bireylerin kişisel haklarına ve çıkarlarına zarar verecektir. Dolayısıyla bu görüşü savunanlar böyle bir durum oluşmadan önüne geçmek adına bu kişilerin yönetime gelmeleri yada eşit oy hakkının herkes eğitim vb. ile aynı seviyeye gelen kadar müsaade edilmemesini dile getirmektedirler. Bundan dolayı doğrudan yada dolaylı olarak millet yönetimine yön verilerek zarar görmelerinin önüne geçilmelidir, denilerek korumacılık ve muhafızlık yaklaşımı ortaya koyulmaktadır⁹⁰.

Vesayet demokrasisinin kaynakları arasında bulunan diğer bir öge "*Genel Sorumluluk Bilinci Yaklaşımı*"na göre; sıradan insanların kamuyu ilgilendiren konularda duyarlı olması ve sorumluluk duyarak görev alması beklenemez. Bu insanların zamanlarının ve kapasitelerinin ancak kendi kişisel işlerini yapmak için yeterli olacağı, bundan dolayı milletin genelini ilgilendiren konularda görev alamayacakları kabul edilmektedir⁹¹. Dolayısıyla ülke yönetimi gibi önemli

---

⁸⁷ Platon, **Devlet**, s. 415.

⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız; Hülya ÖZKURT, **Jeremy Bentham'ın Faydacı Ahlak ve Hukuk Teorisi**, XII Levha Yayınları, İstanbul t.y. .

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız; John Stuart MİLL, **Özgürlük Üzerine**, Oda Yayınları, İstanbul 2008.

⁹⁰ GÜNEŞ, **Vesayetçi Demokrasi**, s. 57.

⁹¹ Josep Alios SCHUMPETER, **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**, Çev. Tunay AKOĞLU, Varlık Yayınevi, İstanbul 1966, s.53.

konularda görev alacak kişilerin sıradan insanlar olmaları kabul edilemez, bunun yerine sıradan vatandaşlara yönetimi sağlama noktasında seçenekler sunulmalıdır ve vatandaşlar bunlar arasından tercihlerde bulunmalıdır⁹². Böylece halkın geneli sorumluluk alma noktasında yetersiz görülerek millet egemenliğinin ve yönetiminin halka dayanması yerine vesayet organlarına dayanmasının hedeflendiği görülmektedir.

1.3. Vesayet Demokrasinin Unsurları

Shils' a göre, vesayet demokrasinin var olması için yukarıda ele aldığımız kaynakların yanında bir takım unsurların da bulunması gerekmektedir. Bu unsurlar şöyle sıralanabilir⁹³:

1. Elitçi yapının varlığı,
2. İktidar ve muhalefetin temelde görüş birliği sağlaması,
3. Etkisi zayıflatılmış parlamento,
4. Etkin bir medya,
5. Zayıf bir sivil toplum
6. Hukukun üstünlüğü
7. Devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığı

Vesayet demokrasinin unsurları arasında bulunan, "*Elitçi Yapının Varlığı*"nı ele alma noktasında öncelikle elit kavramına değinmek gerekmektedir. Latince "*eligre*" ve "*electa*" sözcüklerinden türemiş olan "*elit*" kavramı, Fransızca "*elite*" sözcüğünden dilimize geçmiştir. Latince'de seçme ve seçilmiş anlamlarına gelen "*eligre*" ve "*Electa*" kelimeleri seçilmiş en iyi olanı ifade etmekte kullanılmaktadır. Bu kelimelerin Batı' da kullanımı 17. yüzyıla dayanmaktadır. Zaman içerisinde toplumda var olan üst düzey bürokratları, asilleri ve zenginleri tanımlamakta kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzdeki kullanımıyla elit kavramının bilimsel alanda kullanımı Amerika ve İngiltere' de 19. yüzyıla dayanmaktadır⁹⁴.

⁹² GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 58.

⁹³ SHILS, *Political Development in the New States*, s. 62.

⁹⁴ Ali ARSLAN, "*İktidar Seçkinleri*", Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694 – 528X, Sayı: 3 (Temmuz 2004), s.s. 1-14.

"*Elit*", bir hiyerarşik yapı içinde en üst konumu elinde bulunduran ve bulunduğu alanın en iyisi olarak kabul edilen kişidir. Elit kavramının halk arasında en üst katmanda bulunan ve milletin değer verdiği maddi güç, saygınlık, bürokratik konum, eğitim vb. başlıklarda en iyi olduğu kabul edilen insanları ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir⁹⁵. Toplum içerisinde bu şekilde var olan elitlerin milleti ilgilendiren konularda karar alma sürecini kendi lehlerine etkilemeleri ya doğrudan katılımları ile ya da dolaylı olarak buldukları toplumu kullanmaları ile gerçekleştiği görülmektedir. Elitleri tanımlama da kullanılan kriterler ; "*güç (iktidar)*", "*kontrol*" ve "*etki*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin hali hazırda kullanılabilecek güç sahibi olmaları, doğrudan yada dolaylı şekilde ülke yönetimini etkileyebilecek noktalarda bulunmaları ve ülke için önemli kaynakları kontrol edebilecek güce sahip olmaları onların elit olarak tanımlanması için gerekli koşullardır⁹⁶.

Shils' e göre, vesayet demokrasileriyle siyasal demokrasilerde benzer kurumlar var olmasına rağmen bu kurumlar vesayetçi yapıyı destekleyecek şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu sayede elitçi yapının millet üzerindeki etkililiği artırılmıştır⁹⁷. Vesayetçi anlayışın hakim olduğu toplumlarda, "*askeri, tüccar ve siyasi*" olmak üzere üç elit grubun varlığı görülmektedir. Bu elit gruplar arasında en üst noktayı tutan grup iktidar eliti olarak kabul etmektedir. Elit gruplar arasında tanımlı bir bağ bulunmasa da bunların buldukları konumları korumak adına aralarında çıkar ilişkisine dayalı bağ bulunmaktadır. Bu ilişkiye dayalı olarak elitlerin buldukları kurumların en üst noktalarında yer almaları sayesinde millet üzerinde hakimiyet kurdukları ve millet yönetimine sürecine müdahale ederek vesayetlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir⁹⁸. Bu sayede elitler ülke yönetim sürecine müdahaleyi siyasal elitler aracılığıyla gerçekleştirerek hem vatandaşların uyması gereken kuralları belirledikleri hem de vatandaşlara düşen görevleri ve sorumlulukları belirledikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu yolla şeklen demokrasi olarak kabul edilen bir yapı içerisinde vesayet in oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Elit yapının millet üzerinde egemenlik kurma ihtiyacını hissetmesinde halkı kendini

⁹⁵ ARSLAN, "*İktidar Seçkinleri*", s. 1-14.

⁹⁶ ARSLAN, "*İktidar Seçkinleri*", s. 1-14.

⁹⁷ SHILS, *Political Development in the New States*, s. 62.

⁹⁸ Mehmet TURHAN, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1991, s. 33-35.

yönetme noktasında yetersiz olarak görülmeleri etkili olmaktadır. Çünkü bu durumu kendi konumları ve çıkarları açısından tehlikeli olarak görmektedirler⁹⁹.

Vesayet demokrasisinin unsurları arasında bulunan bir diğer öge, "*iktidar ve muhalefetin temelde görüş birliği sağlaması*"nı ele alacak olursak, Shils' e göre, siyasi elitlerin yönetimdeki ağırlığını artırmak için, karşısında bulunan muhalefetin kendisi ile aynı görüşte olması gerekmektedir. Bu sayede yönetimde bir nokta da alternatifsiz olarak bulunacaklardır¹⁰⁰. Böylece muhalefet, iktidarın uygulamada hoşlanmadığı faaliyetlerini belki eleştirebilir. Ancak belli görüşler bakımından iktidarla aynı hatlara sahip olmalarından dolayı merkez karşısında çevreden destek almalarının önü kesilerek muhalefetin gücü zayıflatılmaktadır. Böylece muhalefetin, çevreye dayalı yeni ve alternatif bir iktidar adayı olarak ortaya çıkmasının önüne geçilmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla bu yolla muhalefetin gücü zayıflatılarak siyasi elitlerin varlığının tehlikeye girmesinin önüne geçilmiştir. Böylece iktidarı oluşturan merkezin varlığının teminata alınmaktadır.

Shils' a göre, vesayet demokrasilerinde bulunan diğer bir unsur "*Etkisi Zayıflatılmış Parlamento*"dur. Shils' a göre, parlamento yasama, onaylama ve soruşturma güçlerine sahip olmasına rağmen, siyasi elitlerin parlamento üzerinde kontrol sağlamasıyla bu güçleri zayıflatılmaktadır¹⁰¹. Bu nokta da vesayetli demokrasinin hakim olduğu birçok ülkede, ülkelerin kurucusu yada kurtarıcısı olarak askeri elitler, siyasi elitler ülkenin yönetimini kendileri için verilmiş bir hak olarak görmektedirler. Bu sebeple ülkede siyasi demokrasi ve parlamento üzerinde güç oluşturarak kendi konumlarını sağlamlaştırmayı seçmektedirler. Dolayısıyla bu durum parlamentonun gücünü kırdığı gibi iktidar seçkinlerinin toplum üzerindeki hakimiyetlerini arttırarak kendi istedikleri toplumu inşa yönünde hareketlerinin kolaylaştığı görülmektedir. Parlamento üzerinde meydana gelen bu müdahaleleri sonucunda toplum devletin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Shils' a göre, mevcut bir demokrasinin vesayetli demokrasi olarak kabul edilmesi için bulunması gereken diğer bir unsur "*Etkin Bir Medya*"nın varlığıdır. Shils' a göre, vesayet demokrasilerinde kamuoyu merkez tarafından yönetilen medya eliti yoluyla

⁹⁹ ARSLAN, "*İktidar Seçkinleri*", s. 1-14.

¹⁰⁰ SHILS, *Political Development in the New States*, s. 62.

¹⁰¹ SHILS, *Political Development in the New States*, s. 63.

şekillendirilmektedir¹⁰². Vesayet demokrasilerinde kamuoyu oluşturmada etkin olarak kullanılan ve vesayetçi yapıya açıktan destek veren bir medyanın varlığıyla aynı zamanda vesayetin istekleri doğrultusunda toplum mühendisliği meydana gelmektedir. Üstlendiği rollere ve işlevlere bakıldığında medyanın vesayetin önemli bir unsuru olması yanında, aynı zamanda vesayetin devamının sağlanması açısından önemli bir organ işlevini de üstlendiği görülmektedir. Bu suretle vesayetçi medyanın, siyasal sistem içinde önemli bir konuma sahip olarak, işlev ve rol üstlendiğini Türkiye' de de mevcut olan örneklerden de hareketle söylemek mümkündür. Vesayet demokrasinin organları içerisinde bulunan medyanın yazılı basın ayırımında bulunan gazeteler vesayet lehine yayınları ile vesayet demokrasisi içerisindeki görevini yerine getirdiği gibi çevreden gelerek merkezde kendi dinini yaymayı ve güçlendirmeyi amaçlayan çevreye karşıda önemli bir güç olarak ortaya çıkmaktadır.

Shils' a göre, mevcut bir demokrasinin vesayetli demokrasi olarak kabul edilmesi için bulunması gereken diğer bir unsur " *Hukukun Üstünlüğü* "nın varlığıdır. Shils' a göre, sağlıklı demokrasilerde bulunan " *hukukun üstünlüğü* " ögesi vesayet demokrasilerinde de bulunmaktadır. Ancak vesayet demokrasisinde hukukun üstünlüğü toplum üzerinde ve yönetme yetkilendirmesine sahip seçilmişler üzerinde kontrol sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Böyle bir durumu önlemek adına yargı bağımsızlığı sağlıklı bir şekilde sağlanması ve idarenin karar ve eylemlerinin yargı denetimine açılması gerekmektedir¹⁰³. Bu amaçla, yasama, yürütme ve yargı hukuka bağlı olmalı, aynı zamanda hakimlere yargı bağımsızlığı teminatı, hukuki güvenlik ve kararların geçmişe yürüme yasağı gibi belirli şartların sağlanması gerekmektedir¹⁰⁴:

Shils' ın belirlediği, vesayet demokrasilerinin unsurlarından biri de zayıf bir sivil toplumun varlığıdır. Shils' a göre, vesayet demokrasilerinde sivil toplum örgütlenmesi zayıftır. Çünkü, güçlü bir sivil toplumun var olması vesayetçi elitin varlığını tehlikeye sokmaktadır¹⁰⁵. Sivil toplum örgütleri, iktidar baskısının bulunmadığı ve gönüllülük esasına göre kurulan, bireyin haklarının korunduğu ve iktidar politikalarının denetlenebildiği, vatandaşlık bilicine dayalı kuruluşlardır. Sivil

¹⁰² SHILS, *Political Development in the New States*, s. 63.

¹⁰³ Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara1986, s. 95.

¹⁰⁴ Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2009, s. 93.

¹⁰⁵ SHILS, *Political Development in the New States*, s. 63.

toplumun diğer bir özelliği ise, devlet yapısının ve otoritesinin dışında kalan bir oluşum olarak ortaya çıkmasının yanı sıra sivil toplum örgütleri ancak, demokrasi kültürü gelişmiş toplumlarda ortaya çıkmaktadır.

Vesayet demokrasilerinde de en az sivil demokrasiler kadar "*Devlet Otoritesini Sağlayacak Mekanizmaların Varlığı*" bulunmalı ve bürokrasiye saygı duyulmalıdır. İdare, yönetimi sağlayabilmek adına gereken kuralları uygulama imkanına sahip olmalıdır. Bunun yanında yönetimin politikalarının da hafif şekilde de olsa eleştirilebilmesi önemlidir¹⁰⁶. Bu nokta da sağlıklı demokrasilerde bürokrasinin konumu denetimsiz değildir. İdarenin kararları ve eylemleri yargı denetimi dışında bırakılmamaktadır. Ancak vesayet demokrasilerinde oluşturulan yüksek yargı, denetleme ve inceleme heyetleri gibi yapıların vesayetçi yapının adımlarını kolaylaştırmak adına faaliyet gösterdikleri görülmektedir¹⁰⁷.

1.4. Merkez - Çevre

Bu noktada Edward Shils demokrasi ve ülke yönetimi tanımlamasını yapmak amacıyla "*Merkez ve Çevre*¹⁰⁸" kavramlarını geliştirmiştir. Shils, merkez kavramıyla, toplumun bütünleşmesini sağlayan yapıyı ifade etmektedir. Merkez, toplumun yönetilmesini sağlayan değer ve inançlar sistemini ifade etmektedir. Shils' e göre her merkezin karşısında bulunan çevreye uygulamak istediği, merkezin değerler sistemini ifade eden "*resmi dini*" bulunmaktadır. Resmi dinin merkezin; kültür yapısı, hedefleri, görüş açısı ve düşünce sistemi gibi yapılardan oluştuğu kabul edilebilir. Merkezden çevreye doğru gidildikçe merkeze olan bağlılığın azaldığı hatta muhalif bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada çevre merkez karşısında yer alan muhalefeti temsil etmektedir¹⁰⁹. Bu durum da demokrasi kültürünün tam manasıyla gelişmediği toplumlarda merkezin sadece kendi dinini yaymak ve

¹⁰⁶ SHILS, *Political Development in the New States*, s. 64.

¹⁰⁷ SHILS, *Political Development in the New States*, s. 64-66.

¹⁰⁸Edward SHILS, *Center and Periphery Essays in Macrosociology*, The University of Chicago Press, Chicago and London 1975. Edward SHILS, "*Merkez-Çevre*", Çev. Yusuf Ziya ÇELİKKAYA, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı 70, s.s. 86-96.

¹⁰⁹ Levent GÖNENÇ, "*2000' li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek*", *Toplum ve Bilim*, Cilt 105 (2005), s.s.129-152.

demokrasi üzerindeki vesayetini muhafaza etmek ve güçlendirmek için çaba gösterdiği faaliyetlerinde görülmektedir.

Günümüzde merkez ve çevre arasındaki farklar; eşit ve genel oy yapısına dayalı seçim sistemi, eğitim seviyesinin yükselmesi ve tek tip özellik göstermesi, ekonomik yapının bütünleşmesi, feodal güçlerin ortadan kalkması, kentleşmenin artması ile giderek azalmıştır. Bu durum merkezileşmenin artmasını ve toplum tek tip özellik göstermesini doğurmuştur¹¹⁰. Mardin, Osmanlı'da merkezi tanımlarken tek tip ve planlı bir özellik gösterdiğini, ancak çevrenin ise farklı unsurları barındıran ve organize olmayan bir yapıya sahip olduğunu aktarmaktadır. Merkez ve çevre sadece siyasi ve ekonomik statü anlamında değil, kültürel olarak da birbirinden ayrılmış durumdadır. Merkez, elit ve eğitilmiş bir yapıya sahip iken, çevre, yerel unsurların öne çıktığı, geleneksele dayalı bir yapı mevcuttur. Bu durum merkez ve çevre arasında bir çatışma ortamı doğurmuştur¹¹¹.

Günümüzde, çevre - merkez arasındaki fark giderek derinleştiği gibi çevre de kendi içinde farklılaşmaktadır. Bu nokta da, çevre içinde bir "*yakın çevre-uzak çevre*" tanımlaması yapılabilir. Bu tanımlamayı yapabilmek için kullanılacak değerler bulunmaktadır. Buna göre, ülke yönetiminin ana ilkelerini ve anayasanın temel unsurlarına bağlılık gösteren gruplar yakın çevre olarak kabul edilmektedir. Buna karşın merkezin karşısında sert muhalefet olarak konumlanan ve merkezin değerlerine karşı çatışma halinde bulunan gruplar uzak çevre olarak tanımlanmaktadır¹¹².

---

¹¹⁰ GÖNENÇ, "2000' li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek", s.s.129-152.

¹¹¹ Şerif MARDİN, " Türkiye'de Toplum ve Siyaset, Bütün Eserleri 6 Makaleler I", Der. Mümtaz'er TÜRKÖNE, Tuncay ÖNDER, 13. baskı, İstanbul, 2006, s. 35-79.

¹¹² GÖNENÇ, "2000' li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek", s.s.129-152.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE VESAYET DEMOKRASİSİ

2.1. Vesayet Demokrasisi Kaynakları

2.1.1. Halk Tek Başına Bırakılamaz Anlayışı

Daha önce yukarıda gerekli tanımlamalarını yaptığımız *"Vesayetli demokrasinin Kaynaklarını"* bu bölümde Türkiye' de var olan örneklerini ortaya koyarak inceleyeceğiz. *"Halk Tek Başına Bırakılamaz Anlayışı"*na göre; seçmenler kendi kendini yönetme noktasında yetersiz oldukları ve yanlış tercihlerde bulunarak kendileri gibi devlet yönetimi için yetersiz kişilerin iktidara gelmesine neden olabilecekleri, kabul edilmektedir. Bu sebeple seçim sonuçları ile bir iktidar meydana gelse dahi devlet yönetimi noktasında iktidarın yalnız bırakılarak, yanlış kararlar ve adımlar atmasının önüne geçilmelidir. Buna anlayışın Türkiye' de varlığına örnek olarak: DP' nin kuruluş aşamasında yaşanan olaylar ele alınabilir. Buna göre, 1950 seçimleri sonrasında CHP' nin seçimi kaybedip hükümetin DP' ye geçmesiyle seçim gecesi bir haber tedirgin anlara sebep olmuştur. Komutanlar İnönü ile görüşmektedirler. O gece İstanbul' da Ulus Gazetesi bürosunda bulunan Orhan BİRGİT (Gazeteci - Yazar), Mehmet Ali BİRAND ile yaptığı röportajında doğrudan tanık olduğu bu olayı anılarında şöyle aktarmaktadır: *"Gecenin ilerlemiş bir saatiydi. Telefon çaldı, açtım. Santral, 1. Ordu Komutanı Org. Noyan' ın Parti Müfettişi Sadi IRMAK' ı aradığını söyledi. Org. Noyan, Irmak' a eğer Cumhurbaşkanı Hazretleri yeşil ışık yakarsa, seçimlere komünistlerin hile karıştırdığı varsayımıyla müdahale edebileceklerini ve Milli Şef' in emirlerini beklediklerini söyledi. Mesajı Ankara' ya ilettik. Bana bir asır gibi gelen süreden sonra Cumhurbaşkanı Başyaveri aradı. Paşa' nın mesajı şöyleydi: "Milli irade nasıl tecelli etmişse, buna başta kendisi olmak üzere bütün devlet birimlerinin saygı göstermesi gerektiğinin bir defa daha bilinmesini istiyorum"¹¹³.*" Bu durum ülke yönetiminde doğrudan söz hakkı olması gereken halkın karar verme noktasında yetersiz olarak kabul edildiğini ve tek başına bırakılamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla bu olay vesayet organlarının kendilerini karar verme noktasında tek yetkin karar organı olarak gördüklerini, halk

¹¹³Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, 6. baskı, İstanbul 1993, s.67.

üzerinde vesayet haklarının olduğu ön kabulüyle hareket ederek istedikleri sonuçları elde etmek adına gerekirse zor kullanacaklarını göstermektedir.

Halkın tek başına bırakılamayacağı anlayışının diğer bir örneğini ele almadan önce, dönemin koşullarına değinmekte yarar bulunmaktadır. Buna göre, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren ülkenin savaşa girmesini önlemeye ve yurt savunmasını sağlamaya yönelik alınan askeri, sosyal ve ekonomik önlemlerden dolayı halkın bunaldığı ve iktidara yönelik bir alternatif arayışı içinde oldukları görülmektedir. Savaş sonrası ise galip devletler tüm dünya da yaşanmakta olan demokrasi eksikliğini savaşın ana sebebi olarak görmektedirler. Benzeri bir savaş ortamının tekrarlamaması için gereken adımların atılarak tüm dünyada demokrasinin yerleşmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu dönemde Rusya'nın Türkiye üzerindeki politikaları ve taleplerinin de Türkiye'yi Batı'ya yasladığı görülmektedir¹¹⁴. Dolayısıyla ülkenin Batı'dan gelen demokrasi taleplerini dikkate alarak Rusya'ya karşı bu ülkelerle ittifak içerisinde bulunması ihtiyacının ortaya çıktığı görülmektedir. Demokrasinin sağlıklı işlenmesi adına gerek iç sebepler gerekse dış sebeplerin etkisiyle muhalefetin meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak vesayetçi yapının gerek ulusal ve uluslararası alanda demokrasi yanlısı açıklamalarına gerekse iç ve dış tüm sebeplerin etkisine rağmen demokrasi üzerindeki vesayetini bırakmama konusunda kararlılığını sürdürdüğü görülmektedir¹¹⁵.

Gazeteci ve yazar Metin TOKER bu gelişmeleri anılarında şu şekilde aktarmaktadır¹¹⁶; DP'nin parti programının hazırlanması üzerine Celal BAYAR, bu programı partinin kuruluşu için İçişleri Bakanlığına yapacağı başvuruda sunmadan önce İnönü'ye sunmayı uygun görmüştür. Bu durumun sebebi olarak ise; zaten ben İçişleri Bakanlığı'na sunduğumda onlar bunu Paşaya sunacak bari biz önce götürelim daha hoş olur düşüncesiyle hareket ettiğini, aktarmaktadır. Bayar'ın bu tutumunda muhalefetin oluşması aşamasında vesayetçi merkezden gelebilecek tepkileri azaltmak düşüncesinin etkili olduğu kabul edilebilir. Yine aynı olayda parti programının sunulması sırasında İnönü ve Bayar arasında geçen konuşmalar da; İnönü'nün, kurulacak olan partinin kendileri ile aynı görüşlerde olup olmadığını ve

¹¹⁴ Kamuran GÜRÜN, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939' dan Günümüze Kadar)**, SBF Yayınları, Ankara 1983, s.144.

¹¹⁵ GÜRÜN, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939' dan Günümüze Kadar)**, s. 145.

¹¹⁶ BİRAND, DÜNDAR ve ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s.33.

kendilerinin varlığına muhalefet olup olmayacaklarının teyidini aldığı görülmektedir. Bu durum karşısında Bayar, aynı görüşleri paylaştıklarını İnönü'ye aktarmaktadır¹¹⁷. Böylece, çevre varlığının merkezden alacağı onaya bağlı olduğunu bildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu durum sağlıklı demokrasilerde var olması zor ve güç bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü merkezi oluşturan parti kendi içinden ayrılanların oluşturduğu çevrenin varlığına kendisine bağlılık onayı alarak izin vermektedir. Oysa merkez burada demokrasi gereği halka dayalı ve halkın talepleri sonrasında ortaya çıkan muhalefetin varlığını koşulsuz kabul etmesi gerekirken halkın taleplerini ve kararlarını bir kenara bıraktığı görülmektedir. Dolayısıyla halkın tek başına bırakılmayacağı anlayışı tekrar gün yüzüne çıkmaktadır. Vesayetçi elitçi merkez, halkın muhalefet arayışının artılarını eksilerini kendi değerlendirdikten sonra onay vererek halkı bu açıdan yetersiz gördüğünü göstermektedir¹¹⁸.

2.1.2. Özel Bilgi İlkesi

Vesayetli demokrasinin kaynakları arasında bulunan " Özel Bilgi Anlayışı"nın Türkiye'de varlığına örnek olarak: Milli Güvenlik Kurulu' nun oluşturulmasının ve işleyişinin bu düşünceyi yansıttığı görülmektedir. MGK'nın tarihsel gelişimini ele alacak olursak ülkenin demokratikleşme sürecinin başından beri var olduğu ve içinde bulunduğu dönemlerin koşullarına göre bünyesinde değişiklikler meydana geldiği görülmektedir¹¹⁹. 24 Nisan 1933 gün ve 14443 sayılı Kararname ile kurulmuş olan Yüksek Müdafaa Meclisi, Başbakanın başkanlığında, Genelkurmay Başkanı ve Bakanlar Kurulu üyelerinden oluşmaktadır ve o dönem için bugünkü MGK' nın temelini oluşturmaktadır¹²⁰.

Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Katipliği milli seferberlik durumunda seçilmişlerin vazifelerini tespit etmek ve gerekli önlemlerin alınması için görüşlerini sunmakla görevlendirilmiştir. Bu yetkilendirme seçilmişler üzerinde atanmışların tahakkümünü ortaya koymaktadır. Bu yolla seçilmişlerin seçimle sahip oldukları yönetme yetkilendirmesinin vesayetçi yapı tarafından kısıtlandığı görülmektedir. Bu

¹¹⁷ BİRAND, DÜNDAR ve ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s.33.

¹¹⁸ BİRAND, DÜNDAR ve ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s.s. 33-34

¹¹⁹ [http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda.\(27/10/2015\)](http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda.(27/10/2015)).

¹²⁰ [http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda.\(27/10/2015\)](http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda.(27/10/2015)).

durum vesayetçi yapının demokrasi üzerindeki hakimiyetini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Yüksek Müdafaa Meclisinin ve Yüksek Müdafaa Meclisi Umumi Katipliğinin milli seferberlikle ilgili bilgileri yorumlamada yeterli görülmesi, seçilmişlerin bu konuda yeterli görülmediğini göstermektedir. Dolayısıyla vesayetli demokrasinin kaynakları arasında bulunan " *Özel (Gizli) Bilgi İlkesi* "nin Türkiye'deki yansıması ortaya çıkmaktadır.

İlerleyen süreçte Yüksek Müdafaa Meclisi, Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliğine dönüşmüştür ve bu kurum 1949 ile 1962 yılları arasında aktif olarak faaliyet göstermiştir. 3 Haziran 1949 gün ve 5399 sayılı Kanunla kurulmuş olan Milli Savunma Yüksek Kurulu, Başbakanın başkanlığında ve onun teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek Bakanlarla, Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanından oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı bu kurulun tabii üyesi olarak tanımlanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 1 Temmuz 1949 gün ve 3/9548 sayılı kararı ile Milli Savunma Yüksek Kurulu üyeliğine seçilecek Bakanlar; İçişleri, Dışişleri, Maliye, Bayındırlık, Ekonomi, Ticaret, Ulaştırma, Tarım ve İşletmeler Bakanları olup; seferde Harp Kuvvetleri Genel Komutanı Yüksek Kurulun tabii üyesi olarak belirlenmiştir. Kurul gerektiğinde Askeri Şura üyelerini ve her türlü uzmanları istişare için çağırabilme yetkisine sahiptir¹²¹.

Milli Savunma Yüksek Kurulu'nun görevi, Hükümetçe takip edilecek milli savunma politikasının esaslarını hazırlamak; bütün devlet teşkilatında, her türlü özel müessese ve teşekküllere ve vatandaşlara düşecek milli savunma ödev ve görevlerini tespit ile gereken kanuni ve idari tedbirleri almak üzere yetkili makamlara sunmak ve bu tedbirlerin uygulanmasını kovuşturmak; Topyekun Milli Seferberlik Planı' nı barışta hazırlamak ve gereğinde tam olarak uygulanmasını sağlamak; yurt savunmasıyla ilgili işlerden Başbakanın lüzum gördüklerini inceleyerek mütalaasını bildirmek olarak belirlenmiştir¹²².

Bu noktada hükümetin takip edeceği milli savunma politikasının esaslarının belirlenmesi, kişi ve kurumlara düşen görev ve sorumlulukların tespit edilmesi ve bunların sunulduğu yetkili makamlarca gerekli durumlarda yerine getirilip getirilmediğinin takibinin atanmış kurumlarca yapılması, seçilmişlerin yönetme

¹²¹ <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

¹²² <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

yetkisinin kısıtlandığını ve demokrasi üstünde vesayetçi bir gücün varlığının devam ettiğini göstermektedir¹²³. Kurul tarafından sunulan milli savunma politikasının uygulanmaması durumunda kurula kovuşturma yetkisinin verilmesi vesayetçi yapının demokrasiye müdahalesinin arttığını göstermektedir. Dolayısıyla vesayetçi yapıyı temsil eden atanmışların, seçilmişler ve demokrasi üzerinde görev ve sorumluluk tanımlama ve denetleme yoluyla kurumsallaştığı görülmektedir. Bu durum kurumun yapısının vesayetli demokrasinin kaynakları arasında bulunan " *Özel (Gizli) Bilgi İlkesi* "ne örnek oluşturmaya devam ettiğini göstermektedir.

Milli Savunma Yüksek Kurulu bu görevleri yerine getirmek için en az ayda bir defa toplanmaktadır. Milli Savunma Yüksek Kurulu'nun kararlarından doğrudan doğruya uygulanabilecek olanlar Başbakan tarafından ilgili yerlere bildirilmektedir. Bakanlar Kurulu Kararı gerektirenler Bakanlar Kurulu'na sunulmaktadır. Milli Savunma Yüksek Kurulu çalışmalarını hazırlamak ve her türlü yazı işlerini yürütmek üzere 5399 sayılı Kanununun 6' ncı maddesi gereğince Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği oluşturulmuştur. Genel Sekreter, Genelkurmay Başkanının mütalaası alınarak Milli Savunma Bakanınca yapılacak teklif üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla atanmaktadır. Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği çalışmalarını 10 Nisan 1950 gün ve 14 sayılı Başbakanlık emirleriyle yayınlanan talimata göre yürütmüştür¹²⁴. Milli Savunma Yüksek Kurulu' nu oluşturan bakanlıklar ve Milli Savunma Kurulu Sekreterinin atama ve çalışma usullerine bakıldığında sivil etkisinin bulunduğu ancak vesayetçi yapının etkilerinin devam ettiği görülmektedir.

Milli Savunma Yüksek Kurulu sonraki dönemde, 1961 Anayasası'nın 111' inci maddesi gereği olarak çıkarılan 11 Aralık 1962 tarih ve 129 sayılı Kanun gereği Milli Güvenlik Kurulu' na dönüştürülmüştür. 1961 Anayasası'nın belirtilen 111. maddesine ve 129 sayılı Kanuna göre Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının, hazır bulunmadığı zaman Başbakanın başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Ulaştırma ve Çalışma Bakanları ile Kuvvet Komutanlarından oluşmaktadır. Gerekli hallerde Başbakanın daveti üzerine diğer Bakanlar ve kuruluşların uzman kişileri

¹²³<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

¹²⁴<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

toplantıya katılabilirler, ancak oylamaya katılamazlar. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri toplantılara katılabilir, fakat oylamaya katılamaz¹²⁵.

Milli Güvenlik Kurulu'nun görevleri, milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında Bakanlar Kurulu'na yardımcı olmak üzere; milli güvenlik politikasının esaslarının hazırlanması ve bu politikanın tadil ve tashihi; bu esasların uygulanmasıyla ilgili olarak milli güvenlik konularının her biri için milli plan ve programların hazırlanması, bunların tahakkuku için nihai ve ara hedeflerin tespiti ve bu konudaki faaliyetlerin ahenkleştirilmesi; bütün devlet teşkilatına, her türlü özel müessese ve teşekküllere ve vatandaşlara düşecek topyekun savunma ve milli seferberlik hizmetlerinin ve sorumluluklarının tespiti ve bu konuda lazım gelen kanuni ve idari tedbirlerin alınması; bakanlıklar tarafından hazırlanacak Milli Seferberlik Planlarına temel olacak esasların tespiti, bu planların ahenkleştirilmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi milli güvenlikle ilgili temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na bildirmek olarak belirlenmiştir¹²⁶.

Kurulda üyelerin tayini açısından sivil etkisi görülmektedir. Ancak MGK'nun, milli güvenlik politikası konusunda herkesin üzerine düşen görevlerin ve sorumlulukların belirlenmesi ve yapılması gerekenlerle ilgili görüşlerini Bakanlar Kurulu'na sunduğu görülmektedir¹²⁷. Bu durum düşüncelerin aktarılması yoluyla, seçmenler tarafından yönetme yetkilendirmesiyle donatılmış seçilmişlerin kısıtlandığını göstermektedir. MGK'na verilen bu yetkiler, seçmenlerin ülke yönetiminde yetkilendirdikleri seçilmişlerin, milli güvenlik politikasının belirlenmesi ve yönetilmesinde gerekli bilgileri bilme, tespit etme ve yorumlama yeteneğinden uzak olarak kabul edildiklerini, vesayetçi demokrasi yanlısı organların bu yeteneği ve gücü kendilerinde gördüklerini göstermektedir. Dolayısıyla vesayetli demokrasinin kaynakları arasında bulunan " *Özel (Gizli) Bilgi İlkesi* "nin Türkiye'deki varlığının devam ettiğini göstermektedir. Ancak MGK'nun yapısında ve yetkilerinde zaman içinde yapılan düzenlemeler ile bu koşulların tersine döndüğü görülmektedir.

---

¹²⁵<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

¹²⁶<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

¹²⁷<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

2.1.3. Platon' un Irk Öğretisi Yaklaşımı

Vesayetli demokrasilerde bulunan " *Platon' un Irk Öğretisi Yaklaşımı*"nın kavramsal tanımlamasını daha önce yukarıda ele aldığımız için burada yaklaşımın Türkiye'deki yansımaları örnekleyeceğiz. Ülkenin kuruluşunda ve kurtuluşunda önemli rol oynayan unsurların ülke yönetimini doğal hakları olarak görmeleri yaklaşımın Türkiye'deki varlığını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bu unsurlar arasında bulunan elitçi - vesayetçi anlayışa sahip bireylerin ülke yönetimini kendilerinin doğal hakları olarak görmeleri ve halkı yönetim için yetersiz olarak kabul etmeleri, elitlere dayalı bir vesayet yapısını meydana getirmektedir. Dolayısıyla bu görüşü benimseyenler tarafından bir nokta sınıfçı yaklaşıma göre hareket edilmekte, halk ve temsilcileri yönetim koltuğu için yetersiz görülmektedir¹²⁸.

Tek partili siyasal hayat döneminde çok partili siyasal hayat denemeleri sırasında vesayetçi elitçi merkezi oluşturan kesimin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası¹²⁹ ve Serbest Cumhuriyet Fırkalarının kuruluşlarına, parti programlarına ve parti isimlerine müdahale edildiği görülmektedir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası meclis içindeki muhalefet hareketi sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak muhalefet "*Şeyh Sait İsyanı*" ve gericilikle ilişkilendirilerek kapatılmıştır. Daha sonra üyelerinin ve kurucularının önemli bir kısmı "*İzmir Suikasti Davası*" ile yargılanmıştır. Bu durum merkezin elitçi - vesayetçi anlayışa mensup üyelerinin, ülke yönetimi noktasında kendilerini yetkili olarak gördüklerini, kendileri haricinde meydana gelecek yapıları ülke yönetimi için eksik olarak kabul ettiklerini yansıtmaktadır¹³⁰.

Ayrıca Serbest Cumhuriyet Fırkası' nın kuruluşunu ele alacak olursak, partinin merkezin belirlemesi ve talebi ile Ali Fethi OKYAR tarafından kurulmasının desteklendiği görülmektedir. Kuruluşunda merkezden destek almasına rağmen gerçekleşen yerel seçimlerde, Samsun' da Serbest Cumhuriyet Fırkası' nın kazanması ile parti elitçi - vesayetçi görüşe sahip merkez mensuplarının hedefine oturmuştur. Partinin kazandığı seçimler ve belediye başkanlığı kanunlara aykırı sayılarak geçersiz kabul edilmiştir. Böylece parti kurulduktan dört ay sonra kapatılmıştır.

¹²⁸GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 56-57.

¹²⁹TUNAYA, *Türkiye' de Siyasi Partiler (1859-1952)*,s. 606. Eric Jan ZÜRCHER, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924 - 1925)*, 4. baskı, Çev. Gül Çağalı GÜVEN, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 122. Hasan Rıza SOYAK, *Atatürk' ten Hatıralar*, 7. baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2014, s. 405.

¹³⁰TUNAYA, *Türkiye' de Siyasi Partiler (1859-1952)*, s.s. 616-620.

Ayrıca Samsun valisi seçimlerde görevi kötüye kullanmaktan dolayı görevden alınarak, merkez emrine çekilmiştir¹³¹. Yaşanan çok partili hayat denemelerinin ve gerçekleşen isyan hareketlerinin, elitçi - vesayetçi merkezin konumunu sarstığı görülmektedir. Bunlara ek olarak bu dönemde meydana gelen "*Menemen Olayı*"nın da muhtemel etkisiyle, CHP 4. Büyük Kurultayı'nda "*parti-devlet bütünleşmesi*"nin gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre; İçişleri Bakanının partinin genel sekreteri olması ve illerde Valilerin il başkanı olması kabul edilmiştir¹³². Bu yolla oluşabilecek bir muhalefet yapısının veya farklı görüşlerin önüne geçildiği, gibi atanmışların seçilmişler üzerindeki vesayeti kesinlik ve resmiyet kazanmıştır.

Muhalefet partilerine ancak merkezin varlığına ve gücüne yönelik herhangi bir girişimde bulunmayacakları, kendileri ile aynı görüşü benimsedikleri ve bu görüşlerin devamının aksine herhangi bir düşünce ve hareket içerisine girmeyeceklerine dair teminat alındıktan sonra izin verildiği görülmektedir¹³³. Demokrasinin doğal ve sağlıklı işleyişi içinde kendiliğinden oluşabilecek muhalefetin, ancak istenilen koşullar teminat altına alındıktan sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Böylece merkezin kendince muhalefet arayışı içerisinde bulunan halkın yanlış kararlar vermesinin önüne geçmeyi hedeflediği kabul edilebilir. Dolayısıyla bu durum halkın karar verme aşamasında yeterli görülmediğini, yanlış kararlar vermesinin engellenmesi için her zaman bu konuda yeterli kavrayış ve yorumlamaya sahip kişiler tarafından bir yönlendirmeye ihtiyaç duyduğu anlayışının vesayetçi elitçi merkez tarafından benimsendiği görülmektedir. Dolayısıyla vesayetli demokrasinin kaynakları arasında bulunan "*Platon'un "Metaller Mitosu" (İrk Öğretisi) Yaklaşımı*"nın etkisiyle devlet halkın bir eseri olacak iken, halk devletin toplum mühendisliği sonucunda şekillenmektedir ve bu sürecin yeni bir ürünü olarak kabul edilmektedir¹³⁴.

Halkı şekillendiren bu yenilik hareketlerinin ülkenin kuruluşu ve kurtuluşunda rol alan askeri ve sivil elitler aracılığıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Dolayısıyla

---

¹³¹ Durmuş YALÇIN, Yaşar AKBİYİK, Yücel ÖZKAYA ve diğerleri, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s. 63 - 66.

¹³² **Resmi Gazete**, 5 Şubat 1937 tarih, 3553 sayılı. / **4. CHP Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası**, Ankara, Ulus Basımevi, 1935.

¹³³ Osman OKYAR, Mehmet SEYİTDANLIOĞLU, **Fethi Okyar'ın Anıları (Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1999, s.67. Ahmet AĞAOĞLU, **Serbest Fırka Hatıraları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.40.

¹³⁴ GÜNEŞ, **Vesayetçi Demokrasi**, s. 57.

halkın bu yenilik hareketlerine ancak uygulama aşamasında dahil olduğu, bu yenilik adımlarının belirlenmesinde yetersiz görüldüğü ve yönlendirilmeye ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Aynı süreçler çok partili siyasal hayatın başlangıcı sayılan DP' nin kurulması aşamasında parti programı ve mevcut kurumlara müdahale edilmemesi teminatının alınması noktasında karşımıza çıkmaktadır. Muhalefetin, iktidar partisinden ayrılan kişilerden oluşmasına rağmen merkezin, yanlış kabul ettiği adımların atılmaması teminatı ile faaliyetlerinin onaylandığı görülmektedir. İlerleyen süreçte ise, gerçekleşen 1950 seçimleri sonrası iktidarın teslim edileceğinin kesinleşmesi üzerine vesayetçi elitçi merkez içerisinde bulunan askerlerinin harekete geçerek halkın kararını tanımama yönünde hareket etme eğilimi içerisinde oldukları görülmektedir. Halkın vermiş olduğu kararın yanlış olduğu bu karardan dönülmesi gerektiği yönünde meydana gelen bu faaliyetler; halkın kendini yönetme, bunun için karar verme ve tercihlerini oluşturmada yetersiz kabul edildiği ön kabulüyle hareket edildiğini bize göstermektedir. Bu yaklaşımın varlığını ayrıca MGK'nun mevcudiyeti ve demokrasiye darbelerin meydana gelmesi de örneklemektedir¹³⁵.

MGK ile halkın bilme ve yorumlamada yetersiz kalacağı ancak yeterli donanıma sahip elitlerin bilip yorumlayacağı ve devamında gerekli kararları vereceği, halkın seçtiği seçilmişlerin bu yeterliliğe sahip olmadığı, cahil halk tarafından seçilmiş yetersiz kişiler olabileceği kabulüyle hareket edildiği görülmektedir¹³⁶. Aynı şekilde darbelerinde bu yaklaşımla meydana geldiği görülmektedir. Bu gelişmelerin demokrasimizin kökleşme sürecine oldukça zarar verdiği görülmektedir.

2.1.4. Korumacılık – Muhafızlık Anlayışı

Daha önce değindiğimiz "*Milli Güvenlik Kurulu*" ve işleyişi, hazırlanan "*Kırmızı Kitap*" ya da diğer bir deyişle "*Milli Siyaset Belgesi*" "*Türkiye'deki vesayetli demokrasinin "Korumacılık ve Muhafızlık Yaklaşımı"*na örnek teşkil etmektedirler. Bu tip ülkelerde ordunun muhafızlık yapmasının genel sebebi; ordunun hem ülkenin kuruluşunda ve kurtuluşunda rol oynaması hem de ülkede var olan kurumlar arasında çağımıza en yakın olan kurumlar olarak kabul edilmesi etkili olmaktadır. "*Ordu*

¹³⁵<http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

¹³⁶GÜNEŞ, *Vesayetçi Demokrasi*, s. 58.

*bahsedilen muhafızlık görevini genellikle ekonomik gerilik, iç karışıklıkların artması, sivil yönetimin meşruluğunu kaybetmesi, ordu ve hükümet arasındaki ihtilaf veya uluslararası kamuoyunun darbe yönündeki olumlu yaklaşımı gibi sebeplerle siyasete müdahale ederek yapmaktadır.*¹³⁷ Bu durum Türkiye' de yaşanan darbe süreçlerinde de ortaya çıkmaktadır. Vatandaşları korumak adına yapıldığı ileri sürülen darbelerin gerekçeleri arasında demokrasinin varlığının zarar gördüğü ve demokrasinin yeniden tesis edilerek, ülkedeki karışıklık ve kaos ortamına son verildikten sonra yönetimin tekrar sivillere devredileceği düşüncesi yatmaktadır. Dolayısıyla halkın yetersizliğinden dolayı halkın muhafazası ve korunması gerektiği, demokrasinin halk için yeniden tesis edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.1.5. Genel Sorumluluk Bilinci Yaklaşımı

Türkiye'deki vesayetli demokrasi yapısının kaynakları içerisinde bulunan " *Genel Sorumluluk Bilinci Yaklaşımı*"nın yansımasını ele alma noktasında bazı araştırmacılara göre milletin genel refah seviyesi yükseldikçe karar ve tercihlerde vesayetçi yapıya doğru eğilim artmaktadır. Türkiye'de vesayetçi merkez yapıyı savunanlar, darbelerin meydana geldiği döneme kadar aralarında siyasi, askeri ve iktisadi elitlerin bulunduğu belli bir kesimle sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak darbeler sonrası gerçekleşen toplum mühendisliği sonucu belli bir ekonomik güce ve refah seviyesine ulaşan insanların vesayetçi yapıyı savundukları görülmektedir¹³⁸.

Oluşturulan bu vesayetçi kesimin sadece kendi çıkarlarını düşündüğü, ülkenin geleceğini ilgilendiren yönetimle ilgili konularda siyasi, askeri ve iktisadi elitlerin, yüksek bürokrasi ve yüksek yargı mensuplarının ve aydınların en doğru kararı vereceği görüşünde oldukları ve bu işi onlara bırakma taraftarı oldukları görülmektedir. Bu görüşü savunan zümrenin bu düşünceye sahip olmasında darbeler sonrası yapılan yasal ve anayasal düzenlemelerle orduya, anayasaya ve yüksek yargıya ülkeyi koruma ve kollama görev ve sorumluluğunun yüklenerek milletin bu konuda pasifsiz edilmesinin etkili olmuştur. Ülkeyi her türlü düşmana ve karışıklığa

¹³⁷ GÜNEŞ, **Vesayetçi Demokrasi**, s. 59. Robert Alan Dahl, **Democracy and Its Critics**, New Haven, Yale University Press, 1989; Robert Alan Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri**, 2. baskı, Çev. Levent KÖKER, Türk Siyasi İlimler Derneği, 1996, s.230– 310.

¹³⁸ GÜNEŞ, **Vesayetçi Demokrasi**, s. 59.

karşı koruma ve kollama görevinin atanmışlardan oluşan bürokratlara bırakılmasında bu kurumların hükümetleri geçici olarak, kendilerini ise kalıcı olarak görmelerinin etkisiyle ülkenin çıkarlarını en iyi kendilerinin savunacaklarına inanmaları karşımıza çıkmaktadır¹³⁹. Buna örnek olarak MGK'nun faaliyetlerinin ve yapısının yeniden düzenlenerek sivilleştirilmesi ve gücünün azaltılmasından önceki şekli ele alınabilir. Öyle ki yapmış olduğu tespitleri Cumhurbaşkanı'na ve Başbakan' a ve ilgili kurumlara teklif olarak sunmaktadırlar. Bu durum kendisini teklif sunduğu noktaların üstünde gördüğünü göstermektedir. Ayrıca uluslararası antlaşmalar, sıkı yönetim ve savaş hali gibi bir ülkeyi derinden etkileyecek konularla ilgili teklif de bulunması yine vesayetçi kurumsal yapısının örneklerini oluşturmaktadır¹⁴⁰.

Çünkü vesayetçi bu organlar halkın kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak milleti ilgilendiren konularda sorumluluk almak için duyarsız davranabileceğini kabul etmektedirler. Bu sebeple halkın seçme ve karar verme sürecinde yanlış kararlar verebileceği ön kabulüyle hareket ettikleri için ülkeyi ilgilendiren konularda karar alma sürecini seçilmişlerin eline bırakmadıkları görülmektedir. Ayrıca eğitim ve ekonomik gelişme gibi sebeplerle insanların elde ettikleri konumu ve gücü kaybetmemek adına sorumluluk alma ve karar verme sürecini vesayet yanlılarına bıraktıkları kabul edilebilir. Bu nokta da daha önce ayrıntılarına değindiğimiz 1950 seçim gecesi DP' nin seçimi kazanarak iktidara gelmesiyle bürokratik elitin, seçim sonuçlarına hile karıştığı gerekçesiyle müdahale etme girişimlerinde¹⁴¹, seçmenlerin yeterli sorumluluk bilincinde olmamalarından dolayı yanlış karar vermiş oldukları düşüncesiyle hareket ettikleri kabul edilebilir.

2.2. Vesayet Demokrasisi Unsurları

2.2.1. Elitçi Yapının Varlığı

Türkiye' de vesayetçi elitçi merkez denildiğinde siyasi, askeri ve iktisat elitleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasından dikkat çeken elit grubu ise, askeri elitler olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri elitler ülkenin kuruluşunda ve kurtuluşunda

¹³⁹ GÜNEŞ, **Vesayetçi Demokrasi**, s. 60.

¹⁴⁰ <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

¹⁴¹ BİRAND, DÜNDAR ve ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 33.

önemli görevler alan unsurlar arasında ön sırada geldikleri için ülkenin yönetimini kendilerinin doğal ve tabii hakları olarak görmekteyiz. Bu durum "*Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*"nda "*Umumi Vazifeler*" başlığı altında bulunan madde otuz beş' te karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeye göre¹⁴²: "*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır. ...Vatanımızın toprak bütünlüğünü dışarıdan ve içeriden vuku bulacak hareketlere karşı korumak vazifesi; T.S.K.' ne tevdi edilmiştir.*" Burada dikkat çeken nokta ise kime ve neye karşı nasıl korunacağına yorumla açık bırakılmasıyla askeri elitlere geniş bir güç vererek varlıklarına yönelebilecek olası tehlikeleri de bu kapsamda değerlendirme imkanı sunmuştur. Dolayısıyla bu yetkilendirme askeri elitlere zaman zaman darbelerle ve muhtıralarla ortaya koydukları ülkeyi yönetme noktasında var olan isteklerine hukuki dayanak sağlamaktadır¹⁴³.

Askeri elitler içerisinde olası siyasi, ekonomik ve sosyal kriz durumlarında darbelerin çözüm yolu olarak görülmesinde; İç Hizmet Kanunu ve yakın dönemde gerçekleşmiş olan darbelerin etkisi olduğu kabul edilebilir¹⁴⁴. Dolayısıyla bu durum askeri elitin demokrasi üzerindeki vesayet yetkisini meşrulaştırmaktadır ve kendi güç sınırlarını aşındırıcı herhangi bir olay karşısında askeri elitin kurtarıcı ve kurucu meşrulaştırılmış rolü devreye girerek müdahale imkanını askeri elitlere sağlamaktadır.

Askeri elitlerin merkezin varlığını korumak ve çevrenin etkisini kırmak için kendisini yetki makamı olarak görmesinde vesayet demokrasilerinde görülen merkezi oluşturan siyasal, askeri ve medya elitlerinin birbirlerine benzeşmesinin ve aynı kökene dayalı olarak meydana gelmiş olmalarının da etkisi olduğu kabul edilebilir. Ayrıca iktisadi elitlerin varlığını örneklemek gerekmektedir. Bu amaçla daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağımız 1960 darbesi sonrası kurulan askeri yönetime yapılan büyük çaplı maddi yardımlar iktisadi elitlerin varlığını ortaya koyduğu gibi vesayetçi elit içerisinde yer alarak darbeye ve askeri elitlere açıkça destek verdiklerini de göstermektedir. Ayrıca örneklenmesi gereken siyasal elitler ise, yine 1960 darbesi sürecince gazetelere yansıyan belirli parti liderlerinin

¹⁴² İlhan SAKMAN, *İlgili Kanun ve Nizamlarla Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*, 3. baskı, Kalite Matbaacılık, İzmir 1975, s. 145.

¹⁴³ Ahmet Akif MÜCEK, *Türkiye' de Askeri Darbeler*, İstanbul 2009, s. 12-15.

¹⁴⁴ Mehmet Ali BİRAND, *Emret Komutanım*, 10. baskı, İstanbul 1987, s. 135-137.

açıklamaları ile ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de 1960 darbesi örneğinde ve daha önceki çok partili siyasal hayat denemelerinde de görüldüğü üzere çevreden güç olarak ortaya çıkan yeni bir merkezde kendi dinini yaymaya çalışması mevcut konumunu korumak gayretinde olan vesayetçi merkezin konumunu sarstığı takdirde siyasi, askeri ve iktisadi elitlerin bir araya gelerek konumlarını korumak için harekete geçtikleri görülmektedir. Bu nokta başvurulan çözüm yolu askeri darbeler ve muhtıralar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yolla elitler meşruiyetliklerini ve varlıklarını teminat altına almış bulunmaktadır¹⁴⁵.

2.2.2. İktidar-Muhalefet İlişkisi

Osmanlı'nın son döneminde etkili olan askeri elitlerin, Cumhuriyet dönemiyle ülkenin kurucu - kurtarıcı unsurları olmasıyla devlet üzerindeki etkilerinin arttığı kabul edilebilir. Elitlerin ortak düşünceye sahip olmaları sonucu yaptıkları düzenlemelerle toplumu kendi istekleri yönünde şekillendirme de etkili oldukları görülmektedir. Bu yolla toplum istenilen yönde şekillendirilerek tek bir düşünce yapısının millet üzerinde etkili olmasının hedeflendiği kabul edilebilir. Dolayısıyla çevreye dayalı olarak meydana gelecek muhalefetin temel konularda merkez ile görüş birliğinde olması sağlanmaktadır. Bu nokta da siyasal partilerin gelişim süreci incelendiğinde tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), çok partili siyasal hayat denemeleri sırasında ortaya çıkan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) ve Demokrat Parti (DP) gibi muhalefet partilerinin kurucu üye yapıları incelendiğinde belli temel konularda aynı görüş açısına sahip siyasal, askeri ve iktisadi elitlerden oluştuğu görülmektedir. Bu yolla vesayet demokrasilerinde bulunan iktidar ve muhalefetin belli temel konularda görüş birliğinde olması ve etkisi zayıflatılmış muhalefetin varlığı unsurlarının yansımaları ortaya çıkmaktadır¹⁴⁶.

Ayrıca Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ve Serbest Cumhuriyet fırkasının yine iktidar içinden çıkan yada iktidar tarafından desteklenen kişiler tarafından kurulmuş olması, vesayet demokrasilerinde bulunan iktidar ve muhalefetin belli temel

¹⁴⁵ KAYA, "Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği", s. 491-538.

¹⁴⁶ KAYA, "Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği", s. 491-538.

konularda görüş birliğinde olması ve etkisi zayıflatılmış muhalefetin varlığı unsurlarına örnek oluşturmaktadır. Bu duruma yukarıda da değindiğimiz diğer bir örnek ise, Demokrat Parti' nin kuruluş sürecidir. Bu süreçte Bayar, İnönü görüşmesinde Bayar' ın partinin kuruluşunu ve izleyecekleri yol hakkında bilgi verirken tam bağlılıklarını iletmesi, kendilerini bir muhalefet değil de benzer çizgilere sahip bir yakın çevre partisi gibi göstermesi, vesayetli demokrasilerde bulunan iktidar ve muhalefetin belli temel konularda görüş birliğinde olması ve etkisi zayıflatılmış muhalefetin varlığı unsurlarına örnek oluşturmaktadır. Bu durumdan dolayı Bayar' ın partisi , "*muvaazaa partisi*"¹⁴⁷ ithamlarıyla karşılaşmıştır¹⁴⁸. Burada DP' nin ilk etapta yakın çevre rolünü benimsemesi, varlığını devam ettirebilmek adına atılmış bir durum olarak kabul edilebilir. Bu durum siyasal eliti elinde bulunduran merkezin konumunu korumak için çevreden gelen ve çevreye dayalı olarak güçlenmeye müsait bir çevre yerine, merkeze dayalı bir yakın çevreyi tercih ettiğini göstermektedir¹⁴⁹. Çünkü merkez kendi bünyesinden çıkardığı ve bağlılıklarından şüphe etmeyeceği kişilerle muhalefeti oluşturarak alternatifsiz kendi vesayetine dayalı bir demokrasi istediğini ortaya koymaktadır. Böylece Türkiye' de vesayetli demokrasi yapısının varlığı ve bunu sürdürmek isteyen vesayetçi merkez yapının varlığı tam olarak tespit edilebilmektedir. Aynı zamanda merkez kendi dini (kültürü ve düşünce yapısı) dışında herhangi bir çevreye dayalı dini kabul etmediğini de ortaya koymaktadır.

Siyasal hayatın, demokrasi kültürüne inanan partilerle yürütülmesi gerektiğini parti programında belirten Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin kökleşmesi için gereken görevleri yerine getirmek için kurulduğunu yine parti tüzük ve programında aktarmaktadır¹⁵⁰. Parti tüzük ve programı incelendiğinde buraya da yansıyan merkeze yakın durma, vesayete karşı yeni bir muhalefet oluşturmama yaklaşımı partinin kendi yapısını devam ettirmek için tercih ettiği bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum iktidar ve muhalefetin belli temel konularda ortak görüşlerde olmasına ve etkisi zayıflatılmış muhalefet yapısına örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁴⁷ **Muvaazaa:** Gerçekte olmayan bir durumu sahidan varmış gibi göstermek için yapılan anlaşma, danışıklı dövüş, KARACA, **Osmanlıca Türkçe Lügat**, s. 569.

¹⁴⁸ Metin TOKER, **Demokrasimizin İsmet Paşa' ılı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990, s. 83.

¹⁴⁹ BİRAND, DÜNDAR ve ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s.33.

¹⁵⁰ **Demokrat Parti Tüzük ve Program**, Ankara 1949, s. 47- 48.

Cumhuriyet' in kuruluşu aşamasında yaşanan gelişmelerde, iktidarı ellerinde bulduran sivil-asker siyasal elitlerin Büyük Millet Meclisi' nde, karşılarındaki etkili muhalefet grubu İkinci Grup' olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde mecliste en güçlü grup olan Birinci Grubun, muhalefet grubunu oluşturan İkinci Grubu tasfiye ederek muhalefeti zayıflatmayı ve merkezde kendi yapısını güçlendirmeyi seçtiği görülmektedir¹⁵¹. Ülkenin kurtuluşunda oynadıkları rolden dolayı ülkeyi de yönetme noktasında hakları olduğunu düşünen askeri elitler, Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy ve arkadaşları¹⁵²; bunu kuracakları yeni bir muhalefet partisi ile yapmayı tercih ederek, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)' nı kurmuşlardır. Ancak 1924 Şubat' ında patlak veren Şeyh Sait İsyanı gerekçe gösterilerek 3 Haziran 1925' te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tamamen kapatılmıştır¹⁵³; 15 Haziran 1926' da ortaya çıkan "*İzmir Suikasti*" dava süreci sonunda siyasal eltin karşısında bulunan muhalefet yapısına son verildiği görülmektedir¹⁵⁴.

Bu süreçte dikkat çeken diğer bir nokta ise 12 Ağustos 1930' da İstanbul' da Fethi Bey' in başkanlığında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmasıdır. İktidar partisinden istifa eden bazı mebusların Serbest Cumhuriyet Fırkası' na katılmasıyla parti mecliste var olmaya başlamıştır¹⁵⁵. Bu nokta da partinin kuruluşunda ana ilkelerin merkez tarafından belirlenmesi ile merkeze bağlılığın teminat altına alındığı görülmektedir. Bu durum iktidar ve muhalefetin belli temel konularda ortak görüşlerde olmasına ve etkisi zayıflatılmış muhalefet yapısına örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yapılan yerel seçimler sırasında Samsun' da SCF' nin kazanarak CHP' den fazla oy alması, partinin sonunu getirmiştir. Böylece, parti kurulduktan dört ay sonra kapatılmıştır¹⁵⁶.

Bu yaşanan gelişmelerden anlaşılıyor ki vesayet demokrasilerinde olduğu gibi Türkiye' de de muhalefetin varlığına müsaade edilmektedir. Ancak buna rağmen muhalefetin yapısının güçlenmesinin de istenmediği görülmektedir. Bu amaçla, 10

---

¹⁵¹ KAYA, "**Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği**", s. 491-538.

¹⁵² İsmet İNÖNÜ, **Hatıralar**, 2. Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987, s. 173.

¹⁵³ YALÇIN ve diğerleri, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, s. 52.

¹⁵⁴ ZÜRCHER, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924 - 1925)**, s. 122.

¹⁵⁵ YALÇIN ve diğerleri, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, s. 63 - 66.

¹⁵⁶ OKYAR, SEYİTDANLIOĞLU, **Fethi Okyar'ın Anıları (Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye)**, s.67. AĞAOĞLU, **Serbest Fırka Hatıraları**, s. 40.

Haziran 1946 tarihinde TBMM' de alınan kararlar Ekim 1947' de yapılması gereken seçimler öne alınarak, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılması planlanmıştır. Seçim sonrası meclisin toplanma tarihi 1 Ağustos 1946' da olarak belirlenmiştir. Bu durumda muhalefeti hazırlıksız yakalama isteğinin etkili olduğu kabul edilebilir. Böylece muhalefetin gücü kırılmıştır¹⁵⁷. Ani bir seçimle, yeni kurulmuş muhalefet partisi olan DP' nin hazırlıksız olarak seçimlere katılması sağlanarak güçlenmesi önlenmeye çalışılmıştır. 1946 seçimler "açık oy gizli sayım" usulüne dayalı olarak yapıldığı için kaynaklarda "kirli seçim" olarak geçmektedir¹⁵⁸. Böylece muhalefetin güç kazanması önlenerek, zayıflatılmış bir muhalefet oluşturmaya gayret gösterildiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu durumun sağlıklı demokrasilerde seçmenlerin farklı siyasi partiler arasında özgürce tercihte buldukları ortamlarda var olması söz konusu değildir. Sonuç olarak; muhalefet ancak izin verildiği ölçüde ve sınırlarda ayakta kalma imkanına sahiptir ve bu da muhalefetin gücünü kırmaktadır.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen DP, 6 Ağustos 1951' de TBMM' de Halkevleri ve CHP mallarının hazineye devri hakkındaki yasa tasarısını görüşmeye başlanmıştır. Meclis içinde yaşanan tartışmalara rağmen yasa tasarısı, 8 Ağustos 1951' de TBMM' de DP milletvekilleri tarafından kabul edilerek yasalaştırılmıştır¹⁵⁹. Dolayısıyla daha önce muhalefet konumunda iken iktidarın demokrasi üzerindeki vesayetinden olumsuz anlamda etkilenen DP, iktidar koltuğunu devralmasıyla benzer tutumlar içerisine girerek muhalefeti zayıf olarak istediğini göstermektedir¹⁶⁰. Daha sonra ise; 1953' te "*Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun*" kanununun kabulü ile DP bir kez daha karşısındaki muhalefetin sınırlı imkanlara sahip olmasını istediğini göstermiştir¹⁶¹. İnönü bu kanunun anayasaya aykırı olduğunu iddia etmiştir ve "*Bu tasarı anayasaya aykırıdır, insan haklarına, Cumhuriyetin itibarına kasdetme hareketidir...*" demiştir. Menderes ise,

---

¹⁵⁷ Çağatay BENHUR, "1945- 1946 Yıllarında Türkiye'de Politik Gelişmelere Genel Bakış", Journal of Qafqaz University, Üniversite Dergisi, Sayı 28 (2008), s.s. 30-40.

¹⁵⁸ TOKER, *Demokrasimizin İsmet Paşa' lı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, s. 121.

¹⁵⁹ 8 Ağustos 1951 tarih, 5830 sayılı yasa ile kabul edilmiş, 11 Ağustos 1951 tarihli **Resmi Gazete**' de yayınlanmıştır.

¹⁶⁰Feroz AHMAD ve Bedia TURGAY AHMAD, *Türkiye' de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976, s. 87.

¹⁶¹ 16 Aralık 1953 tarih ve 8584 sayılı **Resmi Gazete**, **6195 nolu Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun**.

"Eğer bu yaptığımızın hata olduğuna millet hükmedecekse üç ay sonra seçimlerde hatamızın bedelini mertçe ödeyeceğiz." ¹⁶²diyerek görüşlerini aktarmıştır. Buna bağlı olarak iktidar değişikliği olsa da vesayet demokrasisinin Türkiye'deki varlığı tekrarlanarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum demokrasinin varlığının yeni olması ve köklenmemiş olmasıyla da ilişkilendirilebilir.

CHP ve DP siyasal partileri iktidar ve muhalefet koltuklarında buldukları dönemlerde birbirlerini demokrasiye aykırı hareket etmekle suçlamıştır. İktidara gelen siyasal partinin karşısındaki muhalefeti zayıflatmaya yönelik hareket ettiği görülmektedir. Tahkikat Komisyonu, Gazetelere Resmi İlan Verilmesi, Bakanların basında küçük düşürülmemesi kanun değişikliği, Basın Kanunu'nda yapılan tadille ispat hakkı tanınmaksızın tekzip edilmesi yönündeki değişiklikler bunun önemli örnekleri olarak kabul edilmektedir ¹⁶³. Türkiye'deki iktidar-muhalefet ilişkilerini ele aldığımızda, tek partili ve çok partili siyasal hayat döneminde, muhalefete ancak güçsüz olması koşuluyla varlık imkanı tanındığı görülmektedir ki bu durum vesayet demokrasilerinde bulunan güçsüz muhalefetin varlığını ortaya koymaktadır. Vesayetli demokrasi açısından, Türkiye'de muhalefetin kabulü konusunda bir sorun görünmemektedir. Ancak muhalefetin istenilen sınırdan durması şartı mevcuttur ¹⁶⁴.

2.2.3. Etkisi Zayıflatılmış Parlamento

Mustafa Kemal' in ölümünden sonra, İsmet İnönü' nün liderliğindeki CHP' nin tek parti otoriter yapısıyla beraber, toplum üzerindeki vesayeti de devam etmiştir. Milli Şef dönemine dair araştırmacılar ve dönemin bazı tanıkları şu tespitleri yapmışlardır: *"İkinci Dünya Savaşı boyunca uygulanan siyasanın olumsuz etkileri de olmuştur. Öylesine ki, bir dönem için ihtikar, harp zengini, yoksulluk sözcükleri denilince akla gelen şey CHP' idi. Karaborsa ile mücadele hoş ancak boş bir laftan başka bir şey değildi. Karaborsayla mücadele için görevli olanlar büyük rüşvetlerle susturuluyor, buna mukabil beş on kuruşluk ihtikar yapanların dükkanları kapatılıyor, hapislere*

¹⁶²Zafer Gazetesi, 15 Aralık 1953.

¹⁶³Dilşen İNCE ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN ve diğerleri, **Türk Tarihinde Adnan Menderes Cilt II**, Aydın 2012, s.731-733.

¹⁶⁴KAYA, "Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği", s. 491-538.

atılıyorlardı.¹⁶⁵ Dolayısıyla karaborsa işini büyük çapta yapanlara dokunulmaz yada dokunulamaz iken küçük çapta yapanların devletin hedefi haline gelmesi vesayet demokrasisinin iktisadi elitinin varlığını kanıtlamaktadır. 1940' lı yılların başında millet ekonomik anlamda sıkıntı içerisindeydi. Bu durumda savaş gerekçesiyle çıkarılan vergilerin büyük etkisi bulunmaktadır. 17 Mayıs 1940' da kabul edilen 3828 sayılı yasayla gelir vergisinin % 50, %25, %10 oranında arttırıldığı , şekerden alınan vergiye kilo başına 7 kuruş, çaydan alınan vergiye kilo başına 25 kuruş zam yapıldığı görülmektedir¹⁶⁶.

Dolayısıyla bu durum halk üzerindeki baskıyı ve yükü arttırmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında izlenen ağır ekonomik politikaların yarattığı geniş ekonomik ve sosyal sorunlardan dolayı şekillenmekte olan muhalefet grubu, ekonomik koşullar altında yıpranan halk arasında kendilerine geniş bir toplumsal tabaka bulma olanağına sahip olmuştur. Bu ekonomik koşullara ek olarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında orduda meydana gelen personel fazlalığı, maaşların yetersiz olması, hayat pahalılığı gibi sebeplerle askeri elitler içerisinde hoşnutsuzluk artmıştır. Bu koşullar Cumhuriyet' in kuruluşu aşamasında asker, siyasi ve iktisat elitleri arasındaki ortaklığın sona ermesine neden olmuştur¹⁶⁷.

Bu koşullar altında iktidar Sovyetlerin toprak talepleri gibi baskılarından kurtulmak ve ülkenin yaşadığı ekonomik darboğazdan kurtulmasını sağlamak adına uluslararası alanda destek arayışlarına girişmiştir. Bunun yanında savaşın galip devletlerinin dünyanın içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak demokrasi eksikliğini göstermesi nedeniyle bu güçlerin yanında yer almak isteyen ülkelerin demokrasi noktasında istenilen değerleri taşımak için hareket ettikleri görülmektedir. Bu dönemde demokrasinin dünya üzerinde tesisini sağlamak amacıyla düzenlenen, San Francisco Konferansına katılan Türk heyeti 5 Nisan 1945 günü Dışişleri Bakanı Hasan Saka başkanlığında Türkiye' den katılacak heyette aynı zamanda Büyükelçi Feridun Cemal Erkin' de katılmıştır. Erkin konferans öncesi siyaset atmosferini yansıtan şu açıklamayı yapmıştır: "*Cumhurbaşkanımıza vedaya gittim. O günlerde Türkiye adına gitmekte olduğumuz San Franisko Konferansı dolayısıyla İnönü bana*

---

¹⁶⁵ Ahmet Cemil ERTUNÇ, **Cumhuriyet Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü**, 8. baskı, İstanbul 2013, s. 349-350.

¹⁶⁶ ERTUNÇ, **Cumhuriyet Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü**, s.252.

¹⁶⁷ Ümit ÖZDAĞ, **Ordu-Siyaset İlişkisi**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1991, s.s. 168-169.

şu kayda değer açıklamayı yaptı: Amerikalılar çok partili demokrasiyi ne zaman kuracağımızı size sorabilirler. Böyle bir soruya cevap verirsiniz: Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Atatürk büyük reformcu olmuştur. İnönü' nün yolu reformları raylarında perçinleştirmek ve Atatürk' ün de arzu ettiği gerçek demokrasiyi kurmak olacaktır. İnönü şimdiye kadar bu çığıra girmek istiyordu. Harbin ortaya çıkardığı çeşitli tehlike ve sorunlar buna imkan vermedi. Savaş bitice bu amacı gerçekleştirmek en büyük arzumuz olacaktır." Bu konuşma parlamentonun gücünün ne kadar kısıtlanmış olduğunu, kişilerin bir nokta da parlamento gibi hareket etme gücünü kendilerinde gördüklerini, parlamentonun gücünü bir kenara bıraktıkları görülmektedir. Ayrıca bir diğer açıdan ise, vesayetin ülkeler arası boyutuna örnek sunmaktadır. Çünkü, İnönü, dönemin güçlü devleti ABD' nin vasiliğini tanıdığını ülkesinin iç meseleleri hakkında bilgi ve teminatlar vererek göstermektedir ki bir nokta da merkez konumuna oturan ABD' ye bağlılığını sunarak kendisini yakın çevre konumuna oturtmuş ve merkeze karşı bir tehdit olmadığını kanıtlamaya çalışarak varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Konuyla ilgili Nihat Erim ise, İsmet İnönü' nün rejim değişikliği konusunda kendisine şu sözleri söylediğini belirtmiştir¹⁶⁸:

"Bizim şimdiki sistemimiz baştaki şahsa dayanmaktadır. Bu türlü idareler ekseriyetle pek parlak başlar, hatta bir müddet parlak devam eder. Fakat bunun sonu yoktur. Baştaki şahıs sahneden çekildiği zaman nasıl bir akıbetle karşılaşılacağı bilinmez. Tek parti rejimleri normal demokrasi usulleri ile idare şekline intikal edemedikleri, hiç değilse bu zaruri olan intikali tam zamanında yapamadıkları için yıkılmışlardır. Yıkıntının arkasından da bir çok zahmetlerle meydana getirilen eserlerin hepsi heba olmuştur. Memleketimizi böyle bir akıbetten korumalıyız. Ciddi ve esaslı murakabe sistemine süratle geçmeliyiz. Ben ömrümü tek parti rejimiyle geçirebilirim. Ama sonunu düşünüyorum, benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirilmeksizin işe girişilmelidir."

Ancak diğer bir ayrıntı, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, San Francisco' daki devlet delegelerine ve özellikle Birleşik Amerika' ya Türkiye' de çok yakında çok partili demokratik hayata geçileceği sözü verirken, Türk kamuoyunun rejiminde en küçük bir değişiklik yapılacağından haberi yoktur¹⁶⁹. Dolayısıyla bu durum parlamentonun

¹⁶⁸ Rıfki Salim BURÇAK, **Türkiye' de Demokrasiye Geçiş**, Olgaç Yayınevi, Ankara 1979, s. 52.

¹⁶⁹ ERTUNÇ, **Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü**, s.366.

gücünün kısıtlandığını, çok partili siyasal sisteme geçiş için parlamento içinde oluşacak bir harekete yada sese kulak vermektense bir kişinin kararları ve dışarıdan gelen etkilerin değerlendirmeye alınmasının etkili olduğunu göstermektedir. Bunlar göz önüne alındığında çok partili hayata geçişin hızlandığı görülmektedir. Ancak bu hızlanmada, ülkeler arasında kendi vesayet yapısını güçlendirmek isteyen ve bunu yapmış olduğu basın açıklamalarıyla ve değerlendirmeleriyle siyasete yön gösteren ABD gibi dönemin vesayetçi güçlerinin etkisi olduğu görülmektedir. ABD dış politikasının çeşitli dönemlerinde bizzat başkanların adıyla anılan çeşitli doktrinlerin etkili olduğu görülmektedir. Bu doktrinlerden bazılarının bölgesel ve küresel yansımalarıyla başka ülkelerin iç ve dış politikalarında da birer dönüm noktası olma rolü oynadıkları görülmektedir¹⁷⁰. Bu gelişmeler parlamentonun etkisinin zayıflatılmasına Türkiye'deki örneklerini oluşturmaktadır.

2.2.4. Medyanın Yapısı ve Rolü

Vesayetli demokraside etkin bir medyanın Türkiye örneğine gelecek olursak, DP hükümeti döneminde kamuoyu oluşturmak adına atılan adımlarda medyanın yazılı basın ayrımında gazeteler üzerinde yoğunlaşmış yoğun bir sansür uygulandığı gibi hükümet üyelerini eleştiriden korumak adına çıkarılan kanunlarla gerekçe gösterilmeksizin tekzip uygulanmıştır. Önemli basın baskı unsurlarından biri Tahkikat Komisyonu' nun çalışmaları olduğu gibi bunun öncesinde 1951' de çıkarılan resmi ilanlar kararnamesiyle basının maddi olarak devlet eliyle ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı görülmektedir. Bu sebeplerle yolun başında iken DP' ye yaratacağı özgürlükçü ortam ve vaatlerinden dolayı açıkça destek veren gazeteler zaman içerisinde baskı içeren uygulamalardan dolayı DP karşıtı bir hal almıştır. Bunlar arasında DP' nin gazetesi olarak bilinen Zafer gazetesinin zaman içerisinde muhalif gazeteye dönüşmesi ele alınabilir. Yine karşıt gazete olarak bilinen Ulus Gazetesi' nin mallarına el koydurarak bunların Tek Parti zamanında devlet gücüyle elde edildiği, bundan dolayı devlete ait olduğu yönündeki kararlar bir anlamda muhalif basın bitirilmekte ve diğerlerine göz dağı verilmektedir. Aynı durum daha öncedeğin diğimiz üzere Tek Parti döneminde de görülmektedir. Bu döneme örnek olarak

¹⁷⁰ Henry KISSINGER, **Diplomasi**, 5. baskı, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2006, s. 14-24.

Mevhibe İNÖNÜ' nün açacağı bir kurs, Erdal İNÖNÜ' nün aldığı bir ödül devletin II. Dünya Savaşı koşullarında en önemli meselelerinde biri gibi gösterilerek halkı merkezin yapısına göre yönetmek adına kullanılmıştır.¹⁷¹ Gazetelere uygulanan baskılara ve sansüre örnek olarak ele alınacak olaylardan biri de, Ulus Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Beyhan CENKÇİ ile yazar Oktay VEREL' e birer yıl hapis cezası ve üçer bin lira para cezası verilmesidir. Gerekçe olarak Ulus gazetesinde yayınlanan "*Kuklalar*" adlı romanda DP' nin manevi yapısına zarar verildiği ileri sürülmektedir. Medeniyet gazetesi ise aynı dönemde benzer şekilde açılan davadan beraat etmiştir¹⁷². Burada oluşturulan medya eliti ile vesayet yapısının istediği kamuoyu meydana getirilmek istenmiştir.

Darbe dönemlerinde yazılı basın incelendiğinde gazete karikatürlerinde de demokrasinin halka değil, askeri elite dayandığı ve onun güvencesi altında yaşadığı, Atatürk' ün kar üzerinde dinlendiği fotoğrafı paylaşarak yanına; "*artık rahat uyu paşam*" söylemiyle vesayet kurumu olarak merkez elit içerisindeki askeri elite verdiği desteği ve vesayeti ortaya koymaktadır.¹⁷³ Aynı dönemde yine Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan karikatürde; "*orduyu sembolize eden tüfeğe bağlı haldeki zeytin dalı Türk Demokrasi*" si olarak sembolize edilmiştir. Bu durum medyanın vesayet organı olarak, halkta ordunun aslında görevini yerine getirdiği düşüncesini oluşturmayı hedeflediğini göstermektedir. Ayrıca seçilmişlerin yani gücünü halktan almış organlara karşı bir engellemenin doğal olduğunu ve halkın kendi yolunu çizemez beceriksizler olarak görüldüğünü yansıtmaktadır. Çünkü atanmış vesayet kurumlarının silah zoruyla yönetimi devralmasıyla demokrasinin düzene kavuştuğu izlenimi verilmektedir. Dolayısıyla ülkenin varlığını ve demokrasisini orduya bağlamaktadırlar.¹⁷⁴ Gerçekte, ordular ülkelerin varlığı için fiziksel sınır ve ülke bütünlüğünü sağlamada güç unsuru olarak önemli bir yere sahiptir, ancak bu görevini yerine getirirken kendini ülkenin tek koruyucusu olarak görmesi yanlıştır, çünkü atanmışlar olan askeri elitler seçilmişleri yok saymaktadırlar. Bu durum kendi vesayet güçleri sarsıldığında ülkenin tek koruyucusu olma anlayışını benimseyerek hareket etmeleri ile ortaya çıkmaktadır. Halka baskı oluşturması ve yeni bir seçimle

¹⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Fahri Yetim, **Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi**, (Basılmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, 2006).

¹⁷² **Milliyet Gazetesi**, 07 Nisan 1960.

¹⁷³ **Milliyet Gazetesi**, 28 Mayıs 1960.

¹⁷⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Mayıs 1960.

halkın kendi kaderini tayin etme hakkını elinden alarak ben senin yerine kaderini tayin ederim demektir ve Cemal GÜRSEL örneğinde olduğu gibi kimin seçileceğini de belirlemektedir. Seçkin yapıya göre halkın sağlıklı karar vererek doğru tercihi yapması mümkün değildir. Dolayısıyla kendi vesayet yapısı için seçmeni ve seçilmişleri yok saymaktadır.

2.2.5. Hukukun Üstünlüğü İlkesi

Hukukun üstünlüğü ilkesinin vesayetçi yapının varlığını ortaya koymak adına değerlendirildiğinde, bu örneklemin sorun teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye'deki hukuk yapısındaki sorunların, Osmanlı devletinin son dönemindeki ve tek partili siyasal süreçteki uygulamalardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Anayasacılık hareketlerinin tarihsel süreç içerisinde 1808 Sened-i İttifak ile başladığı Türkiye'de,¹⁷⁵ devlet iktidarının sınırlandırılması düşüncesinin ilk kez bu belge ile ortaya çıkmıştır. Bu nokta da hukukun öncelikli görevlerinden biri olarak devlet iktidarının sınırları belirlenerek, milleti "*Leviathan*"a karşı korumak olarak kabul edilmektedir. Demokratik gelişme sürecinin ve hukuk üstünlüğü ilkesinin temelinin bu anayasal gelişme ile atıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak demokrasi gelişimi ve hukuk üstünlüğü ilkesinin gelişimi, "*Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet*" süreçleriyle gelişerek varlığını sürdürdüğü görülmektedir¹⁷⁶. Heywood' un da belirttiği gibi, bir ülke ne kadar geç sanayileşirse o ülkede düşünce yapısının gelişiminde önemli rol oynayan burjuvazilerin de geç oluştuğu bundan dolayı devletin rolünün arttığı bunun ise, vesayetçi yapıyı beraberinde getirdiği görülmektedir¹⁷⁷. Osmanlı devletinin sanayileşme dönemini geriden takip etmesi, İttihat ve Terakki örgütlenmesinin temel nedenini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu ise, muhalefet hareketlerinin, baskı, tehdit ve hatta şiddet hareketleriyle sindirilmesini doğurmuştur. Bu yaklaşım, Cumhuriyetle beraber özellikle tek parti döneminde devlet kurumlarının ve aydınların vesayeti biçiminde varlığını sürdürmüştür. Devletin kuruluşunda rol alan askeri ve sivil elitler gerçekleştirdikleri inkılapları sürdürme ve koruma düşüncesi ile

¹⁷⁵ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 11.

¹⁷⁶ Ali Yaşar SARIBAY, Ersin KALAYCIOĞLU, *Türk Siyasal Hayatı: Değişim ve Süreklilik*, Der Yayınları, İstanbul 1996, s. 26.

¹⁷⁷ Andrew HEYWOOD, *Siyaset*, Çev. Bekir Berat ÖZİPEK ve diğerleri, Ed. Buğra KALKAN, Liberte Yayınları, Ankara 2006, s. 139.

hukukun üstünlüğü ilkesinin yardımıyla demokrasi üzerindeki vesayetlerini arttırmışlardır. Özellikle bu dönemde çıkarılan Hıyanet-i Vatanîye Kanunu ile Takrir-i Sükun Kanunu ve kurulan İstiklal Mahkemeleri, şiddet, sindirme ve baskının yargıya taşınmasını doğurmuştur. Bu dönemde meydana gelen Menemen' deki Kubilay olayı ve İzmir Suikastı gibi olaylar ise bu süreci haklılaştırma ve meşrulaştırma gerekçesi olarak kullanılmıştır¹⁷⁸.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, hukuk devletinin gereklerinden birisi de idarenin eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olmasıdır. Ancak bu durum Türkiye'de tam anlamıyla hayat bulmamaktadır. Bunun yerine hukuk üstünlüğü ilkesi darbe sonrası ada yargılamalarında da görüldüğü gibi vesayet organlarını korumaya yönelik hareket ettiği görülmektedir. Shils' e göre hukukun üstünlüğünün yok olduğu yerde vesayet yapısı oligarşik özellikler göstermeye başlayacaktır. Bu açıklama zaman zaman meydana gelen darbelerin ve muhtıraların temel nedenini ortaya koymaktadır¹⁷⁹.

Ayrıca 1924 Anayasasında millet egemenliğini temsil eden Meclis iken, 1961 Anayasası egemenliğin kullanımını kendi varlığı ile sınırlayarak milletin egemenliğinin "*Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle*" kullanılacağı belirtilmiştir. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi, egemenliğin kullanılmasında tek yetkili organ olmaktan çıkarılmış, egemenliğin kullanılmasını anayasada belirtilen diğer devlet organları ile paylaşır olmuştur. Üstelik bütün bu organlar, millet egemenliğini ancak "*Anayasanın koyduğu esaslara göre*" kullanabileceklerdir¹⁸⁰. 1961 Anayasası içeriğinin değiştirilmesi için üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun gibi şartlar gerektiği için sert anayasa olarak kabul edilmektedir¹⁸¹. Bu durum da halkın kendi kendini yönetmedeki gücünü elinden alarak kendini vasi olarak tayin etmiştir. Vesayet demokrasinin halkın yetersiz görülme özelliğini resmi olarak hayata geçirmiş ve bunu elit bürokratlar aracılığıyla hukukun üstünlüğü ilkesine dayanarak uygulamıştır. Dolayısıyla hukukun üstünlüğü ilkesi burada hayat bulmaktadır.

¹⁷⁸ YALÇIN ve diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 45-68.

¹⁷⁹ KAYA, "*Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği*", s. 491-538.

¹⁸⁰ ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 19.

¹⁸¹ GÖZLER, *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, s.47.

Türkiye'nin yakın dönemi açısından bakıldığında 1960 darbesi sonrası hayat bulan, Anayasa Mahkemesi' nin vesayet rejimine destek vermek adına kararları ve uygulamaları ile zaman zaman hukuk ihlallerine neden olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar incelendiğinde parti kapatmalar karşımıza çıkmaktadır. Venedik Komisyonu'nun "*Türkiye' de parti kapatma rejimi*" hakkında 2009 yılında hazırladığı uzun rapor Türkiye'nin demokrasi konusunda Avrupa standartlarının gerisinde olduğunu belirtmektedir¹⁸². Bu durum hukukun üstünlüğü ilkesinin Türkiye'de vesayet yapısı içinde bulunduğunu göstermektedir. Benzer durumlarda parti kapatma ile ilgili Avrupa'da hükümet talebi gerekirken Türkiye'de bu kararın atanmış olan başsavcının kararına bırakılması demokrasi üzerinde vesayetın etkisini ortaya koymaktadır¹⁸³.

2.2.6. Sivil Toplum Meselesi

Türkiye'de 150-200 bin civarında Sivil Toplum Kuruluşu olduğu öngörülmektedir, ancak bunların bir bölümünün mevcut vesayetçi yapıya destek verme gibi işlevler üstlendiği kabul edilmektedir. Modern demokrasilere yönelik bir çalışma yapan Arend LİJPHART eserinde Türkiye' ye yer vermemesinin sebebini sivil toplum yapısının zayıf olmasından dolayı bu durumun vesayet demokrasilerinde var olan bir özellik olduğunu dile getirmektedir¹⁸⁴. Zayıf sivil toplumun varlığına örnek olarak tek parti döneminde yaşanan çok partili siyasal hayat denemelerinde partilerin bu dönemde meydana gelen "*Şeyh Sait İsyanı, İzmir Suikast Girişimi, Menemen Olayları*" gibi vakalarla ilişkilendirilerek kapatılmalarıyla sivil toplum hareketlerinin önünün kesildiği görülmektedir. Yine tek parti döneminde meydana gelen siyasi parti oluşumlarında parti programlarından, parti isimlerine kadar iktidar tarafından şekillendirilmesi sivil toplum hareketlerinin kısıtladığını göstermektedir. Bu durumun sivil toplum hareketlerini olumsuz yönde etkilediği kabul edilebilir. Bu

¹⁸² C. Closa MONTERO, P. Van DIJK, Ch. GRABENVATER ve diğerleri, **Venedik Komisyonu' nun Türkiye' de Siyasi Partilerin Yasaklanmasına İlişkin Anayasal ve Yasal Hükümlere Dair Görüşü**, Venedik 13-14 Mart 2009.

¹⁸³ Ergun ÖZBUDUN, **Vesayet ve Demokrasi Konulu 22. Abant Platformu Tebliğ Sunum Konuşması**, 2010, Türkiye Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından düzenlenen platformun tebliğ sunum konuşmasının basılı bir metni bulunmadığı için sayfa numarası verilememektedir.

¹⁸⁴ Bkz.: Lijphart, Arend. **Çağdaş Demokrasiler**, Çev. Ergun ÖZBUDUN, Ersin ONULDURAN, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.

dönemde devlet radyosunun iktidarın kontrolüne geçmesi, Ulus Gazetesi' nin bir nokta da iktidarın gazetesi gibi görülmesi yine halkın istenildiği yönde bilgilendirilerek yönlendirildiğini, oluşacak sivil toplum hareketlerinin de devlet ve iktidardan bağımsız olmak yerine bu yönde faaliyet gösterecek şekilde oluşmasının amaçlandığı görülmektedir. Benzeri durumu çok partili siyasi hayat için örnekleyecek olursak; 1954 seçimlerinden iyice güçlenerek çıkan DP'nin, bu durumu merkezini güçlendirmek adına kullandığı görülmektedir. 1957 seçimlerinde Tahkikat Komisyonu' nun çalışmaları çerçevesinde çıkarılan kanunlarla partilerin birleşmesi, birbirlerine destek vermeleri ve dernekçilik faaliyetleri, muhalif hareketler ve eylemler baskı altına alınmıştır. Toplum bu şekilde biçimlendirme yoluna gidilerek iktidar merkezde ve çevrede kendi dinini yayma yoluna gitmiştir.¹⁸⁵

Dolayısıyla bu durum sivil toplum hareketleri üzerinde baskı oluşturulmasının yasal zemine oturtulduğunu göstermektedir. Böylece vesayet demokrasilerinde bulunan zayıf sivil toplumun varlığının ortaya çıktığı görülmektedir. DP hükümeti döneminde; basın ayırımında gazeteler üzerinde sansür uygulandığı görülmektedir. Hükümet üyelerini eleştiriden korumak adına çıkarılan kanunlarla gerekçe gösterilmeksizin tekzip uygulanmıştır. Basına resmi ilan verilmesi yönündeki kanun düzenlemesiyle de yandaş basının maddi olarak devlet eliyle ödüllendirildiği, karşıt basının ise cezalandırıldığı görülmektedir¹⁸⁶. Gerçekleşen bu uygulamalar sivil toplum hareketlerinin istenildiği şekilde var olmasına müsaade edilmeyeceğini göstermektedir. Bu gelişmelerin sonucu olarak DP' ye iktidarının başında açıkça destek veren gazeteler zaman içerisinde meydana gelen baskı içeren uygulamalardan dolayı DP karşıtı bir hal almıştır. Bunlar gazeteler arasında DP' nin parti gazetesi olarak bilinen Zafer gazetesinin süreç sonunda muhalif gazeteye dönüşmesi bu duruma örnek oluşturmaktadır¹⁸⁷.

Bundan dolayı 15 Mayıs 1960' ta Zafer gazetesinin bir hafta kapatma cezası aldığı görülmektedir. Bu dönemde basına farklı zamanlarda farklı şekillerde uygulanan baskıya örnek olarak; 1 Mayıs 1960' da Cumhuriyet gazetesinin 10 gün süreyle

---

¹⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Abdi İPEKÇİ, Ömer Sami ÇOŞAR, **İhtilalin İç Yüzü**, 2. baskı, İstanbul 2012.

¹⁸⁶ **Milliyet Gazetesi; Dönem Basını**, 1 Mayıs 1960.

¹⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Fahri Yetim, **Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi**, (Basılmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, 2006).

kapatılması, 4 Mayıs 1960' ta Yeni Sabah gazetesinin 10 gün, 8 Mayıs 1960' ta Milliyet gazetesinin 15 gün, 18 Mayıs 1960' ta Akşam gazetesinin 20 gün süreyle kapatılması ele alınabilir¹⁸⁸. Basına uygulanan baskı ve sansürlerin etkisiyle varlığını sürdürmek isteyen gazetelerin istenilen yönde çalışmalar yapmaları gerektiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durumun sivil toplum hareketlerini de etkilemesi ve zayıflaştırması kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine karşıt gazete olarak bilinen Ulus Gazetesi' nin mallarına el koyulması bir noktada muhalif basın bitirilmekte ve diğerlerine göz dağı verilmektedir¹⁸⁹. Bu dönemde Çalışma Bakanlığı' nın bütçe görüşmeleri sırasında işçilere grev hakkı konusunda görüşmeler yaşansa da sonuç alınamamıştır¹⁹⁰. Türk-İş' in grev konusunda hazırladığı raporu Çalışma Bakanı Haluk Şişman' a vermesi üzerine bakan, "*Türk işçilerine grev hakkının verilmesi için vaktin çok erken olduğunu*" söylemiştir¹⁹¹. Bu durum zayıf sivil toplumun oluşmasındaki iktidar etkisini gösterdiği gibi vesayet demokrasilerinde bulunan bu özelliğin Türkiye'deki varlığını da göstermektedir. DP'nin kurucuları arasında bulunan Fuat Köprülü' nün Adana' da yaptığı konuşmalarda partisini ve faaliyetlerini eleştirmesi, iktidarın kendi içinde mevcut durumdan hoşnutsuzluklar olduğunu göstermektedir¹⁹².

28 Nisan 1960' da öğrencilerin İstanbul ve Ankara' da gösteri yürüyüşleri yapmaları üzerine her iki ilde de sıkı yönetim ilan edilmiştir. İstanbul sıkıyönetim komutanlığına General Fahri ÖZDİLEK, Ankara sıkıyönetim komutanlığına General Namık ARGÜÇ getirilmiştir. İstanbul ve Ankara üniversiteleri, diğer yüksek okullarla birlikte bir ay süreyle kapatılmıştır. Sıkıyönetimin aldığı kararla her türlü toplantı yasaklanmıştır¹⁹³. Dolayısıyla bu durum farklı örneklerde de görüldüğü gibi vesayet demokrasilerinde görülen zayıf sivil toplumun varlığını Türkiye' de de göstermektedir. Aynı zamanda zayıf sivil toplumun oluşmasındaki iktidarın etkilerini de göstermektedir.

¹⁸⁸ **Milliyet Gazetesi; Dönem Basını**, 1 Mayıs 1960.

¹⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fahri Yetim, **Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi**, (Basılmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, 2006).

¹⁹⁰ **Milliyet Gazetesi**, 30 Ocak 1960.

¹⁹¹ **Milliyet Gazetesi**, 22 Nisan 1960.

¹⁹² **Milliyet Gazetesi**, 8 - 9 Nisan 1960.

¹⁹³ **Milliyet Gazetesi**, 30 Nisan 1960.

2.2.7.Devlet Otoritesini Sağlayacak Kurumlar

Shils' ın vesayet demokrasilerinin özellikleri arasında kabul ettiği "*Devlet Otoritesini Sağlayacak Mekanizmaların Varlığı*" nı Türkiye'de görmek oldukça kolaydır. Çünkü vesayetçi merkez seçilmişlerden oluşan hükümetleri geçici görürken, devlet içerisinde vesayetçi merkezi oluşturan atanmışlardan oluşan bürokratları kalıcı olarak gördükleri için vesayetçi yapının varlığını güçlendirmek adına birçok devlet kurumunun meydana getirildiği görülmektedir. Bu kurumları oluştururken darbelere giden süreçte şiddet olayları ve iç karışıklıkların etkisiyle daha kolay düzenlemeler yaptıkları görülmektedir. Türkiye' de yaşanan darbe süreçlerine bakıldığında, askerin, sivil otoritenin üstünlüğünü kabul etmek yerine siyasi elitler, ekonomi elitleri ve yüksek bürokrasi elitleri ile birlikte hareket ederek yönetme yetkilendirmesine sahip iktidara ve kurumlarına karşı mücadele içine girdiği görülmektedir. Bu mücadelenin temel sebebi olarak, vesayetçi yapının toplum üzerindeki vesayetini kaybetme endişesi ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de meydana gelen her askeri darbeden önce toplumsal huzur ve barış ortamının bozulduğu, ekonomik alanda sorunlar yaşadığı, siyasal alanda ise şiddetli kutuplaşmalar meydana geldiği görülmektedir. Bu kriz ortamının ortaya çıkmasında vesayetçi merkeze, demokrasiye darbe için gerekli ortamı sağlamasının etkili olduğu kabul edilebilir. Sonuçta meydana gelen darbelerin neden yapıldığına dair darbeciler tarafından yapılan açıklamalara bakıldığında, sebep olarak bu şiddet olaylarının sonlandırılması, toplumsal düzenin sağlanması ve demokrasinin yeniden tesisi karşımıza çıkmaktadır¹⁹⁴. Ayrıca bu şiddet olayları nedeniyle toplumda darbenin kabulünün kolaylaştığı görülmektedir. Dolayısıyla vesayetçi yapının, şiddeti toplumu şekillendirmede bir araç olarak kullandığı, bu yolla toplum mühendisliğini gerçekleştirdiği görülmektedir. Gerçekleşen bu toplum mühendisliğinin etkisiyle, sağlıklı demokrasilerde devlet toplumun bir ürünü iken Türkiye'de toplum devletin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır¹⁹⁵.

Bu nokta da 27 Mayıs darbesi öncesi yaşanan 6-7 Eylül olaylarında, şiddetin tırmanması, yağma ve haneye tecavüze varan toplumsal çatışmaları andıran benzeri

¹⁹⁴Osman DEMİR, Adem ÜZÜMCÜ, "*Türkiye' de Yaşanan Ara Rejimlerin Sebepleri Üzerine Bir İnceleme*", G. Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 1 (2002), s.s. 155-182.

¹⁹⁵KAYA, "*Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği*", s. 491-538.

durumların yaşanması, üniversitelerde ve halk arasında meydana gelen protestolarda şiddetin artması ancak ilgili güvenlik kurumlarının bilgilendirilmesine rağmen olayları önlemek adına gerekli adımları atmadıkları kaynaklarda geçmektedir. Dolayısıyla bu yaşanan şiddet olayları vb. durumları engellemek için oluşturulmuş ve yetkilendirilmiş kurumların gerekli müdahaleleri yapmaması "*Devlet Otoritesini Sağlayacak Mekanizmaların Varlığı*"na Türkiye'de bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Burada atanmışlardan oluşan kurumların, seçilmişlerin varlığı hususunu seçmen kararına bağlı olacak şekilde teminat altına alması gerekirken, bunun aksine hareket ettikleri, vesayetçi yapının karar ve eylemlerini kolaylaştırıcı bir hal içerisinde oldukları görülmektedir. Dolayısıyla vesayetçi yapılarda bulunan devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığı Türkiye'de vesayetçi yapının otoritesini seçilmişler üzerinde tesis edecek şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Buna ek olarak tek partili süreçte meydana gelen İstiklal Mahkemelerinin kurulması, sıkı yönetim ilanı ve Takrir-i Sükun Kanunu'nu, 1960 darbesi sonrası toplum düzeninin sağlanması, şiddetin önlenmesi ve demokrasinin yeniden tesis edilerek halka teslim edilmesi gerekçeleriyle vesayetçi yapıyı güçlendiren şu kurumlar oluşturulmuştur; Anayasa Mahkemesi parti kapatma yönünde karar alabilmesi, Anayasa'nın milli egemenliğin kullanımını kendi varlığı ile sınırlaması, Devlet Planlama Teşkilatı'nın seçilmişlerden oluşan meclisin çalışmalarını yönlendirmesi, Tabii Senatörlük kavramı vesayetçi yapıdan destek alan yada bu yapıyı destekleyen kişilere hayat boyu yönetim hakkının tanınması, Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu ile bağımsız olması gereken yargı üzerinde denetim mekanizmasının kurulması, Danıştay ile yüksek danışma yapısı oluşturularak halkın ve seçilmişlerin karar alma sürecinde eksik kabul edilmesi, sivil yargıdan bağımsız olarak Askeri Yargı Kurumları'nın oluşturulması ile askeri elitlerin konumlarının yüksek bir noktaya taşınması, Milli Güvenlik Kurulu ile ülkeyi ilgilendiren hayati konularda karar sürecinde seçilmişlerin vesayetçi yapı tarafından yalnız bırakılmaması devlet otoritesinin sağlanması adına vesayetçi yapının elini güçlendiren kurumlar olarak ortaya çıkmaktadır¹⁹⁶. Bu kurumların ülkede meydana gelen siyasi kriz ortamlarından faydalanarak ortaya çıktıkları yada güçlendikleri görülmektedir.

---

¹⁹⁶KAYA, "**Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği**", s. 491-538.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS 1960 DARBESİ

3.1. 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti

Darbeye giden süreç ele alınırken öncelikle Demokrat Parti'nin kuruluşunu ve iktidarlık yolundaki gelişmelerini ele almakta yarar bulunmaktadır. DP' nin, seçimlerle meclise CHP' e sıralarından giren dört milletvekilinin parti içerisindeki muhalefeti sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir. CHP içerisinde meydana gelen daha sonra siyaset sahnesinde "*dörtler*" olarak da anılan bu muhalefeti; Celal BAYAR, Adnan MENDERES, Fuat KÖPRÜLÜ ve Refik KORALTAN oluşturmaktadır. Meclis' te İzmir milletvekili olarak bulunan Bayar, Kurtuluş Savaş'ının Galip Hocası olarak anılmakla beraber Atatürk' ün son dönemlerinde başbakanlık yapmıştır. Aydın milletvekili Adnan Menderes ise; siyaset sahasında henüz ön plana çıkmamış bir siyasetçi olarak kabul edilmekle beraber aynı zamanda toprak ağası olarak da kabul edilmektedir¹⁹⁷. Menderes' in siyaset hayatına girişi Serbest Fırka'nın Aydın il başkanlığını yapmasıyla başlamıştır. Menderes, partisinin kapanmasıyla, CHP saflarına katılmıştır ve Aydın il başkanlığında iken Atatürk' ün de telkinleriyle milletvekilliğine geçmiştir. İdealist bir yapıya sahip olan Menderes' in, CHP içerisinde önemli görevlere gelemeyeceği inancı ve Serbest Fırka döneminde yaşadığı siyasi baskıların ona muhalefet saflarında yer açtığı kabul edilebilir. İçel milletvekili Refik Koraltan ise, ilk meclisten itibaren CHP' de yer almıştır. Deneyimli bir siyaset adamı olarak dikkat çeken Koraltan' ın Bayar ile aynı çizgide yer aldığı kabul edilmektedir. CHP' nin Kars milletvekili olan Fuat Köprülü ise, tarih alanında yaptığı çalışmalar ile yurt içinde ve yurt dışında tanınmış bir bilim adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fuat Köprülü siyaset arenasına Adnan Menderes' in telkinleri ile katılmıştır¹⁹⁸.

Bu dönemde DP' nin temelini meydana getirecek olan CHP iktidarına karşı ilk muhalefet hareketi, Celal Bayar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bayar, 1944 yılı

¹⁹⁷Cem EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 4. baskı, İmge Kitapevi, Ankara 2003, s. 20.

¹⁹⁸EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 20.

bütçesinin görüşmelerinde hükümetin kararlarının önemli bir kısmını eleştirmiştir. Milli Şef' in politikalarını eleştirmesi Bayar' la partisinin bağlarını sarsmıştır. İktidarın 1944 yılı bütçesinin kabulü için yedi ret oyu çıkmıştır. İktidar içinde muhalefeti oluşturan diğer bir önemli olay, toprak reformu yasa tasarısıdır. Topraksız köylüyü topraklandırmak amacı ile büyük toprak ağalarının bir kısım topraklarının kamuya devrini öngören bu tasarı büyük toprak sahipleri ve çiftlik sahipleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ancak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' nu tüm itirazlara rağmen meclisten geçmiştir. Bu durum Adnan Menderes, Cavit Oral ve Emin SAZAK grubuna göre, faşist bir harekettir, özel mülkiyete zarar vermektedir ve toprak ağalarının hakkını gasp etmektedir. Menderes iktidardan bu kanunun çıkarılması yerine tarımda kooperatifleşmenin desteklenmesini istemiştir¹⁹⁹.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' nun meclisten çıkması üzerine 7 Haziran 1945' te Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, Türk siyasi tarihinde 4' lü takrir olarak kabul edilen önergeyi meclise sunmuştur. Daha önce de belirttiğimiz üzere "*dörtler*" adıyla anılan bu grup, iktidardan; TBMM' nin adil yasalar çıkarmasını, ve serbest çalışma imkanlarına sahip demokratik kurumların oluşturulmasını, kanunlarda ve parti tüzüğünde bulunan demokrasi karşıtı özelliklerin ve maddelerin değiştirilmesi, meclise hükümeti denetleme gücünün verilmesi ve seçimlerin serbest ve eşit koşullarda yapılması gibi isteklerde bulunmuşlardır. Bu muhalefet süreci isteklerin mecliste oybirliği ile reddedilmesi ve dörtlerin partiden uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla iktidar içinde doğan muhalefet hareketi DP' nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır²⁰⁰. Bu dönemde merkezi oluşturan CHP'nin, konumunun ve çıkarlarının sarsılmaması adına kendi içinde meydana gelen muhalefeti kabul etmeyerek merkezden uzaklaştırma yoluna gittiği görülmektedir. Bu karar da muhalefetin güçlenmeden zayıflamasını sağlamak düşüncesinin etkili olduğu kabul edilebilir. Bu durum vesayet demokrasilerinde bulunan etkisi zayıflamış ya da zayıflatılmış muhalefet yapısının bir yansıması olarak kabul edilebilir.

İkinci Dünya Savaşı' nın galip devletleri savaşın genel anlamda demokrasinin dünya genelinde tam manada var olmamasından kaynaklandığını ilan etmişlerdir. Bu görüşe

¹⁹⁹ Şevket Süreyya AYDEMİR, **Menderes' in Dramı**, 5. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1993, s. 117.

²⁰⁰ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 29.

dayanak olarak demokrasinin varlığı için gerekli koşulların tam sağlanmamasından dolayı alternatifsiz yapılan seçimlerde demokrasilerin zaman içerisinde diktatörlüğe dönüştüğünü savunmaktadırlar. Bu durumun önüne geçmek için demokrasinin tüm dünya da sağlıklı şekilde inşası adına hareket edeceklerini ve demokrasiyi bünyesinde tam olarak barındırmayan ülkelerin dünya barışına bir tehdit olarak algılayacaklarını açıklamalarında aktarmaktadırlar. Dolayısıyla bu gelişmelerin etkisiyle Türkiye'de de demokratikleşme ve siyasal partilerin tesisi ve çok partili siyasal hayata geçiş süreci hız kazanmıştır. Daha önce de değindiğimiz üzere İnönü bu dönemde gerek kendisi gerekse dış ilişkilerde görev alan diplomatlar aracılığıyla yapmış olduğu açıklamalarla galip devletlere (ABD) çok partili siyasal hayata geçilerek demokrasinin sağlıklı bir şekilde varlığının güvence altına alınacağı yönünde teminatlar vermektedir. Bu gelişmeler ABD' nin dünya üzerinde demokrasinin vasisi olarak görüldüğünü ya da ABD' nin kendini böyle kabul ettirdiğini ortaya koymaktadır. Dikkat çeken bir diğer nokta ise, Bayar'ın DP' nin kuruluşu aşamasında parti programının hazırlanmasının ardından ilgili bakanlığa başvuruda bulunmak yerine programı önce İnönü' ye sunarak onay almak istemesi, diğer türlü hoş karşılanamayacağı yönündeki açıklamaları ve partinin ve programının onay alması ile parti kuruluş sürecinin devam etmesi, muhalefetin vesayetçi merkeze bağlılığını sunduğu taktirde var olabileceğini bildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu durum elitçi merkezin demokrasi üzerindeki vesayetini yansıtmaktadır²⁰¹.

Bu nokta da CHP' nin ve DP' nin parti programlarının ana hatlarını ele almakta yarar bulunmaktadır. DP' nin programına göre; siyasal hayatta birbirine saygılı partiler olması gerektiğine, ülkede demokrasinin gelişmesi için hizmet edeceklerini, cumhuriyetin en uygun devlet şekli olduğuna, demokrasinin ülke ve parti için önemli olduğuna, bundan dolayı ülkenin her noktasında ve her kurumunda demokrasinin gelişmesi için çaba göstereceklerini, halkın her açıdan eşit kabul edildiğini, cemiyet ve sendika faaliyetlerinin gerekliliğine ve bundan dolayı herkese bu faaliyetler için imkan tanınacağını, milletin iradesinin sağlanması için gizli oy ve açık sayım usulünün benimseneceğini, milletvekili seçimlerinin tek dereceli ve kanun güvencesinde seçimler olarak yapılması gerektiğini, bütün yurttaşların eşit kabul

---

²⁰¹EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 36.

edileceğini ve herkesin bütün haklara eşit olarak sahip olacağını, demokrasi ve eşitlik ilkelerine bağlı kalınacağı kabul edilmektedir. Dolayısıyla DP programında ana ilke olarak demokrasi ve liberalizm ilkelerinin hakim olduğu görülmektedir²⁰². Ayrıca CHP programını ele alacak olursak programda; tam bağımsızlık çerçevesinde halkın iradesine, yurttaşın özgürlüğüne ve modernleşmeye dayalı çağdaş bir toplum olma, emperyalizme, eşitsizliğe, gericiliğe ve sömürüye karşı mücadele edileceğini, Atatürk devrimleri ve Altı Ok olarak kabul edilen; cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimciliğe bağlı olduklarını, çağdaş düşüncelere ve yeniliklere açık olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla CHP' nin programında da demokrasi ve demokrasinin ana ilkelerinin kabul edildiği görülmektedir²⁰³. İki parti programının temel esasları incelendiğinde birbirlerinden zıt kutuplar halinde ayrılmadıkları, bir nokta da aynı görüşlerin farklı ifadelerle dile getirildiği görülmektedir. DP' nin programında liberalizm noktasında CHP' den ayrıldığı yada CHP' nin program açısından öyle gözüktüğü görülmektedir. DP' nin, CHP içinde meydana gelen muhalefet hareketi sonucu oluşmasına rağmen CHP ile parti programları açısından görüş farklılıklarının çok sert olmaması kuruluş aşamasında olan partinin kendini merkez karşısında yakın çevre olarak konumlandırmasıyla varlığını güvenceye alma girişimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu durum iktidar ve muhalefetin temelde aynı görüşlere sahip olmasına ve gücü zayıflamış muhalefet yapısının varlığına örnek oluşturmaktadır.

Bu gelişmelerin devamında; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 7 Ocak 1946 tarihinde DP' yi kurmuşlardır. Böylece zaman zaman darbeler vb. hareketler ile kesintiye uğrasa da ülke çok partili siyasal rejime geçmiştir. DP'nin programı incelendiğinde liberalizm ve demokrasi öğelerinin hakim olduğu görülmektedir. Liberalizm ile temel hak ve özgürlüklerin kazandırılmasının yanı sıra, ekonomik alanlarda da devletçiliğin özel kuruluşları teşvik etmesi öngörülmektedir. Demokrasi ilkesine yaklaşım ise; ülkede demokrasinin her alanda tesisleriyle halkın yönetime katılımının sağlanması, tek dereceli ve eşit koşullarda seçimlerin yapılmasına imkan oluşturulması şeklindedir. Ayrıca yargıda ikinci bir yargının oluşturulmasının yanı sıra üniversitelere idari ve bilimsel açıdan özerklik verilmesi, liberal ekonomik sistemin oturtulması açısından serbest piyasa ekonomisini

²⁰² Demokrat Parti Tüzük ve Program, s. 47- 48.

²⁰³ Cumhuriyet Halk Partisi Programı.

uygulanması ve zorunlu bir durum olmadıkça devlet müdahalesini kısıtlaması, tarımın güçlendirilmesi ve bunu sağlamak için vergilerde düzenlemeye gidilmesi fikirleri seçmen kitlesinde ilgi uyandırmıştır. Bu durum karşısında yeni oluşan muhalefetin gücünü kırmak adına CHP' de liberalleşme hareketleri kapsamında üniversitelere özerklik tanınmıştır, dernekçilik faaliyetleri kolaylaştırılmıştır ve bu hak öğrencilere de verilmiştir. İşçilere yönelik sigorta ve sendikal haklar verilmiş, İnönü' nün değişmez genel başkanlık payesi kendi isteğiyle sonlandırılmış ve vergilerde düzenlemeye gidilmiştir. Böylece muhalefetin gücünün artmadan zayıflatılmak istendiği kabul edilebilir. Dolayısıyla bu durum sağlıklı demokrasilerde bulunan eşit koşullara sahip muhalefetin varlığı yerine demokrasi üzerinde vesayetin varlığını ortaya koymaktadır²⁰⁴.

İsmet İnönü' nün CHP kurultayında yaptığı konuşmasında; tek dereceli milletvekili seçiminin ilk kez yapılacağını, bir sorun olmaması durumunda iki ay içinde seçim yapılacağını ve mevcut siyasi partilerin seçime katılabileceğini ve seçimin her türlü sonuçlarını kabul etmeye razı olduklarını açıklamıştır. Bu açıklama kendi partilerinde tepkiyle karşılanmıştır. Ancak böylece DP' nin liberalleşme ve özgürlük adımları ile elde ettikleri potansiyelin önüne geçmenin hedeflendiği görülmektedir. Ancak İnönü'nün demokrasi ve liberalleşme yönünde yaptığı açıklamaların ardından seçimlerin bir yıl erkene alındığını açıklaması, yeni kurulmuş olan DP' yi hazırlıksız yakalama girişimi olarak kabul edilebilir. Bu durum vesayetli demokrasilerde var olan muhalefet olsun ancak benim izin verdiğim kadar olsun, iktidar-muhalefet anlayışının varlığını ortaya koymaktadır²⁰⁵. DP' lilerin bu karara tepkisi Temmuz ayında gerçekleşecek olan yerel seçimlere katılmayarak protesto etmek olmuştur. Bu kararlar DP önemli oranda halk desteği almıştır. Buna bağlı olarak genel seçimlere de katılmama fikri kabul edilmemiştir. Bunun yerine seçimlere hızlı bir şekilde hazırlanma kararı alınmıştır. 1946 genel seçimlerine hazırlık süreci, DP ve CHP arasında ciddi bir mücadeleye sahne olmuştur. DP ülke genelinde seçim mitingleri düzenlemiştir²⁰⁶. CHP' nin bu tutumunun merkez olarak gücünü korumak çabası kaynaklandığı kabul edilebilir. Çünkü merkezde sadece kendi dininin (kültür ve ideolojisini) var olmasını istemektedir. Buna engel olabilecek çevreye bağlı ve

²⁰⁴ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 36.

²⁰⁵ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 36.

²⁰⁶ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 36.

çevredeki farklı grupları kendi bünyesinde bir araya getirerek DP' nin önünü kesmeyi amaçlamıştır.

Kaynaklarda CHP' nin baskın seçimi olarak kabul edilen 21 Temmuz 1946'daki seçimlerde CHP 390, DP 65 ve bağımsızlar da 7 milletvekili ile meclis saflarında kendilerine yer bulmuşlardır. Ancak seçimlerde açık oy - gizli sayım ilkesinin kullanılması ve bazı bürokratların yanlı yaklaşımları nedeniyle seçimler tarihe şaibeli seçimler olarak geçmiştir. Seçimlerde uygulanan bu sistem vesayet demokrasisinin varlığına ışık tutan etkisi zayıflatılmış parlamento yapısını ortaya koymaktadır. Çünkü bu yolla seçmenin görüşleri ve tercihlerinin bir yana bırakılması parlamentonun temsilciyi yansıtacak şekilde oluşmasını engellemiştir. Dolayısıyla seçmeni yansıtmayan bir parlamentonun güçlü bir şekilde vesayet karşısında seçmenin ihtiyaç ve taleplerine yönelik çalışmalar yapmasını beklemek mümkün olmayacaktır. Çok partili siyasal hayatla beraber CHP' nin sert politikalarını bir yana bırakarak liberalleşme yönünde değiştiği görülmektedir. Bu yaklaşımda CHP' nin merkez olarak konumunu sürdürmek için DP' ye karşı çevrenin önemini fark etmesinin etkili olduğu kabul edilebilir. Bu amaçla, Recep Peker yönetiminin sert tutumu yerine Hasan Saka ve Şemseddin Günaltay gibi liberal görüşe yakın ilimlilerden hükümetlerin kurulduğu görülmektedir²⁰⁷.

Bu dönemde askeri elitlerin top yekun CHP' nin yanında yer aldığı görüşü Mayıs 1950 seçimlerinin arifesinde Emekli Amiral Rifat ÖZDEŞ' in ve çok sayıda askerin DP' ye girmesiyle geçerliliğini yitirmektedir²⁰⁸. 1949' da Genelkurmay Başkanlığı' nın Milli Savunma Bakanlığı' na bağlanması ile askeri elitlerin statüsü sarsılmıştır ve şeklen de olsa sivil denetime açılmıştır. Bu durum demokrasinin gelişimi açısından olumlu olarak kabul edilmektedir. Gerçekleşen bu değişiklik, ülkenin kurtuluşundan kuruluşuna kadar aldığı sorumluluklarıyla güçlü bir yapıya bürünen ülkedeki vesayetçi elitler arasında en güçlü konuma sahip olan askeri elitlerin konumunu sarstığı için ordu içinde rahatsızlık duyulmasına ve tepkilerin doğmasına neden olmuştur. Bu tepkilerin oluşmasına vesayetçi demokrasinin temelinde bulunan seçmenleri yetersiz olarak kabul eden "*halk tek başına bırakılmaz ve korumacılık* -

²⁰⁷Kazım ÖZTÜRK, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, İstanbul 1969, s 313; **Cumhuriyet Gazetesi**, 10-11-12.09.1947/13-14.06.1948.

²⁰⁸Ali Fuat BAŞGİL, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Çev. Cemal AYDIN, Yağmur Yayınları, İstanbul 2011, s.s. 152-154.

muhafızlık anlayışı"nın neden olduğu kabul edilebilir. Çünkü yetersiz kabul edilen seçmenlerin belirlediği seçilmişlerin şeklen de olsa güç ve denetimleri altına girilmesi vesayetçi askeri eliti rahatsız ettiği görülmektedir²⁰⁹.

Şemsetdin Günaltay yaptığı açıklamalarda, siyasal partileri belli grupların farklı hedeflerini gerçekleştirmek için kurulmuş yapılar olarak değerlendirirken, ait olduğu partiyi (CHP) ülkenin kurtuluşu ve kuruluşunda görev almak amacıyla kurulmuş bir parti olarak değerlendirerek bir noktada muhalefet karşısında partisinin konumunu güçlendirmektedir ve muhalefeti sınırlayarak güçsüz kılmaktadır. Günaltay ayrıca CHP' nin : "*Atatürk inkılaplarının temsilcisi ve mütevellisi* " olduğunu aktarmaktadır. Bu tarihten itibaren CHP' nin propagandasında bu fikrin önemli rol aldığı görülmektedir²¹⁰. Bu durum CHP' nin kendini merkez olarak kabul ettiğini ve ülkenin kuruluş değerlerini kendi değerleri ile birleştirdiğini bir kez daha göstermektedir. Ülkenin kuruluş değerlerinin ülkenin kuruluşunda görevler alan kişilerin oluşturduğu parti değerleri olarak benimsenmesi oldukça normaldir. Ancak benimsenen bu değerlerden dolayı kendilerine muhalefet olan çevreye dayalı partilerin aslında ülkenin değerleri ve varlığı açısından tehdit olarak algılanması yönünde faaliyet gösterilmesi demokrasinin varlığı açısından gerekli unsur olan muhalefeti sınırlandırdığı ve güçsüzleştirdiği için vesayet yapısını ortaya koymaktadır. Darbe süreçleri ya da girişimleri incelendiğinde ülkenin varlığının tehlike de kabul edildiği, inkılaplara zarar verildiği gibi gerekçelerle hareket edildiği görülmektedir. Dolayısıyla siyasal parti tanımlaması yapılırken ülkeyi ilgilendiren önemli konuların iktidar ile birleştirilmesi vesayetçi anlayışa sahip organların hareket alanını genişletmekte karşısında yer alan çevre yapısını ve muhalefet unsurlarını zayıflatmaktadır.

Demokratlar liberalleşme ve özgürlük çalışmalarına işsizlik sigortası kanunu ile grev hakkının verilmesi tekliflerini Meclise getirilmesini talep ederek devam etmişlerdir. DP sözcüsü Fuat Hulusi Demirelli iktidarın grev hakkını irtica faaliyeti olarak kabul etmesini eleştirmektedir. İktidar ise grev hakkına eleştirilerini, işçilerden devlet mesul olduğu için grev hakkı gibi milliyetçilikten ayıran irticaya kayan hakların tanınmasına gerek olmadığını savunarak temellendirmektedir. Karşılıklı açıklamalara

²⁰⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 31 Mayıs 1949/01 Haziran 1949.

²¹⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 24-25 Aralık 1949.

bakıldığında partilerin merkez-çevre koltuklarını değiştikleri zaman birbirlerini eleştirdikleri durumlara karşı tutumlarının değiştiği görülmektedir. Bu durumun partilerin kendi merkezlerini ya da çevrelerini yeniden oluşturma isteklerinden kaynaklandığı kabul edilebilir. Bu yaklaşıma örnek olarak işçilere grev hakkı tanınmasını CHP, irtica ile bağdaştırırken DP' nin bu hakkın yirminci asırda irtica sayılmasını eleştirdiği ve çağın gereği olarak kabul ettiği görülmektedir. Ancak daha sonra DP döneminde iktidar ve muhalefet koltuklarının yer değiştirdiği zaman Çalışma Bakanlığı' nın bütçe görüşmeleri sırasında işçilere grev hakkı konusunda tartışma yaşansa da sonuç alınmadığı görülmektedir²¹¹. Sendikalardan gelen grev konusunda raporların Çalışma Bakanı Haluk Şişman' a vermesi üzerine, bakan, "*Türk işçilerine grev hakkının verilmesi için vaktin çok erken olduğunu*" söylemiştir²¹². Grev hakkının her iki dönemde de Türkiye için erken bulunması ya da irtica ile bağdaştırılması vesayetçi demokrasilerde bulunan zayıf sivil toplum yapısına örnek oluşturmaktadır.

14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde seçim kütüklerine kayıtlı 8.905.576 seçmenden 7.916.091' i yada diğer bir ifadeyle %88.88' i oyunu kullanmıştır. Bu oylardan DP 408 milletvekili, CHP 69 milletvekili kazanmıştır. Millet Partisi 1 milletvekili, Bağımsızlar 9 milletvekili çıkararak meclise girmiştir²¹³. Seçim sonuçlarında büyük farklar olmamasına rağmen temsil noktasında büyük farklılıklar olmasının sebebi seçimlerde kullanılan çoğunluk sisteminden kaynaklanmaktadır. Bu noktada bu durum ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Hükümet değişikliği sonrası Fuat Köprülü, yabancı basına yaptığı açıklamalarında dış siyasetin aynı doğrultuda devam edeceğini ve ülkenin ekonomik konumunu güçlendirmek için mevcut kurumların daha aktif kullanılarak yabancı sermayenin ülkeye çekilerek refah seviyesini yükseltmeyi hedeflediklerini, açıklamıştır²¹⁴.

Adnan MENDERES' in liderliğinde seçimlerden galibiyetle çıkan DP kurduğu yeni hükümet; Başbakan Adnan MENDERES, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet AĞAOĞLU, Devlet Bakanı F. Lütfi KARAOSMANOĞLU, Adalet Bakanı Halil ÖZYÖRÜK, Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İNCE, İçişleri Bakanı

²¹¹ *Milliyet Gazetesi*, 30 Ocak 1960.

²¹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Nisan 1960.

²¹³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Mayıs 1950.

²¹⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Haziran 1950.

Rüknettin NASUHİOĞLU, Dışişleri Bakanı Fuat KÖPRÜLÜ, Maliye Bakanı Halil AYAN, Hasan POLATKAN, Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Avni BAŞMAN, Ahmet Tevfik İLERİ, Bayındırlık Bakanı Fahri BELEN, Kemal ZEYTİNOĞLU, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zühtü Hilmi VELİBEŞE, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Nihat Reşat BELGER, Ekrem Hayri ÜSTÜNDAĞ, Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri ÖZSAN, Tarım Bakanı Nihat İYRİBOZ, Ulaştırma Bakanı Ahmet Tevfik İLERİ, Seyfi KURTBEK, Çalışma Bakanı Hasan POLATKAN, Ahmet Hulusi KÖYMEN, İşletmeler Bakanı Mehmet Muhlis ETE' den oluşmaktadır²¹⁵. Menderes' in açıklamalarında hükümetin takip edeceği program şu dört esasta birleşmektedir:

1. Devlet görevlerinin en iyi ve en tasarruflu şekilde yerine getirilerek gelecekte ekonominin güvence altına alınması,
2. Ekonomik donanımı arttırarak; bütçede üretime yönelik yatırıma öncelik vermek, özel teşebbüsün her alanda gelişmesi için gerekli önlemleri almak, ülkedeki sermayeyi üretime aktarmak, yabancı yatırımcıları çekmek için gerekli düzenlemeleri yapmak,
3. Devlet bütçesinden üretime ayrılacak kısmı ülke koşullarını göz önüne alan bir plana bağlamak,
4. Üretimi devletin müdahalesi ve bürokratik sorunlar karşısında muhafaza etmek²¹⁶.

Ayrıca tarımda gelişme ve verimlilik için gerekli adımların atılmasını sağlamak, basın hürriyeti hakkını ve bazı kısıtlamalarla grev hakkını tanımak, aşırı sağ ve aşırı sola karşı mücadele kabinenin politikalarının diğer hatlarını oluşturmaktadır²¹⁷. Seçim sonuçlarının dış basında yansımalarına bakacak olursak, Amerikan Dış İşleri Başkanlığı tarafından Yakın Doğu' da demokrasinin sağlıklı gelişimi olarak kabul edilen sonuçlar, başka bir partinin lehine de sonuçlanmış olsaydı askeri ve mali yardımın devam edeceği, Batı' ya karşı dostluk ve komünizme karşı muhalefet konusunda ortak görüşlere sahip olmanın da etkisiyle Türkiye ve Amerika Birleşik

²¹⁵ İrfan NEZİROĞLU, Tuncer YILMAZ, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 (22 Mayıs 1950-20 Kasım 1961)**, TBMM Basımevi, Ankara Ekim 2013, s. 748-749.

²¹⁶ NEZİROĞLU, YILMAZ, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 (22 Mayıs 1950-20 Kasım 1961)**, s.753.

²¹⁷ ÖZTÜRK, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s.s. 347-365.

Devletleri arasında güçlü ilişkilerin hiçbir şekilde değişmeyeceği geçmektedir. Ayrıca Temmuz ayında sona erecek mali yıl içerisinde Türkiye'ye 155 milyon dolar civarında askeri yardım yapıldığını, buna ek olarak Marshall yardım planıyla 114 milyon dolarlık daha mali yardım yapılacağı basında geçmektedir²¹⁸. Bu noktada ABD, Türkiye'ye yaşanan demokrasi gelişimiyle ülkenin maddi yardımları garanti altına aldığını aktarmaktadır. Basına da yansıdığı üzere ABD'nin, ülke siyasetini gerek askeri yardım gerekse maddi yardım gibi çeşitli yollarla şekillendirme gayretinde olduğu görülmektedir. ABD'nin, Türkiye'nin Batı'ya ve Sovyet Rusya'ya karşı olan tutumunu şekillendirme gayreti uluslararası alanda ülkelere yön veren bir vesayet yapısını ortaya koymaktadır. Ayrıca genç hükümetin ekonomik yardımlar yoluyla baskı altına aldığı görülmektedir. Böylece ABD'nin, dünya siyasetinde kendisini merkez olarak kabul ettiği ve kendi dinini (hedef-çıkar ve kültür) çevreye kabul ettirmek için faaliyet içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Nevyork Times gazetesindeki Türkiye'deki seçim değerlendirmesi Milliyet gazetesine şu şekilde yansımaktadır; seçim sonuçları demokrasi gelişimi adına gurur duyulması gereken bir durum olarak kabul edilmektedir. Buna ek olarak bu süreçte en önemli görevi İnönü'nün aldığı, yaşanan hükümet değişikliğinin Amerika'ya göre ülkenin dış siyaset ilişkileri açısından sorun teşkil etmediği, ülkenin soğuk savaş sürecinde olduğu gibi yine Batı ve ABD ile ortak hareket edeceğine inandıklarını, hükümet değişikliğinde ülkenin içinde olduğu ekonomik koşulların etkili olduğu, devlet kapitalizminin azaltılarak liberalleşmenin artırılması yönündeki Bayar'ın seçim vaatlerinin seçmen tarafından benimsendiği aktarılmaktadır. Aynı zamanda gazetede Türkiye'deki seçim sonuçlarının ABD'de ve dünya da oldukça ilgiyle takip edildiğini, ABD hükümetinin bu sonuçları büyük bir memnuniyetle karşıladığı değerlendirirken, Amerika'nın, Türkiye'nin komünizm karşıtı olduğunu bildiklerini, ikili ve güçlü ilişkilerin de etkisiyle askeri ve mali yardımların Marshall planı ile devam edeceği aktarılmaktadır²¹⁹.

ABD'nin seçim sonuçlarını değerlendirirken Türkiye'nin dış ilişkilerde ortak görüşlere sahip olma çizgisini bozmayacağına olan inancını dile getirmesi ve bunu mali - askeri yardımların devam etmesi için bir koşul olarak sunması iktidarın mali

²¹⁸Milliyet Gazetesi, 16 Mayıs 1950.

²¹⁹Milliyet Gazetesi, 17 Mayıs 1950.

yönden baskı altına alındığını göstermektedir. Böylece Türkiye' nin dış politikasına ve komşu ülkelerle olan ilişkilerine yön verilmektedir. Dolayısıyla ABD' nin, uluslararası vesayetini temellendirmesinde kendi vesayetçi elitçi merkezi içerisinde bulunan medya elitlerinin aktif olarak rol aldığı görülmektedir. Yabancı basında farklı gazetelerde neredeyse tamamen aynı ana hatlara sahip değerlendirmelerin bulunması ve bunun Türkiye'ye aynı şekilde yansması ülkedeki vesayetçi elitçi merkez içinde yer alan medya elitlerinin hükümetin kontrol altına alınmasında görev aldığını göstermektedir. Bu durum vesayet demokrasilerinde gözlemlenen zayıflatılmış parlamento ve gücü azaltılmış muhalefet yapılarına örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda, ABD' nin kendi vesayetini oluşturmak adına diğer ülkelerin yönetim noktasında özgür karar vermelerini çeşitli yaptırımlarla kontrol altına alması vesayet demokrasilerinde görülen zayıflatılmış parlamento ve gücü azaltılmış muhalefet yapılarının uluslararası ilişkilere yansması olarak kabul edilebilir. Seçimi kazanan Menderes değerlendirmesinde; 14 Mayısla gerçekleşen hükümet değişikliğinin önemli bir inkılabın başlangıcı olduğunu, ilk defa bir iktidarın halkın kararı ve seçimiyle göreve geldiğini, hükümetin ilk görevinin hükümetin hangi koşullarda devralındığını tespit ederek bunu kamuya açıklamak olduğunu dile getirmektedir²²⁰.

Orhan BİRGİT, Mehmet Ali BİRAND ile röportajında hükümet değişikliğine dair anılarında, seçime komünistlerin hile karıştırdığı iddiası ile yapılması teklif edilen darbe girişimine İnönü' nün demokrasi yanlısı tutumu ile engel olduğunu aktarmaktadır. Böylece iktidar yasal yolla ve seçim sonucu el değiştirmiştir²²¹. Ayrıca İnönü' nün duruma demokrasi yanlısı bir şekilde yaklaşmasında, Rusya' nın toprak talepleri karşısında müttefik arayışında olması etkili olmuştur. Çünkü Batı ve özellikle ABD, sağlıklı demokrasinin tesisini müttefik olmanın ana koşulu olarak ileri sürmektedir. Dolayısıyla İnönü, demokrasiye destek vererek, kendisini merkez ABD karşısında yakın çevre olarak konumlandırmakta ve mevcut askeri, ekonomik sorunlarına bu yolla çözüm bulmayı hedeflediği kabul edilebilir. Böylece CHP' nin tek parti iktidarı 1950 seçimiyle sona ermiş bulunmaktadır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' na, DP kurucularının göstermiş olduğu muhalefet, büyük toprak sahiplerini,

²²⁰Dilşen İNCE ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN ve diğerleri, **Türk Tarihinde Adnan Menderes**, Cilt I, Aydın 2012, s.271.

²²¹BİRAND, DÜNDAR ve ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 33.

tüccarları ve sanayicileri, ekonomik anlamda güçlenmiş çevre üyesi tüccarları DP saflarına yakınlaştırmıştır. Dolayısıyla önceki hükümet döneminde uygulamalardan ve çevredeki yüksek bürokratların tutumlarından dolayı zarar gören çevre çıkış yolunu DP' ye yaklaşmakta görmüştür. Çevrenin bu kararında Bayar' ın açıklamalarında amaçlarının devlet yönetiminde halkın kararlarının ve tercihlerinin etkili olmasını sağlamak olduğunu dile getirmesi etkili olmuştur. Buna ek olarak önceki iktidarda olduğu gibi aydınların ve askeri elitlerin yönetimde etkili olmayacağını dile getirmesi çevreyi DP' ye yakınlaştıran bir diğer önemli nokta olmuştur²²². Dolayısıyla çevreyi meydana getiren unsurların kendilerine yakın olarak gördükleri siyasal partinin merkeze gelmesini desteklemeleri normal bir süreç olarak kabul edilebilir.

Çevrenin desteğiyle iktidara gelen DP' nin merkezin tepkisini çekmesinde, liberal uygulamalarla çevrenin güçlenmesine fırsat sunması, böylece vesayetçi elitçi merkeze karşı alternatif bir gücün doğmasına imkan tanınmasının yanı sıra iktidarının başında Türkçe okunan Ezan' ı Arapça okunması yönünde değişiklik yapması etkili olmuştur. DP' nin iktidarının ilk döneminde Ezan' la ilgili düzenlemeye gitmesinde Menderes' in yaptığı çalışmalarda böyle bir ihtiyacın varlığını hissetmesi etkili olmuştur. Menderes konu ile ilgili yaptığı konuşmasında; ibadetin Arapça yapılırken Ezan' ın Türkçe okunmasının çelişkili olduğunu, tedbir amacıyla alınan kararın kalıcı olmasıyla inanç özgürlüğüne karşıt olduğunu dile getirmektedir²²³. Menderes ayrıca laikliğe de değinerek; laikliğin ancak inanç özgürlüğünün diğer özgürlükler gibi doğal bir hak olarak kabul edilmesiyle mümkün olacağını belirtmektedir. Bu dönemde DP' nin ilk uygulamasının Ezan' ın diliyle ilgili olmasının vesayetçi yapıyı rahatsız edecek olması, Cumhurbaşkanı Bayar'ında konuya müdahale ihtiyacını doğurmuştur. Ancak, Menderes konu ile ilgili hassasiyetini istifasını ileri sürecek kadar hassas şekilde dile getirmesi, Bayar' ın müdahale ihtimalini ortadan kaldırmıştır²²⁴. DP kuruluş aşamasında kendisini yakın çevre olarak göstermiş, varlığının vesayetçi elitçi merkez için bir tehlike olmadığını aktararak iktidara kadar gelmiştir. Ancak atılan bu adımla DP gerçekleştireceği faaliyetlerin ve bakış açısının, vesayetçi elitçi merkezin karşısında yer alacağını göstermiştir. Dolayısıyla DP, artık

²²² MÜCEK, *Türkiye' de Askeri Darbeler*, s. 25-28.

²²³ Şerif DEMİR, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, İstanbul 2010, s. 421.

²²⁴ DEMİR, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, s. 422.

kendi merkezini oluşturmak ve kendi dinini yaymak için faaliyetlerini şekillendirmektedir.

Seçim sonuçlarına diğer bir açıdan bakacak olursak, darbe haberlerine rağmen halka dayalı bir seçimle iktidar el değiştirmiştir. Seçim öncesi CHP liberal ve özgürlükçü politikaların yanı sıra parti-devlet bütünleşmesinin de etkisiyle sahip olduğu güçle seçimi garanti görmesinden dolayı seçim sonuçlarıyla bir şok yaşamıştır. Bu durum seçim gecesini ortaya çıkan darbe ihtimaliyle de kendini göstermektedir. Bundan dolayı DP' nin daha ülke yönetimini devralmadan ortaya çıkan darbe ihtimaliyle, iktidarda sahip olduğu yetkilere rağmen vesayetçi organlara karşı kendini güvende hissetmediği görülmektedir. Bu sebeple DP iktidarının başında; Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları dahil 15 general ve 150 albayı emekliye sevk etmiştir. Bu uygulamanın ve devamında orduyu önemsemeyen uygulamaların DP iktidarına karşı ordu içinde tepkilere ve örgütlenmelere neden olduğu dile getirilmektedir²²⁵. DP, iktidarının ilk yıllarında iklim koşulları tarımsal üretim açısından uygun geçmiştir. Dolayısıyla tarımsal üretime dayalı olan çevrede tarım ürünlerinin bol olması DP' ye karşı memnuniyeti doğurmuştur. Ancak devam eden süreçte Atatürk ve değerlerine karşı ortaya çıkan karşıtlık ve Atatürk büstlerine karşı meydana gelen fiziksel saldırılar CHP' nin DP' ye karşı irticacı söylemlerine ve eleştirilerine neden olmuştur. 24 Şubat' ta Kırşehir Cumhuriyet Meydanı' nda bulunan Atatürk büstüne zarar verilmesi üzerine, İnönü' nün konuyla ilgilenmesi ve büstün onarılacak açılmasının ardından yurt genelinde bu saldırıların arttığı görülmektedir. Bunun üzerine Menderes, DP' ye gelebilecek eleştirilerin önüne geçmek adına 25 Temmuz 1951' de Atatürk' ü Koruma Kanunu' nu çıkarmıştır²²⁶. Bu gelişmede de görüldüğü üzere vesayetçi merkez gerçekleşen olaylar karşısında ülkenin kurucu liderini sahiplenerek meydana gelen olayları iktidarla ilişkilendirme yönünde hareket etmeyi seçtiği görülmektedir. İktidar durumunun daha da kötüye gitmesini engellemek ve kendisine yönelecek olumsuz tutumların önüne geçmek için ilgili kanunun çıkarılmasını sağlamıştır. 1951' de basına yönelik çıkarılan resmi ilanlar kararnamesiyle basının ilan verilmesi yoluyla maddi olarak ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı görülmektedir. İktidarın bu yolla kendi merkezi içinde bulunan medya elitlerini güçlendirirken, karşıt medyayı ise zayıflatmayı hedeflediği kabul

²²⁵ DEMİR, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, s. 428.

²²⁶ DEMİR, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, s. 428.

edilebilir. Dolayısıyla bu durum vesayetçi demokrasilerde bulunan zayıf sivil toplum yapısının oluşmasına örnek olarak kabul edilebilir. CHP'de ise seçim sonrası gerçekleştirilen gençleştirme faaliyetleri, parti içinde İnönü' ye karşı bir grubun oluşmasına neden olmuştur. Parti içinde çekişmelerin ortaya çıkması üzerine partinin VIII. Kurultay'ında, Ankara' daki parti yapısında kısmi gençleştirme gerçekleştirildiği gibi partinin taşra yapısının da özerkliği genişletilmiştir. Ayrıca alınan kararlar gereği partinin taşrayı temelinde oturtması kararlaştırılmıştır²²⁷. Bu nokta partinin taşra teşkilatının özerkliğini arttırması ve çevre unsurları bünyesinde toplamaya karar vermesi, partinin sadece vesayetçi - elitçi merkeze dayanarak iktidara gelmenin mümkün olmayacağını kabul etmesiyle açıklanabilir.

Yabancı sermaye kanununda bu dönemde değişikliğe gidilmiştir. Buna göre; sermaye ve karın beş yıl süreyle ülke dışına çıkarılmaması maddeleri değiştirilmiştir. Muhalefetin bu sınırlamanın ülke için hayati öneme sahip olduğu, hatta sürenin uzatılması gerektiği yönünde eleştirilerine rağmen değişiklik yapılmıştır. İktidar ise değişikliği savunurken; sanayinin geliştirilmesi için gereken makineleri döviz vererek yurtdışından almak yerine yabancı sermaye teşvik edilerek gerçekleştirilecek yatırımlar yoluyla sanayileşmenin ve makineleşmenin gerçekleşeceğini dile getirmektedirler. Kanun mecliste 35' e karşı 248 oyla kabul edilmiştir. Dönem basını ele alındığında muhalefetin kanuna yönelik eleştirileri, kar transferine izin vermesi ve anaparanın yatırım gerçekleştirilen ülkede bulunmasına yönelik kısıtlamaları kaldırması nedeniyle ülke üretiminin yabancı yatırımcıların eline geçeceği yönünde ağırlık kazanmaktadır²²⁸. Dolayısıyla merkez-çevre arasındaki çatışmanın ülke yönetimi konusunda alınan kararların doğruluğu yanlışlığı noktasında da ortaya çıktığı görülmektedir.

DP' nin muhalefette olduğu süre boyunca CHP' ye yönelttiği eleştiriler arasında parti ve devlet bütünleşmesinin iktidara sağladığı gücün demokrasinin varlığına zarar vermesi de bulunmaktadır. DP kuruluşunun ardından CHP, iktidarını, devlet imkanlarını parti çıkarları için kullanarak muhalefeti yıpratmakla itham etmiştir²²⁹. Bu eleştirilerine ek olarak liberal ve özgürlükçü yaklaşımları dile getirmesiyle DP' nin, CHP iktidarı sırasında sert ve sıkıntılı uygulamalara maruz kalan çevreden de

²²⁷ **Cumhuriyet Gazetesi; Dönem Basını**, 29 Haziran 1950/03 Temmuz 1950

²²⁸ **Milliyet Gazetesi**, 19 Ocak 1954.

²²⁹ KOÇAK ve diğerleri, **Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye 1908-1980**, s.183-184.

destek aldığı görülmektedir²³⁰. Ancak DP' nin iktidara gelmesinin ardından yaptığı uygulamalarla muhalefetin varlığına zarar verecek adımlar attığı görülmektedir. 1953' te "*CHP' nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri*"ni gerektiren yasa kabul edilmiştir. Bu uygulamaların gerçekleşmesinde yakın çevreden gelen DP' nin merkez karşısında kendi varlığını güvende görmemesinin etkili olduğu kabul edilebilir. Bundan dolayı muhalefet olsun ancak benim istediğim kadar olsun anlayışının hayata geçtiği görülmektedir. Bu durum vesayet demokrasilerinde bulunan gücü zayıflamış yada zayıflatılmış muhalefetin varlığına örnek teşkil etmektedir. Ayrıca DP' nin iktidarı öncesi parti-devlet bütünleşmesi eleştirileri arasında devlet radyosunun partileşmesi de bulunmaktadır. Fakat DP' nin iktidara gelmesiyle devlet radyosunun yeniden partileşme sürecine girdiği görülmektedir. DP' nin radyoyu kontrolüne almasında oluşturacağı medya elitleri ile kendi merkezini meydana getirme yaklaşımın etkili olduğu kabul edilebilir. Buna ek olarak liberal ve özgürlükçü açıklamaları ve planları ile iktidara gelen DP, kendisinden beklenen demokrasinin sağlıklı varlığı açısından yapılması gereken düzenlemeleri yapmak yerine kendisine yöneltilen eleştirilere karşılık yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Ayrıca ceza kanununda 1953 yılında yapılan değişiklikle bakanların basında küçük düşürülmesine yönelik yaptırımlar getirilmiştir. Bu vb. uygulamalardan dolayı iktidara gelirken DP' nin destekçisi olan çevreye mensup gruplar, zamanla DP karşısında yer almaya başlamıştır²³¹. Örnek olarak iktidarının başında DP' nin destekçisi olan Zafer gazetesinin de bu süreç içerisinde karşıt medyaya dönüştüğü görülmektedir²³². Dolayısıyla zaman içerisinde kamuoyunun ve sivil toplum kuruluşlarının zayıflatılması, medyanın ve üniversitelerin baskı altına alınarak özgür düşünce ortamının zarar görmesiyle vesayet demokrasilerinin özelliklerinin var olmaya başladığı görülmektedir.

Menderes yaptığı açıklamalarda ülkede gericiliğin olmadığını, ilk vazifelerinin gericiliğe karşı özgürlükleri muhafaza etmek olduğuna değinmektedir²³³. Menderes konuşmasında ayrıca; siyasal irtica, dini irtica, milliyetçi irtica ve komünizm adları altında toplanan ve demokrasiyi tehlikeye düşüren bu dört düşmanla savaşmakta

²³⁰ ERTUNÇ, *Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü*, s. 378.

²³¹ ERTUNÇ, *Cumhuriyetin Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü*, s. 378.

²³² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fahri YETİM, *Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi*, (Basılmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, 2006).

²³³ *Milliyet Gazetesi*, 18 Ocak 1953.

muhalefetin de yardımlarını istediğine değinmektedir²³⁴ . Hükümet gericiлик hareketlerine karşı ilk hareket olarak Milliyetçiler Derneğini kapatmıştır. Ankara Sulh Mahkemesinin kararı ile Türk Milliyetçiler Derneğinin merkez ve bütün şubeleri Cemiyetler Kanununun 33' üncü maddesine dayanarak kapatılmıştır²³⁵ . Bu durum DP' nin merkezde güçlenmeye başladıktan sonra kendi vesayetini oluşturmak adına vesayet demokrasilerinin gerekleri arasında bulunan zayıf sivil toplum ve kamuoyunu oluşturmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı dönemde hükümet, görevde 25 yılını tamamlamış devlet memurlarının herhangi bir sebep gösterilmeksizin emekli edilebilmeleri imkanını verecek yasa tasarısını görüşmektedir. Gerçekleşen tartışmalar sonucu, hazırlanan tasarı aynı şekilde kabul edilmiştir. Tasarıda ayrıca emekli edilen memurlara yargı süreci kapatılmıştır²³⁶ . Emekli edilen memurlara yargı yolunun kapatılması vesayet demokrasilerindeki devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığını kanun düzenlemeleri ve uygulamalarıyla ortaya çıkarmaktadır. İktidar bu varlığı kendisine tehdit olarak gördüğü için bunların vesayet demokrasilerindeki gibi görev ve sorumluluklarını tanımak yerine baskı ile bunları kontrol altına almaya çalıştığı görülmektedir. Daha sonra da ele alacağımız üzere vesayet demokrasilerinde devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığı şartı Türkiye'de farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu mekanizmalar devlet otoritesinin sağlanması yerine vesayetçi elitçi merkezin otoritesinin sağlanmasına hizmet etmektedir.

İnönü, CHP İnkılap Ocağı toplantısında sivil toplum ve kamuoyu ile ilgili yaptığı konuşmasında²³⁷ ; Büyük Atatürk' ün Cumhuriyeti gençlere emanet ettiğini, demokrasi ile gelen serbest tartışma döneminde gençlerin bu emaneti koruyacak yapıya sahip olduklarını kanıtladıklarını, bu durumun gençlere Türk demokrasisini korumak gibi yeni görevler yüklediğini, gençlerin toplum içinde demokrasiyi korumak için hareket edebilecek olmalarının toplum için bir teminat olduğunu dile getirmektedir. İnönü iktidarın başında bulunurken güçlü bir sivil toplum ve kamuoyunun önemini fark etmemiştir. Bu durum DP' nin kuruluşunda parti programına müdahale etme hakkını kendisinde görmesiyle de örneklendirilebilir. Ancak iktidar ve muhalefet koltukları yer değiştirdiği, merkez konumu zarar

²³⁴Milliyet Gazetesi,17-18 Ocak 1953.

²³⁵Milliyet Gazetesi, 23 Ocak 1953.

²³⁶Milliyet Gazetesi, 31 Ocak 1953.

²³⁷Milliyet Gazetesi, 16 Ocak 1954.

gördüğünde demokrasinin önemini fark ettiğini göstermektedir. Kendi vesayetçi elitçi yapısını yeniden güçlendirmek için sadece merkezin değil aynı zamanda çevrenin de desteğini almanın önemini kavramış olması muhtemeldir.

3.2. 1954 Seçimleri ve Demokrat Parti

Bu dönemde DP' nin muhalefete karşı sert tavrı yalnızca CHP'yle sınırlı kalmamıştır. Ayrıca Millet Partisi' de bu durumdan nasibini almıştır. 1950 seçimleri sonrasında bölünmelerin olduğu MP' den ayrılan Saffet OLGAÇ' ın açıklamaları nedeniyle partinin kapatılması için dava açılmıştır. MP 27 Ocak 1954 tarihinde Ankara Asliye Ceza Mahkemesi²³⁸, tarafından kapatılmıştır. Partinin bütün organları kapatılmakla beraber sorumlularına birer gün hapis cezası ve 250 kuruş para cezası verilmiştir²³⁹. Bu durum daha önce muhalefet döneminde ve iktidara ilk geldiği dönemde demokrasinin ülkede güçlenmesi için çaba göstereceklerini aktaran DP'nin uygulama aşamasında bu düşünceden uzaklaşmaya başladıklarını bize göstermektedir. Yaşanan bu gelişme iktidarın karşısında gücü zayıflamış yada zayıflatılmış bir muhalefet istediğini de göstermektedir. Partinin kapatılmasının ardından 10 Şubat 1954' te Osman BÖLÜKBAŞI ve arkadaşları Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)'ni kurmuştur. CMP kuruluşunun ardından kısıtlı imkanlarla seçim faaliyetlerini devam ettirmek zorunda kalmasıyla, CHP ile işbirliği olasılığı dile getirilmiştir. Bu ihtimalin DP de tepkiye yol açtığı görülmektedir²⁴⁰. Bu durum DP'nin iktidarının zarar görmemesi için zayıf bir muhalefet beklentisinden kaynaklandığı kabul edilebilir.

Basınla ilgili düzenlemelere bakıldığında; devletin saygınlığına, ekonomik gücüne ve kişilerin özel hayatına zarar verecek yazılar yazacak gazetecilere cezalar öngören bir basın kanunu meclisten geçmiştir. Buna göre, basına iddialarını doğrulamak için ispat hakkı tanınmamaktadır²⁴¹. Bu durum iktidarın vesayetini oluşturmak ve merkezini güçlendirmek adına medyayı istediği gibi şekillendirmeyi seçtiğini zayıf bir sivil toplum ve basın istediğini göstermektedir.

²³⁸Milliyet Gazetesi, 28-29 Ocak 1954.

²³⁹Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1954.

²⁴⁰Deniz Bölükbaşı, *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s. 177-185.

²⁴¹Milliyet Gazetesi, 09 Nisan 1954.

1954 seçimleri sonunda, DP büyük bir çoğunlukla iktidarı kazanmıştır. Seçim sonuçlarına göre CHP'nin az sayıda vekille muhalefet vazifesini üstlendiği görülmektedir²⁴². Seçimlerde seçim sandıklarına kayıtlı seçmenlerin % 83.63' ünün oy verme işlemini yerine getirdiği görülmektedir. Seçim sonuçlarına göre geçerli oyların % 58.42' sini kazanan DP meclisteki koltukların % 92.98' ini elde etmiş bulunmaktadır. Buna karşın oyların % 35.11' ini kazanan CHP mecliste % 5.52 oranında temsil edilebilmektedir. Geri kalan oyların CMP ve Bağımsızlar arasında paylaşıldığı görülmektedir. Buna göre, DP 503milletvekili, CHP 31 milletvekiliyle mecliste temsil edilme hakkını elde etmiştir²⁴³.

Yeni hükümet de görevlendirmeler şu şekilde yapılmıştır; Başvekil Adnan MENDERES, Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Fatin Rüştü ZORLU, Fuat KÖPRÜLÜ, Devlet Vekili Mükerrerem SAROL, Devlet Vekili Osman KAPANI, İbrahim Etem MENDERES, Fahrettin ULAŞ, Devlet Vekili Fuat KÖPRÜLÜ, Hariciye Vekili Osman Şevki ÇİÇEKDAĞ, Milli Müdafaa Vekili İbrahim Etem MENDERES, Dahiliye Vekili Namık GEDİK, İbrahim Etem MENDERES, Hariciye Vekili Fuat KÖPRÜLÜ, Maliye Vekili Hasan POLATKAN, Maarif Vekili Hüseyin Celal YARDIMCI, Nafia Vekili Kemal ZEYTİNOĞLU, İktisat ve Ticaret Vekili İbrahim Sıtkı YIRCALI, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Behçet UZ, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Emin KALAFAT, Ziraat Vekili Nedim ÖKMEN, Münakalat Vekili M. Muammer ÇAVUŞOĞLU, Çalışma Vekili Hayrettin ERKMEN, İşletmeler Vekili Fethi ÇELİKBAŞ, Samet AĞAOĞLU²⁴⁴. Bu nokta da Türk-İş Sendikası hükümetin hazırlayacağı programı etkilemek adına işçi haklarıyla ilgili beklentilerini aktaran bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride başlıca üç istek ileri sürülmüştür²⁴⁵:

1. Sendikacılığın gelişmesi için şart olan grev hakkının işçilere tanınması,
2. Uluslararası düzeyde sendikalara katılma hakkı,
3. 1936 tarihli İş Kanunu'nda güncel sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenleme yapılması.

²⁴²Hürriyet Gazetesi, 4 Mayıs 1954.

²⁴³EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 96.

²⁴⁴NEZİROĞLU, YILMAZ, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 (22 Mayıs 1950-20 Kasım 1961)**, s.s. 1008-1009.

²⁴⁵Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 1954.

1936 tarihli İş Kanunu'na hazırlanırken Mussolini' nin vesayetindeki İtalya' da uygulanan iş kanununun dikkate alındığı için Türk-İş Sendikası' nın işçi haklarıyla ilgili beklentileri dile getirilirken, beklentiler arasında bu kanuna da yer vermiştir. Bu bildirinin varlığı vesayet demokrasilerindeki zayıf sivil toplum yapısının Türkiye'de de mevcut olduğunu göstermektedir. Çünkü önceki tek parti döneminde, hükümetin politikaları sonucu zayıf bir sivil toplum yapısının işçilere grev hakkının tanımamasıyla oluştuğu ve bu durumun oluşmasını hükümetin onayladığı görülmektedir. Benzeri durum DP döneminde de sivil toplum yapısının gelişmesi adına Türk-İş tarafından sunulan önerilerin kabul edilmemesiyle ortaya çıktığı görülmektedir²⁴⁶.

Böylece Türk-İş tarafından hükümetin programını etkileme girişiminin etkili olmadığı görülmektedir. Menderes liderliğindeki hükümet programını açıklamıştır. Buna göre programda şu ana hatlar²⁴⁷;

1. Ülke ekonomisinin ve nüfusun büyük çoğunluğunun ekonomik kazanç uğraşı olan, sanayi ve ticaretin temelini oluşturan tarımın geliştirileceği ve öncelikli olarak ele alınacağı,

2. Ülkenin ekonomik yapısının teşkilatlandırılarak, tüm imkanların ekonomik gelişmenin artırılması için kullanılacağı,

3. Özel teşebbüsün gelişmesi için gerekli tüm hukuki alt yapının ve koşulların oluşturulacağı, ülkedeki sermaye ve mevcut kaynakların üretime aktarılması sağlanacağı ve üretimin teşvik edileceği,

4. Yabancı yatırımcıların uyguladıkları teknikler araştırılarak bunlardan faydalanma için gereken her şeyin yerine getirileceği,

5. Ülke bütçesinin kullanımında tasarruf hareket edileceği, ülkenin ekonomik durumunu sarsmayacak bütçelerin hazırlanacağı, buna bağlı olarak ekonomik kalkınma hızını arttırmak amacıyla üretimin desteklenmesi için en geniş bütçenin ayrılacağı, yer almaktadır.

²⁴⁶Cumhuriyet Gazetesi, 02 Haziran 1954.

²⁴⁷NEZİROĞLU, YILMAZ, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 (22 Mayıs 1950-20 Kasım 1961), s. s. 1017-1018.

Hükümetin ilan ettiği programında, önceki program ile ciddi farklar bulunmadığı görülmektedir. Menderes' in açıklamaları ele alındığında hükümetin ilk döneminin geçiş dönemi olduğu, bu ikinci dönemin ise; özgürlüğün ve tertibin sağlandığı, artan sosyo-ekonomik seviyenin var olduğu bir dönem olacağını belirttiği görülmektedir ²⁴⁸ . Hükümetin kurulmasından sonra yapılan düzenlemelerle seçimlerde DP lehinde oy vermeyen Malatya ikiye ayrılarak, Malatya ve Adıyaman şeklinde bölünmüştür. Bu uygulamalardan etkilenen bir diğer il ise Kırşehir'dir. Kırşehir vekilliklerin tamamını CHP' ye vermesinden dolayı 30 Haziran 1954'te çıkarılan kanunla ilçe haline getirilmiştir²⁴⁹ . DP seçimde %92.98 gibi büyük bir üstünlük sağlamasına rağmen gerçekleştirdiği bu uygulamalarla iktidara geldiği dönemdeki liberal ve özgürlükçü yaklaşımından uzaklaştığı görülmektedir. Bu durum vesayet demokrasilerindeki gücü zayıflamış yada zayıflatılmış muhalefetin varlığı ve zayıf sivil toplum yapılarına örnek oluşturmaktadır. DP' nin gerçekleştirdiği bu uygulamalar aynı zamanda merkez ve çevre arasındaki farklılıkların artmasına, merkez ve çevre arasında çatışmanın sertleşmesine neden olduğu kabul edilebilir. Örnek olarak "*Zafer Gazetesi*", iktidarının ilk zamanları DP destekçisi iken bu vb. uygulamalar nedeniyle zaman içerisinde muhalefet gazetesine dönüştüğü görülmektedir.

Vesayetçi-merkezci elit yapı içerisinde yer alan iktisat elitleri olarak kabul edebileceğimiz işadamları düzenledikleri bir basın toplantısında uzun zaman sonra neden yeniden yatırım yapmaya başladıkları sorusunu şöyle cevaplamışlardır: "*Artık hükümete itimadımız tamdır. Memlekette huzur ve emniyet içinde iş görüyoruz. Hükümet bize her türlü kolaylığı gösteriyor*²⁵⁰ ." Burada iktisat elitlerinin soruya verdikleri cevapta uzun zamanın ardından hükümetten çeşitli kolaylıklar aldıktan sonra üretime ya da yatırıma geçtiklerini görmekteyiz. Bu durum vesayetçi - elitçi yapı içerisinde bulunan ekonomi elitlerinin varlığını kanıtlamaktadır. Çünkü iktisat elitleri ancak çeşitli imtiyazlar elde ettikten sonra hareket etmiştir. Bu durum hükümet üzerinde iktisat elitlerinin yaptırım güçlerinin bulunduğunu kanıtlamaktadır.

²⁴⁸ÖZTÜRK, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*,s.391.

²⁴⁹ EROĞUL, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s.s. 115-116; *Cumhuriyet Gazetesi*; **Dönem Basını**, 30 Haziran 1954/ 01 Temmuz 1954.

²⁵⁰*Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ocak 1954.

DP yönetiminin 1954 seçimi sonrası muhalefete yönelik politikalarına bakacak olursak yönetimin giderek sertleştiği görülmektedir. Bayar, meclisin açılış konuşmasında çeşitli sorunların yanı sıra muhalefetin varlığını iddia ettiği ekonomik kriz konusuna da değinmektedir. Bayar' ın açılış konuşmasında muhalefetin ileri sürdüğü konularında bulunması, Bayar' ın partiler üstü bir konumda hareket etmeyeceğini göstermektedir. Kırsalda katılımın yüksek, merkezde katılımın az olduğu muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde DP liderliği elde etmiştir. Bu durum DP' nin çevreden aldığı desteğin sürdüğünü göstermektedir. Bu dönemde Hikmet KIVILCIMLI liderliğinde bir grubun, Vatan Partisi'ni kurarak işçi haklarını savunmak adına harekete geçmesi olumsuz yanıt almıştır. Ayrıca CHP' nin iktidara yönelttiği eleştiriler arasında; ülkede basın özgürlüğünün giderek azalması, hakim teminatı noktasında yaşanan olumsuz gelişmeler, yerel seçimlerde gerçekleştirilen yanlış uygulamalar ve hileler, artan enflasyon ve buna bağlı ekonomik sorunlar bulunmaktadır²⁵¹.

İktidar ve muhalefet arasında tartışmalara neden olan bir diğer konu ise; bu dönemde ABD ile imzalanan bir antlaşmadır. Buna antlaşmaya göre; 300.000 ton buğday ve 200.000 ton arpa alırken ödemenin krom ile yapılması kabul edilmiştir. Bu nokta da muhalefet eleştirileri, ülkede tahıl ihtiyacı yok iken böyle bir antlaşmanın yapılması ülkenin mevcut dış ticaret açığının artmasına neden olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır²⁵². Tartışmalara neden olan, şeker kıtlığı konusu ise, vatandaşın alım gücünün artmasından kaynaklandığı dile getirilerek hükümet tarafından kabul edilmemektedir²⁵³. Ayrıca Sovyetlerin Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 23 devlete verdiği notada ABD' nin katılımıyla Avrupa' nın güvenliğini görüşmek üzere 29 Kasım' da Paris ve Moskova' da görüşme yapılması talebi hükümet tarafından olumsuz cevaplanmıştır²⁵⁴. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer olay ise, yargıçların ve profesörlerin görev sürelerine bakılmaksızın emekli edilmesini ve devlet memurlarının işten çıkarılmalarını öngören yasalar oluşturulmuştur²⁵⁵. Oluşturulan yeni üniversite kanunu çerçevesinde Milli Eğitim Bakanlığı' nın kararıyla Profesör Bülent Nuri ESEN emekli edilmiştir. Buna ek olarak muhalefet ile yakın olarak

²⁵¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Kasım 1954.

²⁵² **Cumhuriyet Gazetesi**, 17-18 Kasım 1954.

²⁵³ **Zafer Gazetesi**, 18 Kasım 1954.

²⁵⁴ **Milliyet Gazetesi**, 14 Kasım 1954.

²⁵⁵ BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 75.

kabul edilen Tahsin BALTA, Şevket Aziz KANSU' nun emekli edilecekleri dönem basınında geçmektedir²⁵⁶. Devlet otoritesini ve yönetimi sağlayan kadrolara yönelik gerçekleştirilen bu uygulamalar, vesayet demokrasilerinde var olan devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığının oluşturulması aşamasına örnek oluşturmaktadır.

Hükümetin gerçekleştirmiş olduğu bu yaptırımlardan etkilenen diğer bir grup ise, basın olarak karşımıza çıkmaktadır. Basının kontrol altına alınarak toplum mühendisliği sürecinde kullanılacağı kabul edilebilir. Bu doğrultuda seçim yılının sonuna doğru Hüseyin Cahit YALÇIN, Bedii FAİK, Cemal SAĞLAM, Fuat ARNA gibi gazeteciler tutuklanmıştır. Bunlara ek olarak Nihat Erim' e maddi ceza uygulanmıştır. Basına yönelik gerçekleştirilen bu uygulamalar merkezin kendi medya elitlerini oluşturma yolunda hareketi yönünde kabul edilebilir. Mecliste bütçe tartışmaları sürerken bütçe komitesi üyesi DP milletvekilleri Kenan AKMANLAR, Haluk TİMURTAŞ, Ekrem CENANİ ve Feridun ERGİN hükümetin ekonomi politikalarını eleştiren bir rapor sunmuşlardır. Bu raporda; tüketim eşyası darlığının ülkenin ilerlemesi yolunda sabredilmesi gereken bir zorunluluk olmadığı, bunun aşılması gerektiği, enflasyonun gittikçe arttığı, devletin para politikasının ve kredi politikasının değişmesi gerektiği, fiyat istikrarının sağlanması ve dar gelirli kesime özen gösterilmesi gerektiği geçmektedir²⁵⁷. Parti içinde gerçekleşen bu muhalefet, ekonominin yapısının iyi olmadığı hakkında bilgi vermektedir. Bu dönemde yapılan dış görüşmelerde ABD' den gelmesi beklenen dış yardımların gelmemesi üzerine, diğer bir maddi yardım kaynağı olarak kabul edilen Almanya' ya yönelinmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda hedeflenen dış yardım alınmıştır. Ancak dönemin basınından bu yardımın beklenen limitin altında kaldığı anlaşılmaktadır²⁵⁸.

Cumhuriyetçi Millet Partisi 10 Şubat 1954 tarihinde seçimlere katılmak amacıyla kurulmuştur. Partinin kurucularını; Enis AKAYGEN, Ertuğrul AKÇA, Sadık ALDOĞAN, Fuat ARNA, Suphi BATUR, Lütfü BORNOVALI, Abdurrahman BOYACIGİLLER, Osman BÖLÜKBAŞI, Mehmet Ali DERMAN, Cemal IŞLAK, Saadet KAÇAR, Enver KÖK, Ahmet OĞUZ ve Ahmet TAHTAKILIÇ oluşturmaktadır. Parti programında ele alındığı üzere partinin amacı demokrasi ve

²⁵⁶Cumhuriyet Gazetesi, 14 Eylül 1954.

²⁵⁷EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 127. **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Ocak 1954.

²⁵⁸Milliyet Gazetesi; **Dönem Basını**, 01-12 Haziran 1954.

özgürlük ortamının ülkede geliştirilerek insan haklarına uygun bir ortamın sağlam bir zemine oturtulması şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca hukuk alanında bir düzenleme yapılması ve çift yapılı bir meclis oluşturulması, Cumhurbaşkanının bu meclis tarafından seçilmesi ve yedi yıllık bir görev süresinin tanınması, hükümete meclis dışından üye sağlanması, komünizmin hukuka aykırı olarak kabul edilmesi, konuları ele alınmaktadır²⁵⁹.

Ekonominin içinde bulunduğu duruma daha önce de DP içinde meydana gelen muhalefet hareketleri çerçevesinde değinmiştik. Bu durum çeşitli işçi hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Ancak dönem içerisinde genele hakim olan sıkı denetim havası bu durum karşısında ortaya çıkmıştır. İzmir' de liman işçilerinin başlattığı grev bastırılmış ve liderleri yakalanmıştır²⁶⁰. Bu durum vesayetçi demokrasilerde ortaya çıkan zayıf sivil toplum yapısına örnek oluşturmaktadır.

Emeklilik kanununda yapılan değişiklik sonucu; profesörler, Yargıtay ve Danıştay üyeleri gibi devlet memurları, 25 hizmet yılını dolduranlar veya 60 yaşına gelenler emekliliğe sevk edilecektir. Emeklilik kanun tasarısının kabulüyle mecliste konu ile ilgili CHP adına söz alan Sinop vekili Nuri SERTOĞLU, profesör, hakim gibi konuma sahip zor yetiştirilen meslek gruplarının üretkenlik dönemlerinde emekliye sevk edilmelerinin doğru kabul edilmesinin mümkün olmadığını, bu uygulamalarla mutlakiyet dönemine geri dönüldüğünü göstermektedir. Bu kanunla adliye mekanizması ve üniversitelerin bağımsızlığı sıkı denetim altına alınmıştır²⁶¹. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından toplam yirmi üç Yargıcın emekliye sevk edilmesi, muhalefetin ve basının tepkilerine yol açmıştır. Bu gelişmeler daha önce de değindiğimiz üzere DP yanlısı olarak kabul edilen gazetelerin muhalif basına dönüşmesine neden olmuştur²⁶². Bu durum çevreye dayalı olarak hükümete gelen DP' nin burada güçlenerek vesayetçi-elitçi merkez karşısında kendi merkezini oluşturmak için hukuk kurumları, üniversiteler ve basın üzerinde etki oluşturma yolunu seçtiğini göstermektedir. Ayrıca vesayetçi demokrasilerde bulunan hukukun üstünlüğü ve devlet otoritesini sağlayacak kurumların varlığının kendi merkezini oluşturmak isteyen vesayetçi yapı tarafından kullanılmak istendiğini göstermektedir.

²⁵⁹Milliyet Gazetesi, 11 Şubat 1954.

²⁶⁰Cumhuriyet Gazetesi, 17-18 Temmuz 1954.

²⁶¹Milliyet Gazetesi, 22 Haziran 1954.

²⁶²BİRAND, DÜNDAR ve ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 91.

DP iktidarının ilk döneminde, azınlık politikaları ılımlı ve hoşgörülü bir yapı sergilemektedir. Ancak bu durum Kıbrıs' ın yönetimi ve geleceğiyle ilgili Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Londra'da gerçekleştirdiği görüşmeler sırasında, İstanbul' da meydana gelen 6-7 Eylül Olayları sırasında şiddet ve yağma olayları sonucunda bozulmuştur. İstanbul' da Rumlara karşı başlayan bu şiddet ve yağma olayları kısa sürede Ankara ve İzmir' e yayılmıştır ve sonrasında kapsamı Rumlardan, Yahudi ve Ermenilere doğru genişlemiştir. Olayların patlak vermesinde 6 Eylül 1955' te Atatürk' ün Selanik' teki evinin bombalandığı haberinin radyodan yayınlanması etkili olmuştur. Bu haber üzerine İstanbul Ekspres Gazetesi' nin aynı gün ikinci baskıya giderek olayları detaylandırmasıyla olaylar geniş kitlelere yayılmıştır. DP taraftarı Mithat PERENE' nin gazetesinin bu haberin doğruluğunu ele almadan ikinci baskıya gitmesi olayların yayılmasını etkilemiştir. Devamında Taksim Meydanı'nda protestolar düzenlenmiştir. Kıbrıs Türktür Cemiyeti' nin bu protestolarda etkili olduğu görülmektedir. Önceden planlanmış bir eylem görüntüsü veren olaylarda İstanbul' un Şişli, Karaköy, Beyazıt, Kumkapı ve Yedikule gibi farklı bölgelerinde eylemler yapılmıştır. Gayri-Müslimlere ait ev, dükkan ve kiliselere yönelik şiddet ve yağma hareketleri gerçekleşmiştir. Güvenlik güçlerine olayları bastırmaları için talimat verilse de yeterli önlemlerin alınmadığı yada alınmadığı görülmektedir²⁶³.

Olayların kaynağı hakkında bir çok iddia bulunmaktadır. Bunlardan bazılarında göre olaylar; DP tarafından kötü giden ekonomik durum üzerindeki dikkati başka noktalara çekmek adına çıkarılmıştır. Bazılarına göre ise; bu dönemde Londra' da gerçekleşen Kıbrıs' ın geleceğini ilgilendiren görüşmelerde üstünlük sağlamak amacıyla devlet eliyle çıkarılmıştır ve kontrolden çıkmıştır. Fakat bu iddiaların gerçekliğiyle ilgili belgelere dayalı kesin sonuçlar yoktur. Ancak olayların yalan haberlere dayalı olarak çıkarılması, günlük satış oranı düşük olan bir gazetenin haberlerin doğruluğunu tespit etmeden baskıya gitmesi ve haberlerin kısa sürede geniş kitlelere ulaşması, bu durumun vesayetçi organlar tarafından istekleri doğrultusunda, toplum mühendisliği amacıyla başarılı yada başarısız şekilde kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca askeri elitler kendi vesayetlerini yürürlüğe koymak ve vesayetlerini meşrulaştırmak için olaylara karşı duyarsız kaldıkları kabul edilebilir. Dolayısıyla bu durumun siyasal iktidara müdahale sürecini hızlandırmak

---

²⁶³ DEMİR, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, 478-481.

adına kullanıldığı düşünülebilir. Dolayısıyla demokrasi üzerindeki vesayet in sağ lamlaştırılması adına halkın can, mal güvenliği gibi insani haklarının bile hiç e sayılabildiği görülmektedir.

Basın kanununda 1956 yılında yapılan değişiklik sonucu, basın özgürlüğü sıkı kontrol altına alınmıştır. Bu değişikliğ e göre, gazetelerin sahipleri ya da sorumlu müdürleri ve muhabirler altı aylık mahkumiyet cezası almaları durumunda mesleklerini icra edemeyeceklerdir. Ayrıca imzasız yayınlanan yazılarla ilgili sorulduğu takdirde savcıya bilgi vermek zorundalardır. Bunlara ek olarak ağır para ve hapis cezaları getirilmekle beraber cevap ve düzeltme hakkı oldukça genişletilmiştir²⁶⁴. Bu durum iktidarın vesayetini korumak ve güçlendirmek adına atmış olduğu bir adım olarak kabul edilebilir.

3.3. Darbeye Giden Süreç ve Demokrat Parti

Bu dönemde parti içi muhalefeti bu dönemde ortaya çıkaran bir sebep de basın konusunda yapılan yasal düzenlemelerdir. Basın yasa tasarısı görüşmelerinde, yasadaki anti-demokratik hükümlerin kaldırılması, ispat hakkını mümkün kılan hükümlerle donatılması konularında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Basın yasasına muhalefeti oluşturan ve "19' lar" olarak adlandırılan, Fethi ÇELİKBAŞ, Turan GÜNEŞ, Ekrem ALİCAN gibi isimlerin aralarında bulunduğu vekillerin ya istifa ettikleri ya da ihraç edildikleri görülmektedir²⁶⁵. "19" lar olarak daha sonra 20 Aralık 1955' te Hürriyet Partisi' ni(HP) kurmuşlardır²⁶⁶. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Genel Başkanlığ a seçilmiştir. Basın özgürlüğünün parti içinde muhalefete yol açacak şekilde kısıtlanması, vesayetçi demokrasilerde var olan zayıf sivil toplum yapısına örnek teşkil etmektedir²⁶⁷.

"Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun" un 27 Haziran 1956' da kabul edilmesiyle siyasal partilerin seçim dönemi dışında açık hava toplantısı yapmaları yasaklandığı gibi, kapalı toplantılar mülki amirlerin kararına bırakılmıştır. Ayrıca

²⁶⁴ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 192.

²⁶⁵ Füzruzan Hüsrev TÖKİN, **Türkiye' de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965**, Elif Yayınları, İstanbul 1965, s. 89.

²⁶⁶ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 167.

²⁶⁷ **Milliyet Gazetesi**, 19-20 Aralık 1955.

yasal olmayan toplantıların sonlandırılması için güvenlik güçlerine hedef gözetmeksizin ateş açma hakkı tanınmıştır.²⁶⁸. Dolayısıyla bu durum vesayetçi demokrasilerde bulunan gücü zayıflamış yada zayıflatılmış muhalefetin varlığına ve zayıf sivil toplum yapısının varlığına örnek oluşturmaktadır. Bu düzenlemelerle iktidarın vesayetinin güçlendiği ve muhalefet yapılmasının giderek güçleştiği görülmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkında yapılan düzenlemenin ardından CHP genel sekreteri Kasım GÜLEK, tutuklanmıştır. Gülek' e altı ay hapis cezası verilmesine neden olarak, Karadeniz gezisi sırasında vatandaşlarla yaptığı görüşmelerle gösteriye neden olmak sunulmuştur. Aynı şekilde CMP' nin Giresun Kongresi' nde eylemleri ile parti taraftarı olduğunu gösteren delegeler tutuklanmıştır. Ayrıca Hürriyet Partisi' nin Ankara' da düzenlediği genel toplantı ve CHP' nin İnönü için vereceği yemek iptal edilmiştir. Turan FEYZİOĞLU' nun üniversitedeki konuşmaları siyaset yapmakla ilişkilendirildiği için bakanlık emrine alınmıştır. Bu durum üniversitelerde öğrenci protestolarına ve öğretim üyelerinin istifalarına neden olmuştur²⁶⁹. Bu durum DP' nin iktidara gelirken parti vaatlerinde yer alan liberal ve demokrasi yanlı söylemleri ile çelişmektedir. Aynı zamanda zayıf sivil toplum yapısının oluşması ve muhalefetin gücünün sınırlandırılması vesayetçi demokrasilerde görülen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Basına ve muhalefete yönelik dikkat çeken uygulamalardan biri de Metin TOKER' in, Devlet Bakanı Mükerrer SAROL hakkında yazısından dolayı tutuklanarak Ankara cezaevine gönderilmesidir²⁷⁰. DP, seçimlerin erkene alınmasıyla, Kırşehir gerçekleşen görüşmeler sonucunda yeniden il haline geri getirilmiştir. Kırşehir' in yeniden il haline dönüştürülmesi kararı sonrası konuşmasında meclise hakaret ettiği kabul edilen Osman BÖLÜKBAŞI üç ay meclis oturumlarından uzaklaştırılma cezası almıştır. Ardından dokunulmazlığının kaldırılması gerektiği görüşlerinin ileri sürülmesiyle, 24 Haziran 1957' de 49 hayır oyuna karşılık 247 oy ile dokunulmazlığı kaldırılan, Bölükbaşı, 2 Temmuzda tutuklanarak Ankara cezaevine götürülmüştür²⁷¹. DP' nin muhalefete karşı tutumunu giderek sertleştirmesi ve seçimi erkene almasının

²⁶⁸ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 138; **Milliyet Gazetesi**, 28 Haziran 1956.

²⁶⁹ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 193 - 196.

²⁷⁰ Fatih ARTVİNLİ, **Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış Bir Ömür**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 78.

²⁷¹ ARTVİNLİ, **Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış Bir Ömür**, s. 82-84.

etkisiyle muhalefetin bir araya geldiği görülmektedir. CHP' li, HP' li ve CMP' li muhalefet liderleri İnönü' nün Heybeliada' daki evinde toplanarak yaptıkları görüşmeler sonucunda, Meclis' in bir kurucu meclis gibi faaliyet göstermesi, altı ay içinde rejimin temellerinin atılması, seçimlerde nispi temsil sisteminin kabul edilmesi, işçilere grev hakkının tanınması, demokrasinin ve özgürlüklerin hukukun güvencesine alınması taleplerinde ortak karara varmışlardır. Devamında partilerin işbirliği yapmaları kararı kabul edilmiştir²⁷². Bu durum iktidarı çevreden destek alan yapıya sahip merkeze teslim eden ve gücü zayıflatılan muhalefetin, iktidarı yeniden elde etmek için çevrenin önemini kavradığını göstermektedir.

İktidar partisinin kurucularından Fuat KÖPRÜLÜ' nün partiden istifası iktidar içindeki görüş ayrılıklarını ortaya koymaktadır. Partinin kuruluş hedeflerinden ayrıldığını ileri süren Köprülü, demokrasi taraftarlarının Menderes' i iktidardan indirmesini "*bir vatan borcu*" olarak kabul etmektedir²⁷³. Gerek parti içi muhalefet gerekse muhalefetin işbirliği kararı DP' yi bu durumu engellemek için düzenleme yapmaya yönlendirmiştir. Meydana getirilen seçim kanunuyla muhalefetin güç birliğine son verilmiştir. Bu durum karşısında muhalefet yasal birleşmenin olmamasından dolayı fiili olarak birbirlerine yardım etme kararı almıştır²⁷⁴.

DP, parti içi muhalefet, yüksek enflasyon ve beklenen dış borçların yeterli miktarda gelmemesi gibi sorunlara rağmen öne aldığı erken seçimlere iktidar olarak girmenin avantajına sahiptir. DP, avantajını arttırmak adına yaşanan yüksek enflasyona rağmen tarım ürünlerine yüksek fiyat vererek çiftçinin borçlarını ödemesine yardımcı olmuştur. Dolayısıyla bu durum DP' nin çevreyi oluşturan seçmen kitlesine yatırımı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca okul, cami ve yol yapımı gibi imar faaliyetlerine bütçe ayırması, devlet radyosunun parti faaliyetlerini duyurması, muhalefeti oluşturan partilere karşı sağlamış olduğu üstünlük olarak kabul edilmektedir²⁷⁵. Ancak daha önce de değindiğimiz üzere parti içinde; basın özgürlüğünün kısıtlanması, kuruluş hedefleri olan demokrasi ve liberal yaklaşımdan uzaklaşılması, ekonomi politikaları, artan enflasyon oranları gibi sebeplerle ortaya çıkan muhalefet bu sefer seçim bölgelerinde aday yoklamalarını kazanan vekil

²⁷² ARTVİNLİ, **Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış Bir Ömür**, s. 89.

²⁷³ **Milliyet Gazetesi; Dönem Basını**, 5-6-8- Eylül 1957.

²⁷⁴ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 200.

²⁷⁵ Feroz AHMAD, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, 2. baskı, Çeviren Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s. 77.

adaylarının Menderes tarafından listeye alınmamalarından dolayı ortaya çıkmıştır. Bu durumun partide istifalara neden olduğu görülmektedir²⁷⁶.

DP seçim kampanyası olarak çevreyi oluşturan grupların refahının sağlanacağını, kırsalda jandarmanın etkisinin azaltılacağını ve sanayi alanında yapılacak yatırımları ele almıştır. Seçim faaliyetleri çerçevesinde DP bir yandan Anadolu' da fabrika açılışları yaparken bir yandan da CHP' nin seçim kampanyalarını eleştirmiştir. DP' nin seçim kampanyasının ana teması ülkede ilerlemenin sağlanması ve gelişmenin etkisiyle kısa zaman zarfında ABD gibi güçlü bir devlet haline gelineceği ileri sürülmektedir²⁷⁷.

Seçim döneminde ekonomik yapıya bakacak olursak kırsal kesimin artan enflasyonunda etkisiyle geçim sıkıntısı yaşadığı, küçük çiftçilerin de bulunduğu bu grubun iş bulmak amacıyla büyük şehirlere göç ettikleri görülmektedir. Ancak bu durum şehirlerde enflasyona bağlı olarak yaşanan geçim sıkıntısının artmasına neden olmuştur. Bu noktada yaşanan geçim sıkıntısında uygulanan vergi politikalarının da etkisinin olduğu kabul edilebilir. Çünkü bu dönemde devletin vergi gelirinin önemli kısmını işçilerden ve devlet memurlarından oluşan kesimden alınan vergiler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra büyük çaplı üreticilerden, devletçiliğin büyük toprak ağalarının ve burjuvazinin gücünü arttırmakta kullanılmasıyla oluşan milyonerlerden çok küçük çapta vergiler alındığı görülmektedir. Ayrıca işçilerin ve devlet memurlarının maaşlarının artışının zaman içerisinde enflasyon artışının yanında sönük kalması bu kesimlerden hükümete karşı tepki oluşturmuştur. Ayrıca özel sektörde maaşların iki katına yakın artması, yol yapımında vb. çalışan mühendislerin maaşlarının yüksek olması, buna karşın üniversitelerde görev alan sosyal bilimlerde akademisyenlerin çok düşük olması bu kesimde tepkilere neden olmuştur. Ayrıca elit yapı içerisinde bulunan orduya gereken önemin verilmemesi, maaşların az ve lojmanların yetersiz kalması ordu içindeki hükümete karşı hoşnutsuzluğu arttırmış olarak kabul edilebilir²⁷⁸.

DP' nin karşısında muhalefet olarak bulunanlardan biri de Ulus gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit YALÇIN olmuştur. Yalçın yazılarında DP' yi baskıcı tutumundan

²⁷⁶ *Milliyet Gazetesi*, 8 Ekim 1957.

²⁷⁷ *Milliyet Gazetesi*, 20 - 21 Ekim 1957.

²⁷⁸ KARPAT, *Türk Siyasi Tarihi*, s.264-265.

dolayı ülkede diktatörlük uygulamakla itham etmektedir. Cumhuriyet tarihinin en zorlu seçim kampanyalarından birisine konu olan 27 Ekim seçimlerinde iktidar ve muhalefet arasında oldukça sert polemikler yaşanmıştır. Muhalefetin diğer bir kolunu oluşturan CMP ise, seçim kampanyasını Osman BÖLÜKBAŞI' nın dokunulmazlığı kaldırılarak hapsedilmesi üzerinde temellendirmiştir. Seçim sloganlarına göre, verilecek oylarla Bölükbaşı tahliye edilecektir. Seçim sonuçlarına göre Bölükbaşı Kırşehir' den vekil seçilmiştir, ancak tahliyesi adli çalışmaların tatil olması nedeniyle uzamıştır. Bu dönemde muhalefeti güçsüzleştiren diğer bir konu ise, devlet radyosunun iktidar tekeline girmesidir. Radyo ile parti faaliyetleri seçmenlere ilan edilerek muhalefete karşı üstünlük sağlanmıştır. Radyo üzerinde iktidarın tekelleşmesinin meydana gelmesi 1950 öncesi DP tarafından eleştirilen bir durum olarak dikkat çekmektedir. Ancak bu durum 1957 seçimlerinde DP lehine değişiklik göstermiştir. Seçimle ilgili yapılan düzenlemelere göre seçimden üç gün önce propaganda yasaklanmışken, seçim günü oy verme işlemi devam ederken radyodan DP' nin önde olduğu yönünde yayın yapıldığı görülmektedir²⁷⁹.

CHP yapmış olduğu açıklamalarda, radyodan yapılan yayınların kanunlara aykırı olduğunu belirtmektedir²⁸⁰. Bu yaşanan olaylar vesayet demokrasilerinde var olan, etkisi zayıflamış yada zayıflatılmış muhalefetin varlığına örnek teşkil etmektedir. 27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde katılım oranı önceki seçimlere göre düşüktür. Seçim sonuçlarına göre iktidarın oy oranı gerileyerek %47' lere gelmiştir. Böylece DP mecliste 424 vekille temsil hakkını kazanmıştır. Muhalefet saflarında ise, CHP: 178, CMP: 4 ve HP:4 vekil ile mecliste temsil hakkı kazanmıştır²⁸¹. Vekil sayısından ziyade burada seçmenlerin seçimlere katılım oranları dikkat çekmektedir. 1954' teki % 88,75 ve 1950'deki %89,06' ya karşılık bu kez kayıtlı seçmenin % 77,15' i seçimlerde oy kullanmıştır²⁸². Ekonomik sebeplerden ve demokrasi söylemlerinin aksine tutumlarından dolayı DP' ye karşı oluşan tepkiler seçim sonuçlarında da kendini göstermiştir. Dolayısıyla çevreden gelen desteğinin azalmasıyla CHP' nin koltuk sayısını 54' te 3i iken, 57' de 178' e çıkmıştır. Seçim sonuçlarına göre güç toplayan CHP sonraki süreçte muhalefet olarak tavrını daha da sertleştirerek devam edecektir.

²⁷⁹ Şevket ÇİZMELİ, **Menderes Demokrasi Yıldızı?**, Arkadaş Yayınları, Ankara 2007, s. 644.

²⁸⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 28 Ekim 1957.

²⁸¹ **Hürriyet Gazetesi**, 28-31 Ekim 1957.

²⁸² AHMAD, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, s. 87.

Adnan Menderes liderliğinde kurulan yeni hükümet; Başvekil Adnan MENDERES, Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Ahmet Tevfik İLERİ, Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Medeni BERK, Devlet Vekili Samet AĞAOĞLU, Ahmet Haluk ŞAMAN, Devlet Vekili Emin KALAFAT, Abdullah AKER, Devlet Vekili Muzaffer KURBANOĞLU, İzzet AKÇAL, Adliye Vekili Esat BUDAKOĞLU, Hüseyin Celal YARDIMCI, Müdafaa Vekili Şemi ERGİN, İbrahim Etem MENDERES, Dahiliye Vekili Namık GEDİK, Hariciye Vekili Fatin Rüştü ZORLU, Maliye Vekili Hasan POLATKAN, Maarif Vekili Hüseyin Celal YARDIMCI, Atif BENDERLİOĞLU, Nafia Vekili İbrahim Etem MENDERES, Ahmet Tevfik İLERİ, Ticaret Vekili Abdullah AKER, Hayrettin ERKMEN, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Lütfi KIRDAR, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Hadi HÜSMAN, Ziraat Vekili Nedim ÖKMEN, Münakalat Vekili Fevzi UÇANER, Şemi ERGİN, Çalışma Vekili Hayrettin ERKMEN, Haluk ŞAMAN, Sanayi Vekili Samet AĞAOĞLU, İbrahim Sıtkı YIRCALI, Ahmet Sebati ATAMAN, Basın - Yayın ve Turizm Vekili İbrahim Sıtkı YIRCALI, Ali Server SOMUNCUOĞLU, İmar ve İskan Vekili Medeni BERK, Hayrettin ERKMEN, Koordinasyon Vekili Ahmet Sebati ATAMAN, Abdullah AKER ' den oluşmaktadır²⁸³.

Hükümetin uygulayacağı program 4 Aralık 1957' de MENDERES tarafından açıklanmıştır. Buna göre programda; basın kanununda kişi özgürlüğüne zarar verecek koşulların ortadan kaldırılması, devlet harcamalarının ekonomik yapıya ve koşullara uygun bütçede açığa neden olmayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği, banka kredilerinin ekonomi için faydalı alanlarda kullanılmasını sağlamak ve bunu takip etmek, ekonomiye zarar verecek uygulamaları ortadan kaldırmak için Milli Korunma Kanunu' na önem vermek, fiyat kontrolünü ve takibini sağlamak, denetimin yararlı olduğuna ve eleştirilere gereğinden fazla önem verilmeyerek yola devam edileceğini, özgürlük için gerekli düzenlemelerin yapılmasını ve uygun ortamın oluşturulmasını bir görev olarak kabul edileceğine, Arap ülkelerine ve Suriye' ye tarihi bağlarla bağlı olduğuna, Rusya ile ilişkilerin müttefiklerle aynı seviyede olmak koşuluyla devam edeceğine, Kıbrıs' ın geleceği hakkında en fazla

---

²⁸³ NEZİROĞLU, YILMAZ, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 (22 Mayıs 1950-20 Kasım 1961)**, s. 1198-1199.

bölünmesine razı olunacağı, geçmektedir. Hükümet güven oylamasında 133 olumsuz oya karşılık, 403 evet oyuyla güven oyu almıştır²⁸⁴.

DP' nin ilk uygulamalarına bakacak olursak muhalefetin gücünü kırmak adına hareket ettikleri görülmektedir²⁸⁵. Bu doğrultuda Meclis içtüzüğünde değişiklik yapılarak meclis başkanının gücü ve konumunun artırılması sağlanmıştır. Buna göre meclis başkanı vekillerin konuşmaları içinden yayınlanması istenmeyen bölümlerin meclis tutanaklarından çıkarılması noktasında yetkilendirilmiştir. Bu tüzük değişikliği muhalefetin tepkilerine rağmen 27 Aralık 1957' de 170 hayır oyuna karşılık, 381 evet oyuyla kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu durum muhalefetin etkisini azaltarak meclis üzerindeki denetleme ve sorgulama görevini yerine getirmesini engellemektedir²⁸⁶. Böylece vesayet demokrasilerinde bulunan güçsüz yada gücü zayıflatılmış muhalefetin varlığının uygulamalara da yansıdığı görülmektedir. Bu durum muhalefette tepkilere neden olmuştur. Anayasa Profesörü Hüseyin Nail KUBALI tüzük değişikliklerinin Anayasa' ya aykırı olduğunu savunması Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine alınmasına neden olmuştur. Kubalı'nın göstermiş olduğu muhalefetten dolayı maruz kaldığı yaptırımlar öğrenci olaylarına neden olmuştur²⁸⁷.

İktidara karşı ordu içinde örgütlenmeler olduğu ve bunun ciddi boyutlara ulaştığı haberi bu dönemde dikkat çekmektedir. Örgütlenmelere dair ihbar Kurmay Binbaşı Samet KUŞÇU tarafından, İstanbul Ekspres Gazetesi sahibi ve DP milletvekili Mithat PERİN ve emekli Tümgeneral Kazım DEMİRKAN aracılığıyla hükümete iletilmiştir. Kaynaklarda "9 Subay Olayı" diye geçen bu durum karşısında 26 Mayıs 1958' le başlayan yargılama sürecinde Emekli Kurmay Albaylar Naci AŞKIN, Cemal YILDIRIM ve İlhami BARUT, Kurmay Stajyer Yüzbaşı Kazım ÖZFIRAT, Kurmay Stajyer Yarbay Faruk GÜVENTÜRK, Kurmay Binbaşı Samet KUŞÇU, Kurmay Stajyer Binbaşı Ata TAN, Kurmay Binbaşı Ahmet DALKILIÇ ve Yüzbaşı Hasan SABUNCU, on iki avukat tarafından savunulmuştur. Yargılama süreci 25 Kasım 1958' de sonuçlanmıştır. Buna göre sekiz subay hakkında beraat kararı verilirken,

²⁸⁴Milliyet Gazetesi, 5 Aralık 1957.

²⁸⁵Bkz.:Recep Şükrü ALPHAN, 27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler, Timaş Yayınları, İstanbul Haziran 2007.

²⁸⁶Milliyet Gazetesi, 28 Aralık 1957.

²⁸⁷Milliyet Gazetesi ve Dönem Basını, 02-06-07-08 Ocak 1958. EROĞUL, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, s. 219.

ihbarı yapan Kurmay Binbaşı Samet KUŞÇU hakkında isyana teşvik ve fesat suçlarından iki yıl hapis ve ordudan uzaklaştırma cezası verilmiştir²⁸⁸.

9 Subay Olayı ile ilgili Bayar' a ve kaynaklarda geçen değerlendirmelere göre bu durum hükümet tarafından ciddiye alınmamıştır. Hükümete karşı örgütlenme olayının ayrıntılı olarak değerlendirilmemesi ve incelenmemesi ileride hükümete yönelik daha ciddi olayların yaşanmasına neden olabilir, şeklinde değerlendirilmektedir. Bu nokta da "9 Subay Olayı" vesayetçi demokrasilerde ortaya çıkan etkisi zayıflatılmış parlamento yapısını yansıtmaktadır. Çünkü meydana gelen bu örgütlenmeler hedeflerine ulaşamamış olsa da vesayetçi yapının parlamentonun gücünün zayıflatmak istediğini göstermektedir. Seçimlerde usulsüzlük yapıldığına ve devlet imkanlarının iktidar partisinin lehine kullanıldığına dair eleştirileri ve soru önergeleri CHP ve DP' nin ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. Atatürk' ün Bursa Nutku' nun Ulus gazetesinde yayınlanması iktidar ve muhalefet ilişkilerinde gerginliğin tırmanmasına neden olan diğer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık olarak DP, bu tür yayınlarla muhalefetin ülkede isyan havası yaratmak istediğini ileri sürmektedir²⁸⁹.

1958 yılının ilk dönemlerinde Türkiye dış borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmiştir. ABD ve Uluslararası Para Fonu (IMF), Türkiye' nin dış politika alanında var olan ekonomik konumunu düzeltmek ve ülke içinde sürekli artan enflasyonu azaltmak için bazı önlemler alınmasını istemektedir. Bunun üzerine hükümet sağlanacak dış yardımlarla dış kredi ödemelerinin üstesinden gelinmesi koşuluyla Avrupa Ekonomik İşbirliği' nin (OECE) sunacağı önlemleri uygulamayı kabul etmektedir. OECE' nin Paris' te 29 Temmuz 1958' deki toplantısı sonrası Türkiye' ye 340 milyon Amerikan Doları civarında yardım yapılmasının yanı sıra vadesi gelen yaklaşık 260 milyon Amerikan Doları dış borç ödemesinin ertelenmesi kararlaştırılmıştır. Bunun ardından hükümet 4 Ağustos 1958' de kaynaklarda 4 Ağustos ekonomik önlemleri diye geçen kararları ilan etmiştir. Bu kararlar ile bir devalüasyon dayatılmamasına rağmen gerçekleşen kur uygulamalarından dolayı Türk Lirası değeri Amerikan Doları karşısında değer kaybetmiştir. Bu uygulama öncesinde Amerikan Doları' nın döviz kurunda değeri 2,8 Türk Lirası iken uygulama

²⁸⁸ **Milliyet Gazetesi**, 27 Temmuz 1958- 26 Kasım 1958.

²⁸⁹ Mustafa ALBAYRAK, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 518.

sonrasında tütün, bakır ve krom gibi ihraç ürünlerinden elde edilen dövizin değeri 4,9 Türk Lirası, tarım ürünleri olan üzüm, incir ve fındık gibi ürünlerin ihracından elde edilen dövizin değeri 5,6 Türk Lirası olarak ve pamuk, turunçgil gibi tarım ürünlerinin ihracından elde edilen dövizin değeri ise 9 Türk Lirası olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra ihracat ve ithalat arasındaki dengeyi sağlayarak cari açığın önüne geçmek için ithalatta döviz kuru ödenecek ek göstergelerle 9 Türk Lirası olarak belirlenmiştir²⁹⁰.

Böylece uygulanan kur sistemi ve ithalata kota getirilmesi ile ihracatın artırılması hedeflenmektedir. Bunlara ek olarak sürekli yükselen enflasyonun kontrol altına alınması amacıyla fiyat denetimi serbest bırakılırken, bankaların kredilerine sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) gibi kurumların ürettiği ürünlerin fiyatlarına zam yapılarak kendi kaynaklarını oluşturarak açıklarını kapatmaları hedeflenmiştir. Böylece bütçe üzerindeki giderlerin azaltılması hedeflenmektedir. Bunlara ek olarak yatırımlar kısa süreli sonuç alınacak şekilde yapılacaktır ve para politikaları kontrol altına alınarak emisyon ve kredi kapasitesi daraltılacaktır²⁹¹. Bu durum hükümetin ekonomik anlamda var olan zor koşulları kabul ettiğini de göstermektedir. Dolayısıyla yaşanan bu ekonomik sıkıntıların DP' nin sahip olduğu desteğin kısmen de olsa azalması üzerinde etkili olduğu kabul edilebilir.

1958 yılında Irak' ta ortaya çıkan kanlı darbenin ardından bunun hükümet karşıtı basın ve muhalefet tarafından yurt içinde DP' nin sıkı kontrole dayalı uygulamalarına karşı örnek olarak gösterilmesi iktidar ve muhalefet ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. Bunun üzerine DP' nin basının bu tarz haberler yayınlamasının önüne geçmek adına daha sıkı kontrole başvurduğu görülmektedir²⁹². Bu amaçla 11 Ağustos' ta DP yayınladığı tebliğle, muhalefetin ülkede şiddet yoluyla iktidarın değiştirilmesi gerekliliğinin meşru olduğu algısını yaratmaya çalışmasının Meclis' in konumuna zarar verdiği, muhalefetin Meclis' e saygı duyması gerektiği, aksi durumda gereken önlemlerin alınacağı, belirtilerek muhalefetin kontrol altına

²⁹⁰ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 221.

²⁹¹ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 221-222. **Milliyet Gazetesi**, 03-04-05 Ağustos 1958.

²⁹² İsmet BOZDAĞ, **Darağacında Bir Başbakan**, Truva Yayınları, İstanbul 2007, s. 183.

alınmaya çalışıldığı görülmektedir²⁹³. Bu durum ülkede vesayet demokrasilerinde görülen etkisi zayıflamış ya da zayıflatılmış muhalefet ve zayıf sivil toplum yapılarının varlığına örnek oluşturmaktadır.

Menderes' e göre, muhalif basın ve partilerin darbe yanlısı olduklarını, muhalif partilerin iktidara darbe dışında bir yolla seçimle gelmelerinin mümkün olmadığını, buna kendilerinin de inanmadıklarını göstermektedirler. Menderes' in muhalefete karşı sert tutumuna karşın muhalefet partileri; Köylü Partisi, CMP ile birleşmiş, HP ise CHP' ye katılmıştır. CHP bunun ardından 14. Kurultayında ilk hedefler beyannamesini ilan ederek muhalif partilerin birlik oluşturarak güç birliğini sağlamak hedeflenmektedir. Bu güç birliğinin hedefleri ise adına on madde ile bir araya getirmiştir. Bu maddeler ile; partizanlığın kaldırılması ve herkese eşit muamele yapılması, ikinci meclisin kurularak çift meclisli bir yapının benimsenmesi, seçim güvenliğinin sağlanması ve nisbi temsil sisteminin benimsenmesi, Anayasa Mahkemesi' nin oluşturulması, Yüksek Hakimler Kurulu' nun oluşturulması, devlet memurları kanununda düzenleme yapılarak memurlara mahkemeye başvuru hakkının açılması, basın ve haber alma özgürlüğünün Anayasa ile güvenceye alınarak baskıdan uzak tutulması, üniversitelere özerklik tanınması, Yüksek İktisat Şurası' nın kurulması, sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin yasalarla teminat altına alınması, hedeflenmektedir²⁹⁴.

İlk hedefler beyannamesine karşılık olarak Menderes, Vatan Cephesi' nin oluşturulmasını istemiştir. Ancak bu durum partiye zarar vereceği görüşüyle parti içinde muhalefete yol açmıştır. Parti içinde muhalefete rağmen Vatan Cephesi kısa zaman içinde ülke genelinde örgütlenmiştir. Yapılan açıklamalarda bu yapının sadece DP' lilere değil tüm halka ait olduğu belirtilmekle beraber Vatan Cephesi' ne katılan vatandaşların isimleri haber saatlerinde radyodan ilan edilmeye başlanmıştır. Ancak bu durum partiler ve taraftarları arasında kutuplaşmayı ve çatışmayı şiddetlendirmiştir. Menderes' in 1959 Şubat' ında Londra'da meydana gelen uçak kazasından sağ olarak kurtulması ülkede mevcut siyasi gerginliği bir süre için sonlandırmıştır²⁹⁵. Menderes' in uzun tedavi sürecinin ardından yurda dönüşü

²⁹³ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 222-224.

²⁹⁴ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 226-228. Şevket Süreyya AYDEMİR, **İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali**, 7. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 366-367.

²⁹⁵ **Milliyet Gazetesi**, 17- 18- 19 Şubat 1959.

sırasında törenler düzenlenmiştir²⁹⁶. İnönü'nün tren garında Menderes' i karşılaması ve geçmiş olsun dileklerini sunması iktidar muhalefet çatışmasını kısa bir süreliğine de olsa sonlandırmıştır. Bu durumun merkez ve çevreyi temsil eden iktidar ve muhalefeti kısmen de olsa yakınlaştırdığı görülmektedir. Ancak Menderes' in bu ziyarete nezaketle karşılık vermemesinde, İnönü' nün ziyaretini siyasi taktik olarak kabul eden partililerin engellemesi etkili olmuştur²⁹⁷.

Uçak kazasıyla ortaya çıkan merkez ve çevrenin yaklaşma ihtimalinden olumlu bir sonuç alınmadığı görülmektedir. CHP lideri İnönü' nün Ege gezisine çıkışı "*Büyük Taarruz*" olarak adlandırılmıştır. Bu program çerçevesinde Eskişehir ve Uşak gezileri sırasında gösteri yapılmasının engellendiği görülmektedir²⁹⁸. Bu durum CHP' nin muhalefet görevlerini yerine getirmesini engellemektedir. Uşak gezisi sırasında iktidar ve muhalefet arasında meydana gelen tartışmalar sırasında CHP lideri İnönü' ye taş atılması iki parti arasında çatışmayı arttırmıştır. Benzeri olaylar CHP liderinin İzmir seyahati sırasında da meydana gelmiştir. Bu olaylar karşısında iktidar partisi İnönü' yü Milli Mücadele anılarını kendine mal etmekle itham etmektedir²⁹⁹. Bu dönemde iktidar partisinden bazı vekiller, İnönü' nün gerçekleştirdiği gezilerde yaşanan olaylarla toplumu ihtilale sürükleme gayretinde olduğu dile getirmiştir³⁰⁰.

İktidar ve muhalefet arasında var olan çatışma ortamı Kayseri' nin Yeşilhisar ilçesinde meydana gelen olaylar sonrasında şiddetlenerek artmıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri seçimlerini CHP' nin kazanması üzerine DP'liler ve CHP'liler arasında çatışma ortaya çıkmıştır. CHP üyelerinin yaralanması olayları zirveye taşımıştır. Kayseri' ye gitmek üzere yola çıkan İnönü engellenirken devlet imkanlarının iktidar tarafından kullanılması, basında da tepkilere yol açmıştır³⁰¹. Bu durum üzerine İnönü yaptığı değerlendirmede, seçimleri erteleseler bile olması gereken tarihte yapılmadığı taktirde yönetimin geçerliliğini yitireceğini belirtmektedir. Dönem basını incelendiği zaman atmış olduğu adımlardan dolayı DP' nin hem basın hem de muhalefet tarafından eleştirildiği görülmektedir³⁰².

²⁹⁶ **Milliyet Gazetesi**, 27 Şubat 1959.

²⁹⁷ BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 107.

²⁹⁸ **Milliyet Gazetesi**, 01 Mayıs 1959.

²⁹⁹ **Milliyet Gazetesi**, 04 Mayıs 1959.

³⁰⁰ ALBAYRAK, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, s. 526.

³⁰¹ ALBAYRAK, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, s. 530.

³⁰² **Dönem Basını**, 14-30 Nisan 1960.

İktidar ve muhalefet arasında meydana gelen çatışmaların ardından DP yönetimi, tarafından muhalefeti kontrole almak adına 15 kişilik bir "*Tahkikat Encümeni*" Kurulması meclis görüşmelerinde talep edilmiştir. Kurulması tartışmalara neden olan bu encümenin yüksek yetkilerle donatılması öngörülürken, ülkedeki bütün siyasi faaliyetleri durdurma yetkisine sahip olmasının yanı sıra gerekli durumlarda Meclis dışında da hareket imkanına sahip olması talep edilmektedir³⁰³. İnönü bu talepleri, ülkede insan haklarının gelişmesini kimse engelleyemez şeklinde değerlendirmektedir³⁰⁴.

Muhalefet bu komisyonu tanınan geniş ve sınırsız yetkilerden dolayı TBMM ve mahkemelerden bile üstün olduğunu, bu durumun anayasaya aykırı olduğunu değerlendirmektedir. Dolayısıyla meydana gelen gelişmeler zayıf bir sivil toplum yapısının ve gücü zayıflatılmış muhalefetin varlığının yasal olarak oluşturulmak istendiğini, vesayet demokrasisinin varlığının sağlanması adına kanunun ve hukukun gücünden yararlandığını göstermektedir. Dolayısıyla bu durum, vesayet demokrasilerindeki hukukun üstünlüğü ilkesinin istenilen kurumların oluşturulmasında kullanıldığını göstermektedir. 15 kişilik Tahkikat Komisyonu için yapılan oylamaya 354 kişi katılmıştır. Tahkikat Komisyonunun kabul kararının ardından yapılan haberde, her türlü siyasi faaliyetin durdurulduğu, tahkikat komisyonu ile ilgili her türlü haberin neşrinin yasaklandığı ilan edilmiştir. Bütün siyasi partilerin siyasi toplantılarının durdurulmasıyla encümen ilk kararlarını almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ve bazı basın organlarının faaliyetlerini incelemekle yükümlü Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümeni' nin bir numaralı tebliğine göre görev dağılımı yapılmıştır. Buna göre encümen; Vacit ASENSA, Kemal BİBEROĞLU, Turan BAHADIR, Hamdi SANCAR, Bahadır DÜLGER, Sait BİLGİÇ, Hilmi DURA, Osman KAVUNCU, Himmet ÖLÇMEN, Kemal ÖZERİ, Necmettin ÖNDER, Selami DİNÇER, Nusret KİRİŞÇİOĞLU, Ekrem ANIT, Nushet ULUSOY'dan oluşmaktadır. Encümenin Reisliğine Hamdi SANCAR, encümenin mazbata yazıcılığına Nusret KİRİŞÇİOĞLU ve encümenin katipliğine Nushet ULUSOY getirilmiştir. Encümeni' nin iki numaralı tebliğine göre: bütün siyasi partilerin ve bunlara bağlı yapıların bütün kongreleri ve toplantıları durdurulmuştur, aynı zamanda patilerce yeni teşkilat kurulması, gerçekleştirilen tahkikat sonuçlanana

³⁰³ **Milliyet Gazetesi**. 16 Nisan 1960.

³⁰⁴ **Milliyet Gazetesi**. 18 Nisan 1960.

kadar durdurulmuştur. Encümeni' nin üç numaralı tebliğine göre: Tahkikatın sağlıklı şekilde sürmesini sağlamak amacıyla tahkikat ile ilgili her türlü haber, havadis, beyan, tebliğ, mütalaa, vesika, resim ve yazıların (Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıt cerideleri hariç) neşri yasaklanmıştır³⁰⁵.

Söz konusu alınan kararlar ile basın ve muhalefetin tamamen kontrol altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum demokrasinin varlığı ve sağlıklı işlemesi adına gerekli olan muhalefetin ve sivil toplum örgütlerinin varlığını zedeleyerek demokrasinin varlığına zarar vermektedir. Komisyonun kararları ve yayınlanan tebliğler muhalefet ve muhalif basında tepkilere neden olmuştur. İnönü'nün encümenine yönelttiği eleştirilerin ardından yayınlanan dört numaralı tebliğ muhalefete bir uyarı niteliğindedir. Dört numaralı tebliğe göre³⁰⁶; encümenin kuruluş amacı ülkede var olan şiddet olaylarının sebeplerini tespit ederek sonlandırmak, böylece asayişin yeniden tesisini sağlamak şeklinde tespit edilmiştir. Ayrıca encümenin Teşkilatı Esasiye Kanununu ve dahili nizamnamenin hükümlerine dayanarak TBMM kararı ile CHP' nin TBMM' ye vermiş olduğu tahkikat taleplerini yerine getirmek için kurulmuş olmalarına rağmen, CHP' nin encümenin varlığını hukuk dışı ve baskıcı bir yönetimin ürünü olarak nitelemesini eleştirmektedirler. CHP' nin bu yaklaşıma bağlı olarak, encümenin kararlarına uymayacaklarını belirtmeleri ve halka da aynı çağrışı yapmalarını ciddi bir şekilde eleştirilmektedirler. Ayrıca bu tarz tahriklerle halkı şiddete davetlerin çok ciddi tehlikeli sonuçlara yol açabileceği belirtilmekle beraber, CHP' nin bu taleplerle hukukun sınırlarını zorladığını, böylece CHP' nin memleketin varlığı adına ne kadar tehlike bir yapıya sahip olduğunu kendisinin Meclis' teki bu açıklamaları ile ortaya koyduğu belirtilmektedir. Ayrıca encümenin bütün bu durumları göz önüne alarak tahkikat görevini ciddi şekilde yapacağına ve ülkede asayişin temini için gereken her türlü tedbiri alacağına değinmektedir.

Encümenin dört numaralı tebliği görüldüğü üzere, İnönü ve muhalefet eleştirmekle birlikte muhalefete bir uyarı niteliği taşımaktadır. Bu tebliğin ardından Dünya, Ulus ve Demokrat İzmir gazetelerinin 19 Nisan tarihli sayıları söz konusu yasaklar

³⁰⁵ Milliyet Gazetesi, 19 Nisan 2015.

³⁰⁶ Milliyet Gazetesi, 20 Nisan 1960.

yüzünden mahkemece alınan kararlar sonucunda toplatılmıştır³⁰⁷. Meclis Tahkikat Komisyonu' nuna verilen geniş yetkiler çok ciddi tartışmalara yol açmıştır. Komisyona verilen; alınan kararlara karşı çıkanlara, kararların uygulanmasında ihmali bulunan ve kararlar hakkında gizliliğe uymayanlara hapis cezası verilmesi, uygulaması tepkilere neden olmuştur. Bu tepki gösterenler arasında bulunan Tarık Zafer TUNAYA, Nail KUBALI ve Sıtkı YIRCALI gibi isimler bu yetkileri anayasaya aykırı bulmakla beraber anayasanın ihlalinden sorumlu olanların bu sorumluluktan kurtulamayacağını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin İstanbul ve Ankara da gösteri yürüyüşleri yapmaları üzerine her iki ilde de sıkı yönetim ilan edilmiştir. Her türlü toplantı sıkı yönetimce yasaklanmıştır³⁰⁸.

İnönü konuya ilişkin değerlendirmelerinde; dünyanın hiçbir ülkesinde böyle bir uygulamanın kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Açıklamanın devamında ise³⁰⁹;" *şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam.*" diyerek ilerleyen süreçte yaşanacak darbe gelişmelerini işaret etmektedir. Bu durum ülkede çevreye dayalı iktidara gelerek kendi merkezini ve vesayetini oluşturma gayreti içinde olan iktidarın karşısında aslında daha güçlü vesayet organlarının olduğunu göstermektedir. Metin TOKER, Mehmet Ali BİRAND ile röportajında bu olaylara ait anılarını anlatırken; İsmet Paşa bu sözleriyle ülkeyi başka türlü kurtarmak isteyip tekrar demokrasiye dönmeyi amaç edinen kuvvetleri (vesayetçi elitlere) bir noktada kısmen de olsa göreve çağırmıştır, demektedir. "*Ben de sizi kurtaramam sözü*" gündemi altüst etmiştir³¹⁰. Bu söz ve açıklamalar yukarıda da belirttiğimiz üzere ülkedeki vesayetçi elitçi merkezin varlığının devam ettiğini ve bu uygulamalardan yapılarının zarar görmesinden dolayı rahatsız olduklarını ve bunları engellemek adına bir adım atacıklarını göstermektedir.

Bu dönemde dikkat çeken bir diğer olay ise; Harp Okulu öğrencilerinin hükümet aleyhinde sessiz bir yürüyüş yapmasıdır. Bu sırada Harp Okulu Komutanı Tuğgeneral Sıtkı ULAY' dır. Bu hadise ordunun tamamını yansıtmasa da ordu içinde önemli bir kesimin ülkenin içinde bulunduğu mevcut durumdan rahatsız olduğunu

³⁰⁷ **Milliyet Gazetesi**, 20 Nisan 1960.

³⁰⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 27 Nisan 1960.

³⁰⁹ BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 166.

³¹⁰ BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 166.

göstermektedir. Bu durum karşısında mevcut sıkı yönetim derhal daha sıkı tedbirler alınacağına dair bildirimler yayınlamıştır³¹¹. Darbeye giden süreçte önemli bir ipucu olan bu hadisenin gerekli önlemlerin alınması açısından yeterli şekilde değerlendirilemediği düşünülmektedir. Çünkü bu olay vesayetçi yapı içerisinde bulunan askeri elitlerin varlığını ve düşüncelerini yansıtmaya bakımından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Tahkikat Komisyonu ile ilgili muhalefet ve basın eleştirilerini konuyla ilgisiz haberler ve başlıklar, yemek tarifleri yayınlamakla sürdürmüşlerdir. Bu dönemde Kore'de yaşanan halk hareketlerini Meclis'e getiren İnönü, "*Türk Milleti Kore milletinden daha az haysiyetli değildir*" sözleri ve açıklamaları nedeniyle TBMM içi tüzüğüne göre 12 celse Meclis oturumlarına katılmamakla cezalandırılmıştır. Tahkikat Komisyonuna yönelik halktan gelen ilk tepkiler Kızılay'da ortaya çıkmıştır. Öğrenci hareketlerine dayanan bu gösteriler daha sonra 28 Nisan'da İstanbul'a da sıçramıştır. Öğrenci gösterilerinin İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde şiddetlendiği ve 2 öğrencinin hayatını kaybettiği ve birçok öğrencinin yaralandığı olayların diğer fakültele de sirayet etmesiyle üniversite tatil edilmiştir. Bu olayların ardından Ankara ve İstanbul şehirlerinde sıkıyönetim ilan edilmiştir ve bütün toplantılar yasaklanmıştır³¹². Bu olaylarla ilgili günümüzde yapılan açıklamalara bakıldığında o dönemin ana muhalefet partisi içinde bulunan yada taraftarı olan kişilerin olayların çıkışında ve yayılmasında aktif olarak rol aldıkları Orhan BİRGİT'in döneme ait açıklamalarına da yansımaktadır. Daha sonra olaylarla ilgili açıklamalarının saptırıldığı yönünde beyanlarla açıklamalar tekzip edilse de bu durum aslında vesayet yapısının ülkenin içinde bulunduğu ağır sosyo-ekonomik koşulları ve iktidarın tepki çeken politikalarını darbe sürecinde hızlandırıcı olarak kullandıklarını göstermektedir³¹³.

İstanbul Örfi İdare Kumandanlığı'na Org. Fahri ÖZDİLEK getirilirken, Ankara Örfi İdare Kumandanlığı'na Org. Namık ARGÜÇ tayin edilmiştir. Tahkikat Komisyonu yayınladığı tebliğ ile İstanbul hakkında her türlü neşri yasaklamıştır. Meydana gelen olaylar hakkında Menderes değerlendirmelerinde; ülkenin huzuru ile kimsenin oynayamayacağını, devlete karşı gelmenin yanlışlığını ele almakla birlikte

³¹¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mayıs 1960.

³¹² EROĞUL, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 246.

³¹³ [http://www.haberturk.com/polemik/haber/127615-orhan-birgit-sanem-altanakonustu.\(13.04.2016\)](http://www.haberturk.com/polemik/haber/127615-orhan-birgit-sanem-altanakonustu.(13.04.2016)).

hükümetin konuyla alakalı tebliğler yayınlamaya devam edeceğini belirtmiştir. Meclis' in 29 Nisan tarihli oturumunda İstanbul ve Ankara sıkıyönetimlerinin onaylanmasına dair tezkere sunulması muhalefet tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Tartışmalar sırasında muhalefet şiddet olaylarından DP' yi sorumlu tutarken, bu şehirlerde üniversiteler bir ay daha tatil edilmiştir. Bu dönemde üniversite yurtlarında öğrenci hareketleri ve toplantılar yasaklanırken evlerine dönmeleri de talep edilmiştir³¹⁴.

Menderes olayların tertip sonucu ortaya çıktığını, halkın gerçek tepkisini yansıtmadığını, olayları çıkarların gerçek amacının seçim dışı yolla iktidara gelmek olduğunu belirtmiştir. Olayların son bulmaması üzerine sıkı yönetim idaresi tarafından emirleri dinlemeyenlerin üzerine ateş açılacağı tebliğle ilan etmiştir. Ancak bu şiddet içeren önlemler olayların artmasına neden olmuştur. Bu dönemde Ankara da meydana gelen 5 Mayıs' ta 555K (5' inci ayın 5' inde saat 5' te Kızılay' da) parolasıyla gerçekleşen gösteride Menderes' in göstericilere birebir tepki gösterdiği, İçişleri Bakanı' nın da gösteriyi sürdürmek için ısrar eden göstericilerin üzerine ateş açılmasını emrettiği iddia edilmektedir. Bu dönemde basına yönelik kısıtlamalardan dikkat çeken ise; 555K olaylarıyla ilgili yayınlarda bulunan iktidara yakın gazete olarak kabul edilen Zafer gazetesinin 14 Mayıs' a kadar kapatılmasıdır. İktidarının ilk dönemlerinde, muhalefetin gazetesi olarak kabul edilen Ulus gazetesinin karşısında bulunan Zafer gazetesi, süreç içerisinde iktidara muhalif gazete haline dönüşmüştür. Menderes olayların demokrasiyi kavramayan küçük bir kesim tarafından iktidarı ele geçirmek amacıyla çıkarıldığını açıklamalarında belirtmektedir. Menderes, Eskişehir mitinginde yaptığı açıklamalarında ise amaçlarının seçimlere gitmek olduğunu, bu süreçte seçim dışı faaliyetlere girişenlerin tahriklerine kapılmayacaklarını belirtmektedir³¹⁵. Ancak iktidarın seçim yanlısı açıklamaları darbeye sonuçlanacak süreci etkilememiştir. Bu noktada hükümetin politikaları ve muhalefetin bunlara yaklaşımı vesayetçi elitçi merkezin darbeye yönelik hareketlerini kolaylaştırdığı gibi, vesayetçi yapının darbeyi kendilerince haklı sebepler üzerine inşa etmelerine neden olduğu kabul edilebilir.

³¹⁴ EROĞUL, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 246.

³¹⁵ **Milliyet Gazetesi**, 26 Mayıs 1960.

Menderes seçim yanlısı açıklamalarına ek olarak tahkikat komisyonun görevini planlanan üç ay yerine bir ayda tamamladığına dikkat çekerek iktidarın baskıcılıkla itham edilmesinin yanlış olduğunu, Anayasa ihlalinin söz konusu olmadığını, yargının yerini almak gibi hedeflerinin olmadığını dile getirmektedir³¹⁶. Yaşanan ekonomik sorunlar, artan enflasyon oranları, iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerin çatışmaya dönüşmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal olaylar, iktidarın muhalefete ve basına yönelik sert tutumunun vesayet yanlılarının darbeye yönelik adımlarını kolaylaştırmıştır³¹⁷.

3.4. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Vesayetçi Yapı

27 Mayıs 1960 sabah saat 04:36' da Kurmay Albay Alparslan TÜRKEŞ'in, Ankara Radyosu' nda *"Türk Silahlı Kuvvetleri Memleketin idaresini ele almıştır"* açıklamasını Menderes ve kurmayları Kütahya' ya giderken duymuşlardır. Bu sırada Menderes' in yanında bulunan General Tahsin YAZICI, silahlı kuvvetlerin, CHP adına hareket etmiş olmalarının mümkün olmadığını, çünkü Türkeş' in CHP iktidarı zamanında ciddi sıkıntılar yaşadığını dile getirmiştir³¹⁸. Bu noktada darbeyi gerçekleştiren vesayetçi grup darbenin zarar gören özgürlük ve demokrasi ortamının yeniden tesisi adına gerçekleştirildiği açıklamasını yaparak Türkiye'de askeri müdahalelere meşruluk kaynağı sağlamıştır. Bu durum ülkede demokrasiye darbelerin yolunu açmıştır. Ayrıca darbe ile vesayet yanlıları halka seçim hakkı tanınmadığı için halkı kendini idare edemez olarak kabul etmektedir. Darbeyi gerçekleştirenlerin açıklamalarında, anayasaya aykırı ve hukuk dışı tutumlara ve davranışlara sahip bir iktidarın devamının meşru olmadığı, zarar gören demokrasinin yeniden tesis edilerek halka teslim edilmesi için darbenin gerçekleştirildiği belirtilmektedir³¹⁹.

Darbeyi yapan askeri kadro incelendiğinde askeri hiyerarşinin göz ardı edildiği, rütbesi düşük subayların generalleri ve siyasi yönetimi teslim aldığı görülmektedir. Emir komuta zincirinin göz ardı edildiği bu darbeye ordu içindeki diğer yüksek

³¹⁶ **Milliyet Gazetesi**, 26 Mayıs 1960.

³¹⁷ William HALE, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çeviren Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1996, s. 95-99.

³¹⁸ AHMAD, TURGAY AHMAD, **Türkiye' de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, s. 211.

³¹⁹ Çetin YETKİN, **Türkiye' de Askeri Darbeler ve Amerika**, 3. baskı, Antalya 2006, s.84.

rütbeli subaylardan karşı çıkan olmasını engellemek adına emeklilik için tatilde olduğu ve olaylardan haberi olmadığı öne sürülen Cemal GÜRSEL'in yapılan görüşmeler sonucunda darbeyi yapan subayların başına getirildiği kaynaklarda geçmektedir. Darbeyi meşrulaştıran yasal dayanak noktası olarak; "*Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*"nda "*Umumi Vazifeler*" başlığı altında bulunan madde otuz beş karşımıza çıkmaktadır³²⁰.

Bu maddeye göre³²¹: "*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır.* " Burada kime ve neye karşı nasıl korunacağıнын net olarak belirlenmemesi ve bu soruların cevaplarının yoruma açık olarak bırakılmasının askeri elitlere geniş bir hareket alanı sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla bu yetkilendirme ile askeri elitler varlıklarına yönelebilecek oluşum ve hareketleri de 35. madde kapsamına dahil ederek sonlandırma gücüne kavuşmuştur. Yine aynı maddenin kapsamında ; "*Vatanımızın toprak bütünlüğünü dışarıdan ve içeriden vuku bulacak hareketlere karşı korumak vazifesi; T.S.K.' ne tevdi edilmiştir.*" Dolayısıyla bu yetkilendirme ile ordunun vatanın toprak bütünlüğüne yönelecek tehditlere karşılık vermesi doğal bir durum ve ordunun varlığının gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada dikkat çeken nokta "*vuku bulacak hareketler*" tanımının yorumlamaya açık şekilde bırakılmasıdır. Bu sayede askeri elitlerin istedikleri durumu bu tanım içerisinde kabul ederek istediği şekilde değerlendirme imkanına kavuşmuştur. Bunların yanında; "*Anayasa' yı ihlal suçunu bir fert yada fertler topluluğu işeyebileceği gibi bir parlamento yada hükümet azası, hatta Devlet Başkanı dahi işleyebilir*" denilmektedir³²².

Bu yolla ordu yetkilendirmesinin seçilmişlerin üzerinde konumlandırıldığı herkesin buna uymakla yükümlü olduğu aksi bir durumun askeri elitlere, seçilmişlere müdahale yetkilendirmesini sağlayacağı görülmektedir. Dolayısıyla burada seçilmişlerin yani demokrasinin hatları belli olan çizgiler içerisine sokularak demokrasinin atanmışların vesayeti altına alındığı görülmektedir.

³²⁰ SAKMAN, *İlgili Kanun ve Nizamlarla Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*, s. 145.

³²¹ SAKMAN, *İlgili Kanun ve Nizamlarla Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*, s. 145.

³²² SAKMAN, *İlgili Kanun ve Nizamlarla Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*, s. 146.

Ayrıca ilgili maddenin devamında, *"Türk Anayasası tebdil, tağyir ve ilga etmek, hadisemizdeki hal bakımından, ister yukarıdan ister aşağıdan gelsin, bazı fiil ve tasarruflarla, mevcut anayasanın fiilen tatbik edilemez hale getirilmesi, onun ana prensiplerinin kısmen veya tamamen fiili surette ortadan kaldırılması kısaca hukuki rejim yanında, ona ana çizgileri ve karakteri bakımından zıt bir fiili rejim yaratılmasıdır. Demek oluyor ki, sistemli veya kasıtlı olarak Anayasa' daki prensiplerin fiilen ortadan kaldırılması, yani fiilen anayasa dışı bir rejim yaratılması bahis konusu ise, bu taktirde 146. maddedeki suç-Türkiye Cumhuriyeti Anayasa' sının tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve anayasa ile teşekkül etmiş bulunan T.B.M.M.' ni iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs edilmesi- işlenmiş demektedir. Bu sebeplerle İç Hizmet Kanunu' nun 35. maddesi ile Türk Yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Silahlı Kuvvetleri; bu mukaddes kanuni vazifesini yerine getirmek için Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti adına hareket etmiştir.³²³"*

Kanun maddelerine yansıyan bu yetkilendirme ve açıklamalar vesayetçi elitçi merkezin darbe hareketini kendilerine göre haklı yasal maddelere dayandırdıklarını göstermektedir. Anayasa üst bir noktaya oturtularak seçilmişlerin bunun altında kabul edildiği yansıtılmaktadır. Bu yolla vesayetçi elitçi merkez, olası bir siyasi bunalım sürecinde bunalımı çözme yetkisini kendisine vermekte ve yasal olarak hareket hakkı kazanmaktadır. Bu kanun kapsamında halk seçim yoluyla kendi kendini yönetmek adına doğru karar verme noktasında yetersiz kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu yolla Türkiye'de darbe yada darbelerin önünün açılmış olduğu görülmektedir³²⁴.

³²³ SAKMAN, **İlgili Kanun ve Nizamlarla Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu**, s. 145-146.

³²⁴ TBMM Genel Kurulu'nda, TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesini değiştiren düzenleme kabul edildi. *"Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır"* ifadesi, *"Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurtdışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurtdışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır"* şeklinde değiştirilmiştir. Böylece darbe yanlısı vesayetçi elitçi merkezin darbelere yasal dayanağı ortadan kaldırılmıştır. Ancak bunun darbeleri önlemede ne kadar etkili olacağı ayrı bir tartışma konusudur. (<http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/07/13/tsk.ic.hizmet.kanununun.35.maddesi.degisti>), (15.12.2015).

Darbe sonrası kurulan Milli Birlik Komitesi üyesi Ahmet YILDIZ, darbeye yönelik değerlendirmesinde şunları aktarmaktadır: "Menderes' in 1957 seçim gününü kabus sayan, "bir kez daha öyle bir günü yaşamayı istemediğine, kendisine "Sabık Başbakan" dedirtmeyeceğine" ilişkin sözleri, dürüst bir seçimle iktidardan ayrılmayacağını anlatıyordu. O durumda, İhtilalin zorunlu olduğuna karar verdik. Görülüyor ki, gelişmelere koştur olarak, kimi umutlu gelişmeler görünce vazgeçme ve düş kırıklıklarıyla karşılaşınca da yeniden hazırlanma eğilim ve duygularını nöbetleşe yaşamıştık. Bu durumun daha somut bir örnekle gelişmesine de değinmek isterim: Bir çok kez yenilenen bahar havaları bizlerde çok olumlu etkiler yaratırken, yine de demokratların tutumu ile, başlatılan sertleşmelerin yarattıkları düş kırıklıkları bizde ihtilal gereklidir kanısını depreştirmekte idi. En sonunda da DP' nin seçimle iktidarı teslim etmeyeceği, bunun için her çareye başvuracağı konusunda, TBMM Tahkikat Encümeni' nin en son ve en kesin kanıt olduğu inancına varmıştık ve artık "Tek Çare İhtilal" demeğe başlamıştık³²⁵.

Dolayısıyla vesayetçi elitçi merkez içerisinde bulunan askeri elitlerin meydana gelen olayları demokrasiye darbe girişimleri için haklı bir gerekçe olarak kabul ettikleri görülmektedir. Bu açıklamalar ordu içerisindeki genel darbe tutumunu yansıtmasa da vesayetçi merkez unsur içerisinde bulunan askeri elitlerin bakışını bize yansıtmaktadır. Darbeciler arasında darbe sonrası için farklı bakış açılarına sahip gruplar bulunmaktadır. Bunlar, cumhuriyetin ve demokrasinin tesisinin tamamlanması için uzun soluklu bir askeri rejime ihtiyaç olduğunu savunan, yönetimin CHP' ye teslimini savunan, yeni bir anayasaya ve seçimlere dayanan askeri ara rejimin olmasını savunan gruplardan oluşmaktadır. İnönü' nün darbe öncesi iktidarın politikalarını eleştiren açıklamalarında, şartlar olgunlaştığında darbenin gerçekleşebileceğini, iktidarı kendisinin de kurtaramayacağını belirtmesinden dolayı, darbeyi önceden bilip bilmediği sorusu çok tartışılmaktadır. Alparslan TÜRKEŞ' e göre "İnönü bu hazırlıklardan haberdardır. İhtilal de etkili rol oynamış bir kısım askerler gerek İsmet Paşa' yla, gerekse de yanındakilerle yakın irtibatlıdır". Metin TOKER' de İsmet Paşa' nın "bu tertiplerin içinde olmadığına emin olmakla birlikte, bunlardan haberdar olduğunu" belirtmektedir. Bayar ise darbe öncesi, muhalefete yönelik sıkı tedbirler alınmasından yana tavır

³²⁵ Sadık GÖKSU, **Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1993, s. 41-42.

sergilemesinin yanı sıra "9 Subay Olayı"nda iktidarı bu durumu basite almakla itham etmektedir. Bu durumun basite alınmasının ileride ciddi sonuçları olacağını değerlendirmiştir. Ancak Bayar' ında askeri darbe olacağı yolunda beklentileri bulunmamaktadır. Bu nokta Tahkikat Komisyonu'nun muhalif basına ve muhalefet partilerine yönelik sıkı uygulamaları darbe yanlıları tarafından süreci hızlandırıcı unsur olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca komisyonun gerçekleştirilen yetkilendirme ile hakim, savcı ve şahit gibi yargı sürecinin ve yapısının gücüyle donatılması darbe sürecini vesayet yapısı açısından hızlandıran bir diğer noktadır. Dolayısıyla bu durum gücü zayıflatılmış muhalefet, basın ve sivil toplum yapısını ortaya çıkarmasıyla darbe yanlılarının işini kolaylaştırmıştır. Milli Birlik Komitesi üyelerinden Cemal MADANOĞLU' nun, Mehmet Ali BİRAND ile röportajı sırasında yaptığı açıklamaları bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir;³²⁶ " ... *Karşı devrimcilik iyice tırmanmış durumda. Eh partizanlık almış yürümüş. Parti diktatörlüğü öyle. Ekonomik durum, bu şartları tamamlıyor. Bu sırada milleti en çok gayrete getiren, bardağı taşıran son damla DP'nin bir tahkikat komisyonu kurması oldu. Çok körlemesine gittiler. Yani ihtilali aslında biz yapmadık. Onlar yaptı...*"³²⁷ .

Ancak dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de Madanoğlu' nun yaptığı açıklamalarda; hükümet faaliyetlerini eleştirmesinden ziyade devamında darbenin mecburen meydana geldiği şeklindeki tavrı aslında vesayetçi elitçi merkezin varlığını ortaya koymaktadır. Çünkü vesayet yetkilerini kendilerinin kullanmak istemediklerini mecburen kullandıklarını aktararak darbeyi kendilerince haklı bir zemine oturtmaktadırlar. Dolayısıyla bu durum ülkenin kuruluşunda ve kurtuluşunda önemli rol alan askeri elitlerin ülkenin yönetimini kendilerinin tabi bir hakkı olarak gördüklerini yansıtmaktadır. Çünkü yönetim hakkı anlayışından dolayı ülkenin olası sıkıntılı süreçlerinde olaylara müdahale ettiklerini gerekirse yönetimi tamamen devralmaya gidecek derecede kendilerini ülkenin koruyucusu olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak demokrasinin sağlıklı işleyişi içerisinde ülkenin içine girdiği siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda sıkıntılı süreçlerde seçimlerin ve halkın tercihinin çözüm üretme de etkili olması beklenirken Türkiye' de vesayet

³²⁶ BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s. 113.

³²⁷ BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, s.165.

kurumlarının devreye girdiği ve sürecin demokrasiye yapılan demokrasi darbeleri ile sonuçlandığı görülmektedir³²⁸.

Darbenin akabinde 28 Mayıs 1960 tarihli Milliyet Gazetesi' nde meclisin fesih edildiği haberinin yanında, Gürsel' in "*Diktatör olmayacağım*" dediği ve yine Gürsel' in vaktiyle politika ihtirası ile şuuru bozulanları daha önce yapılması gerekenler için ikaz ettiğini açıkladığı, haberi geçmektedir. Dolayısıyla Gürsel' in bu açıklamaları mevcut demokrasiye darbeyi kendilerinin istemediklerini ancak uyarılarına rağmen kaçınılmaz bir son olarak darbenin meydana geldiğini aktararak kendilerini aklamayı tercih ettikleri görülmektedir. Yine aynı günkü gazetede yer alan bir karikatürde; 27 Mayıs 1960' ı gösteren bir takvimin yanında karlar içinde montuna sarılı olarak yatan Atatürk' ün resmedildiği ve altında "*Atatürk- artık rahatça uyuyabilirim*" yazdığı görülmektedir³²⁹. Karikatürle ülkenin içinde bulunduğu zor şartların ordu sayesinde ortadan kaldırıldığı, Atatürk' ün rahat uyumasının da bu darbe ile sağlandığı yaklaşımının okurlara aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu karikatürle darbeyi meşru kılmak ve gazeteyi okuyanlarda darbenin haklı bir hareket olduğu algısı uyandırılmak istendiği kabul edilebilir. Böylece vesayetçi merkez içerisinde bulunan etkin bir medyanın varlığı basının genelinde olmasa da bu gazete bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Radyo açıklamalarında; Bayar, Koraltan ve Menderes' in yanı sıra DP' nin önde gelen üyelerinin tutuklandığı belirtilmektedir. General Cemal GÜRSEL İzmir' den getirilerek Milli Birlik Komitesi (MBK) Başkanlığı' na geçirilmiştir. Daha önce bu görevi üstlenen General Madanoğlu ise, Ankara Komutanlığına atanmıştır. Gürsel açıklamalarında ülkede demokrasinin yeniden tesisi için askerinin yönetimi devraldığını belirtmektedir. MBK' si açıklamalarında Profesör Sıddık Sami ONAR liderliğinde oluşturulacak bir kurulla yeni anayasa hazırlanana kadar her türlü siyasi parti faaliyetinin yasaklandığını ilan etmiştir. MBK açıklamalarında ayrıca basına uygulanan yasağın kaldırıldığını, DP iktidarında tutuklanan subayların, öğrencilerin ve gazetecilerin serbest bırakıldığını, üniversite ve diğer okulların 6 Haziran' da açılacağını ilan etmiştir. Bu açıklamalara ek olarak Gürsel, kendisinin MBK' nin başkanlığına, hükümetin Başbakanı olmasına, vekaleten Milli Savunma Bakanlığına

³²⁸ BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, s.166.

³²⁹ *Milliyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1960.

ve Başkomutanlığa getirilmesine, MBK tarafından karar verildiğini ve kabineyi kurduğunu ilan etmiştir. Bu kabine³³⁰:

"Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı; Org. Cemal GÜRSEL, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı; Fahri ÖZDİLEK, Devlet Bakanları; Amil ARTUS, Şefik İNAN, Hayri MUMCUOĞLU, Nasır ZEYTİNOĞLU, Adalet Bakanı; Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, Amil ARTUS, İçişleri Bakanı; Tümğ. Muharrem İhsan KIZILOĞLU, Dışişleri Bakanı; Selim SARPER, Maliye Bakanı; Ekrem ALİCAN, Kemal KURDAŞ, Milli Eğitim Bakanı; Prof. Fehmi YAVUZ, Prof. Bedrettin TUNCEL, Milli Savunma Bakanı; Fahri ÖZDİLEK (Birinci Ordu Komutanı ve İstanbul MBK Başkanı), Hüseyin ATAMAN, Bayındırlık Bakanı; Daniş KOPER, Prof. M. GÖKDOĞAN, Ticaret Bakanı; Cihat İREN, Mehmet BAYDUR, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı; Prof. Nusret KARASU, Prof. Ragıp ÜNER, Gümrük ve Tekel Bakanı; Fethi AŞKIN, Tarım Bakanı; Feridun ÜSTÜN, Prof. Osman TOSUN, Ulaştırma Bakanı; Tuğg. Sıtkı ULAY, Çalışma Bakanı; Muhtar ULUER, Şahap KOCATOPÇU, Basın Yayın ve Turizm Bakanı; Zühtü TARHAN, İmar ve İskan Bakanı; Orhan KUBAT, Fehmi YAVUZ" dan oluşmaktadır. Basına açıklamalar yapan Gürsel, nisbi temsile dayalı en geç üç ay içerisinde bütün partilerin eşit şartlarda katılacağı bir seçim olacağını açıklamasının yanı sıra darbeyle hiçbir parti yada ideolojinin bağlantılı olmadığını, İnönü' nün darbeyi engellemesin diye haberdar edilmediğini belirtmiştir. Ayrıca hazırlanacak Anayasaya göre Cumhuriyetin bir Ayan Meclis' i, bir Millet Meclis' i ve bir de Anayasa mahkemesinden oluşacağını söyleyen Gürsel, *"Bu anayasa mekanizması kuruldu mu devlet teşekkül edecek ve memleket normal sivil idare elinde işleyecektir."* demiştir. Bu açıklamada vesayetin hukukun üstünlüğü ilkesinin bir yansıması olarak devletin varlığının anayasaya ve anayasa mahkemesine bağlandığı görülmektedir. Vesayetçi yaklaşıma göre bu kurum oluşup işlemeye başladıktan sonra devlet meydana gelecektir. Seçimlerden sonra kendisinin ordu içinde mi kalacağı, yoksa siyasi hayata mı atılacağı yolundaki bir soru üzerine Gürsel, *"Demokratik mekanizma kamil bir yola gelince biz vazifemizi milletin iradesine terk edeceğiz. Ben hiç bir vazife almıyacağım. Çünkü ben bu hareketi sadece bir vazife olarak yapıyorum. İdareyi seçimlerden sonra kazanan partiye devredeceğim ve halkımın ve milletimin arasına isimsiz bir adam olarak*

³³⁰ AHMAD, TURGAY AHMAD, *Türkiye' de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, s. 215-216.

gireceğim " diye cevap vermiştir³³¹. Gürsel' in açıklamalarında darbedeki mevcut konumunu bir vazife olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ayrıca demokrasinin kendilerince istenen çerçeveye sahip olduğunda bu görevi bırakacaklarını aktarmaktadır. Böylece varlığı tehlikede olduğu için darbe meydana gelen demokrasinin vesayetçi yapının istediği hatlar içerisine oturtulacağı sunulmuştur. Dolayısıyla demokrasiye yapılan müdahaleyi bir darbe değil ülkenin ve demokrasinin kurtarılması için gereken askeri bir görev olarak değerlendirdikleri darbenin kendi kararlarının değil bu görevin kaçınılmaz bir ürünü olduğu yaklaşımı yansıtılmaktadır. Dolayısıyla vesayet haklarının zaten var olduğunu ancak mecburen kullanmak zorunda kaldıklarını yansıtmaktadırlar.

Seçimlere sol görüşlü partilerinde katılma hakkının bulunup bulunmadığı yönündeki soru üzerine *"Ben Hürriyetçiyim. Haklara hürmet ederim. Sosyalist partiler memlekette sosyal düzenin sağlanmasına yarar. Eğer lüzumu varsa kurulur ve girerler"* diye cevaplandırmıştır. Yine seçimlere komünist görüşlü partilerinde katılma hakkının bulunup bulunmadığı yönündeki soru üzerine, *"Bu memleketin böyle bir partiye ihtiyacı mı var? Eğer lüzumu varsa o da kurulur, girer"* diyerek cevaplamıştır³³². Bu nokta sağlıklı demokrasilerde halkın özgür iradesine ve taleplerine bağlı olarak oluşacak partilerin seçimlerde var olması gerekmektedir. Ancak Türkiye'de bunun aksine vesayetçi elitçi merkezin onayladığı sol görüşlü partiler seçimlere katılabilecek iken karşıt görüşlü partilerin seçimlere katılmasına soğuk yaklaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla seçimlere katılacak partiler parlamentoyu oluşturup, şekillendireceği için vesayetli demokrasinin gereği olarak parlamentonun zayıflatıldığı ortaya çıkmaktadır.

Yazılı basın içerisinde bulunan gazetelerden Milliyet Gazetesi'nin 29 Mayıs 1960 tarihli ana sayfasında bulunan bir karikatürde; üzerinde *"hürriyet"* yazan meşaleyi taşıyan üzerinde *"gençlik"* yazılı bir el, yine üzerinde *"ordu"* yazılı bir ele teslim etmektedir ve üzerinde *"ordu"* yazılı el meşaleyi üzerinde *"T.C."* yazılı kürsüye koymaktadır³³³. Dolayısıyla günlük gazeteyi okuyan vatandaşa darbe hükümetinin faaliyetleri hakkında verilen haberlerin yanında bu karikatür çizimiyle ülkede gençlerin sahip çıktığı hürriyetin ordunun gelmesiyle tekrar yerine kavuştuğu

³³¹ Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1960.

³³² Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1960.

³³³ Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1960.

düzenin yeniden ordu eliyle kurulduğu yönünde bir algı yaratılmaktadır. Bu durum vesayetli demokrasilerde bulunan etkin bir medya unsurunun, darbe sonrası ülkedeki varlığına tekrar örnek oluşturmaktadır. Bu durum aynı gazetede bulunan Gürsel' in açıklamalarında görülen, gazetelerin artık özgür olduğu, yasaklamaların kalktığı, gerçek olmak şartıyla her türlü haberin yazılabileceği açıklamalarıyla da çelişmektedir. Çünkü ordu ülkenin içinde bulunduğu durumla ilgili olarak halkın seçimlere yansiyacak kararlarını beklemek yerine sorumluluk anlayışıyla hareket ederek demokrasiyi darbe yoluyla ele almıştır.

Gürsel, yeni seçim kanunu hazırlandıktan sonra DP' de dahil bütün siyasi partilerin katılacağı genel bir seçim yapılacağını ilan etmiştir. Sıddık Sami ONAR' ın başkanlığındaki Anayasa Komisyonu, 27 Mayıs darbesinin hukuki yönünün açıklandığı ilk raporunu MBK' ne sunmuştur. Bu Anayasa Komisyonu' nda Sıddık Sami ONAR, Naci ŞENSOY, Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU, Hüseyin Naili KUBALI, Ragıp SARICA, Tarık Zafer TUNAYA ve İsmet GİRİTLİ gibi üniversite üyeleri bulunmaktadır. Bu komisyon Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU tarafından "*CHP hukuk uleması*" ve raporları da "*fetva*" olarak tanımlanmıştır³³⁴. Komisyonun ilk faaliyeti olarak darbeyi aklama girişiminde bulunması aslında darbenin kendilerinin nazarında da meşruluğunun eksik olduğunun bilincinde olduklarını göstermektedir. Çünkü darbenin ilanı sırasında darbenin kendilerince meşru dayanakları olan demokrasinin yeniden tesisi ve uygun demokrasi ortamının sağlanması gibi gerekçeler darbeyi gerçekleştirenler tarafından açıklanmıştır. Dolayısıyla komisyonun darbeyi hukuki zemine oturtma girişimi, bu açıklamaların kendilerince de yetersiz kabul edildiğini göstermektedir. Bu dönemde Gürsel' in başkanlığında ilk toplantısını yapan hükümet şu kararları almıştır³³⁵:

- 1- Maddi durumu normale çevirmek için kararlar alınması,
- 2- Parti ayrımı gözetmeksizin herkese eşit davranılması,
- 3- Bütün parti faaliyetlerini yasaklayarak, çekişme ve tartışmalardan kaçınılması,
- 4- Hürriyetleri kısıtlayan kanunların kaldırılması,

³³⁴ **Milliyet Gazetesi; Dönem Basımı**, 29 Mayıs 1960.

³³⁵ **Milliyet Gazetesi**, 31 Mayıs 1960.

5- Mali ve ekonomik durumun düzeltilmesi için kararlar alınması,

6- DP hükümeti tarafından yabancı devletler hakkında alınmış olan bütün kararların yürürlükte kalması,

7- Dış siyasette barışın temel ilke kabul edilmesi.

Alınan kararlar darbe ortamının etkilerine son verilmek istendiğini göstermektedir. Milliyet gazetesinin 31 Mayıs 1960 tarihli ana sayfasında bulunan karikatürde; üzerinde Türk Ordusu yazan bir kasaturanın gösterdiği istikamet diğer yanda bir tabela ile demokrasi yolu olarak gösterilmektedir³³⁶. Dolayısıyla gazeteyi okuyanlara, demokrasinin varlığının ordunun belirlediği yön ve hatlarla mümkün olacağı yansıtılmaktadır. Bu karikatürle vesayetçi elitçi merkez içerisinde medya elitinin varlığı ve faaliyetleri bu gazete örneğiyle de olsa tekrarlanarak karşımıza çıkmaktadır.

Dışişleri Bakanı Selim SARPER, yabancı ve yerli yüz kadar gazeteci ile yaptığı basın toplantısında, *"Yeni hükümetin dış politikasında hiçbir değişiklik yapılmayacağını, NATO, CENTO, Londra, Zürih ve diğer bütün anlaşmalara sadık kalınacağını"* belirtmiştir³³⁷. Bu durum darbe hükümetinin dışarıdan tepki çekmemek niyetinde olduğu yönünde yorumlanabilir. Çünkü anlaşmalarda çıkarları bulunan ülkelerin bu çıkarlarının zarar görmesi halinde tepki göstermeleri kaçınılmaz olacaktır. Ticaret Vekili Cihat İREN ise açıklamalarında; yeni memur atanmayacağını, huzursuzluk yapacak tasfiyelerin olmayacağını ancak tasarruf sağlanması için gerekli önlemlerin alınacağını, hububat fiyatlarının yeniden tayin olunacağını belirtmenin yanı sıra gerekirse vatandaşın da kemer sıkmasını isteyebileceklerini aktarmıştır³³⁸.

Bunun yanı sıra, yeni rejimin dış yardıma güvenmeye devam edeceğini; daha çok yardım almayı umduklarını söylemiştir³³⁹. Bu durum aslında ekonomik anlamda dışa bağımlılığın göstergesi olduğu gibi vesayetçi elitçi merkezin ABD gibi uluslararası vesayet noktalarına olan bağılıklarını sürdürmeye ülke ekonomisinden daha çok önem verdiklerini göstermektedir. Bu durum daha sonra ele alacağımız Amerika

³³⁶Milliyet Gazetesi, 31 Mayıs 1960.

³³⁷Milliyet Gazetesi, 02 Haziran 1960.

³³⁸Milliyet Gazetesi, 02 Haziran 1960.

³³⁹Milliyet Gazetesi, 01-02 Haziran 1960.

Devlet Başkanı Eisenhower' ın yaptığı tebrik ve destek mesajlarına da yansımaktadır. Bu dönemde basında DP iktidarı döneminde meydana gelen olaylar sırasında ölen yada öldürülen şahısların makinelerde kıyılarak toz haline getirilip hayvan yemi yapıldığı yönünde bilgilerin bulunduğu MBK' nin tebliğinde aktarılmaktadır. Daha önce de değindiğimiz üzere Orhan BİRGİT döneme ait açıklamalarında bu haberlerin bilinçli olarak çıkarılan yalan haberler olduğunu aktarmıştır. Ancak darbe döneminde bu olayın faillerinin bulunması adına bu dönemde yakınları kaybolanların kendilerine bu durumu bildirerek olayların aydınlanmasına ve suçluların cezalandırılmasına yardımcı olmaları yönünde çağrıda buldukları görülmektedir. Ancak daha sonra da bu olayların aydınlatılmasında yardımcı olunmasıyla ilgili mağdur ailelere çağrılar yapılsa da bu şekilde bir vahşetin meydana geldiğini gösteren herhangi bir makine, mekan yada delil bulunamadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak basında yapılan değerlendirmelerde bu haberin seçim yerine darbe ile değiştirilen hükümete halkın bakış açısını şekillendirmek adına kasıtlı olarak yapıldığı geçmektedir³⁴⁰.

Dolayısıyla bu durum MBK' nin ve onunla aynı çizgide ilerleyen medya elitinin darbeye indirilen hükümete karşı halkın nazarında kendilerini meşrulaştırma yolunda attıkları adımları olarak kabul edilebilir. Basına yansıyan haberlerde MBK' nin sayısının 42'ye çıkarılacağı ve normal seçimler yapılınca kadar bir kurucu meclis şeklinde çalışacağı yönünde bilgilerin bulunduğu geçmektedir. Seçimler sonuçlanıncaya kadar, MBK' ni murakabe edecek olan komiteye ait yetkiler yine bu komite tarafından hazırlanacak geçici Anayasa da mevcut olacaktır. MBK' nin icraatlarını sınırlayacak olan Anayasa hazırlanana kadar geçici anayasa yürürlükte kalacaktır³⁴¹.

Bu dönemde DP hükümeti döneminde gerçekleşen protestolarda ve darbe hareketi sırasında ölen vatandaşların "*Hürriyet Şehitleri*" olarak ilan edilip, devlet töreni yapılarak Anıtkabir' de Atatürk'ün yanına defnedildikleri görülmektedir. Vesayetçi elitçi merkezin hürriyet yolunda, demokrasi uğruna şehit ilan ettiği kişilerin defni sırasında yapılan törene halktan büyük katılım olduğu görülmektedir. Aynı zamanda dönem basınında "*Hürriyet Şehitleri*" için anıt yapılması adına kampanyalar

³⁴⁰Milliyet Gazetesi, 04 Haziran 1960.

³⁴¹Milliyet Gazetesi, 09 Haziran 1960.

yapıldığı, bağış toplandığı görülmektedir. Defin işlemleri sırasında Onar' ın, DP döneminde protestocuların önemli bir kısmının öldürüldüğü iddia edilen açıklamalara değinerek bulamadığımız daha birçok şehidimiz vardır, onları da Ata' nın yanında kalbimize gömeceğiz açıklamaları görülmektedir³⁴². Bu durum DP hükümetini halk karşısında zor durumda bırakmak için yapılmış olan ancak kanıt bulunamadığı görülen vahşet haberlerini halk zihninde canlı tutma gayreti olarak değerlendirilebilir. Bu gerçekleştirilen faaliyetlerin halkın nazarında darbeyi meşrulaştırmak adına ülkenin içinde bulunduğu durumun aslında çok kötü vahşet tablolarına sahip olduğu ancak artık bu duruma darbe ile bir son verildiği algısının yaratılmak istendiği, bunun içinde her türlü haberin, imkanın kullanıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili haberlerin gazetelerde ele alınışı mevcut etkin medya elitlerinin toplum inşasında kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Amerika Devlet Başkanı Eisenhower' ın, Gürsel' e gönderdiği tebrik mesajında, iki ülke arasındaki samimi münasebetlerin devamından memnuniyet duyacağını aktarması, basında geçmektedir. Ankara ve Washington' da yayınlanan mesajda Eisenhower ; Türk milletini ilgilendiren meselelerle geçmişten bugüne hep alakadar olduğunu, Devlet Reisliğini üzerine alan Cemal GÜRSEL' in vatandaşlarına ve bütün dünyaya yaptığı yapıcı açıklamalarını derin bir alaka ile takip ettiklerini, seçim yoluyla hükümeti seçilenlere devretmede ki azimlerini taktirle izlediklerini, bu seçimlerin ve idareleri altında hazırlanan yeni anayasanın Türkiye' de demokrasinin gelişmesine teşkil edeceği yeni merhaleyi, candan ümit ettiklerini aktarmaktadır³⁴³. Bu durum Türkiye'deki vesayetçi elitçi merkezin bu dönemde dünya üzerinde kendi vesayetini kurma yolunda çaba gösteren ABD tarafından desteklendiğini göstermektedir. Çünkü daha önce İkinci Dünya Savaşı' nın nihayetinde demokrasi yanlısı açıklamalar yapan ABD, dünyanın içinde bulunduğu bu savaş ve yıkımın ortamını, dünya genelinde demokrasinin sağlıklı tesis edilmemesine ve seçimlerde diktatörlere ve baskıcılara karşı bir alternatif bulunmamasına bağlamıştır. Bundan dolayı çok partili hayata geçiş sürecinde ülkenin ve sürecin destekçisi olduğunu bu durumdan duyduğu memnuniyeti ve demokrasinin gelişiminin desteklenmesi adına ilan ettiği doktrinlerle yapacağı dış yardımları ve atacağı adımları açıkladığı görülmektedir. Bu dönemde Avrupa' da iktidar değişiklikleri incelendiğinde liberal

³⁴²Milliyet Gazetesi, 11Haziran 1960.

³⁴³Milliyet Gazetesi, 17Haziran 1960.

muhafazakar yönetimlerin ABD tarafından komünizmin yayılmasını engellemek adına desteklendiği bir noktada bu ülkeler üzerinde ABD' nin vesayetini tesis ettiği görülmektedir³⁴⁴. Ancak 27 Mayıs döneminde darbeyi ve vesayet demokrasisi yanlılarını destekleyen açıklamaları demokrasi söylemlerine bir tezat oluşturmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin değişen koşullara göre hareket ederek dünya genelinde demokrasi üzerinde kendi vesayetini güçlendirmeyi seçtiği görülmektedir.

Bu sırada Anayasa Komisyonu tarafında oluşturulan "*Geçici Anayasa*" metni basına açıklanmıştır. Yirmi yedi maddeden oluşan Anayasa "*1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında geçici kanun*" adını taşımaktadır. Buna göre, bakanları atama ve kanun yapma yetkisi Milli Birlik Komitesi' ne tanınmıştır³⁴⁵. Böylece, vesayetin yasama ve yürütme üzerindeki gücü artırılmıştır. Bu Geçici Anayasa metninin No: 1 Bölüm: 1' de:

"İktidar partisi idarecileri tarafından Anayasanın çiğnenmesi Türk milletinin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve masumiyetlerinin ortadan kaldırılması, muhalefet murakabesi işlemez hale getirilerek tek parti diktatoryası kurulması suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen bir parti grubu durumuna düşürülmüş ve meşruluğunu kaybetmiştir. Ordu dahili hizmet kanununun 34. maddesi³⁴⁶ ile Türk yurdunu ve Teşkilatı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumak vazifesi kendisine verilmiş olan Türk ordusu, vatandaşı birbirine düşürmek suretiyle Türk vatanını ve milli varlığı tehlikeye koymuş olan eski iktidara karşı bu mukaddes kanuni vazifesini yerine getirmek ve hukuk devletini yeniden kurmak için Türk milleti adına harekete geçerek milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclisi dağıtıp iktidarı geçici olarak Milli Birlik Komitesine emanet etmiştir." Ayrıca, " anayasa ve seçim kanununun demokratik usullere göre yeniden düzenlenerek yapılacak seçim kanunuyla yeniden kurulacak TBMM' ne iktidarı devredene kadar MBK' nin millet adına hakimiyet hakkını kullanacağı,³⁴⁷" geçmektedir.

³⁴⁴ Murat ÇULCU, **Spekülatif Marjinal Tarih Tezleri**, 10. baskı, E Yayınları, İstanbul 2009, s. 308-309.

³⁴⁵ **Milliyet Gazetesi**, 13 Haziran 1960.

³⁴⁶ TSK İç Hizmet Kanunu' nun incelemesinde bahse konu madde sayısı otuz beş olarak geçmektedir.

³⁴⁷ **Milliyet Gazetesi**, 13 Haziran 1960.

Burada siyasi bunalım tablosu yansıtılarak ordunun harekete geçmesinin yasal sebeplerine dayanak oluşturulduğu görülmektedir. Böylece meydana gelen darbe hareketi demokrasiye darbe olmaktan çıkarılarak ülkeyi kurtarma, koruma ve demokrasiyi ülkede yeniden tesis etme gibi hedeflere sahip yasal bir zemine oturtulmaktadır. Dolayısıyla darbeyi yapanlar tarafından oluşturulan MBK' nin ülkeyi temsil noktasında TBMM' nin görevlerini üstlendiği görülmektedir. Ancak bu durumda MBK' nin bir düzenlemeye dayanması doğal seçim yoluyla oluşmaması nedeniyle temsil ve yetkilendirme noktasında eksik olduğu dolayısıyla milli egemenliği yansıtmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Geçici Anayasa metninin devamında, *"MBK üyelerinin vatana bağlılıklarını bildiren yemin metinlerine, MBK' nin yasama yetkisini doğrudan kendisi, yürütme yetkisini ise devlet başkanının tayin edeceği ve komitenin de onaylayacağı Bakanlar Kurulu eliyle kullanılacağına, MBK' nin Bakanları her daim denetleyebileceğine ve görevden alabileceğine, görevden alınan Bakanın yerine yenisini devlet başkanının atayacağına, yargı hakkının bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kanun sınırları içinde millet adına kullanılacağına, darbe ile indirilen iktidar ve mensuplarını yargılamak üzere "Yüksek Adalet Divanı" kurulacağına, Yüksek Adalet Divanı, adli, idari ve askeri kazaya mensup hakimler arasından, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, MBK komitesince seçilecek bir başkan, sekiz asil ve altı yedek üyeden kurulacağına, sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak Yüksek Adalet Divanı' na verilmeleri gerekip gerekmediğini kararını vermesi için Yüksek Soruşturma Kurulu' nun oluşturulacağına, Yüksek Soruşturma Kurulu' nun Bakanlar Kurulunun teklifi ile MBK üyelerince seçilerek oluşturulacağına, Yüksek Adalet Divanı' nın kararlarının kesin olduğuna sadece idam kararlarının MBK' nin tasdikine ihtiyaç duyduğuna, geçici kanun teklif etme hakkının MBK' nin her bir üyesinde ve bakanlar kurulunda olduğuna, MBK' nin varlığının genel seçimlerle kurulacak TBMM' nin göreve başlaması ile son bulacağını³⁴⁸"* aktarılmaktadır.

Böylece yetkilerin nasıl kullanılacağına yanı sıra darbe ile indirilen hükümet mensuplarının bağımsız ve tarafsız bir yargı tarafından yargılanacakları aktarılmaktadır. Ancak yargılama işlemi yapmak üzere oluşturulan, *"Yüksek Adalet Divanı"* ve soruşturma yapmak üzere oluşturulan, *"Yüksek Soruşturma Kurulu"*

³⁴⁸Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1960.

üyelerinin seçilmeleri işleminin ve yargının alacağı idam cezası gibi kararların son kararının MBK' ne bağlanması, kurumların varlığını ve alacakları kararların tarafsızlığını tehlikeye attığı ve yargılama süreci ile ilgili soru işaretlerinin oluşmasına neden olduğu görülmektedir. Bu durum ülkedeki vesayetçi elitçi merkezin bağımsız olması gereken yargı kurumları üzerinde de etkin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla vesayetli demokrasilerde görülen hukukun üstünlüğü ilkesinin oluşturulan yüksek yargı kurumları ile ortaya çıktığı ve bu kurumların vesayetçi elitçi merkezin kontrolüne bağlanarak merkeze karşı olası muhalefet hareketlerinin önüne geçildiği görülmektedir. Ayrıca tutuklu hükümet mensuplarını yargılamak için kurulan "*Yüksek Adalet Divanı*" isimli kurul, suç sayılan olaylardan sonra kurulan, iddia edilen suçun işlendiği sırada mevcut olmayan bir kuruldur. Dolayısıyla bu kurul, kanuni hakim güvencesine veya doğal yargıç ilkesi diye bilinen ilkeye aykırı nitelikte "*olağanüstü bir mahkeme*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kurulun varlığı da hukuki olarak sorunludur. Ancak buna rağmen bu kurul, çok sayıda ağır hapis, ömür boyu hapis ve ölüm cezası vermiştir. Verdiği idam cezalarından üçü de 16 ve 17 Eylül 1961' de infaz edilmiştir (Adnan Menderes , Fatin Rüştü Zorlu , Hasan Polatkan)³⁴⁹.

Geçici Anayasa metninin devamında II. "*Milli Birlik Komitesi*" adlı bölümde³⁵⁰: "*MBK' nin bu kanun altında imzası bulunan kişilerden oluştuğuna, MBK üyeleri kendi istekleri ile komiteden çıkabileceği, ancak yeminlerine ihanetleri söz konusu olmadıkça çıkarılamayacakları, vatana ihanet, irtikap, hırsızlık, sahtekarlık, dolandırıcılık, emniyeti suiüstimal gibi şeref ve haysiyet kırıcı suçlardan veya adam öldürmekten mahkum olanların veya haklarından iskat edilmiş olanların komite üyeliği düşeceğine, MBK' nin bir üyesi hakkında 10 ve 12'nci maddelerdeki suçlardan biri ile soruşturma açılabilmesi yahut bu üyenin tevkif edilmesi veya yargılanması için MBK üyelerinin yedide altısının katılacağı toplantıda bulunan üyelerin beşte dördünün oyu ile karar verileceği, bir üye hakkında diğer suçlardan dolayı soruşturma yapılması ve üyenin yargılanması, MBK'deki görevinin sona ermesine bırakılacağı, bu süre içinde zaman aşımı işlemeyeceği, MBK üyeliği ve devlet memurluğu aynı kişide ancak o kişinin rızası ve komitenin onayı ile gerçekleşebileceği, MBK üyelerinden yedide birinden fazlası hükümet merkezi*

³⁴⁹Kemal GÖZLER, "*1961 Anayasası*", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (29.12.2015)

³⁵⁰*Milliyet Gazetesi*, 13 Haziran 1960.

dışında devamlı görev alamayacağı, MBK müzakerelerinin komite iç tüzüğü gereğince yapılacağı, MBK adi çoğunlukla aksine karar verilmedikçe komitenin müzakerelerinin gizli yapılacağı, kararlarının yayınlanamayacağı, MBK başkanının bulunmadığı toplantılara MBK üyelerinden toplantıda bulunanlar soyadı alfabe sırasına göre başkanlık yapacağı, başkanlık katipliğini ise en genç iki MBK üyesinin yapacağı, ayrıca komitede herkesin bir oy sahibi olduğu, oyların eşit olma durumunda başkanın tarafının kazanacağı" geçmektedir. Görüldüğü üzere burada MBK üyelerinin yeminleri, MBK' den çıkarılma durumları ve çalışma usulleri hakkında düzenleme yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum ayrıca vesayetli demokrasilerde mevcut olan "Devlet Otoritesini Sağlayacak Mekanizmaların Varlığı" unsuruna da örnek oluşturmaktadır. Çünkü darbeyi gerçekleştiren vesayetçi elitçi merkez eliyle düzenlenen "MBK"nin varlığı ve yargı organları "Yüksek Adalet Divanı"nın ve "Yüksek Soruşturma Kurulu"nun ülkede vesayetin güçlenmesini sağlamak ve mevcut gücünün eleştirilmesini önlemek adına faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Geçici Anayasa metninin devamında III. "Devlet Başkanı" adlı bölümde³⁵¹: "MBK' nin başkanının aynı zamanda devletin ve Bakanlar Kurulu' nun başkanı olduğu, Devlet başkanın hastalık ve yurt dışı gibi sebeplerle görevde bulunamadığı durumlarda MBK' nin en yaşlı üyesi kendisine vekalet eder, devlet başkanının ölümü, çekilmesi gibi vesair sebeplerle başkanlık boş kalırsa yeni seçilene kadar MBK' nin en yaşlı üyesinin hem Devlete hem de MBK'ne başkanlık yapacağı, yeni devlet Başkanı, MBK üyeleri arasından ve bunların en az yedide altısının katılacağı ve üçte iki çoğunluğun sağlanacağı oturumla seçileceği, devlet başkanının aynı zamanda başkumandan olduğu, devlet başkanının MBK' nin kabul ettiği kanunları en geç 7 gün içinde ilan edeceği, ilanını uygun bulmadığı kanunları tekrar görüşmek üzere bu husustaki gerekçe ile birlikte komiteye geri göndereceği, komitenin bu geçici kanunu kabul etmesi durumunda en geç 5 gün içerisinde ilan edeceği, Devlet Başkanının Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine çeşitli sağlık vb. sebeplerle hükümlülerin cezalarını hafifletebileceği" geçmektedir. Bu bölümde MBK başkanının yetkileri ve yokluğunda olması gerekenler hakkında düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Böylece MBK Başkanı, Bakanlar Kurulu' nunda üzerinde konumlandırılmıştır.

³⁵¹ Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1960.

Geçici Anayasa metninin devamında IV. "Bakanlar Kurulu" adlı bölüm de ise³⁵²: " her Bakan' ın hem kendi bakanlığının hem de Bakanlar Kurulu' nun genel siyasetinden sorumlu olduğu, görev başında bulunmayan Bakanın yerine Bakanlar Kurulundan bir üyenin Devlet Başkanı' nca tayin edileceği, ancak her bakanın en fazla iki bakanlığı üstlenebileceği, Bakanların MBK üyelerinden yada 27 Mayıs 1960 tarihinde herhangi bir partiye üye olmayan kişilerden seçileceği, Bakanlar Kurulu kanunların uygulanışını göstermek yada emrettiklerini belirtmek adına içinde yeni hüküm bulunmamak şartıyla tüzük çıkartabileceği, tüzükler Devlet Başkanı onayı ile yürürlüğe gireceği, tüzüklerde eğer kanunlara aykırılığı tespit edilecek olursa bunun görüşme yerinin MBK olacağı, MBK üyeleri, Bakanlar ve Yüksek Adalet Divanı Hakimleri ile Savcılar ve Yüksek Soruşturma Kurulu üyeleri mali ve iktisadi konularda incelemelerde bulunmak üzere görev alanların görevlerine mal beyanı ile başlayacağı ve ayrılacağı, MBK üyelerinin lüzum gördüğü mal beyanı isteyebileceği, Teşkilatı Esasiye' nin yürürlükten kaldırılan kanun maddeleri, Eski iktidar mensuplarından kendilerinin ve yakınlarının servetlerini meşru yollardan edindiklerini mahkemede ispat edemeyenler hakkında Teşkilatı Esasiye kanununun 73' üncü maddesinde yazılı müsadere memnuiyeti yürürlükten kaldırıldığı, Teşkilatı Esasiye Kanun'unun yürürlükte kalmış olan hükümlerinin ve bu geçici kanunun hükümlerinden herhangi birinin, değiştirilmesi veya kaldırılması MBK' nin 5' te birinin telifi üzerine ve 5' te 4' ünün oyu ile mümkün olacağı, Teşkilatı Esasiye Kanununun da Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki maddesinde değişiklik yapılması hiçbir suretle teklif dahi edilemeyeceği, MBK' da çıkarılan geçici kanunlar yeni Anayasa' ya göre kurulacak TBMM'since kaldırılmadıkça yürürlükte kalacağı, bu kanunun 27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren yürürlükte olduğu, MBK ve Bakanlar Kurulu'nca 27 Mayıs 1960 gününden başlayarak bu geçici kanunun yayınlanması tarihine kadar çıkarılmış olan kararnameler ve alınmış olan karar ve tedbirler muteber ve meri olduğu, bu kanunu MBK tarafınca yürütüleceği" geçmektedir.

Bakanlar kurulu ile ilgili usullerin düzenlendiği bu bölümde ise, kurula kanunlarla ilgili işleyişi kolaylaştırmayı sağlamak adına tanınan tüzük çıkarma yetkisinin de yine kanunlara aykırı bulunması halinde konuyu görüşme yerinin MBK olarak belirtilmesiyle, bakanlar kurulunun MBK tarafından tam vesayet altına alındığı

³⁵²Milliyet Gazetesi, 13Haziran 1960.

görülmektedir. Dolayısıyla MBK' nin kendi varlığı vesayetli demokrasilerde mevcut olan *"Devlet Otoritesini Sağlayacak Mekanizmaların Varlığı"* unsuruna örnek oluşturmasının yanı sıra MBK' nin Bakanlar Kurulu üzerinde tam kontrole sahip olması da diğer bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu bölümde devlet şekline de değinilmektedir. Bu Geçici Anayasa ile yeni hükümet ve MBK arasındaki ilişkilerin yasal zemine oturtulduğu böylece işleyişin sağlandığı görülmektedir.

Oluşturulan Milli Birlik Komitesi üyeleri basına şu şekilde yansımaktadır³⁵³ : Orgeneral Cemal GÜRSEL, Orgeneral Fahri ÖZDİLEK, Tümgeneral Cemal MADANOĞLU, Tuğgeneral Sıtkı ULAY, Tuğgeneral İrfan BAŞTUĞ, Kurmay Albay Ekrem ACUNER, Kurmay Albay Osman KÖKSAL, Kurmay Albay Fikret KUYTAK, Kurmay Albay Sami KÜÇÜK, Kurmay Albay Mehmet ÖZGÜNEŞ, Kurmay Albay Muzaffer YURDAKULER, Kurmay Albay Alparslan TÜRKEŞ, Hava Kurmay Albay Mucip ATAĞLI, Hava Kurmay Albay Haydar TUNÇKANAT, Kurmay Yarbay Kadri KAPLAN, Kurmay Yarbay Suphi KARAMAN, Kurmay Yarbay Sezai OKAN, Kurmay Yarbay Ahmet YILDIZ, Kurmay Yarbay Refet AKSOYOĞLU, Kurmay Yarbay Orhan KABİBAY, Kurmay Yarbay Mustafa KAPLAN, Kurmay Binbaşı Vehbi ERSÜ, Kurmay Binbaşı Suphi GÜRSOYTRAK, Kurmay Binbaşı Şükran ÖZKAYA, Kurmay Binbaşı Orhan ERKANLI, Kurmay Binbaşı Şefik SOYUYÜCE, Hava Kurmay Binbaşı Emanullah ÇELEBİ, Deniz Kurmay Binbaşı Selahattin ÖZGÜR, Deniz Kurmay Binbaşı Münir KÖSEOĞLU, Tank Binbaşı Muzaffer KARAN, Piyade Binbaşı Fazıl AKKOYUNLU, Tank Binbaşı Dündar TAŞER, Kurmay Yüzbaşı Numan ESİN, Kurmay Yüzbaşı Muzaffer ÖZDAĞ, Kurmay Yüzbaşı Kamil KARAVELİOĞLU, Jandarma Yüzbaşı Ahmet ER, Kıdemli Yüzbaşı Rifat BAYKAL, Personel Yüzbaşı İrfan SOLMAZER. MBK' si yasama yetkilerini doğrudan doğruya kullanacaktır, yönetsel yetkiler de, Cemal GÜRSEL' in kuracağı ve komitenin onayladığı bir kabine aracılığıyla kullanılıp uygulanacaktır³⁵⁴.

MBK üyeleri incelendiğinde düşük rütbeli subaylardan oluştuğu görülmektedir. MBK' ne dahil olan yüksek rütbeli generallerin ise darbe sırasında orduda emir komuta zincirinin bozulmasından dolayı darbe sürecinde rol almamalarına rağmen

³⁵³ **Milliyet Gazetesi**, 13 Haziran 1960.

³⁵⁴ **Milliyet Gazetesi**, 13 Haziran 1960.

ordu içinde meydana gelen rahatsızlığı yok etmek adına eklendikleri görülmektedir. Ancak darbe süreci boyunca etkili olmalarına rağmen MBK içerisinde kendilerine yer bulamayan subaylar bulunmaktadır. Bunların ise şu şekilde: Talat AYDEMİR, Dünder SEYHAN, Sadi KOÇAŞ, Adnan ÇELİKOĞLU, Emin AYTEKİN, Selçuk ATAKAN, Necati ÜNSALAN, Ferruh GÜVEN, karşımıza çıkmaktadır³⁵⁵.

MBK'nin darbeyi yapan kişilerin düzenlemesi ile oluşması ve seçimler yoluyla halkın kararlarına ve tercihlerine dayanmaması ve MBK' nin vesayet eliyle oluşturulan Geçici Anayasa' ya dayanarak Türk ulusu adına egemenliği üstlenmesi daha önce ele aldığımız kavramlardan temsil ve yetkilendirme konusunda problemler ortaya çıkarmaktadır. Çünkü seçimlerde ileri sürdüğü programlarını uygulama noktasında halkın tercihleri ile başa gelen iktidar, " *emredici vekalet yasağı ilkesiyle* "ve " *yönetme yetkilendirmesi ilkesiyle* "donatılmaktadır. Böylece ülke yönetimi sırasında meydana gelebilecek olası beklenmedik durumlara karşı adım atmaları kolaylaştırılarak yetkilendirilmişlerdir. Ancak bu nokta da MBK seçimler yoluyla oluşmadığı için temsil ve yetkilendirmesinin bulunmadığı dolayısıyla seçmeni yani milli egemenliği temsil etmek yerine vesayet kurumlarını temsil ettiği görülmektedir. Gazetelere yansıyan haberlerde devrik Başvekilin büyük bir kredi karşılığı olarak Sovyet Rusya' ya sınır tadilatı teklif ettiği ve Ardahan' ın Rusya' ya bırakılacağı hakkında bir belgenin ele geçirildiği ve bu haberin ilgili makamlarca teyit veya tekzip edilmediği görülmektedir. Devlet ve Hükümet Reisi Cemal GÜRSEL ise Amerikan AP Ajansına verdiği beyanatta, " *Kanaatimize göre yalnız Türkiye' yi değil, aynı zamanda NATO müttefiklerimizin sağ kanadını da kurtardık. Devlet başkanı olarak bu sırada teferruata girmem doğru olmaz fakat gazeteci dostlarım bu meseleyi araştırabilirler. Mesele önemlidir. Türkiye' deki Amerikalı gazetecilerin de, Türkiye' nin nereye gittiğini serahatle görmek gibi mühim vazifeleri var* " demiştir. Şayialara göre Ankara ile ilgili ileri sürülen iddialar arasında Menderes' in Rusya' ya, Amerika' nın Türkiye' ye yaptığı yardımdan daha büyük yardım yapması ve bunu devam ettirmesi halinde NATO emrindeki Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarında büyük çapta indirim yapmayı teklif ettiği basında geçmektedir³⁵⁶.

³⁵⁵ Mehmet Şükran ÖZKAYA, **Adım Adım 27 Mayıs**, İleri Yayınları, İstanbul2005, s.192.

³⁵⁶ **Milliyet Gazetesi**, 17Haziran 1960.

İddia edildiğine göre sakıt başvekil Türkiye' deki Amerikan üslerini de peyderpey tasfiye etmeyi de kabul etmiştir³⁵⁷. Bu iddialardan dolayı Bayar, daha sonra yüce divana sevk edilerek vatan hainliğiyle suçlanmıştır. Burada dikkat çeken nokta ise, Rusya' nın böyle bir konuya dahil edilmesi ve bir noktada yapılan darbeye hem Amerika' nın hem de NATO' nun çıkarlarının korunduğunun dile getirilmesi, gerçekleştirilen darbe eylemine bu ülkelerin onayına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu açıklama Amerika' nın NATO mensubu ülkeler üzerindeki vesayetini de doğrulamaktadır.

Bu dönemde Amerika' nın Türkiye' ye 400 milyon dolarlık kredi vereceği haberlerinin yanında Rusya' nında belli şartlar çerçevesinde ekonomik yardım yapacağı ülke basınına yansımaktadır. Bunun yanı sıra sanayici Vehbi Koç yeni rejime mali yardımda bulunmuştur. Koç, 26 kilo altın ve bir bina hibe etmiştir. Koç grubunun 14 firması da, ayrıca bir kilo altın, 250 adet Reşat altını ve 235 bin TL hibe etmişlerdir³⁵⁸. Bu hibeler ülkede vesayetçi elitçi merkez arasında bulunan ekonomi elitlerinin bir yansıması olarak kabul edilebileceği gibi aynı zamanda belli ekonomik koşullara ve güce sahip olan çevrelerin bu konularını kaybetmemek adına vesayet çevrelerine karşı zararsız görünme girişimi olarak da kabul edilebilir. Çünkü mevcut yeni hükümetin güçlenmesi adına önemli derecede destek verdikleri görülmektedir.

Basına yansıyan haberlerde MBK üyelerinin bir kısmının Alparslan TÜRKEŞ liderliğinde parti kuracağı yönündeki haberler MBK sözcülerinden Kur. Albay Sami KÜÇÜK tarafından düzenlenen basın toplantısında reddildiği, MBK üyelerinin ettikleri yeminin buna engel olduğunu aktardığı, görülmektedir³⁵⁹. Türkiye' de yalanlansa da yabancı basına da yansıyan bu durum MBK içerisinde ayrılığın bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu sırada Bakanlar Kurulu 15 önemli karar açıklamıştır. Buna göre; din istirmacılığı önlenecek, orman yangını çıkaranlar sert cezalara çarptırılacak, dış seyahatlere müsaade verilecektir. Dikkat çeken diğer ayrıntı ise, *"Bütün devlet yatırımlarının bir plan dairesinde yapılmasını teminen bir devlet plan dairesinin teşkil ve burada yerli uzmanlarla birlikte milletler arası şöhreti haiz, yabancı uzmanlarında görevlendirilmeleri"* bulunmaktadır³⁶⁰. Bu durum

³⁵⁷Milliyet Gazetesi, 17Haziran 1960.

³⁵⁸Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1960.

³⁵⁹Milliyet Gazetesi, 16Haziran 1960.

³⁶⁰Milliyet Gazetesi, 21Haziran 1960.

yapılacak yeni düzenlemelerin halkın taleplerine dayanmaktan ziyade vesayetçi merkezin taleplerine göre planlanacağını göstermektedir.

Eisenhower' in 11 Haziran tarihli mesajını cevaplayan Gürsel, demokratik yollarla kurulacak bir Türk Hükümetine devredilmesi düşünülen iktidarın, Birleşik Amerika' nın başta geldiği mütteliklerimizi hoşnut edeceği görüşüne katıldığını aktarmaktadır. Ayrıca meydana gelen darbenin gerekçesi olarak da "*zümre diktatörlüğü*"ne son vermek için hareket edildiği dile getirilmektedir³⁶¹. Dolayısıyla bu açıklamalar Amerika ile ortak görüşlerin ısrarla dile getirildiğini göstermektedir. Bundan dolayı ABD' nin demokrasiyi destekleyen açıklamaları ve beklentileri ile çelişerek darbe hareketini desteklediği görülmektedir. Bu yolla ülkeler üzerindeki vesayetini tesis ettiği kabul edilebilir.

MBK' si kamuoyuna sunduğu hükümet programında, kendini bir reform hükümeti olarak tanımlamaktadır. Başlıca görevlerinin ise Birleşmiş Milletler Andlaşmasına ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine dayanan demokratik düzeni sağlamak olduğunu aktarmaktadırlar. Bu dönemde Cumhuriyet gazetesinin "*İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri*" başlığı altında, MBK' nin üyelerinin geçmişlerini, görüşlerini, umutlarını içeren bir yazı dizisi yayınlamaya başladığı görülmektedir. Bu yazı dizisi Ağustos ayına kadar sürmüştür³⁶². Bu noktada vesayet organları kendini devrim yapısında kabul ederken vesayetçi elitçi merkez içerisinde medya elitleri arasında kabul edilebilen bazı basın mensuplarının darbeyi Cumhuriyet' in yeniden inşası olarak gördükleri ve bu şekilde okurlara yansıttıkları görülmektedir. Bu şekilde gazeteye yansıyan haberlerin halkta darbe konusunda olumlu görüş oluşturmaya hedeflediği kabul edilebilir.

Basına yaptığı açıklamalarında, "*Ordu esas işine dönecek*" diyen Devlet Reisi Gürsel, senelerden beri politikaya alet edilen orduda adil bir ameliyat yapılacağını belirtmiştir³⁶³. Bu açıklamanın akabinde basında "*Ordu Gençleşti*" manşetiyle verilen haberde 235 General ve amiralin emekliye sevk edilerek ordunun gençleştirildiği yönünde bulunan habere göre rütbe piramidinin yukarıdan aşağıya daraldığı bu durumun rütbe ve terfi işlemlerinde sorunlara ve çekişmelere neden olmasından

³⁶¹Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 1960.

³⁶²Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1960.

³⁶³Milliyet Gazetesi, 03 Ağustos 1960.

dolayı ordu kadrolarında düzenlemeye gidildiği aktarılmaktadır. Ancak üst düzey bu general ve amirallerin yanı sıra yaklaşık 5000 kadar düşük rütbeli subayında emekliye sevk edilmeleri tepkilere neden olmuştur. Emekliye ayrılan bu subaylar Emekli İnkılap Subayları Derneği' ni kurmuşlardır. Derneğin amacı ordudaki görevlere geri dönüşü sağlamaktır. Ancak yasal düzenlemelerle bu subaylara geri dönüş yolu kapatılmıştır³⁶⁴. Ayrıca yaşanan bu gelişmeler daha önce de değindiğimiz üzere MBK üyeleri arasında yaşanan görüş ayrılıklarından kaynaklandığı kabul edilebilir. Ayrıca merkez konumu sarsılan vesayetçi elitçi yapının merkezini güçlendirmek adına atmış olduğu adımlar olarak da değerlendirilebilir.

MBK, Türk milletinin çıkarlarını korumak için yanlış tavırlarla ülke çıkarlarına ve rejime zarar verenlerin soruşturmasını yapmak için geniş yetkili "*İnkılap Mahkemelerinin*" kurulacağını bildirmiştir³⁶⁵. Muhalif hareketlere yönelik kurulan bu mahkemeler vesayet demokrasilerinde var olan hukukun üstünlüğüne örnek oluşturmaktadır. Bu dönemde ayrıca sivil memurlar arasında tasfiyeye gidilerek, bürokrasinin kuvvetlendirilmesi için yerlerine emekli generallerin atanacağına MBK tarafından karar verildiği açıklanmıştır³⁶⁶. Bu durumun demokrasi üzerinde vesayetin kurumsallaşmasının sağlanması adına atılan bir adım olduğu ve vesayet demokrasilerindeki devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığına örnek oluşturduğu görülmektedir. Bu yolla vesayetin bürokratik kurumsallaşmasının bir adımı daha gerçekleşmiş bulunmaktadır.

DP' nin, 29 Eylül 1960 tarihinde bütün yöneticilerinin Yassıada' da olduğu dönemde partiye kayıtlı bir üyenin açtığı dava sonucunda "*kongresini zamanında yapmadığı ve böylece dağılmış olduğu*" gerekçesi ile hukuki varlığı sona erdirilmiş ve malları hazineye devredilmiştir³⁶⁷. Hükümete yönelik gerçekleşen darbenin ardından DP' ninde kapatılmasıyla çok partili siyasal hayat süreci ve demokrasinin varlığı zarar görmüştür. Darbe hükümetinin faaliyetlerinden dikkat çeken diğer bir nokta ise, üniversitelerde yaşanan tasfiye hareketleridir. Üniversitelerde öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksek okullara nakline dair kanun çerçevesinde 147 üniversite öğretim üyesinin tasfiyesi

³⁶⁴Milliyet Gazetesi, 04 Ağustos 1960.

³⁶⁵Milliyet Gazetesi, 04 Ağustos 1960.

³⁶⁶Cumhuriyet Gazetesi; Dönem Basını, 09-10 Ağustos 1960.

³⁶⁷Milliyet Gazetesi, 30 Eylül 1960.

gerçekleştirilmiştir. Bu durum üniversitelerde tepkiyle karşılanmıştır ve tepki olarak istifalar gerçekleşmiştir. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami ONAR, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret NARTER istifa etmişlerdir. Bu olaylardan dolayı tepki olarak üniversitelerde öğrenci hareketlerine neden olacağı yönünde haberler görülmektedir³⁶⁸. Gerekçe olarak ise, tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı olmaları öne sürülmüştür. Ancak bu durum ciddi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Profesör Turhan FEYZİOĞLU, ODTÜ rektörlüğünden istifa ederek bu durumu protesto etmiştir. Meydana gelen eleştiriler üzerine, Gürsel, *"hatalarımız varsa bunları en kısa zamanda üniversitenin iştiraki ile birlikte düzeltmeğe çalışacağız"* demiştir³⁶⁹. Devam eden günlerde ise tasfiyelerin üç aylık incelemelerin ürünü olduğu, isteyen üniversite öğretim üyesine sebepleri daha sonra açıklanacağı basına yansımıştır. MBK üyeleri Albay Sami KÜÇÜK, Binbaşı Orhan ERKANLI açıklamalarında, eğer yanlış yapılmış ise üzerinde ısrarla durulmayacağını gerekirse kanunun değişebileceğini ancak üniversitelerde herhangi bir öğrenci hareketi olmayacağına inandıklarını çünkü üniversitelerin şuurlu insanlardan oluştuğunu böyle bir protesto sırasında her üniversitelinin arkasına bir DP' linin geçerek olayı kendi hareketlerine çevirmeye yönelik hareket edeceklerini bunun ise istenmeyen olaylara neden olabileceğine, değindikleri görülmektedir³⁷⁰.

Bu tasfiye hareketi ve devamında meydana gelen açıklamalar özerk olması gereken üniversitelerin vesayet altına alınmaya çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca öğrenci hareketlerine yönelik açıklamalar ile tepkilerin ortaya çıkmasını engellemeye yönelik bir adım olarak kabul edilebilir. Bu durum ise, vesayet demokrasilerinde görülen zayıf sivil toplum yapısına ve muhalefetin zayıflatılmasına örnek oluşturmaktadır. Bu sırada ülke gündemini işgal edenler konular arasında, MBK' nın 14 üyesinin komiteden atılarak yurt dışında görevlere gönderilmeleri bulunmaktadır. Bunlar; Fazıl AKKOYUNLU, Rıfat BAYKAL, Ahmet ER, Orhan ERKANLI, Numan ESİN, Orhan KABİBAY, Mustafa KAPLAN, Muzaffer KARAN, Münir KÖSEOĞLU, Muzaffer ÖZDAĞ, İrfan SOLMAZER, Şefik SOYUYÜCE, Dündar TAŞER ve Alparslan TÜRKES olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dolayısıyla bu durumda seçimlerle yönetimi halka vermeyi kabul eden ılımlıların çoğunluğunun kazandığı

³⁶⁸Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1960. 10641 Sayılı Resmi Gazete, 28 Ekim 1960.

³⁶⁹Cumhuriyet Gazetesi, 01-02 Kasım 1960.

³⁷⁰Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1960. 10641 Sayılı Resmi Gazete, 28 Ekim 1960.

görülmektedir³⁷¹. Gürsel basına açıklamalarında tasfiyelerin sebebini; *"Dikta rejimine gidiyorlardı"* diyerek, *"Ordunun büyük bir vatanperverlik hissi ile başardığı inkılabımızın hemen akabinde Komite üyelerinden bazılarının tahripkar, sapık fikirlere doğru kaydıkları, iktidarı bırakmamak, askeri bir dikta idaresi kurma yolunda çalıştıkları görülmektedir"* diye açıklamıştır³⁷². Bu durumun vesayetçi elitçi merkezin içinde var olan görüş ayrılıklarını sonlandırmak adına gerçekleştirildiği kabul edilebilir. Gerçekleşen tasfiyelerin vesayetçi yapının merkezinin güçlenmesini sağladığı ve tek sesli bir yapının oluşmasına neden olduğu görülmektedir.

MBK, iktidarı hükümet ile paylaşmak adına her salı günü hükümet ile toplantı yapma kararını ilan etmiştir. Bu kararın öncesinde MBK almış olduğu kararları kabineye talimat olarak tebliğ etmektedir. Aynı dönemde MBK kurucu meclis kanun tasarısını kabul ederek, tasarının maddelerinin müzakerelerini aralıksız çalışmalarla en kısa sürede tamamlayacaklarını açıklamıştır³⁷³. Kurucu Meclis Kanun Tasarısına göre ayrıca oluşturulan Temsilciler Meclisi' ni hiçbir makam fesh edemeyecektir. Bunun yanı sıra Bakanlar, Temsilciler Meclisi' nin tabii üyesi olarak kabul edilecektir. Tasarıya göre, yeni iktidarın en geç 29 Ekim 1961'de seçilmesi için gerekli önlemler alınacaktır. Ayrıca üyelerin vazifeye mal beyanıyla başlaması ve mal beyanıyla bitirmesi şartı getirilmiştir. Kanunların, Temsilciler Meclisi' nde gündeme gelebilmesi için en az bir MBK üyesi ve en az bir Temsilciler Meclisi' nin imzasının bulunması gerekmektedir. Devlet Başkanı ve MBK, ilim, sanat, eğitim, siyaset, iktisat, ticaret ve askerlik mevzuunda değerli şahsiyetleri belirlenmiş kontenjana göre seçebileceklerdir. Birlik Partisi ve Sosyalist Parti şimdiye kadar meclise mebus sokamadıkları için temsil edilmeyeceklerdir³⁷⁴.

Dolayısıyla Temsilciler Meclisi' nin oluşması ve MBK' nin kendisini kurucu meclis olarak kabul etmesi vesayet kurumlarının kendilerini milli egemenliğin ve halkın üzerinde konumlandıklarını göstermektedir. Yine aynı tarihlerde hükümet aleyhine hareket eden gazetelere kapatma cezalarının yanı sıra muhalif hareketlerde bulunanların tutuklandığı, demokrasi söylemleri ile iktidarı darbeye elde eden vesayetçi yapının bu söylemlerinden uzaklaştığı görülmektedir. Muhalif gazetelerin

³⁷¹ **Milliyet Gazetesi**, 14 Kasım 1960.

³⁷² **Milliyet Gazetesi**, 15 Kasım 1960.

³⁷³ **Milliyet Gazetesi**, 08 Aralık 1960.

³⁷⁴ **Milliyet Gazetesi**, 11 Aralık 1960.

ve muhalif hareketlerin varlıklarına yönelik gerçekleşen bu olumsuz tutumlar darbeyi gerçekleştiren vesayet organlarının zayıf sivil toplum yapısının oluşması için faaliyet gösterdiklerini de ortaya koymaktadır. Bu dönemde CKMP, bütün partilere eşit haklar tanınmadığı, kurucu meclisin CHP ağırlıklı olacağını, belirterek kurucu meclis müzakerelerini eleştirmektedir³⁷⁵.

Oluşturulan kurucu meclisle Türk demokrasi tarihinde çift meclisli yapı tekrar tecrübe edilmiştir. Sonuç olarak 13 Aralık 1960' ta kabul edilen ve 12 Haziran Geçici Anayasası' nı değiştiren bir yasa ile Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Buna göre; Kurucu Meclis, en geç 29 Ekim 1961' de seçilecek TBMM' ne görevi teslim edene kadar yasama ve yürütme üzerinde kontrol yetkisine sahiptir. Kurucu Meclis' i meydana getiren yasaya göre; Kurucu Meclis, siyasal iktidarın yasal geçerliliğini kaybetmesi nedeniyle Türk Milleti adına TSK' nın haksızlıklara karşı koyma hakkını kullanarak iktidarı devirmesiyle iktidarı teslim ettiği Milli Birlik Komitesi ve milletin temsilini sağlayacak şekilde kanunlara uygun oluşturulan Temsilciler Meclisinden oluşmaktadır. Ayrıca genel seçimlere gitmek yerine çok dereceli seçim sisteminin benimsenme gerekçesi olarak Yassıada' da duruşmaların sürmesi gerekçe olarak sunulmuştur. Kurucu Meclis kanuna göre Meclise gidecek temsilcilerin oranı şu şekilde tespit edilmiştir: Devlet Başkanı 10, MBK 18, Bakanlar Kurulu üyeleri, il temsilcileri 75; siyasi partiler temsilcileri: CHP 49, CKMP 25; diğer teşekküller ve kurumlar temsilcileri: baro temsilcileri 6, basın temsilcileri 12, Eski Muharipler Birliği temsilcileri 2, esnaf teşekkülleri temsilcileri 6, gençlik temsilcisi 1, işçi sendikaları temsilcileri 6, odalar temsilcileri 10, öğretmen teşekkülleri temsilcileri 6, tarım teşekkülleri temsilcileri 6, üniversite temsilcileri 12, yargı organları temsilcileri 12 olmak üzere toplamda 256 kişidir³⁷⁶.

Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961' de, MBK üyesi emekli Orgeneral Fahri ÖZDİLEK' in Gürsel adına konuşmasıyla açılmıştır. Meclis Başkanlığına seçilen emekli General Kazım ORBAY, Meclis Başkanlığı seçimini kazanmasının, TSK' ya olan güven ve bağlılığın sürdüğünü gösterdiğini dile getirmektedir. MBK' nın yetkileri kısıtlanmış olmasına rağmen eylemleri gizlilik ilkesine bağlanmıştır. Bu nokta da MBK' nin seçime dayanmayan yapılarını varlıklarını korumak ve demokrasi üzerindeki

³⁷⁵ **Milliyet Gazetesi**, 14 Aralık 1960.

³⁷⁶ Tunca ÖZGİŞİ, **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, TBMM Basımevi, Ankara 2012, s.45.

vesayetlerinin eksilmesini engellemek adına eylemlerini gizli tuttıkları ve yapacakları çalışmalarda herhangi bir yerden direktif almalarının mümkün olmadığını ve sadece göreve geldiklerinde ettikleri yemine ve vicdanlarına karşı sorumlu olduklarını kurucu kanun maddelerine ekledikleri görülmektedir³⁷⁷.

Dolayısıyla gerçekleştirilen bu kanun düzenlemeleriyle vesayet organlarının konumlarının sağlamlaştırıldığı görülmektedir. Kanun maddeleriyle tanınan bu ayrıcalık, vesayet demokrasilerinde görülen hukukun üstünlüğü ilkesine örnek oluştururken devlet organlarının işleyişini sağlamak yerine vesayetçi yapının tesisine yardımcı olduğu görülmektedir. Bu dönemde siyasal partilerin merkez ve taşra teşkilatlarında toplantılar ve kongreler yapmalarına izin verilerek siyasi faaliyetler sınırlı da olsa izin verilmiştir. Bu dönemde ayrıca Amerika ile yapılan yardım anlaşmaları zaman zaman basının gündemini meşgul etmektedir. Böylece siyasi faaliyetlerin canlandırılmasıyla hükümetin normal bir seçim yoluyla sivillere devredilmesi yolunda ilk düzenlemelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde nisbi temsil sistemini getiren milletvekili seçim kanunu kabul edilerek 30 Mayıs 1961 tarihli resmi gazetede yayınlanmıştır. Cumhuriyet Senatosu üyeleri için hazırlanan çoğunluk sistemine dayanan seçim kanunu kabul edilerek 30 Mayıs 1961 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır. 27 Mayıs' ın yıl dönümünde vesayet eliyle hazırlanan yeni anayasa kabul edilmiştir ve 1 Haziran tarihli Resmi Gazete de yayınlanmıştır. Cumhuriyet Senatosu ise, 1961 Anayasası ile düzenlenen yine vesayet eliyle hazırlanmış bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır³⁷⁸. Yapılan anayasal düzenlemeler ve anayasada tesis edilen kurumlar yoluyla vesayetçi yapının hukukun üstünlüğü ilkesini vesayet yapısının tesisi için kullandığı görülmektedir.

Bu dönemde basına, vesayetçi yapının ülkede tesisi adına bir hamle olarak ortaya çıkan darbe anayasasının kabulü için yapılacak referandumda seçmenden gelecek evet kararını etkilemek için gerçekleştirilen faaliyetler basına yansımaktadır. Bu faaliyetler arasında; Gürsel' in anayasaya evet oyu verilmesi yönündeki radyo konuşmaları yanında parti liderlerinin de evet oyu yönünde beklentilerini dile getirdikleri açıklamaları görülmektedir. Bu dönemde, din adamlarının müftülük tarafından hazırlanan hutbelerde halkın anayasa etrafında birleşmesinin meydana

³⁷⁷ ÖZGİŞİ, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s. 46.

³⁷⁸ *Resmi Gazete*, 31 Mayıs 1961 tarih ve 10816 sayılı Halk Oyuna Sunulacak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,

getireceği kuvvetin ele alınmasıyla anayasaya evet faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bu durum DP' nin parti programında inanç ve ibadet özgürlüğüne saygılı bir politikanın benimseneceği ilkesi yer alması gibi sebeplerle Yassıada' da irtica faaliyetleri ile suçlandığı ve yargılandığı bir ortam içerisinde oldukça tezat bir durum oluşturmaktadır³⁷⁹. Bu durum yargılama sürecinde sanıklara isnat edilen suç unsurlarının varlığı ile alakalı soru işaretleri ortaya çıkarmaktadır.

Anayasa' nın referandumu sürecinde, Gürsel radyo konuşmasında, "*Normal nizama varabilmek için Anayasa' nın kabulü şarttır*" demiştir ve devamında, hazırlanan anayasayı eleştirenleri milletin varlığının ve çıkarlarının karşısı olarak kabul edilmesi gerektiğini belirterek, halktan anayasaya evet oyu istediği görülmektedir³⁸⁰. Bu durum, ülkede demokrasinin yeniden tesisi söylemiyle darbeyi gerçekleştiren vesayet organlarının referandum sürecini kontrol altına almaya çalışarak demokrasiye darbelerini sürdürdüklerini göstermektedir. Dolayısıyla bu faaliyetler demokrasinin varlığından ziyade anti demokratik bir yapının varlığını karşımıza çıkarmaktadır.

9 Temmuz 1961' de yeni anayasa için gerçekleştirilen referandumun yeni rejim adına büyük bir başarı olmadığı kamuoyunda değerlendirilmektedir. Oy hakkına sahip seçmenlerin % 83' ü referanduma katılmıştır. Oy kullananların % 60,4' ü evet derken, % 39,6' sı gibi yüksek bir oran askeri yönetime rağmen, muhalefetin sloganı olan "*hayır demekte hayır vardır*" sloganında muhtemel etkisiyle hayır demiştir. Sakarya, Denizli, Bolu, Aydın, Bursa, Çorum, Kütahya, Manisa, İzmir, Samsun ve Zonguldak hayır diyen illerdir. Bu durum mevcut darbe yapısına rağmen halkın önemli bir kesiminin bu darbeyi ve vesayetçi yapının oluşturduğu kurumları benimsemediğini, demokrasiden yana taraf olduklarını göstermektedir. Basına yansıyan haberlerde, orduda gençleştirme hareketinin devam ettiği, üç general ile çeşitli rütbelerde yüz subayın emekli edildikleri görülmektedir. Bu gerçekleştirilen eylemin gerekçesi olarak, emekli edilen bu subayların ordudaki önceki gençleştirme hareketi sırasında hesaba katılmamalarından kaynaklandığı ileri sürülmektedir³⁸¹.

³⁷⁹ **Milliyet Gazetesi**, 02 Temmuz 1961.

³⁸⁰ **Milliyet Gazetesi**, 05 Temmuz 1961.

³⁸¹ **Milliyet Gazetesi**, 09 Temmuz 1961.

Başbakanlığın Anayasa ve Yassıada davaları konusunda açık tartışmalara kesinlikle müsaade edilmeyeceğini belirten tamiminde ayrıca; Anayasa konusunda halkı yanıltıcı tartışmalara müsaade edilmeyeceği, seçimlerin yaklaştığı bir dönemde ülke menfaatlerine zarar verici propagandaların engelleneceği, siyasi partilerin seçim çalışması yapması yasaklanarak ilgili kararın zamanı gelince kanunla açıklanacağı, seçim ve anayasa konusundaki beyanname basma ve dağıtma gibi faaliyetlerin suç olarak kabuk edildiği, aykırı davranışların cezalandırılacağı, silah taşıma yasağının ciddi şekilde devam ettiği, uymayanların cezalandırılacağı, idari makamlara yönelik eleştirel nitelikli propaganda faaliyetlerinin ciddiyetle cezalandırılacağı belirtilmektedir³⁸². Ancak darbeyi demokrasinin varlığını sağlamak ve ülkede demokrasinin yeniden tesisini sağlamak amacıyla gerçekleştirdiğini iddia eden vesayet organlarının almış olduğu bu kararların demokrasinin varlığına zarar verdiği görülmektedir. Kabul edilen bu kararların demokrasiden ziyade vesayetçi yapının kurumsallaşmasının sağlanması için meydana getirildiği kabul edilebilir. Çünkü sağlıklı demokrasi ortamlarında bulunması gereken özgür fikir beyanı, eleştiri, seçim propagandası, sağlıklı sivil toplum kuruluşlarının varlığı gibi temel koşulların bu tamimle yasaklandığı veya daha sonra alınacak kararlara bağlı olarak izne bağlandığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum vesayet demokrasilerinin unsurları arasında görülen zayıf sivil toplum yapısına ve etkisi zayıflamış ve zayıflatılmış muhalefet yapısına örnek olarak kabul edilebilir.

Seçimlere yönelik değerlendirmesinde Gürsel, "*millet hileye karşı durdu*" diyerek, seçimlerde bazı çevrelerce halkı aldatmak ve ayartmak için her türlü yalana başvurulduğunu bunlara rağmen neticenin mükemmel olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Anayasa'nın kabulü ile ilgili benzer haberler dönem basınında bulunmaktadır³⁸³. Gazetelerde, Gürsel başkanlığında toplanan MBK'nin; "*Yuvarlak Masa, Anayasa oylaması ve Seçim*" konularını görüşerek kararlar aldığı yer almaktadır. Bunlara göre: "*1- Seçim için en uygun tarih 15 Ekim olarak tespit edilmiştir. 2- Halkoyu'nda alınan sonuçlar, komite üyeleri tarafından da incelenmiş ve tartışılmıştır. Üyeler bu sonucu memnuniyet verici bulmuştur. 3- Milli Birlik Komitesi, Gürsel' in başkanlığında, siyasi parti liderleri ile bir yuvarlak masa toplantısı yapacak ve lider ile seçimde tutulacak yol hakkında bazı prensip kararları*

³⁸² **Milliyet Gazetesi**, 16 Temmuz 1961.

³⁸³ **Milliyet Gazetesi**, 10, 11, 12 Temmuz 1961.

alacaktır. Bunlar arasında, devrimlerin ve dini inançların politikaya alet edilmemesi, Yassıada duruşmalarının gizli-açık, söz konusu olmaması gibi esaslar bulunmaktadır." Toplantıdan çıkan Komite üyelerinden Kadri KAPLAN, "Bu memleketi idare etmek için yeni bir zihniyet imal etmeye imkan yok. Mevcut şartlarla demokrasiye gideceğiz" demiştir.³⁸⁴ Böylece vesayetçi yapının ülkede var olan siyasi akımları ülke yönetimi açısından yeterli görmediği, kendi görüşleri açısından uygun yapılar arayışında oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu durum vesayetçi ve elitçi anlayışın temelinde bulunan, halkın kendi kendini yönetme noktasında yetersiz olarak kabul edilmesi anlayışına ve korumacılık yaklaşımına da örnek oluşturduğu görülmektedir.

Bu dönemde hükümet açıklamalarında, ordu mensupları, memur, dul ve emeklilere zam yapılarak yaşadıkları geçim zorlukları ile mücadele etmelerinin kolaylaştırılacağını, bu durumun devlet hizmetlerinin görülmesinde de büyük sorunlar doğurduğunu basın açıklamalarında dile getirmektedir. Ordu mensuplarının ekonomik anlamda güçlenmesine yardım eden ve günümüze kadar devam eden Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kurulmuştur. Böylece askeri elitlerin önemli bir ekonomik güce sahip oldukları görülmektedir. Bu sırada Kurucu Meclis (Temsilciler Meclisi + MBK), ilk toplantısını yapmıştır. Bu sivil iradeye geçme yolunda önemli bir adım sayılmakla beraber, MBK gerçek yönetimi elinde tutmaya devam ettiği görülmektedir. Ekonomik koşulların gittikçe kötüye gitmesi, işsizlik ve durgun ekonomi ile işçilerin işten çıkarılmaları üzerine, İşçi Sendikası Birliği işten çıkarılmalara karşı bir protesto gösterisi düzenlemiştir. İşçilerin sloganlarındaki; "patronlar işsizliği körüklemekten çekininiz, işsizlik sigortası olmazsa işçi perişan olur, kurucu meclisten programlı sanayi politikası istiyoruz, bol vaat ve nasihat yerine daimi iş istiyoruz, grev hakkı istiyoruz" söylemleri ekonominin durumunu yansıtmaktadır. Ayrıca 14 Ekim 1960 günü başlayan, DP' nin liderleri ve üyeleri hakkındaki yargılama süreci Yassıada' da 15 Eylül 1961 tarihinde son bulmuştur. Yaklaşık altı yüz kadar sanıktan oluşan Yassıada yargılama süreci Anayasa' nın ihlal, tağyir ve tadilini içeren dava ile başlamıştır. Yargılama sürecinde sanıklar aleyhine açılan Anayasayı ihlal davaları ve 6-7 Eylül olayları, Vatan Cephesi ile iktidar ve muhalefet çatışmalarının neden olarak kabul edildiği Çanakkale Olayları, Kayseri

³⁸⁴Milliyet Gazetesi,14 Temmuz 1961.

Olayları, Topkapı ve üniversite olaylarına ilişkin açılan davalar dikkat çekmektedir. Ancak bazı kaynaklarda; Menderes' in gayrimeşru çocuğunu öldürdüğü iddiasıyla açılan "*Bebek Davası*" ve Bayar'a, Afgan Kralı tarafından hediye edilen tazının Atatürk Orman Çiftliği' ne satılması iddiasıyla açılan "*Köpek davası*" gibi davaların bu sürece gölge düşürdüğü kabul edilmektedir³⁸⁵.

Başsavcı tarafından, Bayar, Menderes, Bakanlar ve Tahkikat Komisyonu kuruluş önergesi veren üç milletvekili ile komisyon üyelerinin idamlarına, diğer sanıkların ise 5 ile 15 yıl arasında değişen hapis cezaları ile cezalandırılmalarını istemiştir. Bu dava 11 Ağustos 1961' de sona ermiştir. Yassı ada mahkemelerinde en uzun süren dava Anayasa' yı ihlal davasıdır. Ayrıca darbe sonucu iktidardan indirilen DP aleyhine; Vinileks Şirketi Davası, Dolandırıcılık Davası, Değirmen Davası, Ali İPAR Davası, Örtülü Ödenek Davası, Radyo Davası, Arsa Davası, Demokrat İzmir Davası, İstimlak Davası, Üniversite Olayları Davası gibi davalar birbirini izlemiştir³⁸⁶. Davalar sonucunda 31 kişi ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak aralarında; Celal BAYAR, Adnan MENDERES, Hasan POLATKAN, Fatin Rüştü ZORLU, Refik KORALTAN, Rüştü ERDELHUN, Agah EROZAN, İbrahim KİRAZOĞLU, Ahmet Hamdi SANCAR, Nusret KİRİŞÇİOĞLU, Bahadır DÜLGER, Emin KALAFAT, Baha AKŞİT, Osman KIVRAKOĞLU ve Zeki ERATAMAN' ın bulunduğu kişiler yargılama süreci sonunda idama mahkum edilmiştir. Bu kişilerden Menderes, Polatkan ve Zorlu' nun idam cezaları onaylamıştır. Bayar' ın cezası 65 yaşını geçtiği için müebbet hapse çevrilirken, diğer 11 ismin cezaları ömür boyu hapse çevrilmiştir. Süreç sonunda idam cezaları onaylanan Polatkan, Zorlu ve Menderes idamların uygulanması için İmralı Adası' na götürülmüştür³⁸⁷. Yassıada yargılamaları sonucunda 128 kişi ise beraat etmiştir³⁸⁸.

Yassıada yargılama süreci hukuka darbe indirilmesi, hukuk ile politika arasında bağ kurulması, adalete yüklenen anlam, hukukun rolü ve adaletin durması gibi bir çok

---

³⁸⁵ Meriç TAFOLAR, "11 aylık yargılama sonucunda 3 idam", <http://www.milliyet.com.tr/11-aylik-yargilama-sonucunda-3-idam-gundem-1889366>; (29.12.2015).

³⁸⁶ Erdal ŞEN, *Belgelerin Dilinden Yassıada' nın Karakutusu*, Zaman Kitap, İstanbul 2000, s.23. TAFOLAR, "11 aylık yargılama sonucunda 3 idam", <http://www.milliyet.com.tr/11-aylik-yargilama-sonucunda-3-idam-gundem-1889366>; (29.12.2015).

³⁸⁸ Hulusi TURGUT, *Yassıada' da Yapılmayan Savunmalar*, Doğan Kitap, İstanbul 2007. s.56-58.

açından eleştirilmektedir³⁸⁹. Bunlar arasından, hukukun gerçekten bağımsız olup olmadığı eleştirisi dikkat çekmektedir. Bunu ortaya koymak adına hukuk, toplumsal güç ve iktidarın birbiriyle olan bağı ele alınmalıdır. Bu yapı incelendiğinde bağı oluşturan öğelerin birbirinden bağımsız olarak ele alınmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla her iktidarın kendine özgü bir ideolojik yapısı olduğu için bunun var olan bu bağdan dolayı hukuk sistemini etkilemesi mümkündür. Ancak bu durumun hukukun bağımsızlığını tamamen ele geçirdiği kabul edilemez. Çünkü günümüz hukuk devletlerinde mevcut ön kabule göre hukuk sisteminin bağımsızlığı değiştirilemeyecek bir alanı bulunmaktadır. Bağımsızlığına dokunulamayacak bu alan evrensel hukuk değerleri olan; insan hakları, hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı ve yargının dokunulmazlığı gibi hukuk değerleri tarafından meydana getirilmektedir. Bu gün bağımsız olarak kabul edilen bu hukuk değerleri oluşum sürecinde çeşitli iktidar ve güç ilişkilerine ve baskılara maruz kalmışlardır³⁹⁰.

Sonuç olarak insan haklarının evrensel olarak kabul edilmesi, hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, yargının bağımsızlığı, idarenin karar ve eylemlerinin yargı yoluna açılması ve hukuka uygunluğu gibi ilkelerin ortaya çıkmasında, bulunduğu toplumda güçlü olarak ortaya çıkan burjuvazinin, mutlak monarşinin kendi çıkarlarına ters düşen özelliklerini ortadan kaldırma yada değiştirme girişimlerinin etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu süreci kendi ideolojik yaklaşımlarına göre etkilememeleri mümkün değildir. Bu durum bugün iktidardan bağımsız olarak kabul ettiğimiz hukukun temel ilkelerinin oluşum sürecinin politik ve ideolojik çekişmeler sonucunda meydana geldiği görülmektedir. Hukuk ve politika arasındaki bu ilişkiden dolayı iktidara gelen ideolojiler doğrultusunda hukuksal ilkelerin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Hukuk ve politika arasındaki ilişkinin ortaya çıktığı bir diğer nokta ise, yargının bağımsızlığı noktasında ortaya çıkmaktadır. Yargının verdiği kararların bağımsız olması ve siyasal iktidardan etkilenmemesi gerekirken, oluşturulan hukuk ilkeleri ve siyasal yargı ile iktidarın var olan egemenliğini pekiştirmek için kararlar verilmesini sağlamak amacıyla yargının siyasal baskı ve tasfiyelerle kontrol altına alınmaya çalışılması yargının bağımsızlığını ve adalet kavramına yüklenen anlamı ortadan kaldırmaktadır. Sonuç

³⁸⁹ Zeliha HACIMURATLAR, "Hukuk-Politika-Adalet İlişkisi Açısından Yassıada Yargılamalarına Kısa Bir Bakış", Ankara Barosu Dergisi, Yıl 66, Sayı 3 (Yaz 2008), s.s. 82-89.

³⁹⁰ HACIMURATLAR, "Hukuk-Politika-Adalet İlişkisi Açısından Yassıada Yargılamalarına Kısa Bir Bakış", ss. 82-89.

olarak bu süreçler sonunda hukukun bağımsızlığının ortadan kalkmasıyla yargılama işlemi bitmeden kararın yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu tarz durumlarda yargının ihlali mevcut iktidarın varlığının sağlanması adına gerçekleştirildiği için genellikle iktidarın olağan faaliyeti, sıradan bir uygulama olarak yansıtılmaktadır³⁹¹.

Yassıada yargılama sürecinde yaşanan gelişmelerde benzeri özellikler ortaya çıkmaktadır. Yargılama sürecinde sanıklar, Türk Ceza Kanunu 146. maddesinde düzenlenen Anayasa' nın ihlali suçu ile yargılanmaktadır. Ancak gerçekleşen yargılama sürecinde isnat edilen suçun, sanıkların vekillikleri sırasında yasama görevlerini yerine getirirken darbeci yapı tarafından anayasaya aykırı kabul edilen yasalar için kullanmış oldukları oylara dayanmasından dolayı siyasi yargı yapısını ortaya koymaktadır. Sanıklara isnat edilen suçun gerek hukuki dayanağını oluşturan Türk Ceza Kanunu' nun 146. maddesi incelendiğinde yasama görevi yerine getirilirken kullanılan olumlu yada olumsuz oyların bu suç kapsamına girmemesi, gerekse 24 Anayasası' nda vekillerin yasama faaliyetlerinden dolayı dokunulmazlık ve sorumsuzlukla donatılmış olması sanıklara isnat edilen suçun hukuki dayanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu durum siyasi yargı yapısını ortaya koymaktadır. Ayrıca siyasi yargı yapısını ortaya koyan bir diğer konu ise, sanıklara parti liderleri ile olan ilişkilerinin yargılama sürecinde suç olarak sunulması karşımıza çıkmaktadır. Bu suçlamaların hukuki dayanaklarının olmaması, tarafsız olması beklenen yargılama sürecinin siyasi yargıya dönüşmesine neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla darbe sonucu iktidardan uzaklaştırılan DP' lilerin yargılama sürecinin günümüzde kabul edilen evrensel hukuk ilkelerinden uzaklaştığı görülmektedir³⁹².

Bu durum yargılama sürecinin, vesayetçi yapının sahip olduğu ideoloji doğrultusunda belli bir siyasi görüşe sahip grubu tasfiye etmek amacıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Çünkü darbe ile indirilen iktidar döneminde yasama faaliyetlerinde aynı yasalar için olumlu oy kullanan DP'li vekillerden daha sonra iktidardan istifa ederek ana muhalefet saflarına geçen vekillerin neden yargılanmadıklarının mahkeme başkanına sorulması üzerine, başkanın; "*sizi buraya*

---

³⁹¹ HACIMURATLAR, "Hukuk-Politika-Adalet İlişkisi Açısından Yassıada Yargılamalarına Kısa Bir Bakış",s.s. 82-89.

³⁹² HACIMURATLAR, "Hukuk-Politika-Adalet İlişkisi Açısından Yassıada Yargılamalarına Kısa Bir Bakış",s.s. 82-89.

*tıkan güç böyle istedi*³⁹³ demesi siyasi yargının varlığını ve yargının bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yargılama sürecinde tabii hakim ilkesi, kanun önünde eşitlik gibi hukuk ve adaletin evrensel kabul gören temel ilkelerinin bir yana bırakıldığı göstermektedir³⁹⁴. Böylece Yassıada yargılama süreci ile vesayetçi merkezin çevreyi yok etme, merkezlerini güçlendirme faaliyetinde hukukun üstünlüğü ilkesini bir araç olarak kullandıkları görülmektedir. Böylece vesayetli demokrasilerde bulunan hukukun üstünlüğü ilkesinin darbe sonrası varlığı ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Kurucu Meclis oybirliğiyle karar çıkararak, seçimlerin 15 Ekim' de yapılacağını ve seçimden önceki üç günlük propaganda yasağının kaldırılarak kanunun tadil edileceğini belirtmiştir. Gürsel' in millete uğurlu olmasını temenni ettiği kararla ilgili Şemsettin GÜNALTAY açıklamalarında, "*...Memleketin istikbalini ve gidişini temin edecek bir kararı vermek için toplandık. Kansıız bir ihtilal yapan hamiyetli Türk çocukları, verdikleri sözü tutmuşlar, demokrasiyi yerleştirmek için bu günü hazırlamışlardır. Bizi bugünlere yetiştiren Türk çocuklarına minnetler*" demiştir³⁹⁵. Bu açıklama ülkedeki vesayetçi elitçi merkezin ülkede demokrasinin varlığını ve tesisini yapılan darbeye ve kendilerine bağladıklarını göstermektedir. Bu durum vesayet demokrasilerinin kaynağı olan halkın özel bilgiyi yorumlamada yetersiz olduğu ve korumaya muhtaç olduğu temel varsayımına dayanan; halk tek başına bırakılmaz anlayışı ve korumacılık - muhafazlık yaklaşımlarının varlığını ortaya koymaktadır.

Aynı dönemde iktidarın sivilleşmesi için gerçekleştirilen siyasal parti faaliyetlerine yönelik, MBK üyesi Mucip ATAKLI; "*Tutumları milli menfaatleri büyük ölçüde zedeleyici olan partiler kapatılabilir. Sakim yolda yürüyen partilerin başında Adalet partisi bulunmaktadır. İkinci sırayı da Yeni Türkiye Partisi almıştır*" ve devamında Adalet Partisinin tutumu ve yanlış yolda olan partilerin ikazı ile ilgili gelen sual üzerine, "*İkazlar yapılıyor. Yanlış yolda olan partiler hakkında tedbir düşünülebilir.*

---

³⁹³Bu cümlelerin Salim BAŞOL' a ait olduğu ilgili haber kaynaklarında da geçmektedir. Taha AKYOL, "27 Mayıs darbesi ", <http://www.milliyet.com.tr/2004/05/28/yazar/akyol.html>; (29.12.2015). "Yassıada Yargılamaları", <http://www.haberturk.com/tarihte-bugun/haber/990629-yassıada-yargılamaları>; (29.12.2015).

³⁹⁴HACIMURATLAR, "Hukuk-Politika-Adalet İlişkisi Açısından Yassıada Yargılamalarına Kısa Bir Bakış", s.s. 82-89.

³⁹⁵Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1961.

Son günlerde Yeni Türkiye Partisi' nin tutumu da Adalet Partisi' ninkine benzemeye başladı. Tuttukları sakim yolda birinci derecede Adalet Partisi, ikinci derecede Yeni Türkiye Partisi bulunmaktadır. Yanlış yolda gitmeye devam ederse, milli menfaatler başta geleceğinden bunlar hakkında her türlü muamele yapılabilir" ve devamında her türlü muamele tabiri içine kapatmanın girip girmediğinin sorulması üzerine, "Yanlış yolda yürümekte devam ederlerse, tutumları milli menfaatleri büyük nisbette zedeleyecek olursa kapatılabilirler. Temennimiz iyi yola girmeleridir" demiştir³⁹⁶. Böylece seçim öncesi partilere gözdağı verildiği gibi seçim yapılsa da meclis üzerindeki vesayetın devam edeceğini, vesayetçi merkezin uygun görmediği politikaları izleyen partilerin kapatılacağı anlaşılmaktadır. Bu durum vesayet demokrasilerinde bulunan zayıf parlamento yapısına ve gücü zayıflatılmış muhalefet yapısına örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda ülke yönetiminde alınacak kararların kişilere bağlanmasından dolayı vesayet demokrasileri unsurları arasında bulunan elitçi yapının varlığı ögesine de örnek oluşturmaktadır.

Adnan MENDERES' in oğlu Yüksel MENDERES seçim öncesi Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevinden istifa ederek YTP' ne katılmıştır. Menderes seçimlerde Aydın' dan adaylığını koyacağını belirtmesinin yanı sıra açıklamalarında YTP idarecileriyle tam bir fikir birliğinde olduğu için bu partiye katıldığını açıklamıştır³⁹⁷. Seçim çalışmalarının devam ettiği dönemde AP İzmir İl Başkanı Emekli General M. Ali AYTAÇ, İzmir 3. Asliye Ceza Mahkemesinde tevkif edilmiştir. Emekli General Aytaç, "*Devlet ve MBK' nin nüfuzunu kırmak, rey avcılığı için Türk umumi ahlak ve adab törelerine aykırı hareket*" le itham edilmiştir³⁹⁸. Bu durum vesayetçi yapının seçimleri kontrol altında tutma düşüncesiyle hareket ettiklerini göstermektedir. Özgür ve eşit koşullara sahip seçim ortamının varlığı demokrasinin sağlıklı işlemesi adına gerekli ana unsurlar iken bunun tam aksine hareket edildiği ve bu maksatla hukukun üstünlüğünden yararlanıldığı görülmektedir. Dikkat çeken ayrıntı ise, vesayet yapılarında hukukun üstünlüğü devlet işleyişinin istendiği yönde sağlanması adına kullanırken Türkiye'de aynı zamanda muhalefetin kontrol altında tutulması yönünde de kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum vesayet

³⁹⁶Milliyet Gazetesi, 06 Ağustos 1961.

³⁹⁷Milliyet Gazetesi, 30 Ağustos 1961.

³⁹⁸Milliyet Gazetesi, 30 Eylül 1961.

demokrasilerinde var olan gücü zayıflamış ya da zayıflatılmış muhalefet yapılarına da örnek oluşturmaktadır.

31 Ağustos' danberi Çankaya' da yuvarlak masa toplantısı düzenleyen; TİP haricinde CHP, Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Memleketçi Serbest Parti' nin katıldığı bu toplantıda: *"27 Mayıs Devrimi' ni siyasal çıkarlara alet etmemek, Atatürk Reformları' nı korumak, İslamiyet' i siyasal amaçlara alet etmemek, Yassıada Mahkemelerinde alınan kararları eleştirmemek ve parti çıkarları için kullanmamak, MBK' nin seçim siyasetini eleştirmemek, ülkede bölücülük yaratacak propagandalar yapmamak, aşırı sola, komünizme, aşırı sağ ve ırkçılığa ve her türlü totaliter sisteme ve ayrıcalığa karşı gelmek, dış siyaset konusunda bir olmak "* kararlarının alındığı görülmektedir. Seçimlere katılacak siyasal partilerin ekonomiye yönelik vaatlerini eleştiren Maliye Bakanı Kemal KURDAŞ, partilerin ekonomiye vaatlerini mantık dışı olarak kabul ederken, 1950-1960 dönemine benzer tercihlerin vatandaşların daha büyük acılar çekmesine neden olacağını belirtirken, bir nokta da seçimlerde dikkatli olunması yönünde uyarı yaptığı görülmektedir³⁹⁹.

Bu açıklamaların seçimleri yönlendirdiği kabul edilebilir. Ayrıca seçimlere yönelik alınan bu kararlarla partilerin seçime giderken vesayetçi yapıyı ve vesayetçi yapının beklentilerini kabul ederek kendilerini merkez karşısında yakın çevre olarak konumlandıkları görülmektedir. Partilerin varlıklarını güvence altına almak için bu tutumu sergiledikleri kabul edilebilir. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimlerde, CHP % 36, bir anlamda DP' nin varisi kabul edilen Adalet Partisi % 34, Yeni Türkiye Partisi % 14, CKMP ise % 13 oranında oy almıştır. Bu oy oranları halkın darbeyi benimsemediğini, seçmenin büyük çoğunluğunun yine DP' den yada diğer bir demokrasiden yana olduğunu göstermektedir⁴⁰⁰. Dolayısıyla vesayetçi elitçi merkez tarafından demokrasi söylemleri ile gerçekleştirilen darbenin halk tarafından kabullenilmediği görülmektedir. Sonuç olarak seçimler yoluyla yönetim halka geri geçmiştir. Ancak vesayetçi yapının 1950 -1960 döneminde yaşadığı vesayetine zarar veren süreci bir daha yaşamamak ve kendi merkezini güçlendirmek için; Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Cumhuriyet Senatosu, Devlet Planlama

³⁹⁹ **Cumhuriyet Gazetesi; Dönem Basını**, 12 Eylül 1961.

⁴⁰⁰ Kemal GÖZLER, **Türk Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa, 2013, s.50.

Teşkilatı (DPT), Danıştay, askeri ve sivil yargı bürokrasisi gibi kurumları oluşturdukları görülmektedir⁴⁰¹. Darbe sonrası seçimler yoluyla yönetimde sivilleşmenin sağlandığı dile getirilse de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Cemal Gürsel' in karşısına rakip olarak çıkan AP' li Anayasa hukukçusu Ali Fuat BAŞGİL, Genel Kurmay Başkanlığında fiili olarak kafasına silah dayama yoluyla tehdit edildiği yada masa üzerine bırakılan silah ve aday olması durumunda hayati güvence verilemeyeceğinin belirtilmesi⁴⁰² üzerine istifa ettirildiği böylece seçimlere alternatifsiz girildiği farklı kaynaklarda geçmektedir. Bu durum demokrasi ve sivilleşme söylemlerine rağmen vesayetçi yapının konumu korumak adına faaliyette olduğunu göstermektedir⁴⁰³. Bu durum demokrasinin varlığına zarar verdiği gibi muhalefeti gücünün zayıflattırıldığını da göstermektedir.

Darbe sonrası yönetimde tam sivilleşmenin gerçekleşmesinden önce MBK, emekliye ayırdığı subayları farklı kamu kurumlarına atayarak bürokrasi üzerinde de ideolojik dönüşümünün tamamlaması için hareket ettiği görülmektedir⁴⁰⁴. Bu durum darbeleri yapan vesayetçi yapıların varlıklarını teminat altına almalarını sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmadan yönetimi bırakmayacakları anlayışını da ortaya koymaktadır. Vesayetçilerin kurumsallaşması adına yapılan diğer düzenlemelerden ise; MGK' nın varlığı ve sahip olduğu yetkiler ile yine daha önce değindiğimiz tabi senatörlük başlıkları dikkat çekmektedir⁴⁰⁵. Bu kurumların ortaya çıkışında, vesayet demokrasilerini ortaya çıkaran elitist görüşün dayandığı halkın doğru ve sağlıklı karar vereme sürecinde yetersiz kabul edilmesi yaklaşımının etkili olduğu kabul edilebilir. Çünkü sadece halka dayalı bir siyasal parti yada hükümetin varlığı yeterli olmayacağı için merkezin konumunu sarsabileceği kabul edilmektedir. Bundan dolayı böyle bir yapı vesayetçi yapıya göre sakıncalı kabul edilebilir. Dolayısıyla bu gücün oluşturulan yasal, anayasal bürokratik kurumlarla denetlenmesi ve gücün bölüştürülmesi anlayışı vesayetçi yapı için kendi varlığı adına zorunlu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de demokrasi üzerinde vesayetçilerin

⁴⁰¹ Metin HEPER, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açidan*, Doğan Kitap, İstanbul 2011, s. 154.

⁴⁰² [http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/cankaya3586/dosya_3589.html;\(16.04.2016\)](http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/cankaya3586/dosya_3589.html;(16.04.2016))

⁴⁰³ Dilşen İNCE ERDOĞAN, Talip KABADAYI, Hüseyin ÜRETEN ve diğerleri, *Türk Tarihinde Adnan Menderes Cilt II*, Aydın Şubat 2012, s.731-733.

⁴⁰⁴ Kemal H. KARPAT, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876- 1980*, İmge Kitapevi, Ankara 2007, s. 194.

⁴⁰⁵ Serap YAZICI, *Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 76-81.

kurumsallaşması adına meydana getirilen bu kurumlar arasında Anayasa Mahkemesi' de bulunmaktadır.

3.5. Darbe Sonrası Vesayet Demokrasisinin Yeniden Tesisi

Vesayetli demokrasinin darbe sonrası yeniden tesisini ele alacağımız bu başlık altında Devlet Planlama Teşkilatını, Çift Meclis ve Tabi Senatörlük Yapısı, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu, Danıştay, Askeri Yargı Kurumları, Milli Güvenlik Kurulu, Radyo ve Televizyonun İdaresi ve Haber Ajansları ve Üniversiteler, 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı konuları ele alınacaktır.

3.5.1. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)

MBK tarafından kurulan Devlet Planlama Teşkilatı, Başbakanlığa bağlı olan bir müsteşar tarafından yönetilecektir. 30 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Devlet Planlama Teşkilatı⁴⁰⁶, 1961 Anayasası'nın 129. maddesinde kendisine yer bulmuştur. Teşkilatın kuruluşu, çalışması ve yapılacak ilgili değişiklikler özel kanuna bağlanmıştır⁴⁰⁷. DPT, Yüksek Planlama Kurulu ve Planlama Merkez Teşkilatı olmak üzere iki ana yapıdan oluşmaktadır. Teşkilat, ülkenin sosyal ve ekonomik hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmasını sağlayacak planlamayı yapmakla görevlendirilmiştir. DPT'yi meydana getiren ana yapılardan Planlama Merkez Teşkilatı ise; İktisadi Planlama Dairesi Başkanlığı, Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı ve Koordinasyon Planlama Başkanlığı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Teşkilatın ana yapılarından Yüksek Planlama Kurulu ise; Başbakan yada Başbakan yardımcısı, Bakanlar Kurulu'nun belirleyeceği üç Bakan, Planlama Müsteşarı, İktisadi Planlama Dairesi Başkanı ve Koordinasyon Dairesi Başkanı'ndan oluşmaktadır. Bu noktada sahip olduğu yetkilendirmeye göre, teşkilat uzun vadeli planlar yapacaktır. Planlama Merkez Teşkilatı'nın hazırladığı

⁴⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, "1960 Sonrası Dönemde Planlama", <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/60SonrasiDonem.aspx>; (01.02.2016).

⁴⁰⁷ Kemal GÖZLER, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (01.02.2016).

senelik planlar ise, Yüksek Planlama Kuruluna gönderilecektir. Planlama teşkilatının yapısında üniversitelerin akademik kadrolarında bulunan kişilerde görev alabilecektir⁴⁰⁸. Oluşturulan bu kurumla vesayet organlarının demokrasiyi yeniden tesis ettikten sonra yönetimi sivillere terk edeceği tezini uygulamaya geçirmeden önce kendisine bürokratik güvenceler oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durum atanmışların seçilmişler ve demokrasi üzerindeki vesayetini güçlendirmiştir. Meydana gelecek hükümetlerin politikaları DPT ile tamamen olmasa da kontrol altına alınmıştır. Dolayısıyla ülkedeki vesayetçi elitçi merkezin oluşturacağı ülke yönetim planları seçimler yoluyla gelecek hükümetlerin faaliyetlerinin ve planlarının önüne geçeceği görülmektedir. Bu durum vesayet demokrasilerindeki devlet otoritesini sağlayacak mekanizmaların varlığına bir başka örnek olarak kabul edilebilir⁴⁰⁹.

3.5.2. Çift Meclis ve Tabi Senatörlük

1961 Anayasasında 1924 Anayasasından farklı olarak çift-meclis sistemi kabul edilmiştir. Ancak, 1876 Kanun-u Esasisi de çift meclis sistemi kabul edildiği için yeni bir düzenleme değildir. Anayasaya göre; yasama yetkisi Meclise aittir. İki yapılı Meclis; Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere genel seçimle seçilmiş dört yüz elli vekilden meydana getirilmiştir. Bu dört yüz elli vekilden birinci grup olan yüz elli tanesi halk tarafından, on beş kişi olan ikinci grup Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Bu ilk iki grubun görev süresi altı olarak belirlenmişken, üçüncü grubun görev süresi ömür boyu olarak tanımlanmıştır. Kendi içinde iki gruba ayrılan bu gruba tabii üyelere denilmektedir. Tabii üyelerin 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı Kanununla düzenlenen birinci grubu Milli Birlik Komitesi ve üyelerinden oluşmaktadır. İkinci grup ise eski Cumhurbaşkanı tarafından oluşmaktadır⁴¹⁰. Bu nokta da oluşturulan çift meclisli yapının seçim yoluyla halka dayanmak yerine atanmış bireylerin kararlarına dayanması ve meclis üyelerinin bir kısmına hayat boyu üyelik tanınması sağlıklı demokrasinin var olduğu ülkelerde görmek mümkün değildir.

⁴⁰⁸ Milliyet Gazetesi, 01 Ekim 1960.

⁴⁰⁹ GÖZLER, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (01.02.2016).

⁴¹⁰ GÖZLER, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (29.12.2015).

Dolayısıyla tabii üyeler ve meclisi oluşturan üyelerin seçim usulü demokrasi üzerindeki vesayetçi yapının gücünü arttırmaktadır. Ayrıca meclisteki tabii üyelerin varlığı meclisin oluşumunu halkın kararlarına ve tercihlerine bırakmamasından dolayı vesayet demokrasisi kaynakları arasında bulunan, halk tek başına bırakılamaz yaklaşımına ve vesayet demokrasisi unsurları arasında yer alan, etkisi zayıflatılmış parlamentonun varlığına örnek oluşturmaktadır⁴¹¹.

Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilmek için kırk yaş alt sınırı ve yüksek öğrenim şartı bulunmaktadır. Bunun aksine mebus seçilebilmek için otuz yaş alt sınırı ve Türkçe okur - yazar olmak yeterlidir. Milletvekillerinin görev süresi dört yıl iken Cumhuriyet Senatosu üyelerinin (tabii üyeler dışındakiler) görev süresi ise altı yıl olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak genel seçimler dört yılda bir yapılacaktır. Ancak Cumhuriyet Senatosu seçimleri iki yılda bir yapılacaktır ve her seçimde, Cumhuriyet Senatosu üçte iki oranında yenilenecektir. Millet Meclisinin yetkileri, Senatonun yetkilerinden genellikle daha fazladır, çünkü hükümet, Cumhuriyet Senatosuna karşı değil, Millet Meclisine karşı sorumlu tutulmuştur. Bu noktada güven oylamasının yeri Meclis olarak belirlenmiştir ve senatoya oy hakkı tanınmamıştır⁴¹².

Bu noktada Cumhuriyet Senato' su üyelerinin ve Millet Meclisi üyelerinin seçilmesi için aranan şartlar arasındaki farklar elitçi anlayışın ve elitçi yapının varlığını ortaya koymaktadır. Yasama da son söz meclise ait iken tasarı ve tekliflerin görüşülmesi noktasında Cumhuriyet Senatosu' na önemli yetkiler tanımlanmıştır. Bu yetkilendirme 61 Anayasa' sının 92. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Meclisin onayladığı bir tasarı Cumhuriyet Senatosu' nda salt çoğunlukla veya üçte iki çoğunlukla reddedilirse, aynı tasarı Meclis tarafından kabul edilmesi için salt çoğunluk ve üçte iki çoğunluk gerekmektedir. Bu noktada Cumhuriyet Senato' suna Meclis' te yeterli çoğunluğa sahip olmayan hükümetin tasarılarını reddetme hakkı tanınmıştır. Meclis' in kabul ettiği bir tasarı Cumhuriyet Senatosu tarafından değiştirilerek kabul edilmesi durumunda, Meclis' in bu durumu onaylamaması durumunda iki Meclis' in ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıda kişiden oluşan karma komisyonun hazırlayacağı metnin Meclis' e sunulması durumunda Meclis' in

⁴¹¹GÖZLER, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (01.02.2016).

⁴¹²GÖZLER, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (29.12.2015).

bu metni ya aynen kabul etmesi yada Cumhuriyet Senatosu' nun değişiklik yaparak kabul ettiği metni kabul etmesi gerekir. Ancak Meclis bu iki şarttan birini kabul etmek istemezse, kendi hazırlayacağı metni, eğer Cumhuriyet Senatosu değişikliği üye tam sayısı ile karara bağlamışsa salt çoğunlukla karara bağlaması gerekmektedir. Bunlara ek olarak gensoru haricinde meclis araştırması ve meclis soruşturması gibi iktidarı denetleme yetkilendirmesinde iki Meclis' te eşit haklara sahiptir. Bu nokta da iki Meclis' in eşit haklara sahip olduğu bir diğer nokta ise, Anayasa' nın değiştirilmesi hususunda mevcuttur. Bu konu Anayasa' nın 155'inci maddesinde, Anayasa değişikliği önerisi için iki Meclis' in ayrı ayrı üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğu gerekmektedir⁴¹³. Bu yetkilendirmeler bize yönetimde sivilleşme hareketine rağmen vesayetçi yapının varlığının korunmaya çalışıldığını göstermektedir. Çünkü yasama sürecinde çift meclisli yapıda meydana gelebilecek uyumsuzluklara karşı yapılan düzenlemelerle yasama sürecinin Millet Meclisi aleyhine sertleştirilmesiyle vesayetçi yapının güçlendirildiği görülmektedir. Bu durum hukukun üstünlüğünün vesayetçi yapının kurumsallaşması adına kullanıldığını göstermektedir.

3.5.3. Anayasa Mahkemesi

Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, ilk kez 1961 Anayasası' nda düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, görev ve yetkileri, yargılama süreci, çalışma usulü ve kararlarının niteliği 1961 Anayasası'nın 145' inci ve 152' nci maddeleri arasında düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi, ilk tesis edildiği zaman kanunları ve TBMM İçtüzükleri'ni Anayasa'ya şekil ve esas açısından uygunluğunu kontrol etmekle yetkilendirilmiştir. Bunlara ek olarak, görevleri nedeniyle ortaya çıkan suçlardan dolayı Anayasa'da belirtilen kişileri Yüce Divan sıfatıyla yargılamak, siyasi partilerin kapatılması davalarına bakmak, siyasi partilerin gelir ve giderlerini denetlemek ile yetkilendirilmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, on beş asıl ve beş yedek üyeden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Bu üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay tarafından, biri Sayıştay Genel Kurulu tarafından, üç üye TBMM tarafından, iki üye Cumhuriyet Senatosu tarafından, bir üye Askeri Yargıtay tarafından ve bir üye

⁴¹³ GÖZLER, "1961 Anayasası", www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm; (29.12.2015).

Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. 1961 Anayasası'nda 1971 Anayasası ile yapılan değişiklikle, kanun hükmünde kararnemeleri şekil ve esas bakımından, anayasa değişikliklerini ise Anayasa'da gösterilen şekil şartları bakımından denetleme görevi verilerek Anayasa Mahkemesinin görev alanı belirgin hale getirilmiştir⁴¹⁴. Anayasa Mahkemesi, vesayetçi yapı tarafından seçilmişlerin üstünde konumlandırılarak TBMM' nin yasama yetkisinin sınırlandırıldığı ve kontrol altına alındığı görülmektedir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi' nin siyasi partilerin kapatılması hakkında davalarda yetkilendirilmesi demokrasinin varlığı açısından olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nokta da Anayasa Mahkemesi dönem için var olan yetkileriyle atanmışlardan oluşan bir kurumun seçilmişlerin ve faaliyetlerinin üstünde konumlandırıldığı ve demokrasi üzerinde bir kontrol mekanizması görevi yerine getirdiği görülmektedir. Bu durum vesayet demokrasilerinde görülen devlet otoritesini sağlayacak kurumların varlığına örnek oluşturmaktadır.

3.5.4. Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu

1961 Anayasası ile adalet yönetiminde ilk kez düzenlenen "*Yüksek Hakimler Kurulu*" ile "*Yüksek Savcılar Kurulu*" birbirinden ayrı iki kurum olarak düzenlenmiştir. Yüksek Savcılar Kurulu, 1961 Anayasasının 137'nci maddesinde; Yüksek Hakimler Kurulu ise 143' üncü ve 144' üncü maddelerinde düzenlenmiştir. Bu iki kurulun kanuni düzenlemeleri ise 22/04/1962 tarihli 45 sayılı Yüksek Hakimler Kurulu Kanunu ile yapılmıştır. İlk halinde Yüksek Savcılar Kurulu ile ilgili düzenleme bulunmayan 1961 Anayasasında, 20/09/1971 tarihli 1488 sayılı Kanun' la yapılan değişiklikle Yüksek Savcılar Kurulu düzenlenmiştir⁴¹⁵. Anayasanın değişiklik yapılan 137'nci maddesine göre Cumhuriyet savcıları, idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlanmıştır. Cumhuriyet savcılarının Yargıtay üyeliğine seçilmeleri dışında kalan bütün özlük işleri ve disiplin cezaları ile meslekten çıkarılmaları hakkında karar verme yetkisi Yüksek Savcılar Kurulu' na verilmiştir.

⁴¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, "**Kuruluş**", <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/kisatarihce/tarihselbilgi.html>; (04.02.2016).

⁴¹⁵ Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, "**Tarihi Gelişimi**", <http://www.hsyk.gov.tr/tarihce.html>; (04.02.2016).

(Bu Kurul'un kararları kesin olup bunlar aleyhine başka bir mercie başvurulamaz⁴¹⁶).

Ancak disiplin ve meslekten çıkarma cezaları ile ilgili kararların bir defa daha incelenmesinin talep hakkı Adalet Bakanı ve hakkında karar verilen Cumhuriyet Savcısı' na verilmiştir. Yüksek Savcılar Kurulu, Adalet Bakanının başkanlığında Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kurulunca seçilen üç asıl ve iki yedek üye ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı ve Özlük İşleri Genel Müdüründen oluşmaktadır. Adalet Bakanı bulunmadığı zaman Kurula Cumhuriyet Başsavcısı Başkanlık etmektedir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Adalet Bakanlığı Cumhuriyet savcılarını geçici yetki ile görevlendirerek bu kararı ilk toplantısında Kurulun onamasına sunmaktadır. Bakanlık Merkez kuruluşunda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak Cumhuriyet savcılarını, muvaffakatlarını alarak, atama yetkisi Adalet Bakanına aittir. Cumhuriyet savcılarının denetimi ve haklarındaki soruşturma Adalet Bakanlığı müfettişleri veya üst dereceli Cumhuriyet savcılar eliyle yapılmaktadır. Yüksek Savcılar Kurulunun kuruluşu, çalışma usulleri, toplantı ve karar yeter sayısı, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kurulunca seçilecek asıl ve yedek üyelerin seçim usulleri ve görev süreleri kanunla düzenlenmektedir. Cumhuriyet Başsavcısı, Yüksek Mahkemeler hakimleri hakkındaki hükümlere tabidir⁴¹⁷.

Bu nokta da Cumhuriyet Savcılarının idari yönden, özlük işleri ve disiplin, meslekten çıkarma ve atama, terfi işlemlerinin siyasi bir Bakanlığa bağlanması, disiplin ve meslekten çıkarma cezalarının tekrar incelenmesi talep hakkının bir kereye mahsus siyasi Bakanlığa ve hakkında karar verilen Cumhuriyet Savcısı'na tanınması, Yüksek Savcılar Kurulu'nun ilgili siyasi Bakanlık başkanlığında toplanması, gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda Cumhuriyet Savcılar' nın geçici yetkilendirmesini siyasi Bakanlığın yapması ve mevcut durumun gecikmesinde sakıncalı olup olmadığı hususunun nasıl belirleneceğinin yoruma açık bırakılması, Cumhuriyet Savcılar' nın haklarındaki soruşturma yürütme işlemine yetkili makamlar arasında siyasi Bakanlık bünyesindeki müfettişlerin bulunması Yüksek Savcılar Kurulu' nun ve Cumhuriyet Savcılar' nın çalışmaları üzerinde baskı oluşturarak siyasi yargının ortaya çıkmasına

---

⁴¹⁶ Parantez içinde italik harflerle yazılan bu cümle, Anayasa Mahkemesinin 27.09.1977 tarih ve E.1977/82, K.1977/117 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. Kemal GÖZLER, "1961 Anayasası", <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>; (05.02.2016).

⁴¹⁷ GÖZLER, "1961 Anayasası", <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>; (05.02.2016).

neden olmaktadır. Bu durum hukukun temelinde bulunan yargının bağımsızlığı, evrensel hukuk değerini ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla bu durum yargı sürecinin vesayet yapısı tarafından kontrol altında tutulması yönünde bir çalışma olarak da kabul edilebilir. Bu düzenlemelerle Yassıada yargılamaları sürecinde ortaya çıkan siyasi yargı yapısının yasal olarak meydana getirildiği görülmektedir. Ayrıca hukukun üstünlüğünün mevcut vesayetçi yapının varlığının korunması adına kullanıldığını göstermektedir.

1961 Anayasasının 143' üncü maddesinin ilk halinde Yüksek Hakimler Kurulu, on sekiz asıl ve beş yedek üyeden oluşacak şekilde kurulmuştur. Bu üyelere altısı Yargıtay Genel Kurulunca, altısı birinci sınıfa ayrılmış hakimlerce ve kendi aralarından gizli oyla seçilmektedir. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu yüksek mahkemelerde hakimlik yapmış kişiler arasından üçer üye seçilmektedir. Adalet Bakanı, Yüksek Hakimler Kurulu toplantılarına bizzat katılabilir; ancak oylamaya katılamamaktadır. Anayasanın 143' üncü maddesi 20/09/1971 tarihli 1488 sayılı Kanun' la değiştirilmiştir. Değişikle Yüksek Hakimler Kuruluna Meclis ve Senato ile hakimlerin üye seçmesi uygulamasından vazgeçilmiş ve kurul üyelerinin sadece Yargıtay Genel Kurulu tarafından seçilmesi öngörülmüştür. 1971 değişikliği ile Adalet Bakanı'na kurulda oy verme hakkı tanınmıştır. Yüksek Hakimler Kurulu Kanunu' na göre Kurul üç bölümden oluşmaktadır. Kurulun ayrı bir bütçesi yoktur, bütçe ve sekreteryaya hizmetleri Adalet Bakanlığınca yerine getirilmektedir⁴¹⁸.Yüksek Hakimler Kurulu üyelerinin, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu üyeleri tarafından belirlenmesi hem kurulun çalışmalarını hem de hakimlerin kararlarını ülkedeki darbe yanlısı vesayetçi yapının tahakkümü altına aldığı görülmektedir. Bu uygulamalar ayrıca darbe ile oluşturulan Anayasanın, hukuk üzerindeki vesayeti meydana getirdiğini göstermektedir. Anayasa' nın143' üncü maddesinde var olan bu durum daha sonra yapılan değişiklikle ortadan kaldırılmıştır. Ancak yapılan yeni düzenlemeler ile ilgili siyasal Bakanlığa kurulda oy hakkı tanınmıştır⁴¹⁹. Bu durumun etkisiyle Yüksek Hakimler Kurulu' nun kararlarında iktidarın etkisinin tamamen ortadan kalkmadığı görülmekte

---

⁴¹⁸Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, "Tarihi Gelişimi", <http://www.hsyk.gov.tr/tarihce.html>; (04.02.2016).

⁴¹⁹Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, "Tarihi Gelişimi", <http://www.hsyk.gov.tr/tarihce.html>; (04.02.2016).

3.5.5. Danıştay

Danıştay, İmparatorluk döneminde 54 yıl sürdürdüğü görevi, 4 Kasım 1922 tarihinde İstanbul' daki bütün merkez kurumlarının TBMM bünyesine geçmesiyle varlığı son bulmuştur. Cumhuriyet döneminde 669 Sayılı Kanunla Danıştay tesis edilerek, 6 Temmuz 1927' de faaliyete başlamıştır. Kuruluşunu düzenleyen Kanuna göre Danıştay, üç idari bir dava dairesiyle toplamda dört daireden meydana getirilmiştir. 1961 Anayasası, yargının ve yargı mensuplarının bağımsızlığını güvenceye almasıyla beraber,114' üncü maddesinde, "*İdarenin hiçbir eylem ve işlemi yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz*" diyerek sivil idareyi yargı denetimine açmıştır⁴²⁰. Bu denetleme işlemini yerine getirmek için 140' ıncı maddesinde Danıştay' ı ; "*...kanunların başka idari yargı mercilerine bırakmadığı konularda ilk derece ve genel olarak üst derece İdare Mahkemesidir. Danıştay, idari uyuşmazlıkları ve davaları görmek ve çözümlmek, Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları hakkında düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını ve imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini incelemek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.*" şeklinde düzenlenmiştir⁴²¹.

Yasama üzerinde Anayasa Mahkemesinin, yürütme üzerinde ise Danıştay' ın denetim yetkisi oluşturulmuştur. Ancak Danıştay' a yürütme üzerinde tanınan bu geniş denetim hakkı yönetimi gerekli görevlerini yerine getirme noktasında sıkıntıya sokmaktadır. 1965' ten 1971' e kadar olan dönemde Danıştay tarafından hükümetin sunduğu 1400 kararnamenin iptal edildiği görülmektedir⁴²². Bu durum seçilmişler üzerinde vesayetçi yapının kontrolünün oluşturulan kurumlar yoluyla sağlandığını göstermektedir. Dolayısıyla bu kurumlar vesayetçi demokrasilerde var olan devlet otoritesini sağlayacak kurumların vesayetçi yapının otoritesini sağlamak için kullanıldığını göstermektedir. Bu kurumların yetkilendirilmesi noktasında anayasal düzenlemelerden faydalanılması vesayet demokrasilerinde var olan hukukun üstünlüğü ilkesine örnek oluşturmaktadır. Çünkü vesayet demokrasilerinde hukukun üstünlüğü yoluyla sivil idarenin denetlendiği ve kontrol altında tutulduğu

⁴²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Danıştay Başkanlığı, "**Tarihçe**", <http://www.danistay.gov.tr>; (05.02.2016).

⁴²¹ GÖZLER, "**1961 Anayasası**", <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>; (05.02.2016).

⁴²²H. Bahadır ESER, Cemal BALTACI ve Mustafa ARSLAN, "**Türk Siyasal Sisteminde 1960 Müdahalesi ve Vesayetin Kurumsallaşması Üzerine Bir Analiz Denemesi**", Süleyman DEMİREL Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 25(Mayıs 2012), s.s.69-97.

görülmektedir. Bu sayede vesayetçi yapının varlığının güvenceye alındığı görülmektedir.

3.5.6. Askeri Yargı Kurumları

1961 Anayasası' na göre Askeri Yargı 138. madde de; "*Askeri yargı, Askeri Mahkemeler ve Disiplin Mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin askeri olan suçları ile, bunların asker kişilerin aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler. Askeri Mahkemeler asker olmayan kişileri, ancak özel kanunda belirtilen askeri suçlardan dolayı yargırlar. Askeri Mahkemelerin, savaş veya Sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir. Askeri Mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hakimlik niteliğine sahip olması şarttır. Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hakimlerin özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre özel kanunla düzenlenir.*"⁴²³ şeklinde düzenlenmiştir.

Anayasada yapılan bu düzenleme ile darbeci ve vesayetçi yapı içerisinde bulunan askeri elitlerin yönetimi sivil idareye teslim etmeden önce kendilerini güvenceye almak adına yargıda düzenlemeler yaptıkları görülmektedir. Bu düzenlemenin, yönetimin sivil idareye bırakılmasından sonra darbe sürecinin sorgulanmasıyla yaşanabilecek olası sorunları engellemek adına yargı noktasında kendilerine güvence oluşturmak amacıyla yapıldığı kabul edilebilir. Bu amaçla kendilerini halkın üzerinde konumlandırarak yargılama süreçlerini askerlik mesleği dışında bulunan vatandaşlardan ayırdıkları görülmektedir. Yargı üzerindeki çalışmaların devamı 1961 Anayasası' nın Askeri Yargıtay' ı düzenleyen 141. maddesinde de; "*Askeri Yargıtay, Askeri Mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, askeri işlere ait belli davalarda ilk ve son derece mahkemesi olarak bakmaktadır. Askeri Yargıtay üyeleri ile Başsavcı hakimlik niteliğine sahip kırk yaşını bitirmiş ve en az on yıl askeri hakimlik veya askeri savcılık yapmış kimseler arasından Askeri Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile boş yerin üç misli olarak gösterdiği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilmektedir. Askeri*

⁴²³ GÖZLER, "1961 Anayasası", <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>; (05.02.2016).

*Yargıtay Başkanlarını kendi üyeleri arasından seçmektedir. Askeri Yargıtay'ın kuruluşu, işleyişi, yargılama usulleri, üyeler hakkındaki disiplin işleri, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenmektedir.*⁴²⁴ " şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Anayasayla gerçekleştirilen bu düzenlemeler ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi' nin düzenlendiği Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu⁴²⁵ (1602) ile hukuk süreçlerinin vesayetçi yapı açısından güven oluşturacak şekilde yeniden düzenlendiği görülmektedir. Bu durum vesayet demokrasilerinde mevcut hukukun üstünlüğü ilkesinin sivil idarenin kontrolü ve istenen yönde işleyişinin sağlanmasının yanı sıra Türkiye'deki düzenlemesinde vesayet yapılarına güvence oluşturmak adına kullanıldığı görülmektedir.

3.5.7. Milli Güvenlik Kurulu (MGK)

Vesayet demokrasisinin kaynakları arasında ele aldığımız "*Özel/Gizli Bilgi İlkesi Yaklaşımı*" içerisinde incelediğimiz 61 Anayasası ile yapısı yeniden düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu' nun yapısını ve oluşum sürecini daha önce incelediğimiz için burada darbe süreciyle yapısında meydana gelen değişimleri ele alacağız. Darbe öncesi Milli Savunma Yüksek Kurulu olarak var olan yapı, 1961 Anayasası' nın 111. maddesi gereği çıkarılan 11 Aralık 1962 tarih ve 129 sayılı Kanunla Milli Güvenlik Kurulu' na dönüştürülmüştür⁴²⁶.

1961 Anayasası' nın belirtilen 111. maddesine ve 129 sayılı Kanuna göre Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının, hazır bulunmadığı zaman Başbakanın başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Ulaştırma ve Çalışma Bakanları ile Kuvvet Komutanlarından oluştuğu ve sivil katılımın hayli yüksek olduğu görülmektedir. MGK' nun görevleri ise, milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında Bakanlar Kurulu' na yardımcılık etmek üzere; milli güvenlik politikasının esaslarının hazırlanması ve bu politikanın yenilenmesi, bu esasların uygulanmasıyla ilgili olarak milli güvenlik konularının her biri için milli plan ve programların hazırlanması, bunların değerlendirilmesi için

⁴²⁴ GÖZLER, "1961 Anayasası", <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>; (05.02.2016).

⁴²⁵ Askeri Yüksek İdare Kanunu (1602), 20.07.1972 tarih ve 14251 sayılı Resmi Gazete.

⁴²⁶ <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

nihai ve ara hedeflerin tespiti ve bu konudaki faaliyetlerin ahenkleştirilmesi; bütün devlet teşkilatına, her türlü özel kurumlara ve vatandaşlara düşecek milli seferberlik hizmetlerinin ve sorumluluklarının tespiti ve bu konuda gerekli olan kanuni ve idari önlemlerin alınması; bakanlıklar tarafından hazırlanacak Milli Seferberlik Planlarına temel olacak esasların tespiti, bu planların ahenkleştirilmesi,⁴²⁷ izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi milli güvenlikle ilgili temel görüşleri Bakanlar Kurulu' na bildirmek olarak belirlenmiştir⁴²⁸.

Anayasa ile yeniden düzenlenerek meydana getirilen bu yapı ile MGK' nun, milli güvenlik politikasının esaslarının hazırlanması ile ilgili temel görüşleri bildirmek olarak belirlenen görevleri ile seçilmişler üzerinde etki oluşturduğu görülmektedir. Çünkü MGK' nun yapmış olduğu çalışmaları bildirmekle yetkilendirilse de milli savunmayı ilgilendiren konularda, seçilmişler ve bakanlıklar da dahil olmak üzere herkese düşen milli seferberlik görev ve sorumluluklarını belirlemesi ve bunların kurumlar arasında ahenkleştirilmesi için gerekenleri tespit etmekle yetkilendirilmesi meclis üzerinde konumlandırıldığını göstermektedir. Ayrıca MGK' nun 61 Anayasasının 111. maddesinde ki milli güvenlikle ilgili konulardaki görüşlerini "*bildirmekle*" yükümlülükten aynı maddede 20.09.1971 tarihinde 1488 sayılı kanunla yapılan değişiklik sonrası milli güvenlikle ilgili konulardaki temel görüşleri Bakanlar Kuruluna "*tavsiye*" ile yetkilendirilmesi⁴²⁹ vesayet yapısının seçilmişler üzerindeki etkisinin artması olarak kabul edilebilir. Bu yolla seçilmişlerin sınırlandırıldığı ve hareketlerinin kontrol altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla gerçekleşen darbe ile belirli imkanları elde eden vesayetçi yapının bu sınırlandırma ile istemediği adımların seçilmişler tarafından atılmasını engelleyerek mevcut konumlarını korumayı hedefledikleri kabul edilebilir.

3.5.8. Radyo ve Televizyonun İdaresi ve Haber Ajansları ve Üniversiteler

Vesayetçi yapılar arasında kabul edilen ve 61 Anayasasında madde 121 ile düzenlenen Radyo ve Televizyonun İdaresi ve Haber Ajansları ile madde 120 ile düzenlenen Üniversiteler dikkat çekmektedir. 61 Anayasasında basın 121. maddede

⁴²⁷ <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>. (27/10/2015).

⁴²⁸ GÖZLER, "1961 Anayasası", <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>; (05.02.2016).

⁴²⁹ GÖZLER, "1961 Anayasası", <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>; (08.02.2016).

Devlet tarafından kurulan veya Devletten mali destek alan haber ajansları da dahil olmak üzere tarafsız ilkesiyle özerk kamu tüzel kişilikleri olarak tanımlansa da daha sonra ilgili maddede 20.09.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla değişiklik yapılarak bu özerkliğin son bulduğu görülmektedir. Bu düzenleme ile vesayetçi yapı demokrasi getirmek ve tesis etmek söylemiyle yaptığı darbe yaklaşımıyla çelişerek basın üzerinde kendi vesayetini tesis ettiği görülmektedir. Aynı şekilde 61 Anayasasının 120. maddesi ile düzenlenen üniversitelerin özerkliklerinin yine 20.09.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla sonlandırıldığı ve özerkliğinin kısıtlanarak sonlandırıldığı, öğretim üyeleri ve yardımcılarının, üniversite dışındaki makamlarca, her ne koşulda olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmayacağı maddesinin hükümlerini saklı tuttuğu, ayrıca öğrenim ve öğretim hürriyetinde yaşanacak aksamaları üniversite yönetiminin giderememesi durumunda Bakanlar Kurulunca ilgili üniversiteye el koyulacağını belirterek üniversitelerde de basın gibi vesayetçi yapının kontrolünün arttırıldığı görülmektedir. Özerklik verilen kurumlar üzerinde özerkliği kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmasında vesayetçi yapının çıkarlarının zarar görmesinin etkili olduğu kabul edilebilir.

3.5.9. 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı

"27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı" da demokrasinin yeniden sağlıklı zemine oturtulması vesayetçi yapı eliyle kutlanarak, darbeci yapının gerçekte demokrasiye hizmet ettiği anlayışı zihinlerde canlı tutulmaya çalışıldığı kabul edilebilir⁴³⁰. Çünkü yapılan düzenleme ile demokrasinin kesintiye uğramasına neden olan, seçmenlerin seçim yoluyla yönetimle yetkilendirdiği seçilmişlerin bu yetkilerinin ve halkın seçim kararının hiçe sayıldığı darbe sürecinin demokrasinin varlığı açısından halka bayram olarak kabul ettirildiği görülmektedir. Bu durum vesayetçi yapının varlığını korumasına yardımcı olmaktadır. Mecliste 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı için yapılan oylamaya; Adalet Partisi Milletvekillerinden 117' sinin katılmadığı buna rağmen oturumda 2 aleyhte 1 çekimsere karşı 294 oyla kabul edildiği görülmektedir. AP sözcüsü yaptığı açıklamada; ordu ve gençliğin karşısında olmadıklarını, 27 Mayıs' ın bir partinin malı olmadığını bildirmektedir. Ömer Faruk SANAÇ

⁴³⁰Milliyet Gazetesi, 04.04. 1963.

açıklamalarına; *"Millele mal olmuş, tarihe geçmiş ve yerini almış olan 27 Mayıs devrimi bir partinin malı olamaz. O bütün milletindir. Bu sebeple hiçbir parti tarafından istismar edilmemelidir. Millele hayırlı ve uğurlu olmasını temenni ediyoruz"* diyerek devam etmiştir⁴³¹. Dolayısıyla açıklamalara da yansıdığı üzere demokrasiye darbe ile iktidardan indirilen DP' nin seçmen nezdinde mirasçı olarak kabul edilen AP tarafından da darbe sürecinin demokrasi ve özgürlük devrimi olarak kabul edildiği, bunu kimsenin tek başına sahiplenemeyeceği aktarılmaktadır. Ancak AP' nin darbe süreci ile ilgili yaptığı bu açıklamalar merkez karşısında kendini yakın çevre gibi konumlandırarak, muhalefetin varlığını koruma girişimi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu durum vesayetçi demokrasilerde görülen, etkisi zayıflatılmış muhalefet ve iktidarla muhalefetin belli konularda ortak görüşlerde olması yapılarına örnek olarak kabul edilebilir.

---

⁴³¹Milliyet Gazetesi, 04.04. 1963.

SONUÇ

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülke kavramı ülkelerin ekonomik yapılarının sergiledikleri refah seviyelerine ve ekonomik yıllık milli gelir seviyelerini gösteren tablolara göre kullanılmaktadır. Buna göre yıllık milli geliri yüksek ve de yükseğe yakın olan ülkeler gelişmiş olarak kabul edilmektedir. Bunun tersi özellik gösteren ülkeler ise az gelişmiş yada geri kalmış diye sıralanmaktadır. Demokrasi faaliyetlerinin ülkelerin ekonomik seviyelerine göre ortaya çıktığı ve geliştiği kabul edilmektedir. Çünkü yarın kaygısı olan bireylerin ait oldukları toplumun genelini ilgilendiren konularda sorumluluk almaları veya görüş beyan etmelerini beklemek sağlıklı bir davranış olmayacaktır. Gelişmekte olan dünya ülkeleri incelendiğinde bu ülkelerin köklü bir demokrasi geçmişleri ve kültürleri olmadığı görülmektedir. Bu ülkelerde demokrasi faaliyetlerinin toplumun aydınları ve her açıdan en üst düzey donanımlı üyeleri olarak kabul edilen ve "elit" şeklinde tanımlanan bireylere bırakıldığı görülmektedir. Bu bireylerin genelde o ülkenin veya toplumun kuruluşunda veya kurtuluşunda önemli rol oynamış sivil elitlerden veya askeri elitlerden oluştuğu görülmektedir.

Gelişmekte olan bu ülkelerin demokratik kültürel tarihleri incelendiğinde bu ülkelerde demokrasi yapısının genelde toplumun tarihsel alt geçmişinde bulunmadığı görülmektedir. Bundan dolayı gelişmekte olan bu ülkelerde genelde, demokrasi faaliyetlerinin ve kurumlarının Batı'dan hazır olarak alındığı görülmektedir. Ancak demokrasinin Batı'da gelişim sürecine bakıldığında çeşitli toplumsal olaylar sonucu oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum meydana geldiği toplumla kültürel ve tarihsel bağları bir araya getirmenin yanı sıra demokrasinin varlığı için gerekli olan kurumları da hazır olarak bünyesinde bulundurmaktadır. Ancak demokrasi faaliyetlerinin az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde elit kadrolar tarafından hazır olarak aktarıldığı toplumlarda bu demokrasi bağlarının ve kurumlarının bulunmadığı görülmektedir. Bu sebeple demokrasinin toplumsal olaylar yerine tepeden inme elit faaliyetleri sonucu oluşturulduğu toplumlar da demokrasinin sağlıklı şekilde var olması için gereken kurumların ve alt yapının oluşturulması zorunlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak demokrasinin genellikle Batı'dan hazır alındığı toplumlarda, kültürel bağların olmamasının yanı sıra demokrasinin sağlıklı şekilde var olması için gerekli şartlarında meydana

getirilmediği görülmektedir. Bu nedenle bu ülkelerde demokrasinin, halk üzerinde kendini halkı doğru olana yönetme sorumluluğuna sahip olarak kabul eden vesayetçi yapıların kontrolüne girdiği görülmektedir. Bu ülkelerde vesayetçi ve elitçi yapıyı ülkelerin kuruluşlarında görevler alan kişilerin veya kurumların oluşturduğu görülmektedir.

Demokrasi faaliyetlerinin tepeden inme meydana geldiği toplumlarda ülke kurucularının yada kurtarıcılarının ilk etapta belki de zorunlu olarak aldıkları yönetim koltuğunu zaman içerisinde bırakmadıkları görülmektedir. Bu durumun, elit yapının ülke yönetimini kendilerini için doğal bir hak ve sorumluluk olarak algılamalarından dolayı kaynaklandığı görülmektedir. Ülke yönetimini kendileri için doğal bir hak olarak gören bu vesayetçi yapının, genelde halkı bilgiyi doğru yorumlayıp doğru karar veremez olarak kabul ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu sebeple vesayetçi yapı, ülkenin içinde bulunduğu olası siyasi, ekonomik veya sosyal krizlerde mevcut sorunların çözümünü sorumluluğunu kendilerinde görmektedirler. Halk tarafından seçim yoluyla yönetme yetkilendirmesiyle donatılmış seçilmişleri bir kenara bıraktıkları görülmektedir. Vesayetçi yapının tutumu ülkede var olan sorunların çözümü için seçilmişleri yada yeni seçimi bir çıkış yolu olarak kabul etmek yerine demokrasiye darbeleri bir çıkış yolu olarak kabul ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu yolla meydan gelen darbeler yönetme yetkilendirmesine sahip seçilmişlerin ve bunların seçmenlerinin ülke yönetiminde yetersiz kabul edildiklerini göstermektedir. Bu sebeple seçmenlerin ve seçilmişlerin doğru olana yönlendirilmeye ihtiyaç duydukları ön kabulüyle darbelerin meydana geldiği görülmektedir.

Demokrasi faaliyetlerinin tepeden inme şekilde meydana geldiği bu ülkelerde olası krizlerde çözüm yolunun demokrasiye darbe olarak ortaya çıktığı ve ülkede vesayetçi yapının çoğunlukla asker elitler arasında yer aldığı görülmektedir. Bu durumun sebebi ise olarak ülkenin kurucularının yada kurtarıcılarının çoğunlukla asker elitler arasında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca vesayetçi yapıyı genellikle bu kişilerin oluşturmasından dolayı gerçekleşen darbelerin gerekçesi olarak, genelde ülkede kaybolan barış ve huzur ortamının yeniden tesisi, zarar gören demokrasiye yeniden can verilmesi gibi ülke neredeyse ülke yeniden kurtarılmış yaklaşımının sunulduğu görülmektedir.

Darbe sonrası yönetimin yeniden sivilleşmesi ve demokrasinin tesisi aşamasında yönetimin vesayetçi yapının konumunu kabul eden bireylere teslim edildiği görülmektedir. Bu amaçla darbe sonrası gerçekleştirilen seçimlerde ancak vesayetçi yapının varlığının zarar görmemesi koşulunu kabul eden kurumların ya da kişilerin katılmasına müsaade ettikleri görülmektedir. Ancak seçimlere sadece müsaade edilen adayların katılmasına rağmen yapılan yasal ve anayasal düzenlemelerle vesayetçi yapının konumunun güvence altına alındığı görülmektedir. Ayrıca vesayetçi yapının oluşturulan bu kurumlarla, seçimle belirlenmiş yönetimleri de kontrol altında tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla vesayetçi yapının konumunun zarar görmesi yada ülkede meydana gelen olası siyasi, sosyal yada ekonomik kriz ortamlarında yönetimi devralmayı kendilerine görev ve sorumluluk olarak kabul ettikleri darbe sonrası seçilmiş yönetimi kontrol altında tutmayı tercih ettikleri görülmektedir. Vesayetçi yapının önüne geçmek ve demokrasinin tam anlamıyla yerleşmesini sağlamak için öncelikle demokrasinin varlığı için gerekli olan kurumlar oluşturulmalıdır. Bu amaçla ülkede vesayetçi merkez tarafından oluşturulan ve çevrenin demokratik koşullar altında yapılan seçimlerle yönetime gelmesini ya da yönetimde kalmasını engelleyen vesayetçi yapıyı temsil eden kurumlar, kanunlar ve yasal düzenlemeler belirlenerek kaldırılmalıdır.

Türkiye'deki vesayetçi yapıyı belirlemek için bir inceleme yapıldığında vesayetinin ana unsuru olarak ülkede meydana gelen darbeleri gerçekleştiren kurumlar karşımıza çıkmaktadır. Vesayetçi yapının ana unsuru olarak siyasi elitlerin ve askeri elitlerin merkezi oluşturduğu görülmektedir. Bunun yanında medyada, ekonomik güç noktalarında ve yüksek düzeydeki bürokratik kadro içerisinde vesayetçi merkezin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Dolayısıyla vesayetçi yapı içerisinde en etkili grubu oluşturan askeri elitlerin kısmen ordu içerisinde bulunmasından dolayı ordunun denetlenmesinde düzenlemelere gidilerek ordunun sivil denetime açılması gerekmektedir. Ülkelerin fiziki sınırlarının korunmasında güçlü ordulara büyük görevler düştüğü yadsınamaz bir gerçektir. Ordunun varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmesi ülkenin sahip olduğu jeo-politik ve jeo-stratejik konumundan dolayı bir şarttır. Ancak ordunun bu görevini yerine getirirken asli görevlerine ek olarak olası kriz anlarında bu krizin üstesinden gelmeyi TSK İç Hizmet Kanunu gibi yasal düzenlemelerle kendisine bir görev olarak yüklediği görülmektedir. Bundan dolayı

siyasi kriz ortamının çözümü için seçime veya mevcut yönetim organlarına imkan vermeyerek hem mevcut sorunları ortadan kaldırma hem de kendi vesayetini güçlendirme yoluna gittikleri görülmektedir. Türkiye'deki demokrasiye darbelerin meydana gelmesinde vesayetçi yapının merkezdeki konumunun sarsılmasının da etkisi olduğu görülmektedir. Ancak bunların hiçbiri demokrasiye müdahaleyi meşrulaştıramaz. Bunların önüne geçmek adına ordu içerisinde sivil denetimin sağlanarak ve ordunun hareket alanı ve görevi tam olarak belirlenerek askeri elitlerin demokrasiye müdahalelerde önemli rol oynamalarının önüne geçilmelidir. Aksi halde ülkede var olan vesayetçi yapıdan ve meydana getirdikleri yasal ve anayasal düzenlemelerden, Anayasa Mahkemesi, HSYK, MGK, DPT, Askeri Yargı gibi kurumlarının varlığından ve çalışma şekillerinden dolayı olası kriz anlarında ülkede darbelerin benzer gerekçelerle tekrar yaşanması yüksek ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Darbelerin dünyanın hiçbir ülkesinde özgürlük, ekonomik refah ve ülkenin toplu gelişimine katkı yaptığı, demokrasinin tesisini desteklediği görülmemiştir. Bundan dolayı, mevcut siyasi parti yapısında, anayasal düzenlemelerde ve kamu kurumlarında var olan vesayet yapıları ortadan kaldırılmalıdır. Bu sayede demokrasinin sağlıklı bir şekilde var olması mümkün gözükmemektedir. Aksi halde yönetim gücünü elde eden kişilerin ya da kurumların önce karşısındaki muhalefeti güçsüzleştirmeyi tercih ederek demokrasinin varlığına zarar vermeyi sürdürmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla demokrasi kurumlarının yetersiz olması kaçınılmaz olarak diktayı ve vesayet demokrasisini beraberinde getirecektir. Bu durumu engellemek ve gücü eline geçirenin kendi vesayetini oluşturmasının ve kendi dinini (ideolojisi ve kültürü) yayıp güçlendirerek çevreyi yok etmek için faaliyet göstermesinin önüne geçilmelidir. Ancak bu şekilde merkez ve çevre arasındaki ilişkilerde var olan güç uçurumunun ortadan kalkmasıyla ülkede demokrasi ortamının var olması, vesayetçi yapının son bulması ve demokrasinin sağlıklı işlemesi sağlanabilir.

KAYNAKLAR

A. Gazeteler;

Akşam Gazetesi.

Cumhuriyet Gazetesi.

Hürriyet Gazetesi.

Milliyet Gazetesi.

Radikal Gazetesi.

Resmi Gazetesi.

Tercüman Gazetesi.

Yeni İstanbul Gazetesi.

Zafer Gazetesi.

B. Kanunlar

Askeri Yüksek İdare Kanunu (1972). *Resmi Gazete*, 1602, 20 Temmuz 1972.

Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanunu, 6195 nolu.

Siyasi Partiler Yasası (1983), 2820, 22 Nisan 1983.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanunu (1960), 7468, 27 Nisan 1960.

C. Kitaplar

AĞAOĞLU, Ahmet (2011). *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

AHMAD, Feroz ve TURGAY AHMAD, Bedia (Temmuz 1976). *Türkiye' de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

AHMAD, Feroz (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, (Çev. Ahmet FETHİ) 2. baskı, İstanbul: .

AKAL, Cemal Bali (1998). *İktidarın Üç Yüzü*, Ankara: Dost Kitabevi.

AKALIN, Şükrü Haluk. TOPARLI Recep, ARGUNŞAH Mustafa ve diğerleri (2011), *Türkçe Sözlük*, 11. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ALBAYRAK, Mustafa (2004).*Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

ALTAY, Şakir. *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

ALPHAN, Recep Şükrü (Haziran 2007).*27 Mayıs' tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler*, İstanbul: Timaş Yayınları.

ALYILMAZ, Cengiz (2005).*Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, Ankara.

ARTVİNLİ, Fatih (Nisan 2007).*Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış Bir Ömür*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1993).*Menderes' in Dramı*, 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.

AYDEMİR Şevket Süreyya (2000). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, 7. baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

BİRAND, Mehmet Ali (Aralık 1987).*Emret Komutanım*, 10. baskı, İstanbul.

BİRAND, Mehmet Ali. DÜNDAR, Can. ÇAPLI, Bülent (Mart 1993).*Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, 6. baskı, İstanbul.

BOZDAĞ, İsmet (2007).*Darağacında Bir Başbakan*, İstanbul: Truva Yayınları.

BOSUTER, Kudret (1969). *Türk Siyasi Partiler Sisteminde Parti İçi Demokrasi*, Ankara: Ulusal Basımevi.

BÖLÜKBAŞI, Deniz (2005).*Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, İstanbul: Doğan Kitap.

BURÇAK, Rıfıkı Salim (1979).*Türkiye' de Demokrasiye Geçiş*, Ankara: Olgaç Yayınevi.

CHP 4. Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası (1935). Ankara: Ulus Basımevi.

ÇAM, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, 9. baskı, İstanbul: Der Yayınları.

ÇİZMELİ, Şevket (2007).*Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Ankara: Arkadaş Yayınları.

ÇULCU, Murat (2009).*Spekülatif Marjinal Tarih Tezleri*, 10. Baskı, İstanbul: E Yayınları.

DAHL, Robert Alan (1989). *Democracy and Its Critics*, New Haven: Yale University Press.

DAHL, Robert Alan (1996).*Demokrasi ve Eleştirileri*, 2. baskı, (Çev. Levent KÖKER), Türk Siyasi İlimler Derneği.

DAHL, Robert Alan (2001).*Demokrasi Üstüne*,(Çev. Betül KADIOĞLU), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı (1949). Ankara.

DEMİR, Şerif (Eylül 2010). *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, İstanbul.

DURAL, Ahmed Baran (Eylül 2013).*Siyaset Bilimi' nde Kuram - Yöntem - Güncel Yaklaşımlar*,Edirne : Paradigma Kitabevi Yayınları.

DURSUN, Davut (Ekim 2002).*Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Basım A. Ş..

DUVERGER, Maurice (1971).*Politikaya Giriş*, (Çev. Samih TİRYAKİOĞLU), İstanbul: Varlık Yayınları.

ERDOĞAN, Mustafa (2010).*Vesayet ve Demokrasi Konulu 22. Abant Platformu Tebliğ Sunum Konuşması*.

ERTUNÇ, Ahmet Cemil (2013).*Cumhuriyet Tarihi Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü*, 8. baskı, İstanbul.

EROĞUL, Cem (2003).*Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. baskı, Ankara: İmge Kitapevi.

GÖKSU, Sadık. Darbeler (1993), *"Demirkırat"lar ve 27 Mayıs*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

GÖZLER, Kemal (2013).*Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa.

GÖZLER, Kemal (2009).*Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- GÖKÇE, Orhan (Mart 2013).*Siyaset Sosyolojisine Giriş*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- GÖZLER, Kemal (2014).*Kısa Anayasa Hukuku*, 11. baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos.
- GÜNEŞ, Mehmet (2013).*Vesayetçi Demokrasi*, Ankara.
- GÜRÜN Kamuran (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939' dan Günümüze Kadar)*, SBF Yayınları, Ankara.
- HALE, William (1996).*Türkiye' de Ordu ve Siyaset*,(Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları).
- Herodotos (1973), *Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim ÖKMEN), 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (Kasım 2012).*Siyasetin Temel Kavramları*, 1. baskı, (Çev. Hayrettin ÖZLER), Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- HEYWOOD, Andrew (2011). *Siyaset Teorisine Giriş*,(Çev. Hızır Murat KÖSE), İstanbul.
- HEYWOOD, Andrew (2006).*Siyaset*,(Çev. Bekir Berat ÖZİPEK ve diğerleri), (Ed.) Buğra KALKAN, Ankara: Liberte Yayınları.
- HEPER, Metin (2011).*Türkiye'nin Siyasal Hayatı Tarihsel,Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından*, İstanbul: Doğan Kitap.
- HOBBS, Thomas (Ocak 2007). *Leviathan*, 6. baskı. (Çev. Semih LİM), İstanbul: YKY.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1996).*Üçüncü Dalga, 20. Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*,(Çev. Ergun ÖZBUDUN), Ankara: Yetkin Yayınları.
- İNCE, ERDOĞAN. Dilşen. KABADAYI, Talip. ÜRETEN, Hüseyin ve diğerleri (Şubat 2012), *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt I , Aydın.
- İNÖNÜ, İsmet (1987).*Hatıralar*, 2. Cilt, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İNCE ERDOĞAN, Dilşen. KABADAYI, Talip. ÜRETEN, Hüseyin ve diğerleri(Şubat 2012).*Türk Tarihinde Adnan Menderes Cilt II*, Aydın.

İPEKÇİ, Abdi. ÇOŞAR, Ömer Sami (Ocak 2012). *İhtilalin İç Yüzü*, 2. baskı, İstanbul.

MİLL, John Stuart (2008). *Özgürlük Üzerine*, İstanbul: Oda Yayınları.

KARACA, Mevlüt. *Osmanlıca Türkçe Lügat*, İstanbul: Hisar Yayınevi.

KAPANİ, Münci (Eylül 2002). *Politika Bilimine Giriş*, 14. baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

KAPANİ, Münci (1996). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 3. baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

KAPANİ, Münci (1993). *Kamu Hürriyetleri*, 7. baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.

KARPAT, H. Kemal (Kasım 2013). *Türk Demokrasi Tarihi*, 4. baskı, İstanbul.

KARPAT, Kemal H. (2007). *Türkiye' de Siyasal Sistemin Evrimi 1876- 1980*, Ankara: İmge Kitabevi.

KISSINGER, Henry (2006). *Diplomasi*, 5. baskı, (Çev. İbrahim H. Kurt), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KIŞLALI, Ahmet Taner (2006). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, 7. baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

KIŞLALI, Ahmet Taner (Ağustos 2010). *Siyaset Bilimi*, 4. baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.

KONGAR, Emre (2006). *Tarihimizle Yüzleşmek*, 14. baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KONGAR, Emre (1993). *Demokrasi ve Kültür*, 2. baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KOÇAK, Cemil. ÖZDEMİR Hikmet, BORATAV Korkut ve diğerleri (Ağustos 2013), *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 12. baskı, İstanbul.

KÖKER, Levent (2007). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, 10. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

LIJPHART, Arend (1996). *Çağdaş Demokrasiler*, (Çev. Ergun ÖZBUDUN, Ersin ONULDURAN), Ankara: Yetkin Yayınları.

LİNZ, Juan J. (1984). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, (Çev. Ergun ÖZBUDUN), Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği.

MARDİN, Şerif (2006). " *Türkiye'de Toplum ve Siyaset, Bütün Eserleri 6 Makaleler I'*,(Der.) Mümtaz'er TÜRKÖNE, Tuncay ÖNDER, 13. baskı, İstanbul.

MONTERO, C. Closa. DIJK P. Van, GRABENVATER Ch. ve diğerleri (13-14 Mart 2009), *Venedik Komisyonu' nun Türkiye' de Siyasi Partilerin Yasaklanmasına İlişkin Anayasal ve Yasal Hükümlere Dair Görüşü*, Venedik.

MÜCEK, Ahmet Akif (Eylül 2009). *Türkiye' de Askeri Darbeler*, İstanbul.

NEZİROĞLU, İrfan. YILMAZ Tuncer (Ekim 2013), *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 (22 Mayıs 1950-20 Kasım 1961)*, Ankara: TBMM Basımevi.

NEZİROĞLU, İrfan (Eylül-Aralık 1998). *Çok Partili Türk Siyasi Hayatında Askeri Müdahaleler 1946-1997*, Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cilt 1923-1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme, Sayı 23-24.

PLATON (1980). *Devlet*, 4. Baskı, Çev. M. Ali CİMCOZ, Sabahattin EYÜPOĞLU, İstanbul: Remzi Kitabevi.

OKYAR, Osman. SEYİTDANLIOĞLU Mehmet (2011). *Fethi Okyar'ın Anıları (Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖZGİŞİ, Tunca (2012).*Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, Ankara: TBMM Basımevi.

ÖZKAYA, Mehmet Şükran (2005).*Adım Adım 27 Mayıs*, İstanbul: İleri Yayınları.

ÖZDAĞ, Ümit (1991).*Ordu-Siyaset İlişkisi*, Ankara: Gündoğan Yayınları.

ÖZBUDUN, Ergun (1979).*Siyasal Partiler*, 3. baskı, Ankara: Sevinç Matbaası.

ÖZBUDUN, Ergun (2010).*Vesayet ve Demokrasi Konulu 22. Abant Platformu Tebliğ Sunum Konuşması*.

ÖZKURT,Hülya. *Jeremy Bentham'ın Faydacı Ahlak ve Hukuk Teorisi*, İstanbul: XII Levha Yayınları.

ÖZBUDUN, Ergun (1986). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara.

ÖZTÜRK, Kazım (1969). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, İstanbul.

SAKMAN, İlhan (1975).*İlgili Kanun ve Nizamlarla Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu*, 3. baskı, İzmir: Kalite Matbaacılık.

SARIBAY, Ali Yaşar. KALAYCIOĞLU, Ersin (1996).*Türk Siyasal Hayatı: Değişim ve Süreklilik*, İstanbul: Der Yayınları.

SCHİMTT, Carl (2006). *Siyasal Kavramı*, (Çev. Ece GÖZTEPE), İstanbul: Metris Yayınevi.

SCHUMPETER, Josep Alios (1966).*Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, (Çev. Tunay AKOĞLU), İstanbul: Varlık Yayınevi.

SEYİDOĞLU, Halil (1997). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*,7. baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.

SEZEN, Saim (2000).*Seçim ve Demokrasi*, 2. baskı, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

SHILS, Edward (1962). *Political Development in the New States*, 'sGravenhage: Mouton&Co.

SHILS, Edward (1975).*Center and Periphery Essays in Macrosociology*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

SOYAK, Hasan Rıza (2014). *Atatürk' ten Hatıralar*, 7. baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ŞEN, Erdal (2000).*Belgelerin Dilinden Yassıada' nın Karakteri*, İstanbul: Zaman Kitap.

TANİLLİ, Server (1996).*Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş*,8. baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

TEZİÇ, Erdoğan (1991).*Anayasa Hukuku : Genel Esaslar*, 2. baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.

TİMUR, Taner (Aralık 2013).*Geçiş Sürecinde Türkiye*,(Der. Irvin C. SCHICK, Ertuğrul Ahmet TONAK), 6. baskı, İstanbul: Belge Yayınları.

TOURAINÉ,Alain (1997).*Demokrasi Nedir ?*,(Çev. Oktay KUNAL), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TOKER, Metin (1990).*Demokrasimizin İsmet Paşa' lı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

TÖKİN, Füzûzan Hüsrev. *Türkiye' de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965*, İstanbul:Elif Yayınları, 1965.

TURHAN, Mehmet (1991).*Siyasal Elitler*, Ankara: Gündoğan Yayınları.

TURAN, Osman (Temmuz 2012).*Türkiye' de Siyasi Buhranın Kaynakları*, 3. baskı, İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer (1995).*Türkiye' de Siyasi Partiler (1859-1952)*, 2. baskı, İstanbul : Arba Yayınları.

TURGUT, Hulusi (2007). *Yassıada' da Yaptırılmayan Savunmalar*, İstanbul: Doğan Kitap.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1985).*Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Ankara: Mayaş Yayınları.

YAYLA, Atilla (Kasım 2012). *Siyaset Teorisine Giriş*, 5. baskı, İstanbul.

YAZICI, Serap (2010).*Vesayet ve Demokrasi Konulu 22. Abant Platformu Tebliğ Sunum Konuşması*.

YAZICI, Serap (1997).*Türkiye' de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*,Ankara:Yetkin Yayınları.

YALÇIN, Durmuş, AKBIYIK, Yaşar,ÖZKAYA,Yücel ve diğerleri (2007), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.

YETKİN, Çetin (Mayıs 2006).*Türkiye' de Askeri Darbeler ve Amerika*, 3. baskı, Antalya.

YETİM, Fahri (2006).*Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi*,T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Ankara.

ZÜRCHER, Erik Jan (Mayıs 2013). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924 - 1925)*, 4. baskı, (Çev. Gül Çağalı GÜVEN), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

D. Makaleler

ARSLAN, Ali(Temmuz 2004). "İktidar Seçkinleri", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, ISSN:1694 – 528X, Sayı 3, s.s. 1-14.

BENHUR, Çağatay(2008). "1945- 1946 Yıllarında Türkiye'de Politik Gelişmelere Genel Bakış", *Journal of Qafqaz University Üniversite Dergisi*, Sayı 28, s.s. 30-40.

GÖNENÇ, Levent(2005). "2000' li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek", *Toplum ve Bilim*, Cilt 105, s.s.129-152.

EROL Mehmet Seyfettin. BİNGÖL Oktay(Yaz 2014). "Birinci Dünya Savaşı' nın Afrika' ya ve Sömürgeciliğe Etkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, s.s. 177-196.

ESER H., Bahadır. BALTACI, Cemal. ARSLAN, Mustafa(Mayıs 2012) . " Türk Siyasal Sisteminde 1960 Müdahalesi ve Vesayetin Kurumsallaşması Üzerine Bir Analiz Denemesi", Süleyman DEMİREL Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 25, s.s.69-97.

HACIMURATLAR, Zeliha(Yaz 2008). "Hukuk-Politika-Adalet İlişkisi Açısından Yassıada Yargılamalarına Kısa Bir Bakış", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 66, Sayı 3, s.s. 82-89.

KAYA, Mehmet Orhan(2013). "Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. XV, Sayı II, s.s. 491-538.

SHILS, Edward. "Merkez-Çevre", Çeviren Yusuf Ziya ÇELİKKAYA, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı 70, s.s. 86-96.

SARITEPE, Erdoğan(2009). "İslam Hukuku ve Türk Medenî Hukuku Açısından Hukuki Temsil", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, s.s.77-92.

E. E-Kaynaklar

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.574c6fa5ef0c37.12872499.\(30.05.2016\).](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.574c6fa5ef0c37.12872499.(30.05.2016).)

[http://www.milliyet.com.tr/11-aylik-yargilama-sonucunda-3-idam-gundem-1889366;\(29.12.2015\).](http://www.milliyet.com.tr/11-aylik-yargilama-sonucunda-3-idam-gundem-1889366;(29.12.2015).)

[http://www.haberturk.com/tarihte-bugun/haber/990629-yassıada-yargılamaları;\(29.12.2015\).](http://www.haberturk.com/tarihte-bugun/haber/990629-yassıada-yargılamaları;(29.12.2015).)

[http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/kisatarihce/tarihsel bilgi.html;\(04.02.2016\).](http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/kisatarihce/tarihsel bilgi.html;(04.02.2016).)

[http://www.haberturk.com/polemik/haber/127615-orhan-birgit-sanem-altana-konustu.\(13.04.2016\).](http://www.haberturk.com/polemik/haber/127615-orhan-birgit-sanem-altana-konustu.(13.04.2016).)

[http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/kisatarihce/tarihsel bilgi.html;\(04.02.2016\).](http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkında/kisatarihce/tarihsel bilgi.html;(04.02.2016).)

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Jakobenizm\(06/06/2015\).](http://tr.wikipedia.org/wiki/Jakobenizm(06/06/2015).)

[http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda.\(27/10/2015\).](http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda.(27/10/2015).)

[www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm;\(29.12.2015\).](http://www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm;(29.12.2015).)

[http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/60SonrasiDonem.aspx;\(01.02.2016\).](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/60SonrasiDonem.aspx;(01.02.2016).)

[http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/60SonrasiDonem.aspx;\(01.02.2016\).](http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/60SonrasiDonem.aspx;(01.02.2016).)

[http://www.hsyk.gov.tr/tarihce.html;\(04.02.2016\).](http://www.hsyk.gov.tr/tarihce.html;(04.02.2016).)

<http://www.danistay.gov.tr>; (05.02.2016).

http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/cankaya3586/dosya_3589.html;(16.04.2016).

<http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/07/13/tsk.ic.hizmet.kanununun.35.maddesi.degisi>, (15.12.2015).

<http://www.milliyet.com.tr/2004/05/28/yazar/akyol.html>; (29.12.2015).

EKLER

Ek-1.

DP' nin seçimleri kazandığını aktaran gazete haberinde muhalefetin seçimlerde radyonun yanlış olarak kullanıldığı ve bu durumun haksız rekabet yarattığı yolunda tepkiler bulunmaktadır.

Ek-2.

Bu gazete haberinde muhalefetin hareketlerinin kısıtlandığı görülmektedir.

Ek-3.

Haberde darbe öncesi Eisenhower' ın ülkemizi ziyaretini aktarılmaktadır. Darbe sonrası ise ABD' nin vesayetçi yapıya destekleri dönem basınına yansımaktadır.

Ek-4.

Muhalefetin hareketlerinin kısıtlandığını aktaran haber, vesayet demokrasilerinde görülen gücü zayıflatılmış muhalefet yapısını yansıtmaktadır.

Ek-5.

Siyasi faaliyetlerin durdurulduğunu aktaran haberde, seçilmişler üzerinde vesayetçi bir yapı olarak ortaya çıkan Tahkikat Komisyonu aktarılmaktadır.

TÜRK ORDUSU VAZİFE BAŞINDA

Silâhlı kuvvetlerimiz bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı

Cuma
27
MAYIS 1960

Sıra: 13 - No: 6180
Türkiye Türkleri

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Müessesesi: SEDAT SIMAVI

Istanbul Askerî Valisi

Istanbul Radyosu, tipini tebliği ve nakli vermiştir

Istanbul Askerî Vali ve Belediye Ezelîliği Teğmenal Bekir Tuğay derhal istemmiştir.

Silâhlı Kuvvetler Komandanı

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Millete Tebliğleri

Türk Silâhlı Kuvvetleri, sabaha karşı saat 3 den itibaren bütün yurtta idareyi ele almış, duruma hüküm olmuştur.

Saat 4.30 den itibaren Türkiye radyoları, kısa kesmelerle İstiklâl Marşı çalarak, tebliği yapılmışa başlamıştır.

Büyük Türk Milleti: Silâhlı Kuvvetlerimiz, bütün yurtta 27 mayıs saat 3 ten itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşlarımız ve emniyet kuvvetlerimiz silâhlı kuvvetlerle yakın işbirliği ile bu hareketi hiçbir can kaybı olmadan başarmıştır. İstanbul'da kimse ile tebliğ kade silâhlı kuvvetler menemler heric, sakaga çikme yarış konmuştur.

Vatandaşlarımız silâhlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırma ve milleti emel eden demokratik rejimin temin etmesini yardımları olmasın istenir.

Türk Silâhlı Kuvvetleri.

Büyük Türk Milleti:
Türk Silâhlı Kuvvetleri bütün vatandaşları radyolarının başına davet eder.

Saygılı vatandaşlar:
Bugün demokrasinin için dağıttığı buhar ve son misafir hadeler

delarısız ve kadev haysiyet merdan varınmış mekaddıyla Türk Silâhlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu hareket silâhlı kuvvetlerimiz, partileri silme dışındaki ulanmas durmadan kurtarmak ve partilerinin tarafsız her idarenin emniyet ve hakeemliği altında en kısa zamanda idli ve serbest seçimler yapılarak idareyi hangi tarafa menep olmasın, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişimi bulunmaktadır.

Güvenimiz olan bu tebliğde, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değiller. İdaremiz, bir ilim haklarında mahiyette mutlakla tevakküf ile file münade etmeyeceği gibi edilmeye de adli münasabla etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiyi menep bularsa bulsun, her vatandaşın kanunlar ve hukuk prensipleri esnasına göre muamele girecektir. Bütün vatandaşlarımız, partilerin istisnada ayra milletin, ayra onlardan gelmiş vefatları olmalarına bakılmaksızın ve kim çitmeden tebliğlerini karşı hürmetle ve nezahetle muamele etmesini istiyoruz. Bütün emniyet ve milî vazifelerini yerine için zaruri görülmektedir. Kabinemize menep subaylarımız, Türk Silâhlı Kuvvetlerini sigortalılarına rica ederiz. Şahsi emniyetleri kamusal teminini; altındadır.

Mutafaklerimizce, komünizmin ve bütün dünyaya hitap ediyorum. Ge-

yenim, Birleşmiş Milletler Anayasası ve bunca hakları prensiplerine tam manzile riayettedir. Büyük Atatürk'ün Yurtta Sulh, Cihanda Sulh prensibi hayretimizdir. Bütün istisnalarımıza ve teahhütlerimize sadık. NATO ve CENTO'ya imza yaparız ve bağlıyız. Diplomasi, Yurtta Sulh, Cihanda Sulh'tür.

KİNCİ TEBLİĞ:

Daha önce Türk Milletine hitaben, radyolarla millî mesajlar çalınarak tebliğler yapılmışa başlamış, halk radyo baından ayrılmamağa davet edilmiştir.

Büyük Türk Milleti:
Türkiye Akademiği bütün garunozlarını komandanları, o yerlerin askerî ve milî idarelerini etkileyecekler ve vatandaşları kamusal teminata almış olmalarında.

Büyük Türk Milleti:
Bugünden itibaren Türk Silâhlı Kuvvetleri, en kısa zamanda milleti seçime çıkararak bir Kurucu Meclis kurmak mekaddıyla idareyi etkilemiş bulunmaktadır. Özellikle devlet ve meclislerin emniyeti, silâhlı kuvvetlerin teahhütleri altında bulunmaktadır. Askerî subaylar heric, hürmet kimevini saklayıcı olmamasın, bir karışıklığa meydan verilmemesini bahanesinde önünde rica ederiz.

Türk Silâhlı Kuvvetleri.

Seçilmişlere seçmenler tarafından seçim yoluyla verilen yönetme yetkilendirmesi ve demokrasinin varlığı hiçe sayılarak yapılan darbe, Türk ordusu vazife başında diye yansıtılmaktadır. Bu durum vesayetli demokrasilerdeki medya elitlerinin de varlığını ortaya koyduğu kabul edilebilir.

Ek-7.

Yukarı aktardığımız vesayetli demokrasilerdeki medya elitlerinin varlığının farklı bir yansıması görülmektedir.

Yukarıdaki haberde darbe hükümetini tanıyan devletler aktarılmaktadır. Ancak burada dikkat çeken nokta aynı devletlerin çok partili hayata geçiş sırasında demokrasi lehinde açıklamalarda bulunan ülkeler olduğu görülmektedir.

Ek-9.

CUMHURİYET SENATOSU BAŞKANLARI

	
Suat Hayri ÜRGÜPLÜ (1903-1981) 28.10.1961-6.11.1963	M. Tekin Arıburun (1905-1993) (19.11.1970 – 14.06.1977)
	
Enver AKA (1901-1988) 6.11.1963-2.12.1965	Sırrı ATALAY (1919-1986) 16.6.1977-6.11.1979
	
İ. Şevki ATASAGUN (1899-1984) 2.12.1965-19.11.1970	İ. Sabri ÇAGLAYANGİL (1908-1994) 6.11.1979-12.9.1980

Ek-10.

Cumhuriyet Senatosu' da yapılan genel bir oturum ve Cumhuriyet Senatosu' nun 12 Eylül sonrası Kurulan Danışma Meclisine Tahsis Edilmesi Sonrası Yapılan Onarımdan Sonra Çekilmiş Fotoğrafları⁴³².

⁴³²ÖZGİŞİ, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*,s. 537.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Mehmet Ulaş BAYKİZ
Doğum Yeri	Bursa
Doğum Tarihi	18.08.1986

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Atatürk Üniversitesi - Uludağ Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Tarih Bölümü

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (48.72)
-----------	-------------

İLETİŞİM

E-mail	mehmetulasbaykiz@gmail.com
--------	----------------------------